

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

Emrullah KOÇDEMİR

NİSAN-2018

**DEVLETLİ SİVİL TOPLUM VE MESLEKİ DAYANIŞMA:
TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ ÖRNEĞİ**

EMRULLAH KOÇDEMİR

TARAFINDAN

**ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜNE
SUNULAN TEZ**

**SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

NİSAN 2018

Enstitü Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans derecesi için gereken tüm şartları sağladığımı tasdik ederim.

Prof. Dr. Cevat ÖZYURT
Anabilim Dalı Başkanı

Okuduğumuz ve savunmasını dinlediğimiz bu tezin bir Yüksek Lisans derecesi için gereken tüm kapsam ve kalite şartlarını sağladığını beyan ederiz.

Prof. Dr. Ramazan YELKEN
Danışman

Jüri Üyeleri (İlk isim jüri başkanına ve ikinci isim ise danışmana aittir.)

Prof. Dr. Tevfik ERDEM
Prof. Dr. Ramazan YELKEN
Doç. Dr. Musa ÖZTÜRK

Bu tez içerisindeki bütün bilgilerin akademik kurallar ve etik davranış çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu beyan ederim. Ayrıca bu kurallar ve davranışların gerektirdiği gibi bu çalışmada orijinal olmayan her tür kaynak ve sonuçlara tam olarak atıf ve referans yapmadığımı da beyan ederim; aksi takdirde tüm yasal sorumluluğu kabul ediyorum.

Adı Soyadı: Emrullah KOÇDEMİR

İmza:

ÖZET

DEVLETLİ SİVİL TOPLUM VE MESLEKİ DAYANIŞMA: TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ ÖRNEĞİ

Koçdemir, Emrullah
Yüksek Lisans, Sosyoloji Bölümü
Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Ramazan Yelken

Mart 2018, X + 153 sayfa

Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, sivil toplum kuruluşlarına benzer roller ifa eden ve aynı zamanda Türk idari teşkilatı içerisinde yer alan özgün kuruluşlar olarak ortaya çıkmaktadırlar. Türkiye Barolar Birliği de bu çerçevede avukatların meslek kuruluşu olması itibarıyla sistem içerisinde yer almaktadır. Bu çalışma, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve özellikle Türkiye Barolar Birliği'nin demokratik sistemdeki konumunu analiz eder. Türkiye'nin demokratik serüveninde sivil toplum ve mesleki dayanışmanın şekillenmesine etki eden faktörlerin hukuki ve sosyolojik olarak sonuçları ele alınır. Bu kapsamda, Türkiye Barolar Birliği'nin sivil toplum kuruluşu ve kamu tüzel kişiliği rolleri incelenir. Başlıca bulgular göstermektedir ki Türkiye'de sivil toplumun gelişimi ve mesleki dayanışma konularında devletlilik temel faktör olmuştur.

Anahtar Kelimeler: kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşları, Türkiye Barolar Birliği, devletlilik, sivil toplum, mesleki dayanışma.

ABSTRACT

CIVIL SOCIETY AND PROFESSIONAL SOLIDARITY WITH STATENESS: EXAMPLE OF THE UNION OF TURKISH BAR ASSOCIATIONS

Koçdemir, Emrullah

MSc, Department of Sociology

Supervisor: Prof. Dr. Ramazan Yelken

March 2018, X + 153 pages

Constituting a role similar with the civil society organizations and also taking place in the Turkish administrative system, professional organizations having the characteristics of public institutions emerge as authentic institutions. In this context, the Union of Turkish Bar Associations takes place in the system as professional institution of lawyers. This thesis analyses the position of professional organizations having the characteristics of public institutions and in particular the Union of Turkish Bar Associations in democratic system. It addresses the legal and sociologic results of the determinative elements in Turkey's democratic adventure, shaping civil society and professional solidarity. The roles of the Union of Turkish Bar Associations as civil society organization and public corporate body are examined within this scope. The main findings show that stateness has been the main factor in development of civil society and professional solidarity in Turkey.

Keywords: professional organizations having the characteristics of public institutions, Union of Turkish Bar Associations, stateness, civil society, professional solidarity.

Anne ve Babama...

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Konusu	1
2. Araştırmanın Amacı	2
3. Araştırmanın Önemi.....	2
4. Araştırma Yöntemi	3
BÖLÜM I KAVRAMLAR.....	5
1. Sivil Toplum Kavramı	5
2. Sivil Toplum Kuruluşları	11
3. Mesleki Örgütlenmeler	18
4. Barolar	24
BÖLÜM II TÜRKİYE'DE MESLEKİ ÖRGÜTLENME VE TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ	29
1. Türkiye'de Sivil Toplum ve Devlet.....	29
1.1. Neo-Patrimonyal Siyasi Kültür.....	34
1.2. Korporatist Devlet Geleneği	37
1.3. Kamusal Alanda Devletin Belirleyiciliği	40
1.4. Hukuk Devleti.....	43

2.Türkiye’de Mesleki Örgütlenme	46
2.1. Meslek Birlikleri.....	50
2.2. Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları.....	52
2.2.1. Tarihçesi.....	55
2.2.2. Sivil Toplum Kuruluşu Nitelikleri.....	56
2.2.3. Anayasal Nitelikleri.....	58
2.2.4. Kamu Hizmeti ve Kamu Yararı Nitelikleri	62
2.2.5. Kamu Tüzel Kişiliğine Sahiplik ve Kamu Kurumu Nitelikleri	64
3.Türkiye Barolar Birliği.....	66

BÖLÜM III TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ’NİN DEVLETLİLİĞİ VE SİVİLLİĞİNİN SİVİLTOPLUM İLKELERİ İŞİĞİNDA

DEĞERLENDİRİLMESİ	76
1.Hükümet Dışılık ve Yasal Statü.....	76
A. Tüzel Kişilik	76
B. Rekabet	83
2.Örgütlenme	88
A. Otonomi.....	88
B. Organların Oluşumu	96
C. Demokratik Yapılanma	98
a) Aktif Katılım	99
b) Eşit Temsil	101
c) Hesap Verebilirlik ve Şeffaflık.....	104
3.Üyelik, Üyelerle İlişkiler ve Yetkiler	106
A. Gönüllülük	106
B. Serbest Giriş-Çıkış.....	108
C. Disiplin Hükümleri.....	111
D. Mesleki Faaliyetler	113
4.Mali Yapı	119
A. Aidatlar.....	119
B. Harç Gelirleri.....	120
5.Savunuculuk	122

A. Baskı Grubu Niteliği	122
B. Kamu Yararını Gözetme.....	127
C. Siyasi Tarafsızlık	131
D. Demokratik İlkeleri Benimseme	132
SONUÇ	135
YARARLANILAN KAYNAKLAR	143

KISALTMALAR

STK	:Sivil Toplum Kuruluşu
HDK	:Hükümet Dışı Kuruluş
TBB	:Türkiye Barolar Birliği
KKNMK	:Kamu Kurumu Niteliğinde Meslek Kuruluşu
vd.	:ve diğerleri
vb.	:ve benzeri
AYM	:Anayasa Mahkemesi
AİHM	:Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	:Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
md.	:madde
y.n.	:yazarın notu

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu

Sivil toplum ve sivil toplum kuruluşlarını incelerken devlet veya hükümet dışılık en başta ele alınan unsurlar olmakla birlikte, sivil toplum ve devlet arasında bu denli kesin ayrımın yapılabilmesi Türkiye'deki meslek kuruluşları bağlamında zordur. Meslek kuruluşları ile ilgili kamuoyundaki algı farklılıklarının yanında, kendi üyeleri arasında dahi bu hususta görüş birliği mevcut değildir. Üstelik Türkiye Barolar Birliği (TBB) gibi diğer meslek kuruluşlarına nazaran daha etkili ve yetkili sayılabilecek bir kuruluş söz konusu olduğunda bu konunun aydınlatılması önem kazanmaktadır.

Türkiye'nin kendi modernleşme ve demokratikleşme serüveninde özel bir konuma sahip olan meslek kuruluşları ya da anayasal ifadeyle Kamu Kurumu Niteliğinde Meslek Kuruluşları (KKNMK), *devletli* (kut, mevki, rütbe sahibi) mesleki dayanışma örgütleri olarak; hem sivil toplum özellikleri barındırması hem de devlete ait yetki ve imtiyazlara sahip olması sebebiyle çalışmaya konu edilmiştir.

Bu kapsamda öncelikle sivil toplum, sivil toplum kuruluşları, mesleki örgütlenmeler ve barolar kavramsal düzeyde ele alınmaktadır. Anılan kavramların Türkiye'nin kendine özgü demokratik ve sosyolojik ortamında, gelişmesine etki eden faktörler ikinci bölümde ele alınıp, meslek kuruluşlarının ve baroların tarihsel süreçteki rollerine değinilmektedir. Son bölümde ise demokrasilerde sivil toplumun olmazsa olmazı sayılabilecek ilkeler ışığında, ilgili konu başlıklarında TBB'nin ahvali tartışılmaktadır. Sonuç olarak da TBB'nin *devletliliği* ve sivilliği tartışma konusu edilmektedir.

Sosyolojik olarak sivil toplum ve meslekler sosyolojisine ait literatür çerçevesindeki tarihsel gelişim ve güncel tartışmalar vasıtasıyla normatif bilgi ortaya konarken; Türkiye'de meslek kuruluşları ve Türkiye Barolar Birliği'nin mevcut durumdaki anayasal konumları, idare teşkilatı içindeki yerleri pozitif hukuk kapsamında ele alınmaktadır.

Yargı erkinin önemli aktörlerinden olan avukatların iller bazında örgütlenmeleri olan baroların üst kuruluşu olan TBB'nin hak, yetki, sorumluluk ve faaliyetlerinin ne kadarının sivil topluma ait ne kadarının da kamu otoritesi kullanımı sayılabileceği hususu araştırmanın temel sorularındandır. Devletin, avukatlık mesleği ile ilgili tasarrufları ve bunları yaparken kullandığı hukuki araçların sosyolojik açıdan neye tekabül ettiği sorusu araştırılırken; bu noktada Türkiye Barolar Birliği'nin rolü cevaplanmaya çalışılmaktadır. Ayrıca, Türkiye Barolar Birliği'yle ilgili yasa, yönetmelik, düzenleme, disiplin hükümleri, örgütlenme şeması, faaliyet ve durumlar ortaya konmak suretiyle ideal sivil toplum ilkeleri ışığında değerlendirmesi yapılmaktadır.

2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, *devletli* sivil toplum ve *devletli* mesleki dayanışma hipotezi altında meslek kuruluşları ve TBB'nin ele alınarak, ilgili kuruluşların kurucu iktidarlar tarafından sivil toplumun kendi haline bırakılmayacak denli mühim gördüğü alanlara müdahale etme zaruretiyle ortaya çıktığı tartışmalarına katkı sağlamaktır.

Bu araştırma ile genelde teorik çerçevede anayasal kuruluşlar olan Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları, özelde ve daha ayrıntılı olarak Türkiye Barolar Birliği'nin, sivil toplum alanına dair literatür ekseninde hukuki, sosyolojik verileri analiz edilerek bilimsel kıstas ve akademik veriler ışığında sivil topluma aidiyeti ölçülmektedir.

Barolar ve TBB ile ilgili mevzuat aktarılırken meslek sahipleri olan avukatların kanaatleri, meslek örgütünün kendi beklentileri ve alandaki tartışmalar sunulmak suretiyle, ideal demokratik yapılanma seçeneklerinin üzerinde düşünülmesi amaçlanmaktadır.

3. Araştırmanın Önemi

Günümüzdeki tartışmaların, mensupları arasında dahi devlet kurumu mu yoksa devlet dışı bir sivil toplum aktörü olduğu hususunda bir görüş birliği olmayan KKNMK'ların, sivil topluma ait meslek örgütlenmeleri mi yahut devlet otoritesini dolaylı yoldan kullanan *devletli* kuruluşlar mı olduğu hususunda değil de; daha çok bu kuruluşların mal varlıkları, siyasi polemiklerdeki etkisi nispetinde olduğu görülmektedir. Oysa ki, KKNMK'ların sosyolojik ve hukuki konumlarının incelenmesi güncel ve gündelik tartışmaların ötesinde bize Türkiye'de sivil toplum ve devlet ilişkisi konusu hakkında fikir vermektedir.

Çalışma ile birlikte avukatlığın kamu hizmeti ve serbest meslek niteliği tartışılmakta, baroların kamusal nitelikleri sorgulanmakta ve TBB'nin yasal konumu, Türkiye'de devlet-sivil toplum etkileşimi ekseninde irdelenmektedir.

Yapılan tarama neticesinde, barolar ve TBB'nin sivil toplum kuruluşu olarak ele alınması hususunda daha önce bir çalışmaya konu edilmediği görülmektedir.

Araştırmayla birlikte:

- Türkiye'de Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşlarının sivil topluma aidiyetinin çerçevesi ve teorik analizi,
- Türkiye Barolar Birliği'nin devlete içkinliği ve ilişkisinin mahiyeti,
- Avukatların mesleki örgütlenme hürriyetinin sınırları ve sorunlu alanları,
- Türkiye Barolar Birliği yapılanmasının hukuki ve sosyolojik alanda avukatlar ve toplum üzerindeki etkisi hukuk sosyolojisi ışığında analizi yapılmaktadır.

4. Araştırma Yöntemi

Araştırma; ilgili mevzuatın, resmi dokümanların ve önceki çalışmaların raporlarının incelenmesi açısından ikincil veri ve söylem analizi yöntemini benimsemektedir. Türkiye Barolar Birliği üzerine yapılan araştırma, yasal mevzuat, önceden uygulanan anketler, karar alma süreçleri ve birliğin yetkili organlarınca alınan kararlar ve uygulamaların amaca matuf seçici incelenmesi ve elde edilen verilerin akademik literatürdeki ideal sivil topluma ait kaidelerle karşılaştırılarak analiz edilmesi suretiyle betimsel sosyolojik analiz yapılmaktadır.

Yapılan araştırmada Türkiye Barolar Birliği'nin mesleki örgütlenme tipi olarak sivil toplum ve devlet arasındaki nitelikleri analiz edilirken; TBB ile ilgili tüm mevzuat evreni içerisinde sivil toplum ve *devletlilik* niteliğine ilişkin olduğu varsayılan mevzuat, rapor, yayın, anketler veri olarak ele alınmaktadır.

Türkiye Barolar Birliği'nin üyeleri üzerinde, teşkilatın yapılanmasına ilişkin sorumluluk ve yetkiler veren ve devlet tüzel kişiliği ile arasındaki ilişkileri düzenleyen örgütün sivil toplum yönüyle ilgili mevzuat maddeleri derlenmiştir. Konuyla ilgili literatür araştırmasının ardından gerek devlet kurumları gerekse de özel kişiler tarafından yayımlanan rapor, istatistik, anket, mülakat, gözlem sonuçlarına ulaşılmıştır. Bunun

yanında, Türkiye Barolar Birliği'nin faaliyet, rapor, araştırma ve yayınlarına ulaşarak seçici veri analizi yapılmıştır.

Elde edilen verilerin sivil topluma ilişkin akademik çalışmalar neticesinde kabul gören, sivil toplum kuruluşu olarak sayılabilmek için olmazsa olmaz nitelikteki ögelere uyumu ve değerlendirilmesi suretiyle ilişki düzeyi analiz edilmiştir. Sivil toplumun olmazsa olmazı sayılacak özelliklerin altında ilgili örgütle ilgili mevzuat, bilgi, belge, istatistik, önceki anket verileri, raporlar, süreli yayınlar veriler analiz edilmiş ve sivil topluma aidiyeti olmazsa olmazlara olan uyumu nispetinde analize tabi tutulmuştur.

BÖLÜM I

KAVRAMLAR

1. Sivil Toplum Kavramı

Siyasi, sosyal ve ekonomik meselelerde devletin dışında, bireylerden öte ve onların birleşiminden oluşan bir yapıyı ifade eden sivil toplum alanı, demokratik yaşamın vazgeçilmez unsurlarından kabul edilmektedir. Demokrasinin yalnızca temsili değil, katılımcı tarafını tamamlayan unsur olan sivil toplum kavramına sıklıkla bu kapsamda atıf yapılmaktadır.

Sivil toplumun demokratik yaşamdaki konumunun her daim olumlu algılanmadığı durumlar da mevcuttur. Nitekim demokratik seçimlerin verdiği meşruiyet karşısında, meşruiyeti seçilmişlerce müphem sivil toplum alanına, kimi durumlarda seçilmişler ve kavramı olumsuzlayan düşünce sahiplerince kuşkuyla yaklaşmaktadır. Çeşitli vesilelerle görüldüğü üzere; farkında olmadan temsili demokrasiyi ve sandığı kutsayan düşünce tarafından, sivil toplum alanına “yönetilemeyen örgütler” olarak da bakabilmekte ve alandaki aktörlerin meşruiyeti sorgulanabilmektedir (Ryfman, 2006, s. 11). Bu nedenle kavramın ontolojik tahlili ve demokratik sistemdeki yerine ışık tutulması, sivil toplumun demokratik kültürdeki meşruiyet zemini ve işlevi açısından elzem görünmektedir.

Sivil toplum kavramının değişik anlamları mevcuttur. Tarihsel gelişim süreci boyunca kavram, farklı dönemlerde farklı şekillerde tanımlanmış, sosyolojik tanımlamayla siyasal alan (devletin alanı) ve aile kurumu arasında bir yapı olarak tanımlanabilecek sivil topluma dair birçok düşünür fikir beyan etmişlerdir. Kavramın etimolojik kökenine bakıldığında “sivil” kelimesinin “medeni” sıfatı ile eş tutulduğu görülmektedir.

Devellioğlu (1997, s. 598) sözlüğünde “medeni” kelimesinin “medineye yani şehre mensup, ait, ilgili” olarak tanımlandığı görülmektedir. Nitekim İdris Küçükömer’in (1994) tanımına göre şehirli toplumsal ihtiyaçların karşılanabilmesi, sivil topluma olan ihtiyacın anlamlandırılmasında kullanılmıştır.

Tarihsel sürece bakıldığında sivil toplumun ayrı bir olgu olarak ele alınması ve onun siyasal toplum ve devletten ayrışmasında çeşitli merhaleler göze çarpmaktadır. Aristo’da “politike koinonia”, Çiçeron’da “societas civilis” olarak adlandırılan biçimiyle sivil toplum, devletten ayrı bir alanı tanımlamamıştır (Tosun, 2001, s. 30). Batı Avrupa’daki toplumsal değişim, burjuvazinin ortaya çıkması ve tanrısal egemenliğin yerini tutacak yeni meşruiyet kaynaklarının aranması, toplumsal yapının yeniden tanımlanması ihtiyacını beraberinde getirmiştir (Çaha, 2000, s. 23). Bu anlamda liberal ekol, devlet iktidarının sınırlandırılmasının temellerini devlet öncesi (ya da sözleşme öncesi) durumu betimleyerek, devletin meşruiyet sınırlarını belirleme yoluna gitmiştir. Bu yolla sivil toplumun alanı da ortaya çıkmıştır (Keane, 1993, s. 8-16).

Özel ve kamusal alanın tanımlamasını yapan Jean Bodin’e göre çok sayıda özel alan sahibi ailenin bir araya gelmesi ile öncelikle sivil toplum, sonrasında ise geniş anlamda devlet oluşur (Onbaşı, 2005, s. 16). Burada oluşan ise mutlak, sürekli ve yarı tanrısal bir devlettir (Çaha, 2000, s. 25-36). Toplumsal sözleşme kuramcıları Thomas Hobbes, John Locke ve Rousseau’ya göre ise sivil toplum alanı politik toplumdan ayrı düşünülmemek kaydıyla sözleşme öncesi bir durum olarak düşünülmelidir (Onbaşı, 2005, s. 19). Sivil topluma geçiş Locke’da yalnızca doğada bağımsız insanlar arasında zaten hüküm süren uyumun artırılması ve sürekli kılınması anlamına gelmektedir (Acar-Savran, 2003, s. 28). Hobbes’ta ise bu barışçıl düzen (sivil toplum), sözleşme öncesi doğal durumun mutlak olumsuzlanması şeklindedir (Keane, 1993, s. 16).

Hegel ise devlet ve sivil toplumun karşılıklı olarak birbirlerine bağımlı olmakla birlikte, sivil toplumu çıkar ve çatışma alanı olarak görme eğilimindedir (Onbaşı, 2005, s. 31). Toplumsal sözleşmeci düşünürlerin aksine Hegel, etik yaşamın ilk alanı aileden ikinci alanı sivil topluma geçişten sonraki üçüncü geçişte tarihin ruhunun (Geist) kendini realize etmesi olarak evrensel devlete geçişi tanımlamakta ve sözleşmeyle değil bireylerin doğal olarak devlet otoritesini kabulleneceğini varsaymaktadır (Çaha, 2000, s. 30-32). Hem Hegel’in düşüncesinde hem de sözleşmeci düşünürlerde sivil toplum esasen “sivil burjuva toplumu” anlamında kullanılmıştır. Sözleşmecilerde, politik toplum yani devlet karşısında giderek büyüyen bir güç olan burjuvazinin gelişimi için uygun koşulların yasalaştırılması

temel saik iken; Hegel’de bu yeni toplumsal grubun (burjuvazinin) yarattığı çelişkileri, devletle aşma düşüncesi hâkimdir (Bumin, 1982, s. 26-34). Devletin ortaya çıkışında sivil toplumu her ne kadar bir ara aşama ve araçsal bir role sahip görse de; ilk kez Hegel’in sivil toplum alanını farklılık, özel çıkar ve çatışma alanı olarak tanımlayarak sivil toplum tartışmalarına zemin hazırladığı söylenebilir.

Hegel’in evrensel devlet modelinin sakıncalarının halkın seçtiği yeni bir devlet despotizmine dönüşmesinden endişelenen Tocqueville ise sivil birlikler olarak adlandırdığı sivil toplum aktörlerinin varlığı açısından merkezi bir devlet ihtiyacını kabul etse de; anılan aktörlerin devlet iktidarının boyunduruğuna girmemesi gerektiğini öne sürer. Bunun için de iktidar tekellerine engel olacak mekanizmaların güçlendirilmesi (yasama, yürütme, yargı erkleri ayrılığı) gerekliliğine işaret eder (Keane, 1994, s. 81).

Hegel’in devleti nihai amaç gören düşüncesinin aksine devlete sınıfsız topluma geçişte araçsal bir değer yükleyen Marksist düşünceye göre; sivil toplum karşısında devlete atfedilen çözümleyici rol tam tersi yöndedir. Marx’a göre burjuva çıkarlarına hizmet eden devleti, sivil toplum eliyle işçi sınıfının sivil toplum üzerinde denetim kurmak için verdiği mücadele devletin ortadan kalkmasını sağlayacaktır (Onbaşı, 2005, s. 37). Marx’ın düşüncesinde üretimin yapıldığı ve sınıfsal mücadelenin ortaya çıktığı alan olan sivil toplum, altyapısal bir unsur olarak değerlendirilirken; Gramsci’de üst yapısal bir alan olarak değerlendirilir (Çaha, 2000, s.38). Gramsci’ye göre burjuvazinin kendine özgü hegemonyasını kurduğu, kapitalist sömürüyü gizleyen ve dolayımlayan eşitlik ve özgürlük alanı olarak sivil toplum, hegemonyanın kültürel ayağını oluşturur (Bobbio & Texier, 1982, s. 41). Devleti burjuvazinin siyasal örgütlenme biçimine indirgemek suretiyle devlet ve sivil toplum ayrımını değersizleştiren Marx’ın düşüncesinde sivil topluma yüklenen olumsuz anlam, Gramsci sayesinde hegemonyanın dönüştürülmesi amacına matuf olarak olumlanmıştır (Keane, 1994, s. 56). Lakin her iki düşünürde de sivil topluma atfedilen rolün sosyalizme geçişte araçsal bir konumda olduğunu söylenebilir.

Buraya kadar incelediğimiz sivil toplum tanımlarında gerek sözleşmeci düşünürler gerekse de Marksist gelenekte sivil topluma atfedilen araçsal rolün değişmesi için siyasi tarihin de değişmesini beklemek gerekliydi. Zira yukarıdaki tanımlar bugünün dünyasında sivil toplumun mahiyet ve muhtevasını idrak etmek için fazla soyut görünebilir. Devlet ve sivil toplumun aynı anda ve birlikte varoluşunu sağlayan ve “...devletin şahsında eriyen değil, aksine devleti sınırlamaya, kendi alanına çekmeye ve kendi farklılığının teminatı haline getirmeye çalışan bir sivil toplum...” (Çaha, 2000, s. 76) tahayyülünün oluşması

liberal demokrasinin kökleşmesi ve bireyin yanında grup çıkarlarının gündeme gelmesiyle olmuştur. Hukuk devleti ve sınırlı devlet gibi liberalizmin ilkelerinin beynelmilel kabulü ve sosyalist blokun yıkılmasıyla ortaya çıkan tarihin sonu tezleriyle birlikte (esasen Hegelci diyalektik tarih felsefesinin sonu¹) sivil toplum ve devletin birlikte var oluşu deyim yerindeyse kutsanmıştır. Temsili demokrasinin yerine geçen katılımcı demokrasi savı da bu konuda sivil toplumun meşruiyetini destekler nitelikte olmuştur. Tarihsel gelişim içerisinde farklı anlam kazanımları yaşayan sivil toplum kavramı günümüzde meşruiyetini ispatlamıştır. Nitekim günümüzde sivil toplum üzerine yaşanan tartışmalara bakıldığında; sivil toplumun gerekliliği değil ne kadar “sivil” olduğu tartışmalara konu olmaktadır.

Günümüz yazarlarının sivil toplum tanımlarına bakılacak olursa; Larry Diamond'ın (1994) sıklıkla atıf alan tanımına göre sivil toplum:

Sosyal yaşamın gönüllü, kendi kendini üreten, kendi kendini destekleyen, devletten özerk olup bir yasal düzen ya da ortak kurallarla bağlı olan alanıdır... Sivil toplum özel alan ve devlet arasında duran aracı bir varlıktır (s. 5).

Bu tanımda dikkat çeken husus sivil toplumun sosyal alanın bir parçası olarak belli koşullar altında örgütlenen bir türü olarak; sivil toplumun devlet-dışılığına yapılan atıftır. Devletten özerktir, lakin ona yabancılaşmaz; iktidara karşı temkinlidir aynı zamanda ona saygı duyar (Sarıbay, 1998, s. 90).

Daha karmaşık ve daha mücadeleci bir tanıma göre John Keane (1993) sivil toplum hakkında dinamik bir tanım yapmıştır:

Şiddet karşıtı, kendi kendine örgütlenen, kendi kendini değerlendiren ve yansıtan ve hem birbirleriyle hem de onların eylemlerini çerçeveleyen, sınırlayan ve mümkün kılan devlet kurumlarıyla sürekli bir gerilim içerisinde olma eğiliminde bulunan yasal koruma altındaki devlet-dışı kurumların karmaşık ve dinamik bir topluluğunu hem tanımlayan hem de tasarlayan bir ideal tip kategorisidir (s. 6).

Bu tanımda da Weber'in ideal tip tanımından bahisle sivil toplumun mücadeleci karakterine vurgu yapılmış ve devletin bu anlamda hem sivil toplumun hamisi olduğu hem de onun karşısında bir rol oynadığı üzerinde durulmaktadır.

Kavramın sivil ya da medeni yönüne atıf yapan başka bir tanıma göre de sivil toplum, hiçbir odakça zorlamaya maruz kalmayan ve iyi, müreffeh bir yaşama arzu ve arayışında olan toplumdur (Doğan, 2000, s. 27). Burada da esasen Locke'un doğa durumundaki toplumunun karşıtı bir medeniyetten bahsedilmektedir. Nitekim Mardin'e

¹ Bilgi için bkz. Francis Fukuyama (2016), *Tarihin Sonu ve Son İnsan*, İstanbul: Profil Kitap.

(1983, s. 1918) göre sivil toplumun karşıtı ancak “gayrı medeni” olabilir. Şehir hayatı ile olan ilişkisinde hak ve yükümlülükleri ifade etmesi açısından “şehir adabı” olarak da nitelenebilir.

Sivil toplum, devlet yapısının ve devlet kurumlarının dışında kalan bir faaliyet alanıdır. Devletten küçük, birey ve aileden büyük olan bu yapı, kamu kurumlarının, devlet dairelerinin, askeri bürokrasinin dışında bir yapılanmayı ifade eder. Sivil toplumun karşısında askeri toplum değil siyasal toplum vardır. Ancak toplum modeli olarak sivil toplumun karşıtı ideolojik toplumdur. Çoğulculuğa ve farklılığa mani olan ideolojik toplum modelinin tersine sivil toplum, ortak yaşam alanını oluşturmada birey temelli hür uzlaşma modeli sunar (Çaha, 2003, s. 24). Sivil toplumun tesisinde devletle olan demokratik ilişkiyi sağlayacak en önemli öge bu anlamda “hâkim ideolojisiz” bir toplumsallığın tesisidir (Sarıbay, 1994, s. 141).

Sivil toplumu, toplumun özerk alanı olarak tanımlayınca, siyasal toplum devlet iktidarının hükmünü yürüttüğü alan olmaktadır. Sivil toplum ne kadar gelişirse, siyasal toplumun alanı o kadar daralır. Aynı şekilde siyasal toplumun büyümesi sivil toplumun alanının daralması anlamına gelmektedir. Tuncel’e (2011, s. 17) göre gönüllülük ve otorite ilişkilerine yüklediği farklı anlamlar neticesinde devlet ve kâr amacı güden şirketlerden farklı bir alanda oluşan sivil toplum bunların ikisinden de farklıdır. Devlet ve iş dünyası dışında üçüncü sektör olarak anılışını bu çerçevede anlamak gerekir.

“Ortak çıkarlar, amaçlar ve değerler etrafında örgütlenmiş gönüllü kolektif eylemler arenası” olan sivil toplum, diğer bir tanıma göre de “devlet karşısında gönüllü yurttaş girişimlerini ve toplumsal örgütlerin toplamını ifade etmektedir” (Güngör, 2006, s. 50-62). Bir başka tanımda ise, sivil toplum bireylerin herhangi bir zorlamaya maruz kalmaksızın, kendi aralarında anlaşarak oluşturdukları ortak yaşam alanını ifade eder (Çaha, 2005, s. 9-23). Yine bireyi önceleyen bir tanımda sivil toplum: “Bireyin devletten izin almadan girebildiği toplumsal ilişkiler, gerçekleştirebildiği toplumsal etkinliklerdir.” (Akat, 1991, s. 58).

Sivil toplumun bir ülkede varlığı açısından devletin sahip olması gereken özellikler yanında, toplumsal yapının sahip olması gereken ögeler de sivil toplum-devlet ilişkilerinin vardığı nihai aşamada karşımıza çıkmaktadır. Sarıbay’a (1994, s. 141) göre sivil toplum içindeki aktörlerinin ihtiyaç duydukları çoğulluk, özerkliklerini; kamusal, sorumluluklarını; özellik, bireyselliklerini; yasallık ise tabi olacakları ortak çerçeveyi

sağlar. Sivil toplum aktörleri hem toplumsal ortamın yukarıda sayılan özelliklere haiz olması hem de devletin yasal güvencesine ihtiyaç duymaktadır.

Tuncel'e göre sivil toplumun ortaya çıkması için gerekli ön koşullar mevcuttur. Bunlar:

- Toplumsal farklılaşmanın mevcudiyeti,
- Hukukun üstünlüğü ve hukuk devletinin varlığı,
- Toplumsal örgütlenmenin varlığı,
- Gönüllü birliktelik,
- Toplumsal düzeyde kendi siyasasını belirleme gücü,
- İdareye karşı baskı oluşturabilecek bir yapının varlığıdır (Tuncel, 2011, s. 19-29).

Sivil toplumun ortaya çıkması için gereken bu koşullara ek olarak Çaha'ya göre bir toplumda sivil toplumun gelişmesi için devletin ve toplumun sahip olması gereken çeşitli önkoşullar vardır:

- Devletle toplum arasındaki ilişkiler hukuksal normlara göre düzenlenir.
- Devlet, hukukun gölgesinde sivil yönetim tarafından yönetilir. Devlet kendini yasalarla sınırlar.
- Toplum, amaçları farklı gruplardan oluşan farklılaşmış bir yapıdadır.
- Toplumsal grupların her tür amaç için örgütlenmesi serbest olup örgütlenme nedeni gruba mensup olan bireylerin çıkarını savunmaktır.
- Toplumdaki örgütlülük, gönüllü birliktelikler şeklinde gerçekleşmelidir.
- Toplumsal gruplar otonom yapıda olup devletten bağımsızlaşmışlardır.
- Örgütlü gruplar hukuk ve siyaset kuralları içinde, şiddetten uzak demokratik yollarla baskı mekanizmasına yönelmişlerdir (Çaha, 2000, s. 58-64).

Farklı içtimai tecrübelerde;

- Devlet karşısında bireyselliğin ifade edilmesinin örgütlü görünümü olan sivil toplum kuruluşları ile özdeşleşen,
- Demokratik olgunluğa erişme ve devletin dönüştürülmesinin aracı olarak nitelik kazanan,
- Kamusal müzakere ve çoğulculuğun hayata geçtiği yer olarak sivil toplumun kavramının üç farklı boyutta iinin doldurulduğu görülmektedir (Keyman, 2006, s. 20-21).

Bir toplumda, sivil toplumun yukarıda ifade edilen üç tanımı da kapsamı ve işlevlerinin işler hale gelmesi koşuluyla demokratik inkişafı sağlayacağı muhakkaktır. Kavramın bu üç boyutundan birinin görmezden gelinmesi sivil toplumun araçsallaştırılmasına ve bu anlamda asıl maksadı olan “iyi ve müreffeh toplum” idealinden uzaklaşılmasına sebebiyet vereceği açıktır. Sivil toplum, sivil toplum kuruluşlarından (STK) ibaret değilse de barındırdığı örgütlülüğün STK’lar vasıtasıyla gerçekleştiği vakıdır.

2. Sivil Toplum Kuruluşları

Sivil toplum kavramının tanımlanmasıyla birlikte bu alan içinde hareket eden ve belli kurallara göre örgütsel yapısını oluşturan sivil toplum kuruluşlarını ele almak gerekir. Çok farklı şekil ve yapılanmalar çerçevesinde ortaya çıkan sivil toplum kuruluşları geniş ve dar anlamda tanımlandığında, kapsayıcılıkları farklı olacaktır. Devletin dışında örgütlü topluluklar anlamında ele alındığında geniş bir perspektiften cemaatler, hayır kuruluşları, insan hakları örgütleri, think-tankler, barolar, localar, meslek örgütleri, siyasi partiler, çıkar grupları, baskı grupları, sendikalar, dernek ve vakıflar vb. yapılanmaları anlamak gerekir. Dar açıdan bakıldığında ise dernek ve vakıfların bu tanım içerisine girdiği görülmektedir.

Sivil toplum kuruluşlarını (STK) sivil toplum alanının yegâne temsilcisi olarak saymak çoğunlukla alanı daraltmak anlamına gelmektedir. Bu tip sivil toplumun temsilcisi olma iddialarının, alanda tekeliyet kurma iddiasındaki devlet güdümlü yahut da resmi ideoloji temelli örgütler tarafından siyasi ajandayı manipüle etmek ve kavramın içini boşaltmak adına kullanıldığı çoğunlukla görülmektedir. Gümüş’ün (2008) de belirttiği üzere: “STK’lar sivil toplumun yerine geçmezler. Sivil toplumun katılımı için çalışırlar” (s. 12). Sivil toplum adına söz söyleme yetkisinin herhangi bir STK’ya ait olmaması ve temsil makamında herhangi bir STK’nın olmaması, alanın anti-tekelci ve anti-hiyerarşik yapısına uygundur. “Bizler sivil toplumun temsilcileri olarak ...” diye başlayan her söylem bilinçli ya da bilinçsiz olarak katılımı, kamusal alanı ve nihai olarak sivil toplumu daraltan bir pratiğe hizmet etmektedir.

Francis Fukuyama “Güven” isimli kitabında “sosyal sermaye”nin bir alt kümesini oluşturan “kendiliğinden sosyalleşmeyi”; devlet aygıtı ve aile dışındaki alanda (yani sivil toplum alanında) organizasyonlar kurabilme yeteneği olarak tanımlamaktadır (Fukuyama,

1998, s. 42). Bir bakıma Durkheim'in organik dayanışma² kavramını andıran bu kavram, ortak değerler etrafında işbirliği yapılabilme kapasitesi ile ilgilidir. İşte Fukuyama'nın bahsettiği, kendiliğinden sosyalleşme kapasitesine sahip ve buna binaen sosyal sermayesi yüksek olan toplumlar “yüksek güvenli toplumlar”dır.

Bir toplumdaki güven düzeyinin ölçülmesinde en önemli faktör devlet ve aile arasındaki alanın nasıl doldurulduğu veya doldurulmadığı ile ilgilidir. Bireyin güven çerçevesinin ailenin dışına da taşması ve aile dışında çeşitli sosyalleşme biçimlerinin zenginliği bir toplumda güvenin ölçütüdür. Bir bakıma güven, sivil toplum alanı ile ilgilidir. Bu açıdan bakıldığında Fukuyama'ya göre; yüksek güvenli toplumlar olarak sayılan ABD'de gönüllü örgütlenmeler, Protestanlık ruhu ve sivil toplumun güçlü olması; Japonya'da keiretsu ağları ve Almanya'da loncalar, Mittelstand, Verbands, Sozialmarktwirtschaft gibi akrabalık çerçevesi dışında kan bağına dayanmayan sosyal yapılanmalar güven faktörünün oluşmasında önemli öğeler olmuştur.

Her devlet için kendiliğinden sosyalleşme alanında bıraktığı boşluklar ve halkın bu alanda sosyalleşme kapasitesi, sivil toplum kuruluşlarının mahiyet ve muhtevasında çeşitli farklılaşmalara yol açmaktadır. Her ne kadar sivil toplum unsurları, örgütlenme şekli bakımından çeşitlilik arz etse de; sivil toplum tanımı bundan daha fazlasına işaret etmesi itibarıyla devlet ve toplum biçimine referans yapmaktadır. Nitekim sivil toplumun olmazsa olmazları irdelenirken, bu hususta ara kurumlar olarak sayılan sivil toplum örgütlerinin taşınması gerekenlerden daha önce ve onların dışında, bizatihi toplumun ve devletin taşınması gereken özellikler de sayılmıştır. Siyasi toplumun (devletin) alanını genişletme çabasının neticeleri, her durumda sivil toplumun kendisinde ve oluşan örgütlenmelere niteliksel ve niceliksel olarak yansımaktadır. Bu nedenle sivil toplum kuruluşlarını (STK) incelerken, en başta göz önünde bulundurulması gereken husus, toplumun ve devletin niteliğidir. Çaha'nın (2005) da işaret ettiği gibi: “...’sivil’ kavramı bir toplum biçimine işaret etmektedir” (s. 20).

Sivil toplum kuruluşlarının (kısa adıyla STK) İngilizce tanımlarından analizi yapıldığında bu alanın henüz netlik kazanmadığı ve nerede başlayıp nerede bittiği ile ilgili sorgulamaların halen devam ettiği görülmektedir. Hükümetten, iş dünyasından, siyasal alandan ayrışma, sivil alanda faaliyet gösterme tanımlarda vurgulanan hususlar olmaktadır.

² (bireylerin birbirinden farklı olmadığı ve iş bölümünün ortaya çıkmadığı zamanlardaki dayanışmaya ‘benzeşme dayanışması’ veyahut da ‘mekanik dayanışma’ adını veren Durkheim; işbölümünün ortaya çıkması ve bireylerin farklılaşması neticesinde ortaya çıkan dayanışma tipine de ‘farklılaşma dayanışması’ bir başka tabirle ‘mekanik dayanışma’ adını vermektedir (Aron, 2000, s. 256).)

Civil Society Organizations (CSO) - Sivil Toplum Kuruluşları ya da Örgütleri (STK ya da STÖ) adlandırmasında vurgulanan husus sivil toplum alanında örgütlenme ve ona aidiyet iken; Non-Profit Organization (NPO) – Kâr Amacı Gütmeyen Kuruluşlar adlandırmasında piyasa dışılık; Non-Governmental Organizations (NGO) – Hükümet Dışı Kuruluşlar (HDK) adlandırmasında hükümet dışılık ön plana çıkmaktadır.

Sivil toplum kuruluşlarının yukarıdaki isimlendirmelerine ek olarak, alanın genişliğinden ve serbestçe statü iddia edilmesinden dolayı aslında sivil toplumun temel niteliklerini barındırmayan kimi örgütlenmeler de ortaya çıkmaktadır. Tabiatıyla, literatürde bunlar için ayrı bir jargon oluşmaktadır. Küçükü büyüklü oluşumlar kendilerini STK olarak adlandırırsa da; tek kişilik STK'lar MONGO (My own NGO) – Kendi HDK'm, dernek statüsünü perde olarak kullanarak kâr peşinde koşan STK'lar BONGO (Business-organised NGO) – İş Temelli HDK, sermayenin yani parayı verenin düdüğü çaldığı STK'lar DONGO (Donor-organised NGO) – Sermaye Yönelimli HDK ve devlet destekli STK'lar GONGO (Governmental NGO) – Hükümet HDK'sı ortaya çıkmaktadır (Ryfman, 2006, s. 12).

STK'ların ne olduklarını kavramak için onları karakterize eden özellikleri de bilmek gereklidir. Gelişme, insani yardım, insan hakları ve çevre bugün bildiğimiz STK'lar açısından kılavuz alanlar olsa da; hangi alanda faaliyet gösterdikleri veya hangi güdüyle hareket ettikleri alanın tanımlanmasında muğlak noktalar bırakmaktadır. Bu açıdan STK tanımını belirgin özellikleri referans alarak yapmanın daha faydalı olacağı kanaatinde olan Ryfman'a (2006, s. 40) göre STK'yı karakterize eden 5 özellik:

- Ticari olmayan, ideal ve inançları savunmak ve bir amacı gerçekleştirmek adına özgür bireylerden meydana gelmesi,
- Süreklilik karakterine ve sadece üyelerine değil başkalarına da yarar sağlayacak projelere sahip olma,
- Ulusal hukuka göre dernek ya da çıkar amacı gütmeyen örgüt özel hukuksal statüsü,
- Devletle ve uluslararası örgütler, şirketler, dinsel yapı ve hareketler, tarikatlar, suç örgütleriyle ilişkisinin mahiyetinin bağlılık biçiminde olmaması,
- Bireyin özgür iradesi ürünü olma ve demokratik çerçevede etkinlik göstermedir.

Birleşmiş Milletler Şartı'nda, Ekonomik ve Sosyal Konseye danışma konusunda yetki veren 71. maddesinde NGO olarak geçen sivil toplum kuruluşlarının³ resmi tanımını yapan Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 25 Temmuz 1996 yılında aldığı 31 sayılı ECOSOC kararında danışma statüsü verilmesi için sivil toplum kuruluşunun taşıması gereken özellikler şu şekilde sıralanmaktadır (1996):

- Yerleşik merkezi ve sorumlusunun bulunması (10. Paragraf)
- Demokratik olarak kabul edilmiş tüzüğünün varlığı (10. Paragraf)
- Yetkili organları aracılığıyla üyeleri adına görüşlerini dile getirmesi (11. Paragraf)
- Üyelerine karşı belli sorumluluk mekanizmasının bulunduğu temsil yapısı (13. Paragraf)
- Demokratik ve şeffaf karar alma süreçlerine sahiplik (13. Paragraf)
- Hükümetlerce veya uluslararası anlaşmayla kurulmamış olma (13. Paragraf)⁴

Sivil toplum ilkeleri ışığında STK'nın taşıması gereken olmazsa olmaz özellikler olarak aşağıdaki maddeler sıralanabilir:

- Devlet veya hükümet dışı olma,
- Ekonomik ya da idari yönden bağımlı olmama,
- Gönüllü yapılanma ve üye kazanımı,
- Yönetim ve denetim organlarının seçimle işbaşına gelmesi,
- Demokratik ilkeler çerçevesinde yapılanma,
- Demokratik zeminde faaliyet gösterme,
- Demokratik enstrümanları kullanarak siyasa oluşumuna katkı sağlama.

Bu özellikleri haiz olmayan örgütlenmeler sivil toplum alanında hareket etseler dahi, *ideal tip* anlamında sivil toplum kuruluşu olarak sayılamazlar. Dar anlamdaki STK'lar için bu denli kesin olan ideal özellikler, geniş anlamda sivil toplum kuruluşları için biraz daha esnek olmak (en azından reel durumda) durumundadır. Bununla birlikte, uzlaşmacı kamusalığın tesisi ve demokratik katılım hususunda toplum biçimi olarak "sivil toplum"u geliştirmek esas olduğundan; biçim olarak sınırlandırılmış STK'lar değil, farklı

³ BM Şartı 10. Bölüm 71. madde: "The Economic and Social Council may make suitable arrangements for consultation with non-governmental organizations which are concerned with matters within its competence...", <http://www.un.org/en/sections/un-charter/chapter-x/index.html>, (Erişim tarihi: 25/10/2017)

⁴ Bu maddede hükümetlerce atanmış doğal üyelere sahip olsa dahi görüşlerin serbestçe ifade edilmesi temin edilmek koşuluyla sivil toplum örgütü statüsüne halel getirmeyeceği belirtilmiştir.

şekillerde sistemde yer alan kuruluşlar da sivil topluma katkısı nispetinde bu çalışmaya konu edilmektedir. Daha önce de belirtildiği üzere sivil toplum, toplumu niteleyen bir ifadedir ve derneklerden daha fazlası bu alana etki etmektedir.

Bu çalışmanın konu edindiği Türkiye Barolar Birliği örneğinde görüleceği üzere; STK'ların şekli şartlarını tam manasıyla taşımasa da, siyasal topluma da ait sayılmayacak bu tip yapılanmaların sivil toplum ve onun değerlerine sahip olma iştiağı geniş çerçevede demokratik olgunluğa hizmet edecektir.

Sivil toplumun idealinde sınırlı devlet var ise de; devletin ilgi duyduğu kimi alanlarda bazı özelliklerin erozyona uğradığı görülmektedir. Geniş anlamdaki STK'ların, ideal tip sayılabilecek derneklerle yapılanma, bağımsızlık, statü konularında farklılık arz ettikleri vakıadır. Bu noktada sivil toplumu daraltacak asıl unsurun, sivil toplumculuğun yalnızca derneklere hasredilmesi olacağı muhakkaktır. Bu nedenle, bu çalışmada sivil toplum kuruluşları geniş anlamda ele alınmıştır.

STK'lar tüm dünyada demokratikleşme ve insan haklarının geliştirilmesi mücadelesinde aktif bir rol oynamaktadır. STK'lar, halkı demokratik hakları konusunda eğitmekte, hükümetlerin faaliyetlerini denetlemekte ve dünyayı insan hakları ihlalleri konusunda bilgilendirmektedirler. Demokratik yaşamın vazgeçilmez unsurları olan STK'lar gün geçtikçe artan sayıları ve etki alanlarıyla artık gerek iç siyasette gerekse de dış politika alanında devletlerin hesaba katması gereken aktörler haline almışlardır. Dünyada hızla artan yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve bölge halklarının bölge ile ilgili kararlara aktif katılımı gibi trendler de etkinliği artıran diğer unsurlar olmuştur. Hem yerel hem de ulusal düzeyde merkezi idare ve yönetim anlayışları geçerliliğini yitirmekte ve bunların yerine yerinden yönetim ve yönetişim kavramları geçerlilik kazanmaktadır.

Dünyada 1960'lardan itibaren insan-kadın-çocuk hakları, demokratik katılım, çevre, dini-kültürel haklar gibi postmateryal değerler öne çıkmaya başlamış ve toplumsal bir dinamizm oluşmuştur. Böylece, devlet merkezli yapılardan grup merkezli inisiyatiflere geçiş yaşanmıştır (Çaha, 2000, s. 79). 1960'lı yıllara değin sosyal sınıfların kamusal alandaki başat aktörleri olan siyasi partiler ve sendikaların yerini insan hakları, çevre, kadın hakları, özgürlük, kimlik talepleri, katılım, eğitim hakları üzerinden taleplerde bulunan sosyal gruplar almıştır (Çaha, 2017, s. 8). Sosyal refah devletinin çözülmeye başladığı 1980'lerde ve siyasete ilginin azaldığı ve kitle iletişim araçlarının arttığı 1990'lı ve 2000'li yıllarda sivil toplum, karar alma süreçlerinde etkili hale gelmiştir (Yurttagüler, 2010, s. 9).

Batıda sosyal devletin uzun dönemde bütün vaatlerini yerine getiremeyeceği, devletin kimi hizmet alanlarından geri çekilmesi durumunda da kamusal hizmetlerin aksayacağı ve sistemin meşruiyetinin yara alacağı, zamanla genel kanı haline gelmiştir. Dolayısıyla kamusal alanda sosyal devlet ve siyasi partilerin boşalttığı alanı doldurmak gibi bir zorunluluk ortaya çıkmıştır. Bu zorunluluk batı toplumlarında sivil toplum kuruluşlarına önem verilmesini sağlamıştır. Bu gelişmeler neticesinde özellikle 1970'lerden sonra sivil toplum kuruluşlarının sayıları, çalışma alanları ve işlevleri hızla yayılmış ve genişlemiş, sivil toplum kuruluşlarına verilen önem artmıştır (Clark, 1996, s. 47). Sivil toplum kuruluşlarının sayısı 1990'larda 6000'den yaklaşık 26000'e çıkmıştır ve bu rakam sadece resmi organizasyonları gösterdiği için gerçek sayıyı tam olarak yansıtmamaktadır (Nye, 2005, s. 93).

21. yüzyılda sivil toplum, giderek bir yandan küreselleşirken, diğer yandan devlete karşı "hükm-ü şahsiyet" (bağımsız bir varlık olma özelliği) kazanmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının kazandığı şahsiyet neticesinde, demokratik toplumlarda vazgeçilmez işlevleri mevcuttur. Çaha'ya (2017, s. 64-68) göre STK'ları temel işlevleri:

- Demokrasinin gelişmesi ve yerleşmesine katkı sağlama,
- Devletin sorgulanamaz, ulaşılamaz metafiziksel otorite olmaktan çıkarılması,
- Toplumsal farklılaşmaya katkı sağlama,
- Farklı çıkarların bir araya getirilerek savunulması,
- Devletin üzerinde kurduğu baskı mekanizması sayesinde devleti denetleme ve sınırlandırma,
- Bireylere toplumsal aidiyet ve kimlik kazandırma,
- Bireylerin sisteme katılımını sağlama,
- Bireylerin sosyalleşmesini ve siyasallaşmasını sağlama,
- Ekonomik kalkınma ve gelişmeyi sağlamaktır.

STK'ların işlevlerinden olan baskı ve çıkar grubu olarak hizmet etme hususu, her ne kadar temel işlevlerden biri olsa da; STK'yı yalnızca bu amaca hasretmek yanlış olacaktır. Çaha'ya (2017) göre STK'ların temel işlevi "devlet üzerinde baskı kurmak değil, devlet müdahalesine karşı negatif bir rol üstlenerek bireylerin hak ve hürriyetlerini devlete karşı korumaktır"(s. 79). Bu anlamda, STK'ların yalnızca baskı grubu olarak işlev görmesi neticesinde, güçlü ve daha örgütlü toplulukların devlet üzerinde sultasız söz konusu

olmaktadır. Bu nedenle, devlet – sivil toplum ilişkisinde; devletin hiçbir grubun etkisi altına girmeyecek derecede güçlü olması tarafsızlığının temini açısından gereklidir.

Bugün gelinen noktada, sivil toplum birçok alanda gelişme göstermiş, işçi-işveren birlikleri, düşünce toplulukları, kültür-sanat dernekleri, dinî cemaatler-hareketler, siyasi kuruluşlar gibi şekillerde ortaya çıkmıştır. Ancak alanın dinamik yapısı ve her devletin ayrı demokratik tecrübesi, sivil toplum alanında kurulan örgütlerin profiline de yansımıştır. Dernek ve vakıf gibi örgütlenmelerde kolayca yapılan sivil topluma mı, yoksa siyasi topluma mı ait olduğu sorusunu, bazı ara örgütlenmelerde cevaplamak pek de kolay değildir. Bu çalışmada konu edilen barolar gibi yapılar, görüleceği üzere bazı yönleriyle STK nitelikleri ile bağdaşırken bazı yönleriyle siyasi toplumun değişik görünümüleri olarak ortaya çıkabilmektedir.

STK'larla alakalı demokratik katılımı teşvik eden nitelikleri ile ilgili yukarıda saydığımız olumlu değerlendirmelere ek olarak, kavrama eleştirel yaklaşımlar da mevcuttur. Bu bölümün bundan sonraki kısmında bunlar aktarılmaya çalışılacaktır.

Emre'ye (2008, s. 87-97) göre; 1990'lı yıllarda küreselleşme ile birlikte uluslararası sorunlar ve klasik ulus-devlet anlayışının küresel kapitalizme dar gelmesiyle birlikte insan hakları ve demokrasi talebiyle ulus-devletin dönüştürülmesinde, STK'ların araçsal işlev gördüğü de söylenebilir. Yani bir nevi kapitalizmin yaşadığı krizi aşmak, sınıfsal çatışma ve ekonomik adaletsizlik taleplerini bastırmak için kimlik, insan hakları ve demokrasi taleplerinin gündeme getirilerek, klasik ulus devletin feda edildiği iddia edilmektedir. Üstyapısal unsurların gündeme getirilerek altyapısal unsurların STK'lar aracılığıyla sömükleştirildiği belirtilmektedir.

Benzer bir eleştiri Başkaya (2005, s. 91) tarafından da neoliberal küreselleşmenin meşrulaştırılması ve dayatılması anlamında sivil toplumun kullanıldığı iddiasıyla gündeme gelmektedir. Başkaya'ya göre; toplum STK'lar eliyle depolitize edilmeye çalışılmakta ve asıl sivil toplum örgütü olması gerekenlere savaş açılarak, içi boş konular yüceltilip ön plana çıkartılmaktadır.

Bugünkü demokratik sistemde STK'ların işlevi ilgili tartışmalarda temsili değil, katılımcı demokrasi kavramı kullanılır hale gelmiştir. Güncel tartışmaların da bu çerçevede yürüdüğü görülmektedir. Basit bir tanımla katılımcı demokrasi ya da çoğulculuk, yönetilenlerin yöneticileri oyçokluğu neticesinde sandıkta belirlemesi sonucunda hükümetçe temsil edilen çoğunluk dışındakilerin de çeşitli ara mekanizmalarla (çıkart ve baskı grupları) temsil edilmesi anlamına gelmektedir. STK'ların da bu noktada bu baskı ve

çıkar gruplarından olarak çoğulcu demokrasiye hizmet ettikleri söylenebilir. Erkilet (2008, s. 80) ise çoğulculuğun, kapitalizmin kriz yaşadığı 1960'larda siyasal basıncı sistem dışına atmak amacıyla siyasa oluşumuna etkisi olmayan sanal bir temsil aracı olarak STK'ların depolitizasyon süreciyle kitleleri pasifize ettiği iddiasındadır.

Yukarıda ifade edilen sivil topluma eleştirel yaklaşan düşünce sistematığının doğru yanları olsa da; sivil toplumu yalnızca siyasi topluma ulaşma yolunda aracı bir unsur olarak görmekten kurtulamamaları asıl sorunu teşkil etmektedir. STK'nın baskı grubu olması onun bir boyutudur, lakin tamamı değildir. Muhakkak siyaseti etkileyebilir, lakin siyasi parti değildir. Bunun yanında baskı ve çıkar gruplarının muhakkak muhalefete ait bir unsur olması da gerekmemektedir. Siyasete yakın ya da uzak birçok STK'nın (kanarya sevenler de dahil) mevcudiyeti buna delil teşkil etmektedir.

Sivil topluma dair tartışmaların bir başka yönü de örgütlü anlamda STK'ların anlamını yitirerek, sosyal medya imkânlarıyla bir araya gelen yeni sosyal hareketlerin etkinliğinin son dönemlerde artmasıdır. Çaha'nın (2017, s. 11) da belirttiği gibi; örgütsel şeması bulunan klasik sosyal hareketlerin yerini alan bu yeni hareketler, sivil toplum mahiyeti gösterebilir de sokak gösterileri temelli, amaca matuf kitlesel hareketler olarak ortaya çıkmaktadır. Farklı sosyal grupları içinde barındıran ve öfke gibi muvakkat saiklerle toplanan bu hareketlerin manipülasyona açık konumu, demokratik hukuk devletindeki hak arama özgürlüğünün bazı durumlarda gayri meşru biçimde tezahür etmesine neden olabilmektedir. ABD'de 2008 yılındaki Occupy Wall Street hareketi, Arap Baharı'nda yaşanan hadiseler, Gürcistan ve Ukrayna'da yaşanan kitlesel hareketler, 2013 yılında Türkiye'de yaşanan Gezi olayları buna örnek olarak gösterilebilir.

Sonuç olarak görülmektedir ki; sivil toplum gibi STK da dinamik bir kavramdır ve farklı şekillerde tezahür edebilmektedir. Bu dinamizm ve yeni durumların alana kattığı sorular ve cevapları bulma süreci esasen bir iyi yaşam ve toplum ideali olarak sivil toplumun zenginliğine katkı sağlamaktadır. Bu çalışmanın amacı da; bu tip girift ve çok yönlü bir soruya meslek kuruluşları ve TBB'nin alana aidiyetinin sorgulanması bağlamında muhtemel cevapların ortaya konması suretiyle alana katkıda bulunmaktır.

3. Mesleki Örgütlenmeler

Sivil toplumun tanımını yaptıktan ve alanın aktörleri olan STK'ları inceledikten sonra sivil toplum alanıyla bağlantılı ancak çeşitli vesilelerle ondan ayrılan mesleki örgütlenmelerin kavramsal mazisi ve bugünkü tartışmalar ele alınmalıdır. Zira “meslekler

çağı” olarak adlandırılan 20. yüzyılda, meslek sahiplerinin oluşturdukları örgütlenmelerin birçok alanda sivil toplum aktörleri olarak hareket ettikleri ve baskı grupları olarak siyasa sürecini etkiledikleri bilinmektedir. Ancak yine aynı örgütlenmelerin üyeleri ve piyasa üzerinde sahip olduğu bazı siyasal alana ait hak ve yetkilerin, onları siyasal alana ittiği öne sürülmektedir. Hülhası bu olmakla birlikte tartışmanın bu noktaya nasıl geldiği üzerinde durulması gerekir.

“Profes” sözcüğünün ilk anlamının “dinsel düzen adına yemin etmeyi” dile getirdiğini belirten Hughes (1963, s. 26), 1675 tarihinden itibaren sözcüğün “yeteri kadar donanımlı olma” anlamına geldiğini belirtmektedir. Bunun neticesinde, “profesyonel (meslek sahibi)”, mesleğe girmek isteyen kişinin gerekli nitelikleri haiz olduğunu ifade etme anlamı taşımıştır. Hughes’e göre kelime özellikle üç bilge meslek için kullanılmıştır: din, hukuk ve tıp.

Profesyonellik ya da mesleki uzmanlaşma, çağımızda her iş kolunda desteklenen ve arzu edilen bir husus olarak ortaya çıkmaktadır. Birçok alanda sanki yazısız kurallar varmışçasına; bazı hatalı işlere imza atanlar yahut sübjektif amaçlarını işine karıştıranlar profesyonel olmamakla itham edilebilmektedir. Toplumsal tabakalaşma denilen ve Weber’e dayandırılan olguya göre: Marx’ın toplumsal çatışmaların merkezine koyduğu sınıfsal çatışma ve altyapısal sorunlar; Weber’de toplumsal tabakalaşmanın konusudur, sadece sınıflar söz konusu değildir ve aslolan *statü*dür. Statüyü belirleyen ise konut, giyim kuşam, diksiyon ve meslek gibi sembollerdir ve toplumsal konumu belirlemektedir (Giddens, 2005, s. 285). Bu tabakalaşma tanımı, günümüzde proleterya-burjuva sınıfsal ayrımından daha açıklayıcı görünmekte ve mesleğin ayrı bir statü göstergesi olarak ele alınmasını sağlamaktadır.

Aynı meslekten olan bireylerin benzer toplumsal avantaj ve dezavantajlara sahip olduğu ön kabulünden ortaya çıkan gruplara meslek grupları denmektedir. Meslek gruplarının kurdukları ve hangi yasal statüde olduğundan bağımsız tüm kuruluşlara ise mesleki örgütlenmeler, meslek birlikleri ya da meslek kuruluşları denmektedir. Bu profesyonellik ve mesleki uzmanlaşmanın yazısız ve yazılı kaynakları bir mesleğe ait etik ilkeleri de ortaya koymaktadır. Bu kaynakların belirlenmesinde gelenek, mevzuat ve ihtiyaçlar en önemli sebepler olarak ortaya çıkmaktadır.

Profesyonel grupları odak noktasına alan meslekler sosyolojisi, Türkiye’de çok da popüler olmayan lakin uluslararası alanda kendini ispat etmiş bir alt disiplin olarak ortaya çıkmaktadır. Meslekler sosyolojisi hususunda gelişmiş ülkelerde yakalanan ivmenin

gelişmekte olan ülkelerde oluşmamasını; tam profesyonelleşmenin, sanayileşme tamamlanmadan oluşmayacağı kanısı bazı batılı yazarlarca dile getirilmektedir. Lakin her ülkede profesyonel grupların farklı biçimlerde oluşacağını hesaba katmak gerekmektedir (Cirhinlioğlu, 2000, s. 24).

Mesleki örgütlenmelerin ve sivil toplumun ortak yanı sanayileşmeyle birlikte ortaya çıkan toplumsal farklılaşma kökenli olmalarıdır. Bu çerçevede, konumuz açısından profesyonel gruplar ya da mesleki örgütlenmelerin felsefi, sosyolojik temelleri ve günümüzdeki tartışmalar aktarılmaya çalışılacaktır.

Meslek birliklerine sivil toplum bağlamında yer veren ilk düşünürün Hegel olduğu görülmektedir. Hegel, Tüze Felsefesi (2006) adlı eserinde Korporasyonları (kimi çevirilerde lonca ya da meslek birlikleri); tarım sınıfı (köylüler) ve evrensel sınıf (devletliler ya da memurlar) arasındaki işleyiciler sınıfının (profesyoneller, uzmanlar, meslek sahipleri), bencillik ve kendi çıkarlarına (tikele) hizmet etmeye yönelik oluşturdukları birlikler olarak görür (parag. 250). Bu meslek sahibi sınıfın üyesi kendi becerisiyle bir meslek birliği üyesi olmakla, birliğin evrensel amacını somut hale getirir. Bir anlamda sivil toplum ve devlet ayrılığını yumuşatan organlar haline gelirler ve sivil toplumdaki çıkar, çatışma ve bencilliğin devletin evrenselliğine yakınlaşmasında işlevsel olarak rol oynarlar (parag. 251). Böylelikle birey, evrensel bir toplumun üyesi olmakla “onurunu sınıfında bulur” (parag. 253). Bu biçimde oluşan meslek birliklerinin görev ve yetkileri ise:

Lonca bu belirlenime göre kamu yetkesinin gözetimi altında kendi alanı içerisindeki çıkarlarını koruma hakkını taşır; ayrıca beceri ve dürüstlük gibi nesnel özelliklere göre ve sayıları genel bağlam tarafından belirlenmek üzere belli bir sayıda üyeyi kabul etme, üyelerini tikel olumsuzluklara karşı kollama ve üye olmak isteyenlere yetenek eğitimi sağlama hakkı taşır (parag. 252).

Bakıldığında, Hegel’in mesleki örgütlenmelere yüklediği anlam bugünkü manasıyla neredeyse aynıdır. Sivil toplumun tekil olmakla soyut olan bireylerinin, muayyen bir grubun temsilcileri olarak tanınıp somut ve temsili değer kazanmalarının yolu mesleki örgütlenmeden geçmektedir. Ancak, Hegel’de mesleki örgütlenmenin saiki *İdea*’nın gelişme sürecindeki bir gereklilik olarak, aşağıdan (sivil toplumdan) değil; yukarıdan (devletten) gelen, devletin evrenselliğinin bilincine ulaşması beklenen bireyin oluşturduğu bir yapıdır. Meslek birlikleri bu anlamda, iki çelişik alan arasında (sivil toplum ve devlet) köprü görevi görür (Acar-Savran, 2003, s. 154-157). Nitekim meslek birliklerinin yönetici

kadrolarıyla ilgili Hegel (2006): "...bu alan Devletin daha yüksek çıkarlarına alt güdümlü olmalıdır; tüm bu nedenlerle, bu konunun doldurulmasının bu çıkarlara bağlı genel seçimin daha yüksek bir onay ve belirlenim karışımı yoluyla yerine getirilmesi gerekecektir." (parag. 288) diyerek iki alanın arasındaki özellikleri betimlemiştir. Hegel, sivil toplum ve devlet ayrılığını bu alanda tekrar somutlaştırıp, iki alanın ortasında devlet lehine ayrıcalıklı bir "devletli bir sivil toplum" oluşturmaktadır. Bu noktada Marx (2016) "Meslek birliği bürokrasinin materyalizmini; bürokrasi meslek birliğinin tinselciliğini oluşturuyor. Meslek birliği, burjuva-sivil toplumunun bürokrasisini; bürokrasi, devletin meslek birliğini oluşturuyor." (s. 69) diyerek, Hegel'in ideal meslek birliklerinin "devletli" konumunu eleştirmiştir.

Mesleki dayanışmanın sistematik bir biçimde sosyolojinin konusu haline getiren ilk yazılara, Durkheim'in mekanik dayanışmadan (benzeşme dayanışması), organik dayanışmaya (farklılaşma dayanışması) geçiş teorisinde yer verilmektedir (Aron, 2000, s. 255). Geleneksel toplumlarda, sınırlı bireysellik ve toplumsal farklılaşma, özel mülkiyetin sınırlılığı nedeniyle hâkim olan kolektif bilinçtir ve mekanik dayanışma özellikleri gözlenir. Ancak, sanayileşme ile birlikte karmaşık iş dalları gelişir ve farklı meslekler, hayat tarzları ve alt kültürlerin doğuşuyla birlikte farklılaşma ve heterojenlik ortaya çıkar. Bunun neticesinde kolektivizm yerine bireycilik, ortak mülkiyetin yerini özel mülkiyet, bireysel haklar, sınıf ve statüler ortaya çıkar. Mekanik toplumda düzeni sağlayan din ve aile kurumlarının otoritesi hukuk ve devlete geçer. Bu nedenle toplumlar, mekanik dayanışmadan organik dayanışmaya geçerler.

Durkheim'in organik dayanışmasının temelinde "işbölümü" yatmaktadır. İhtimai düzeyde devlet ve mahkemeler, hukuku toplumsal uyuşmanın temeli haline getirirken; işbölümünün neticesi oluşan meslek birlikleri, temel ahlak ve davranış kurallarını oluşturmak suretiyle sınıai düzeyde toplumsal dayanışmayı gerçekleştirecektir. Söz konusu meslek birlikleri ve korporasyonlar, grupları ortak çıkarlarla birleştirip mesleki etik ve davranış kuralları geliştirerek ve ahlaki görev-sorumluluk düzeniyle devlete ve kolektif düzene bağlama görevini üstlenmişlerdi (Slattery, 2012, s. 116-117).

Farklılaşma ve uzmanlaşma, Durkheim'in teorisinde bireyin ait olduğu organa bağlılığının (yani mesleğine) onu aynı zamanda topluma (organizmaya) da bağlayacağını öngörmektedir. Durkheim'in meslek birlikleri her ne kadar bireyselleşmenin ve organik dayanışmanın neticesi olarak incelense de; meslek birliklerinin toplumsal uyumu sağlama yönündeki işlevsel özellikleri onların demokratik değil, daha bürokratik yapılar olarak

görülmesine neden olmaktadır. Söz konusu birliklerde aslolan çıkar çatışmaları ve muhalefet değil, ortak inanç ve davranış kuralları sistematığı oluşturmak ve toplumsal dayanışmayı sağlamaktır. Mesleki birlikler, büyük ölçüde özerk olmakla birlikte devlet tarafından denetlenmektedir (Swingewood, 2009, s. 135). Mesleki örgütlenmenin toplumsal dayanışmayı sağlayıcı etkisi, ileride Türkiye örneğinde görüleceği üzere korporatist teorileri tartışmaya açmıştır.

Profesyonelleşme ve mesleki örgütlenmelere duyulan bu ilgi sanayileşme sonrası olarak ifade edilen ve profesyonel mesleklerin bariz hale geldiği 1960'lı yıllarda tekrar canlanmış ve sanayi sonrası toplumlara uyarlanmaya başlamıştır. Daniel Bell tarafından savunulan görüşe göre; sanayileşme sonrası toplumlarda, “üretim araçları mülkiyetinin” yerini “bilgi”ye sahip olma ve yönlendirme gücü alacaktır. Bilgiye hâkim sınıflar (yani profesyoneller) hegemonyayı eline geçirecektir. Bilgi çağının habercisi olan bu görüş bilgiyi elinde tutan gruplar olan doktorlar, hukukçular, mühendisler, öğretmenler, öğretim görevlileri gibi gruplara yönelik sosyolojik inceleme alanını genişletmiştir (Cirhinlioğlu, 2000, s. 10).

Aynı yıllarda işlevselci düşünürler tarafından öne sürülen profesyonelleşen toplum eğilimlerinde, profesyonel davranışın dört temel özellik aracılığıyla tanımlandığı görülmektedir: yüksek derecede sistematik bilgi, bireysel çıkarlardan çok toplumsal çıkarlara yönelme, gönüllü olarak kurulan mesleki örgütlenmeler aracılığıyla oluşturulan etik kurallar sayesinde oluşan otokontrol mekanizması ve meslek içi ödül sisteminin mevcudiyeti. Barber'e (1963, s. 46) göre bu biçimde örgütlenen meslek gruplarının kendi kendini kontrol etmesi devletin ya da kamuoyunun kontrolünden daha önemli ve işlevseldir. Bu noktada kamu yararının nerede olduğu sorusu sorulmalıdır.

Goode (1957, s. 68) ise makalesinde mesleki örgütlenmelerin genel özelliklerini şu şekilde sıralar:⁵

- Üyeleri kimlik duyguları ile birbirine bağlıdır.
- Bir kez üye olduğunda çok az kişi mesleği terk edebilir.
- Üyeler açısından meslekler sürekli devam eden bir süreçtir.
- Üyeler ve üye olmayanlar açısından rol tanımlamaları belli ve üyeler için aynidir.
- Ortak bir dil (jargon) vardır.

⁵ STK'ların olmazsa olmazları ile karşılaştırmada fayda sağlaması açısından maddeleştirme yoluna gidilmiştir.

- Topluluk üyeler arasında toplumsal anlamda bir otoriteye sahiptir.
- Eğitim ve meslek içi sosyalleşme sayesinde topluluk özellikleri gösterir.

Mesleki örgütlenmelerin mesleğe ilişkin sahip oldukları ezoterik (özel) bilgi sayesinde müşterileri (toplum) nezdinde itibara sahiptirler. Bir doktor ya da avukatın hastasına ya da müvekkiline karşı üstünlüğü buradan gelmektedir. Bu üstünlüğü ya da müşterinin bilgisizliğini sömürmek, mesleki açıdan kolay gibi görünse de; esasen bu tip bir temayül, mesleğin kendi örgütü tarafından değil dışarıdan da kontrol edilmesi (devlet ve kamuoyu) ihtimalini gündeme getireceğinden mesleki örgütlenmelerin etik ve disipline önem vermelerini anlaşılabilir kılmaktadır. Bu vesileyle, toplumun mesleki örgütlenmeler üzerinde kurduğu dolaylı kontrolden bahsedilebilir. Bu dolaylı kontrolün doğrudanlaşmasını engellemek adına sıkı sıkıya bağlı olunan mesleki kurallar bütünü sayesinde; kendi kendini denetleyen kuruluşlar olan mesleki örgütlenmeler, meslektaşlarını dış dünyaya karşı koruyucu bir duvar da inşa ederler (Goode, 1957, s. 75). Bir nevi kamu yararının ve onun getireceği kamusal denetimin, meslek mensuplarına ve örgütüne sağlayacağı dezavantajlar, mesleki örgütlenmenin otokontrol mekanizmasına sıkı sıkıya bağlılığını açıklar mahiyettedir. Özel bilgiye sahip meslek sahipleri (konumuzla ilgisi açısından avukatlar), mesleki taassup denilebilecek bir refleksle meslek üzerindeki genel(in) menfaatlerini dolaylı olarak izledikleri iddiasında olmaktadır.

Meslek sosyolojisine ilişkin işlevselci kuramların yanı sıra neo-Marksist değerlendirmeler de 1970'lerde ortaya çıkmıştır. Nitekim Haug (1973, s. 131) tarafından ortaya atılan “profesyonelleşmeme” hipotezi de bu noktada kayda değerdir. Buna göre halkın elde edemeyeceği derecede ezoterik bilgiye sahip meslek sahiplerinin oluşturduğu örgütler, etik ilkeler, standartlar ve otokontrol gibi mekanizmalar, bilgiye hükmetmenin garantörüdürler. Bu yolla, hizmet alanlar ve kamuoyunun güvenini kazanan örgütlenmeler, özerklik ve güce kavuşurlar. Lakin bilgiye ulaşmada yeni durumlar ve tekelin kırılması, “profesyonelleşmeme” ve mesleki örgütlerin imtiyazlarını kaybetme riskini de beraberinde getirmektedir.

Yeni dönemde bilgiyi elde etmek değil; bilgiye nasıl ulaşacağını bilmek önem kazanmaktadır. Bilgisayar teknolojisinin gelişmesi ve genel eğitim düzeyinin sanayileşme sonrası toplumlarda görece artması neticesinde, hizmet alanlar o derece bilgisiz değillerdir.⁶ Kısacası meslek sahipleri bilgiye hükmetme konusunda teknolojiye, sahip

⁶ Bugün dahi kolaylıkla hukuk metinlerine, kanunlara, yönetmeliklere internet ortamında kolaylıkla ulaşılabilen ve bununla ilgili birçok sitede hukuki tartışma ve öneriler incelenebilmektedir. Ayrıca,

oldukları bilginin ezoterik olması konusunda ise giderek artan hesap verebilirlik taleplerine boyun eğmek durumunda kalacaklardır. Bu da meslek sahipleri ve onların kurdukları örgütlerin bağımsızlığına ve kapalı toplum özelliklerine ciddi darbe vuracaktır.

Profesyonelleşmeye karşı neo-Marksist teorinin bir diğer kuramcısı olan Oppenheimer da meslekler içerisindeki bürokratikleşme eğilimlerinin profesyonelleri proleterleştirdiğini, beyaz yakalıların karşı karşıya kaldığı işsizlik sorununun mesleğin statü ve itibarını gölgelediğini, meslek sahipleri üzerine artan siyasi baskılar ve kadın hareketleri gibi nedenlerle işçi sendikaları gibi çeşitli eylemlerle gündeme geleceklerini belirtir (Oppenheimer, 1973, s. 151-168).

Derber'e (aktaran Akbaş, 2011, s. 57) göre profesyonel meslekler yeni bir sınıf teşkil etmektedir. Üretim faktörleri emek, sermaye ve bilgi olmak üzere üçe ayrılmıştır. Profesyonel meslekler de bilgiye hâkim olan yeni bir sınıfın üyesidir.

Görüldüğü gibi; meslekler ve onların kurdukları mesleki örgütlenmelerle ilgili meslekler sosyolojisi alanında bağımsız bir alan meydana gelmiştir. Profesyonel mesleklerin hükmettiği bilgiye istinaden sahip olduğu statünün bir araya getirdiği meslek sahiplerince kurulan örgütlenmelerin, günümüzde sahip olduğu hak ve yetkilerin niteliği ve örgütlü toplumsallığa katkıları, onları sivil toplum alanında faaliyet gösteren geniş anlamda STK tanımına dâhil edilmesini sağlamaktadır. Ancak barolar örneğinde de göreceğimiz üzere gerek devletin bu örgütlere müdahalesi gerekse de sundukları hizmetin kamusal nitelik göstermesi nedeniyle bazı mesleki örgütlenmelerin tekelleştiği ve sonucunda siyasi topluma eklemlendiği durumlar görülmektedir. Tabiatıyla bu gibi durumlar mesleki örgütlenmelerin “sivil” niteliklerini sorgulamaya açmaktadır.

4. Barolar

Profesyonel bir meslek olarak kabul edilen avukatın mesleki örgütlenmesi sayılan baroların, meslek örgütü niteliğine geçmeden terminolojik inceleme yapıldığında; *avukat* sözcüğü, eski Roma'da avukatlık yapan seçkinlere verilen *advo-catus* (ayrıcalıklı ve güzel konuşan) lakabıyla oluşmuştur (T.C. Kamu Denetçiliği Kurumu, 2016, s. 434). Öncelikle sözcük Türkçeye, Fransızca *barreau* kelimesinin okunuşuyla baro olarak geçmiştir. *Barreau* sözcüğünün Türkçe karşılığında parmaklık, duruşma salonunda avukatlara ayrılan yer, avukatlık ve baro karşılıklarının olduğunu görülmektedir (Saraç, 1976, s. 116).

mesleklerin ifa edilmesinde bilgisayar teknolojisine gittikçe artan bağımlılık ve UYAP gibi teknolojiler yasal bilgilendirme teknelini ortadan kaldırmaktadır.

Kelimenin İngilizce karşılığı *bar*'ın etimolojik kökeninde mahkeme salonunda savunma makamını diğerlerinden ayıran parmaklık, korkuluk anlamına geldiği görülmektedir. İngiliz yargı sisteminde avukat ya da dava vekili için kullanılan *barrister* sözcüğünün de buradan geldiği söylenebilir (www.etymonline.com). *Lawyer* genel olarak hukukçu anlamındayken; *solicitor* ve *attorney* temsil ve vekalet hizmeti sunan, *barrister* ise dava vekili yerine kullanılmaktadır (Akbaş, 2011, s. 155).

Yargılamanın her somut dava için ayrı olacak şekilde yaratılan hukuklar olarak ortaya çıktığı ilkel dönemlerde, herkes kendisinin avukatı iken; hukukun kodifikasyonu ve bunun somut davada uygulanmasının uzmanlık gerektirmesi avukatlık mesleğinin de ortaya çıkışına işaret eder. Hukuk sisteminin giderek karmaşıklaştığı Roma döneminde hayatını hukuktan kazananlar ve bunların oluşturduğu hukuk ekolleri oluşmaya başlamıştır. O dönemden bu yana avukatlar; vekalet, savunma ve danışma işlevlerini görmüş ve sahip olduğu ezoterik bilgiyle mesleğini ifa edegelmiştir (Akbaş, 2011, s. s. 157).

Eski Roma'da avukatlığın ilk safhasında ortaya çıkan *orator* (belagat sahibi) hâkim huzurunda dostunu müdafaa eden anlamından, profesyonel anlamda savunma makamına geçmesi ise *honorarium*; yani *oratorun* hizmetleri karşılığı aldığı bedelin devreye girmesiyle oluşmuştur. 1345'te avukatlar levhasının kabulüyle avukatlıkta aranan şartlar, imtihan, meslekle bağdaşmayan durumlar ve topluluktan çıkarılma sebepleri sayılmıştır. Devletin tanıdığı topluluk olarak avukatlar, loncaların (Corporation) yanında topluluk (l'Ordre) olarak statüye sahip olmuşlardır.

İnanıcı'ya (2008, s. 57-62) göre avukatlık mesleğinin örgütlenmesinin tarihi gelişimi içerisinde önce lonca tipi örgütlenmenin olduğu dönem sonrasında klasik dönem ve klasik sonrası dönem olarak üçe ayrılmaktadır. Ortaçağda örgütlenme biçimi olarak loncayı görmekteyiz. Lonca döneminde mesleğe kabul yemini, baroya takdim edilme gibi ritüellerin, peruk cübbe gibi simgelerin ortaya çıktığı görülmektedir. Loncaya bağlı avukatların çırak, kalfa, usta hiyerarşisinde yetiştiği ve bölgesel loncaların o yörede avukatlık yapmanın tek yolu olduğu görülmektedir. Kıta Avrupası ve İngiltere'de bu dönemde görülen lonca tipi örgütlenme; avukatlığın klasik dönemi dediğimiz ve Fransız İhtilali sonrası dönemde ortadan kalkacaktır. İhtilalciler, Fransa'da loncayı lağvetmiştir. Sonrasında çeşitli kanunlarla geri getirilip tekrar lağvedilmiş olsa da, Napolyon döneminde 1810 yılında baro ismiyle ortaya çıkmıştır. Bugünkü anlamda baroların ortaya çıktığı bu dönemde, avukatların mesleki imtiyazları etrafında yarı-tabii olarak örgütlendiği loncanın yerini, mesleki çıkarlar etrafında birleşme almıştır. O günden bugüne çeşitli değişikliklerle

bu yapı sürdürülmüştür. Klasik sonrası dönemde ise bireysel çıkarın iktisadi olanla eşliği ve kar amacıyla yapılan avukatlık mesleği, serbest meslek statüsüne getirilmiştir.

İngiltere örneğinde 13. yüzyıla kadar din adamları tarafından dava vekilliği olarak din adamları tarafından icra edilen meslek, 14. yüzyılda profesyonelliğe adım atmıştır. Profesyonelleşmeyle birlikte çeşitli hukukçu örgütleri ortaya çıkmıştır. Bu örgütlerde usta-çırak ilişkisiyle *solicitor*lar yetiştirilmiştir (Akbaş, 2011, s. s. 158).

Meslek içindeki sorunların yine meslek içerisinde çözüm bulma ve bu yolla mesleki itibarın korunması hususu baroların ortaya çıkışında ve varlığını sürdürmesinde en önemli detay olarak ortaya çıkmaktadır. Profesyonel meslek olan avukatların hukuk bilgisine hâkimiyeti ve bu anlamda sınıfsal bilince yakın mesleki statü bilinçleri, onların siyasi iradeden özerklik talebinin temelini teşkil etmektedir. Bu özerkliğin oluşturulmasında baroların arzı ve sunulan hizmetleri kontrol etme yöntemleri mevcuttur. Barolar bir nevi arzı kontrol ederek meslekteki üyelerin sayısını belirleyerek, avukatlık statüsünün kontrolünü ve korunmasını sağlar. Üye sayısının kontrolü için barolar, tekel mahiyetinde olmaları da göz önünde bulundurularak, mesleğe girişin şartlarını ortaya koymuşlardır. Önceleri üniversite eğitimi şartı aranmayan avukatlığa kabulde; önce üniversite eğitimi sonrasında ise hukuk fakültesi eğitimi ve eğitimin dört yıla çıkarılması şartlarını getirilmesini bu şekilde okunması gerekmektedir. Bunun yanında, bazı ülkelerde barolarca mesleğe kabulde uygulanan sınav sistemi de bu şartlardan biridir. Vatandaşlık şartı ve ahlaki ilkeler de mesleğe girişte şartlar olarak kabul edilmektedir. Tüm bunlar arzın düzenlenmesi ve avukatlık statüsünün korunması amacına hizmet etmektedir. Bir başka düzenleme ise avukatların ürünlerini (mesleki uzmanlıklarını) nasıl sunacaklarına dair kurallar biçimindedir. Mesleği yapabilmenin yegâne yolunun baroya üyelikle sınırlandırılması, taban ücret cetvelinin belirlenmesi, reklam yasağı, disiplin hükümleri bu düzenlemeler arasındadır (Elveriş, 2014, s. 33-38).

Avukatların baroya kayıt zorunluluğu hakkında 15 Avrupa ülkesindeki duruma göz atılacak olursa, baroya kayıt zorunluluğunun genel kural olduğu görülmektedir. Bunun istisnası Finlandiya'da lawyer (hukuk danışmanı), İrlanda ve İngiltere'de solicitor (temsil hizmeti sunan) mesleklerinin böyle bir zorunluluğunun olmamasıdır. Yine de Finlandiya'da advocate (avukat), İrlanda ve İngiltere'de barrister (dava vekili) mesleklerinin baroya kayıtlı olması zorunludur. Bunun dışındaki ülkelerde (Avusturya, Belçika, Danimarka, Fransa, Almanya, Yunanistan, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Portekiz, İspanya, İsveç) avukatlık hizmeti sunanların baroya kayıtlı olması zorunludur.

ABD’de ise avukatlar için *bar association* adı verilen örgütlerde gönüllülük geçerli olmakla birlikte, her eyalette *state bar* isimli örgütlere kayıt olma zorunluluğu mevcuttur. Yine bakıldığında İngiltere hariç diğer ülkelerde ulusal düzeyde örgütlenmiş bir üst baro örgütü mevcuttur. İngiltere’de ise barolar yerel düzeyde faaliyet göstermektedir. Avusturya, Fransa, Almanya, Yunanistan, İspanya, Lüksemburg ve Portekiz’de yasal temsil ve yasal danışma işlerini yapabilmek için hukuk fakültesi zorunluluğu mevcut iken; İsveç ve Finlandiya’da hukuk danışmanlığı için herhangi bir fakülte mezuniyet koşulu aranmamaktadır. 15 ülkenin her birinde avukat olabilmenin ortak şartı (öğrenim süreleri değişmekle birlikte) hukuk fakültesi mezunu olmaktır. Avusturya ve İsveç’te 5’er, Finlandiya’da 4 yıllık staj süresi mecburiyeti de göze çarpan hususlardandır. Bunun haricinde, Belçika dışında diğer ülkelerde avukatlık yapmada sınavı geçme şartı aranmaktadır. 15 ülkenin tümünde barolar tarafından ücret tarifleri belirlenmektedir (Peterson, Fink, & Al., 2003).

Avukatların örgütlenmesi olan baroların baskı grubu olarak görülmesinde çeşitli sıkıntılar mevcuttur. Rueschemeyer (1964, s. 88) uzmanlığını pazarlayan kesimler olarak avukatların serbest piyasa sisteminde sundukları hizmetin pahalılığı neticesinde orta ya da üst sınıfların müşteri tabakasında alt sınıflara göre daha fazla temsili neticesinde baro içerisindeki tabakalaşmanın, çıkar birliğini etkilediğini iddia etmektedir. Müşteri gruplarından gelen güçlü etkiler karşısında mesleğin geleneksel yöneliminden sapması ve mesleki dayanışmanın zayıflaması olasılığı baroların geleceğini de tehdit etmektedir.

Avukat bireysel olarak müvekkiliyle oluşturduğu sözleşme gereğince serbest meslek faaliyeti ifa etmekte iken; baroya düşen görev, müşterek menfaat temelinde mesleğin ortak sorunlarına eğilmek ve mesleğin etik ilkelerinin oluşması ve gelişmesine hizmet etmektir. Ancak, mesleki örgütlenme görevlerinin yanında baroların klasik mesleki örgütlenmeden çok daha fazla anlam taşıdığını öne sürenler de vardır. İnancı’ya (2008, s. 38) göre müvekkillere yönelik “etkin avukatlık hizmeti”ni temin etmek için staj eğitimi, meslek içi eğitim, disiplin, ortak mesleki sorunların çözümünün yanında baroların hukuk kurumu ve siyasi baskı kurumu olarak görevleri de mevcuttur. Bu anlamda, Payen’e (2011, s. 40) göre avukatların mesleki örgütlenmelerine lonca olarak bakılamaz, devlete bağlı da değildir ve avukatlar da memur değildirler. Manevi bir varlık olan baronun dava ve taraf ehliyeti vardır ve bu yönüyle davacı ya da davalı olabilir.

Günümüzde baroların yasa koyuculara yasa yapımı konusunda söz sahibi olma taleplerini, bilhassa idari davalarda otomatik olarak taraf ehliyetine haiz olduklarını iddia

etmelerini, temel faaliyet alanı hukuk olan üyelerinin çıkarının üstünde hukukun üstünlüğü ve insan hak ve özgürlükleri alanında söz sahibi olma isteklerini de baroların, mesleki örgütlenmeden fazla bir anlam taşıması itibarıyla okunması gerekir.

Baroların günümüzde ifa ettiği görevlerin kapsamı ve barolara demokratik sistemde atfedilen rol konusunda, esasen her ülkenin kendi demokratik gelişimi ve özel koşulları etkili olmaktadır. Görüldüğü gibi sivil toplum alanında, devlet ve sivil toplum arasında konumlanan ve her ikisinden de özellikleri barındırma iddiası teorik düzeyde yeterli iken; farklı statülere sahip ve çeşitli kamusal diyebileceğimiz yetkilere sahip baro örgütlenmeleri de ülkeler bazında farklı biçimlerde ortaya çıkabilmektedir. Bu meyanda, Türkiye'nin kendine özgü demokratikleşme geleneği sivil toplum-devlet ikiliği anlamında farklı bir tecrübe sunarken; yine kendine özgü sanayileşmesi uzmanlaşma ve profesyonelleşme eğilimini etkileyerek mesleki örgütlerin ve nihayet baro yapılanmalarının kaderini etkilemiştir. Bu çalışmanın konusu ise bu noktada teorik tartışmaları ideal çerçevede ortaya koyduktan sonra, Türkiye'ye özgü demokratik inkişafı göz önünde bulundurarak reel vaziyette genelde meslek kuruluşlarının özelde ise Türkiye Barolar Birliği'nin sivil toplum - mesleki örgütlenme - siyasal toplum arasında belirlenen konum, durum ve temayüllerini incelemektir.

BÖLÜM II

TÜRKİYE'DE MESLEKİ ÖRGÜTLENME VE TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ

1. Türkiye’de Sivil Toplum ve Devlet

Türkiye’de sivil toplumu incelerken kavramın kendisinin ithal olmasından mütevellit ve ithal her kavramın Batı Avrupa’daki tarihsel gelişimi içerisinde yaşanan sınıfsal mücadele safahatının, Türkiye’de verili duruma nasıl intibak edileceği sorunu olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Çünkü, Çaha’nın (1994) da değindiği üzere: “Batı Avrupa’nın siyasal literatüründe analitik bir kavram olarak kullanılan sivil toplum kavramı, Türkiye’de "ideal bir dogma" olarak kabul edilmekte ve kullanılmaktadır” (s. 81). Birçok kavram gibi sivil toplum da, “muasır medeniyet”i yakalama çabalarında devletin (daha doğru ifadeyle asker-sivil bürokrasi) belirleyiciliği çerçevesinde -onun izin verdiği ölçüde- algılanmış ve gelişme imkânı bulmuştur.

Sivil topluma ulaşma özleminin, batılılaşma hareketinin varmak istediği amaç içerisinde teknolojik üstünlük, ekonomi, refah gibi özelemlerin yanında onlar kadar vurgulu olmamak kaydıyla yer alması kaçınılmazdır (Belge, 1983, s. 1920). Her ne kadar kavramın bugünkü kullanımı, kullanan açısından kendiliğinden olumlu bir demokrat hava yaratsa da, bahsettiğimiz düşünsel ve tarihi evrelerin bir noktada atlanma zarureti (ivedi batılılaşma ihtiyacı), tepeden inen birçok kavram gibi bu kavramın da kullanımında bazı yanlış anlama ve seçici algılamalara sebebiyet vermektedir.

Sivil toplum lafzı, Türk entelijansiyası ve siyasetçileri tarafından her kullanılışında, yahut da “bizler sivil toplum kuruluşları olarak bu konuda...” diye başlayan ancak anti-demokratik ve özgürlükleri sınırlandırma taraftarı bir söylem takip etse dahi; söyleyen

açısından bir meşruiyet zemini sağlamakta ve görünürde demokrat bir söylev niteliği teşkil eder görünmektedir (Akin & Erdem, 2004, s. 17). Bu noktada, bu yaklaşımın devletin dışındaki her yapılanmanın demokrat olduğu ön kabulünü yapan ve devlet dışı toplulukların da baskıcı olabileceklerini hesaba katmayan düşüncenin, ironik bir varsayımı olduğu düşünülebilir (Sarıbay, 1994, s. 127). İlginç olan başka bir husus ise Türkiye’de demokrasinin biçimlendirilmesinde sivil toplumun işlevinin, “toplumdan yana olanlar” ve “devletten yana olanlar”ın arasındaki çatışmanın taraflarınca yönlendirilmesi meselesidir (Sarıbay, 1998, s. 182). “Bir gözü halen demokrasiyi yıllardır vesayet altında tutan asker-sivil bürokraside” (Günel, 2011, s. 229) olan sivil toplum temsilcileri, devletten yana olmayı ve icazet makamı ve hami olarak onun yanında olmasını önemsemektedir.

Sivil toplum tartışmalarında devletten yana olmak ihtimaldir ki; Türkiye’ye özgü bir durumdur. Batı’da milli çıkar denince akla gelen birey ve grupların özerkliğinin yerini, Türkiye’de milli çıkarın kişi veya grup özelliklerine bağlı olmayan kolektiflik anlamının alması sonucunda, en geçerli meşruiyet ölçüsü devlete yakınlık olmaktadır (Mardin, 1991, s. 16). Tüm yolların devlete çıkması ve toplumun ihtiyacı olan şeylerin gerektiğinde devlet tarafından gerçekleştirilmesi gerektiğine dair inanç; “bu ülkeye gerekirse komünizmi biz getiririz” ifadesiyle hafızalara kazınmıştır (Çaha, 2005, s. 9). Bu noktada devletin yanında olmanın eleştirilmesindeki maksat devletçi zihniyet yapısı değil; sivil toplumun, militaristleşerek demokratik süreci boğma isteğinin bir yansıması olarak tezahürüdür. 28 Şubat sürecinde “beşli çete” adı verilen grubun bu anlamdaki uğraşları dikkate değerdir (Çaha, 2017, s. 48).

Sivil toplum kavramının Batı Avrupa’da geçirdiği aşamalara bakmak, Türkiye’nin bu hususta hangi noktada olduğunun anlaşılmasında yardımcı olacaktır. Bu noktada Keane’e (1993, s. 50-53) göre; sivil toplumun Batı Avrupa’daki kullanımının geçirdiği dört aşama vardır: İlk aşamada geleneksel vatandaşlıkla eşdeğer tutulan sivil toplum kavramının kırılmasıdır. Yani sivil toplumun devletten ayrışması diyebileceğimiz aşama. İkinci aşamada sivil toplum içindeki bağımsız toplumların kendilerini devlete karşı müdafaasının meşruiyet kazandığı görülür. Üçüncü aşama sivil toplumun barındırdığı özgürlüğün içtimai hayattaki çatışmaların kaynağı olarak görülmesi ve devlet müdahalesinin çatışmaları önleyici olarak sayıldığı aşamadır. Dördüncü aşama ise devlet müdahalesinin sivil toplumu boğacağından korkulmaya başlanmasıdır ve bu aşamada otonom, çoğulcu ve örgütlenen bir sivil toplumun önemi vurgulanır. Türkiye’de güncel tartışmaların üçüncü ve dördüncü aşamayla ilgili olduğunu söyleyebiliriz. İlk iki aşamanın tevarüs edilen bir mefhum olarak sivil toplumun batılı anlamındaki seyrinde bir nevi pas

geçilmek durumunda kaldığı ve “ideal dogma” olarak ele alındığı müşahade edilmektedir. Görülen bir diğer husus da; temel sorunların ilk iki aşamadan kaynaklandığıdır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında ve 1950'lere kadar ceberut devletin, farklılığa ve otonomiye müsamaha etmeyen yapısında sivil toplumun gelişmesi mümkün olmamıştır. 1925 Takrir-i Sükûn Kanunu, Türk Ceza Kanunu, Cemiyetler Kanunu gibi değişiklikler derneklere müsaade etmemiş, yalnızca Halk Evleri partiyile bütünleşik bir biçimde “kabul edilmiş sivil toplum faaliyeti” göstermiştir. Parti-devlet bütünleşmesi içerisinde kültürel, sosyal ve ekonomik alanda devletin belirleyiciliği esas olmuştur.

1950-1980 döneminde farklılaşma temayülü ortaya çıkmış, askeri-sivil bürokrasinin belirleyici tavrına karşılık seçilmiş siyasi elit çıkmıştır. Böylelikle, demokratik dünyayla bütünleşme çabasında, sivil toplum da nefes alma imkânına kavuşmuştur. Her ne kadar dönem içinde yaşanan üç askeri darbeyle kesintiye uğrasa da; çok partili dönemde köylü, işçi işveren kesimi, farklı dini kesimler, dernekler, vakıflar ve sendikalar siyasi yaşamın aktörleri haline gelmişlerdir. Yine de bu dönemde atanmış-seçilmiş elitlerin siyasi alanda belirleyiciliği ve çatışması, sivil toplumun siyasi alana eklemelenmesini ve onunla sınırlı olarak ele alınmasını beraberinde getirmiştir. Dönemdeki tartışmalar sivil toplum kavramı altında değil, siyasetin ve siyasi karar alıcıların etki altına alınması -baskı grupları- şeklinde gerçekleşmiştir. Nitekim siyasi alandan görece bağımsız sivil toplum tartışmalarının ortaya çıkması için 1980'li yılları beklemek gereklidir.

Keyman'a (2005, s. 114) göre liberal demokrasi krizinin sivil toplum yoluyla aşılmaya çalışıldığı Batı toplumlarına nazaran, Türkiye'de toplumsal değişim ve dönüşüm ihtiyacı 1980'lerde gündeme gelmiştir. Organik toplum vizyonu ve haklardan çok yükümlülöklere sahip vatandaşlık anlayışı krize uğramış, kimlik ve farklılık talepleri tarafından sarsılan “ideal toplumsal bünye” karşısında devletin kendi içine kapanıp otoriterleşmesi neticesini vermiştir.

1980'li yıllarla birlikte sivil toplum alanı, uluslararası temayülün de etkisiyle gelişmeye başlamıştır. Her ne kadar 1980 darbesiyle kutsal bir devlet oluşturma miti anayasa düzleminde etkin olsa da; 24 Ocak kararlarıyla başlayan serbest piyasa ekonomisi modeli, Türkiye'nin sosyal hayatına da canlılık katmıştır. Askeri yönetimin baskısına uğramış sağ ve sol kesim için sivil toplum kavramı, “askeri olanın tersi” mahiyetinde anlaşılabilir sığınılacak bir liman haline gelmiştir (Sarıbay, 1994, s. 135). Bu anlamda 1980'lerde devletin kutsallıktan çıkarılmasına yönelik furya, sivil toplumcu bir söylemi geliştirmiş ancak, bu söylem daha çok piyasa ekonomisi ve burjuva toplumu olarak sivil

toplumun inşası görünümünde olmuştur (Sarıbay, 1998, s. 103). Liberal ekonomi modelinin tabii neticesi liberal demokrasi kavramları Türkiye’de geçerlilik kazanmaya başlamış ve “devlet için vatandaş” anlayışından “vatandaş için devlet” söylemlerine geçilmiştir. İnsan hakları, çevreci gruplar, kadın grupları, Alevi hareketi, Kürt hareketi, İslami hareket gibi yeni oluşumlar, tek tip vatandaşlık ve kimlik politikalarının tartışılmasına yol açmıştır. Bu anlamda, 80’li yıllar ve onu izleyen dönemler farklılık ve kimlik talepleriyle kamusal alanda sesini duyuran bir sivil toplumun çıkışına şahitlik etmiştir. Sivil-askeri bürokrasinin buna cevabı ise daha savunmacı bir çizgide cereyan etmiş ve karşılıklı talepler çeşitli gel-gitlerle Türk siyasal hayatını şekillendirmiştir (Çaha, 2000, s. 237).

STK kavramının 1990’larda Türkiye’de yerleşmesinde Gümüş’ün (2008, s. 13-14) dikkat çektiği hususlardan birisi, 1996 yılında BM Habitat Konferansı’nın İstanbul’da gerçekleşmesinin planlanmasıyla, sivil toplum temsilcilerinin katılımını sağlama noktasında gündeme gelen zengin tartışmalardır. Yazara göre “sivil toplum kuruluşu (STK)” isimlendirmesi bu dönemde yapılmıştır. Bir diğer neden ise 90’lı yıllara doğru yeni yayınevleriyle birlikte çeviri eserlerin güncel olarak takibinin mümkün hale gelmesinin, sivil toplumu ve daha birçok literatürü zenginleştirici etkisidir. Lakin Çaha (2017, s. 49) gibi kimi yazarlara göre “STK” kavramsallaştırması bu kadar da masum değildir. Sivil toplumun alanını daraltan ve sivil toplum aktörlerini “emniyette kayıtlı”⁷ kuruluşlara ve derneklere indirgeyen bu isimlendirme, Türkiye’de devlet-sivil toplum ilişkisinin, ilkinin kazanımına olacak biçimde yorumlanmasını beraberinde getirmiştir.

Türkiye’de günümüzde faaliyet gösteren STK’ları tasnif eden Çaha’ya (2017, s. 71-79) göre on iki farklı kategori söz konusudur. Bu kategoriler:

1. Mesleki sivil toplum örgütleri: Odalar, birlikler ve medya kuruluşları
2. İşveren örgütleri: Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği, Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği vb.
3. İşçi ve Memur Sendikaları: TÜRK-İŞ, HAK-İŞ, DİSK, KESK, Memur-Sen, Kamu Sen vd.
4. Geleneksel Muhafazakâr STK’lar
5. Hak ve Özgürlükler Alanında Gelişen STK’lar: İHH, Mazlum-Der vd.

⁷ 2002 yılında AB müktesebatına uyum çerçevesinde 03.08.2002 tarih ve 4771 sayılı kanunun 3. maddesi ile 2908 sayılı Dernekler Kanunu’nun 46. maddesinde yapılan değişiklikle Emniyet Genel Müdürlüğü Güvenlik Daire Başkanlığı’nın derneklere ilişkin iş ve işlemleri yürütme yetkisi İçişleri Bakanlığı Dernekler Daire Başkanlığı’na devredilmiştir.

6. Düşünce Platformu Alanında Gelişen Kuruluşlar: Liberal Düşünce Topluluğu, TESEV, TÜSEV, vd.
7. Etnik ve kültürel haklar temelli STK'lar
8. Çevre STK'ları: TEMA, Doğal Hayatı Koruma Derneği, vd.
9. Atatürkçü ve Kemalist çizgideki STK'lar: ADD, ÇYDD, vd.
10. Kadın STK'ları
11. Arama-kurtarma ve yardımlaşma STK'ları: AKUT, Deniz Feneri, İHH, vd.
12. Uluslararası STK'lar: Friedrich Neuman Vakfı, Uluslararası Af Örgütü, Green Peace vd.

Konumuz açısından bakıldığında; mesleki sivil toplum örgütleri, yukarıda sayılanlar arasında hem en örgütlüleri olmaları, hem de en fazla üyeye sahip olmaları itibariyle Türkiye'de devletin dışında en büyük örgütlü topluluk olarak dikkat çekmektedir.

Son tahlilde, Türkiye'de sivil toplumun gelişiminde toplumsal, iktisadi, yönetsel birçok unsurun etkili olduğunu kabul edilmekle birlikte; konumuz açısından mesleki örgütlenme kapsamında ele alacağımız başat unsurların tahlil edilmesi elzemdir. Hem meslek kuruluşları hem de sivil toplum kuruluşları açısından örgütlen(ebil)me ve faaliyet göster(ebil)me konularında, Türk siyasi ve toplumsal hayatının evrimi göz önüne alındığında neo-patrimonyal siyasi kültür, korporatist devlet geleneği, kamusal alanda devletin belirleyiciliği ve hukuk devletinin nitelikleri etkili olmuştur. Sivil toplum niteliği ağır basan mesleki dayanışma, yukarıda sayılan unsurların etkisinde *yasallaştırma* (ilgili örgütün kanuni hale gelerek idareye, protokole dâhil edilmesi veya kanunla kurulması) ve *yasalaştırma* (alanın kanun yapıcı tarafından düzenlemeye konu olması) hamlelerine maruz kalarak *devletli* kılınmıştır. Kurucu iktidarların bu hamleleri, sivil toplum kuruluşlarını ve mesleki kuruluşları Türkiye'ye özgü hale getirmiştir.

Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde; devletin ve toplumun barındırdığı geleneksel nitelikler ve yaşadığı evrimsel sürecin çalışmaya ışık tutacak noktalarının, öncelikle sivil topluma etkisi irdelenecektir. Ardından aynı noktaların, Türkiye'de mesleki dayanışma ve onun özel biçimi olan Kamu Kurumu Niteliğinde Meslek Kuruluşları (KKNMK) üzerindeki etkileri incelenecektir. Nihayetinde ise Türkiye Barolar Birliği (TBB) bu kapsamda ele alınacaktır.

1.1. Neo-Patrimonyal Siyasi Kültür

Sivil toplum kavramının Batı Avrupa'daki gelişiminde burjuvazinin siyasi alanda güç elde etmek istemesi, devletin sınırlarını çizme (devletin güvenlik, savunma ve adalet mekanizmaları dışındaki alanlardan sınırlandırılması) mücadelesi yatarken; Türkiye'de devlete yüklenen "baba" imajı sivil toplumun gelişmemesinde önemli unsurlardan biridir (Akın & Erdem, 2004, s. 53). Osmanlı'dan tevarüs edilen patrimonyal siyasi kültürün devlet-toplum ilişkilerinde yarattığı yapı modernleşme gereksinimi ile birleşince ortaya çıkan tabloda, aşağıdan yukarıya değil de yukarıdan aşağıya bir sivil toplum hareketliliği ve demokratik uyum süreci, kolay olan yol olarak tercihe şayan görülmüştür (Tosun, 2008, s. 126). Türkiye'nin modernleşmesinde zayıf ya da olmayan burjuvazi, geç sanayileşme neticesinde devletin yaratıcı bir güç olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur. Devlet eliyle yaratılan ve devlete bağımlı burjuvazinin, herhangi bir sınıf mücadelesine girmesi olanaksız hale gelmiştir. Bunun neticesinde, "devletlilik" Türkiye'nin gelişim sürecinde ana faktör olagelmıştır (Çelik, 2007, s. 42).

Patrimonyal devlet geleneğinin tarihi temellerine bakıldığında: İnalçık'a (1998) göre Osmanlı'nın patrimonyal devlet geleneğinde hükümdar ve onun iktidarını temsil eden askeri sınıf ile reaya, tüccar ve esnaftan oluşan sivil toplumun ilk anlamındaki toplum arasında vergi kaynaklı bir ilişki mevcuttu. Vergi kaynaklarını azamileştirme adına atılan her adım reaya ile çatışmaya neden oluyordu. Osmanlı cemiyetinin *segmented* (bölünmüş) yapısı nedeniyle; devlet kontrolü karşısında, sivil toplumu oluşturan *segmented* grupların mücadelesi söz konusu idi. Bu mücadelenin ideolojik örtüsü ise din ve tarikatları (s. 85-86).⁸ Tanzimat'tan itibaren millet sistemi yerine benimsenen tebaaya uygulanacak yasaların tevhidî, eşitlik temelinde bir toplumsal yapının kurulmasına hizmet etti. Osmanlı'da devletin topluma baskın gelmesi (ceberut devlet) açısından modernleşme çabalarının etkisi, Osmanlı sivil toplumunda farklılık prensibinin yerini eşitlik prensibinin alması ile asker-sivil bürokrasi kesimi eliyle daha kuşatıcı bir hal aldı (Çaha, 2000, s. 180). Lonca sisteminin imkân vermediği –geciktirdiği- burjuvazi sınıfının teşekkülü meselesi, devlet merkezli yapıya hizmet etti. Keyder'in (2008) deyimiyle: "Müslüman burjuvazinin güçsüzlüğü, bürokrasinin iktidarını korumasını ve devlet merkezli bir sosyo-ekonomik dönüşümü kontrol etmeye ve yönlendirmeye girişmesini mümkün kıldı" (s. 11). Asker-

⁸ Bugün Türkiye'de birçok sivil toplum örgütünün tarikat ve cemaatlerin "kütüğe kayıtlı" şubeleri gibi hareket etme nedenlerini burada aramak gerekmektedir. Bu durumun bir başka sonucu ise tebaalıktan vatandaşa direk geçişin (birey olamamanın) neticesinde, sivil toplumun da bundan zarar görmesidir.

sivil bürokrasi ise her türlü farklılığı yıkıp eşitlik temelinde birleştirici, dayanışmacı ilkeler koyma niyetindeydi.

Kalaycıoğlu'nun (1998, s. 112) belirttiği üzere kapitalizm öncesi toplumlarda birey yerine topluluk (cemaat) temel birim olarak kabul edilmiş, modernleşme ve sekülerizasyon ile birlikte birey, cemaat kültürünün dışına çıkmıştır. Bireylerin birbirine güvenerek oluşturdukları gönüllü örgütlenmeler içine girmesiyle oluşan sivil toplum yerine; Türkiye'nin neo-patrimonyal yönetim ortamı ve siyasal kültürü sivil toplumun gelişimine ket vurmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundaki kolektif bir kimlik şablonu içinde şekillendirilen vatandaşlık kavramı, kişileri birey olarak değil de yeni devletin tebaası olarak ele almıştı ve ulusal kimlik ve tekleştirme eğilimleri ile toplumu ideal hale getirme çabası mevcuttu. Sınıfsız, imtiyazsız, kaynaşmış toplum ve “baba devlet” anlayışı; devletin siyasi, sosyal, ekonomik konularda sivil toplumun aleyhine olacak biçimde alan kazanımına neden olmuştur (Çaha, 2000, s. 191). Sivil toplumu politik ve daha da vahimi bürokratik toplumun uzantısı haline getirmiştir. Zira siyasal toplumun büyümesi, sivil toplumun alanının daralması anlamına gelmektedir.

Patrimonyal yani geleneksel toplumların modernleşme çabalarında süreklilik ve kırılmanın birlikte var olması gerektiğini belirten Touraine'in düşüncesinin aksine; Cumhuriyet dönemindeki kırılmacı ve köktenci değişim mantığı, modernleşme çabalarında başarısızlığı beraberinde getirmiştir. Eisenstadt'a göre modernleşme sürecinde oldukları düşünülen toplumların başarısızlığı neticesinde patrimonyal geleneğe dönmenin ve batılı modernleşmenin kuşkusuz kabulünün imkânsız hale geldiği toplumlarda, neo-patrimonyal kültür hüküm sürmektedir. Toplumsal kurum ve anlayışlar dış görünüş itibarıyla modern, işleyiş mantıkları itibarıyla gelenekseldir. Yönetim anlayışında kişisellik ve keyfilik sürmektedir. Bunun neticesinde sivil toplum alanı sivil askeri bürokrasinin uzantısı haline gelmektedir (Yıldırım, 2012, s. 263).

Devletin mutlak iktidarı anlamında kullanılan neo-patrimonyallığın diğer kullanımları transandantal, god-father ve otoriter devlettir. Yayla'ya (2000, s. 3) göre temel meşruiyet kaynağı ideoloji olan bu devlet tipinde ideolojinin yanılmazlığı miti hâkimdir. Bu nedenle devletin homojenleştirici ve tekleştirici ülküsü, sivil topluma da yansır ve tanrısal otoritesini bir baba edasıyla topluma bahşeder (Efeler, 2003, s. 70). Türk siyasi hayatındaki kimi aktörlerin “baba” lakabıyla (hatta ilk kadın başbakanı verilen “ana” lakabı) anılmasını da bu çerçevede değerlendirmek gerekir. Bu noktada toplumun çabası neo-patrimonyal siyasi kültür çerçevesinde; “mesuliyetsiz, gayri adil ya da otoriter ve cimri babanın yerine mesuliyetli, adil (şefkatli) ve cömert babanın iktidarını yerleştirme”

(Nişancı, 2002, s. 125) olmaktan öteye geçememiştir. “Baba” olan devletin izni ve inayetiyle geliş(emey)en sivil toplum, siyasal toplumun boyunduruğu altında serpilme imkânı bulmuştur.

Cumhuriyetin kuruluş yıllarında devletçi prensip ve *devletlilik*, devletin toplumsal sınıflardan özerk bir yapı olarak şekillenmesi neticesinde; demokratik dönüşümlerin asker-sivil elit tarafından yapılması biçiminde tezahür etmiştir. İnsel’in (2006) “paternalist himmet geleneği” diye adlandırdığı sistemle; “hak aranmaz, verilir” esası kabul edilmiş ve sivil toplum devletin takdiri ölçüsünde gelişmiştir (Çelik, 2007, s. 43). Takdirin ötesinde, sivil toplum kuruluşlarını sivil-askeri bürokratik elitlerin toplumdaki izdüşümü olarak görme eğilimi 1990’lı yıllarda yaşanan olaylarda, anılan örgütlerin rolünü anlatmak üzere; STK adlandırmasının “Silahsız Türk Kuvvetleri” olarak okunmasına neden olmuştur (Çaha, 2005, s. 12).

Devellioğlu (1997, s. 181) lügatinde “devlet” kelimesinin karşılığı olarak “büyük saadet, zenginlik, baht, talih, kut, büyük rütbe, mevki” anlamları geçmektedir. “Devletli” ya da kadim söylenişi ile “devletlü” için ise “refah, saadet ve nimet sahibi, vezir yahut müşir” anlamı geçmektedir. Bu açıdan *devletli* olma, getirdiği nimetlerin yanında çeşitli sorumluluklarıyla birlikte külfetleri de beraberinde getirmektedir. Padişahın kulları niteliğindeki “devletli”lerin tarih boyunca makbullükten maktullüğe uzanan serüvenleri malumdur.

Sivil toplum çerçevesinde *devletlilik* Cumhuriyetten bu yana iki farklı şekilde gerçekleşegelmıştır. Birinci şekilde mesleki dayanışma temelinde örgütlenme isteğine sahip, sivil toplum niteliği ağır basan örgütlenmelere “kut”, “devlet” verilmek suretiyle; zorunlu üyelik, kamusal imtiyaz ve yetkiler, tekel olma gibi ayrıcalıklı statüler kazandırılmasıdır. Halk deyiimiyle “ağzına bir parmak bal çalınan” örgütlenmeler, *devletlü* olmayı “sivillığe” tercih etmektedir. Devlet açısından ise bu yöntem, dışlama ya da çatışma yerine devletin sivil toplum ögesini elimine etme ve devleti büyütme adına kullandığı marjinal maliyeti daha düşük olan bir araç olmuştur. Dahası devlete yakınlığı büyük bir kazanım olarak görme eğiliminde olan meslek örgütleri, özgürlüklerini devretme pahasına bu durumu benimsemektedirler. İkinci şekilde ise devletin kamu kaynağını proje, hibe, yardım, destek adı altında STK’lara aktarması şeklinde gerçekleşmektedir. Bu yolla mali olarak *devletli* kılınan STK, sivil topluma aidiyetini muhafaza etmekle birlikte “kut sahibi” olarak “kutsal”lara dokunma hakkını bir nevi devretmiş olmaktadır. Birinci şekildedekiler devletin sivil toplumdaki görüntüsü mahiyetinde iken; ikinciler devletin sivil toplumdaki ajanları mahiyetinde olmaktadır.

1.2. Korporatist Devlet Geleneği

Korporatizmin sivil toplumla ilintisiyle ilgili ilk akla gelen, iki kavramın birlikte kullanılmasının yarattığı pejoratif imgelemdir. Çünkü korporatizmdeki bağlı, planlanan, oluşturulan anlamındaki çağrışımlar; sivil toplumun özerk, gönüllü, otonom çağrışımlarıyla ters düşmektedir.

Korporatizmin tanımlamasında birey karşıtı ve sosyal gruplar (loncalar, korporasyonlar) temelli toplumsal dayanışma fikri ön plana çıkmaktadır. Yayla'nın (2004) tanımına göre korporatizm:

İş çevreleri ve sendikalar gibi ana menfaat gruplarının hükümet sistemine entegre edilmesini savunan doktrin. Korporatizmde, adı geçen ve onlara benzer gruplar bağımsız sivil toplum üniteleri olmaktan çıkıp devlete eklemlenir. Yarı resmi kuruluşlar olma özelliğini kazanır (s. 133).

Korporatist önerme kapitalist sistem içerisinde yer almakla birlikte, anti- Marksist ve anti-liberal yapıdadır. Schumpeter'in görüşlerinde girişimciliğin ihyası yoluyla kapitalizme yeni bir soluk katma ve sınıfsal çelişkileri aşma amacındaki korporatizm, kavramın faşist kullanımı açısından daha tekelci bir anlam ifade etmektedir. Nitekim, "Schumpeter, girişimci kapitalizmin yerini bürokratik (tekelci) kapitalizme bırakmasının" kaçınılmaz olarak sosyalizme sebebiyet vereceğini iddia etmiştir (Kızılkaya, 2004, s. 147). Kemal Tahir'in (1992) de belirttiği gibi: "Devletçilik, kapitalizmin var oluş şartlarının kendisi tarafından inkârıdır" (s. 16).

Heywood'a göre (2006, s. 395-397) korporatizm, mesleki örgütlenmelerin (korporasyonların) hükümet karşısında kamu politikalarının oluşturulması ve yürütülmesinde baskı grubu olarak ayrıcalıklı konum elde etmeleri anlamında kullanılmıştır. Korporatizmin sakıncalarından birisi birçok örgütten yalnız ekonomik ve fonksiyonel anlamda tepedekilerin siyasa sürecine katılabilesidir. Bunun yanında üyelerine karşı doğrudan sorumlu olmayan yöneticilerinin görünüşte üyelerinin rıza ve gönüllülüğünü kullanarak, aslında devletle birlikte toplumu kontrol mekanizması olması ve korporasyonların halkın denetimine açık olmayan (temsili demokrasi kurumları olmayan) bir karar alma süreci oluşturduğudur. İtalyan faşizmiyle anılan otoriteryen (faşist) korporatizm; sendika ve meslek örgütlerinin bağımsızlıklarının yok edilmesi ile karakterize olmuşken, liberal korporatizmde ise korporasyonlara verilen rol çıkar grubu olarak siyasa sürecine katılımdır.

Korporatist eğilimin Türkiye’de sivil toplumun şekillenmesi ve gelişiminde aldığı vaziyetin konumuz açısından incelenmeye değer yapan husus, esasen *a priori* sivil toplum mahiyeti ağır basan mesleki örgütlenmelerin, Cumhuriyeti kuran elitlerce milli dayanışma ve uyumun sağlanması kapsamında korporatif unsurlar olarak ele alınmasıdır. Hem sınıfsız bir toplum idealini yansıtmaması hem de bireyin karar alma sürecine katılımını, anılan mesleki örgütler aracılığıyla sınırlandırma mefkûresi, korporatizmi sivil toplum anlamında incelemeye değer kılmaktadır (Acar & Çaha, 2005). Yıldırım’ın (2012, s. 256) ifadesiyle “düzenlenmiş toplum-eksiksiz devlet” projesi uyarınca Türkiye’de sivil toplumun resmîleştirilerek, sivil topluma üstyapısal kurumsal bir kimlik kazandırılması söz konusudur. Bu şekilde sivil toplumun, çalışmanın daha önceki bölümlerinde zikredilen G.O.N.G.O (Governmentally Organized NGO) devlet destekli, devletçe düzenlenmiş, devletin ajanı STK’lardan ibaret hale gelmesi söz konusudur.

Cumhuriyetin ilk yıllarında ve 1929 yılında talep sıkıntısının yarattığı kapitalizmin küresel buhranı sonrasında Cumhuriyeti kuran elitlerce kapitalizme alternatif olmamak kaydıyla devletçiliğin, ekonomik anlamda başat rol oynadığı görülmektedir. 1923-1930 yılları arasında Türkiye’nin iktidar yapısında küçük burjuva kökenli asker-sivil aydınlarca tarımda kapitalizmi geliştirmek ve ticaret burjuvazisini sanayi burjuvazisi haline getirmek adına devlet destekleri ve maliye politikasından faydalanmasına karar kılınmıştır. Dünya ekonomik buhranının patlak vermesiyle devletçiliğin; devlet müdahaleciliği, devlet işletmeciliği, tekelcilik, millileştirme gibi araçlarla çok partili döneme değin devam ettiği görülmektedir. Tabiatıyla, devletçiliğin kalkınma ülküsü yalnızca ekonomik araçları değil aynı zamanda çeşitli sınıfsal müdahaleleri de kapsamaktaydı. Toplumsal ahengin sağlanması adına milliyetçilik, halkçılık ilkelerinin neredeyse doğal bir neticesi olan devletçilik, sınıfsız bir toplum modelinde toplumsal unsurların birbirlerini tamamladığı bir uyum sistemiydi (Timur, 2001, s. 134-162).

Halkçılık sınıfsız bir toplum idealini savunurken, devletçilik de halkçılığın ekonomik hayattaki görünümü olmuştur. 1932 yılında CHP programının halkçılıkla ilgili maddesinde: “Türkiye Cumhuriyeti halkını ayrı ayrı sınıflardan değil ve fakat ferdi ve içtimai hayat için işbölümü itibarıyla muhtelif mesai erbabına ayrılmış bir camia telakki etmek esaslı prensiplerimizdendir.” denmektedir (Timur, 2001, s. 167). Korporatizm, Türkiye’de siyasi olmayan sınıfsal mücadeleyi sömürleştirmek için değil de terakki fikri çerçevesinde mesleki bütünleşmeyi gerçekleştirmek adına kullanılmıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında devletçiliğin özel bir biçimi sayılabilecek (1930’lardaki faşist diktatörlüklerin de etkisiyle) yeni bir toplum modeli, kalkınmanın sağlanması

açısından tercih edildi. Bu sistemde bürokratik iktidar seçkinleri ve onların gözetim ve inayetiyle oluşmuş güçsüz burjuvazi, güçlerini birleştirmesi ve işçi sınıfının baskı altında tutularak yalıtılmış bir ulusal ekonomi modeli öngörmekteydi. Sınıf çıkarları ve bunun getirdiği çatışmanın yerini korporatist bir toplum modeli almaktaydı (Keyder, 2008, s. 137-146). Toplum birey ve sınıflar olarak değil; güçlü devletin vesayeti altında mesleki gruplar bütünü olarak ele alındı.

Liberal modelde bireyin, Marksist modelde sınıfın birincil analiz birimi olmasına karşı çıkan korporatizmde meslek gruplarını ve onların çıkar grubu halinde örgütlenmiş mesleki örgütlerini siyasi, sosyal ve ekonomik etkinliğin merkezine koyan korporatizm modeli; Gökalp'in de etkisiyle Cumhuriyetin kurucuları tarafından da benimsendi. Dayanışmacı korporatist modelin tersine faşist korporatizmde sivil toplumu denetleme ve egemenliği altında tutma aracı olarak mesleki örgütlenmeleri kullanan devlet modeli, bu anlamda Türkiye'deki modele daha yakındır (Parla, 2009, s. 112). Gökalp'in dayanışmacı nitelikteki korporatizm modeli sivil toplumun; baskılanması, örgütlenme özgürlüğünün kısıtlanması ve devlet kontrolündeki meslek örgütlerine kanalize edilmesi itibarıyla otoriter korporatizm çizgisine yaklaşmıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında faşizan ve dayanışmacı korporatist çizgide devam eden anlayış sonraki yıllarda da devam etmiştir. Çok partili yıllarda belirgin nitelikte olmayan bu görüş, 1960 askeri darbesinin ardından kurulan kurucu meclislerden olan Temsilciler Meclisi'nde mesleki temsil esasına göre seçilen üyelerle belirgin hale gelmiştir. Barolar, ticaret ve sanayi odaları, tarım odaları, tabip odaları, mimar ve mühendis odaları, işçi sendikaları, esnaf dernekleri, birlik ve federasyonlar, öğretmen dernekleri, gazeteci dernek ve sendikaları, esnaf kredi kooperatifleri, eczacı dernek ve birlikleri yönetim kurulu başkanlarından oluşan 54 üye 258 üyeden oluşan Temsilciler Meclisi'nde yer almıştır (Elveriş, 2014, s. 22). Daha çok dayanışmacı çizgide devam eden korporatizmin bu dayanışmacı çizgisinin, Türkiye'de sınıfsal gerilimin faşizan nitelikteki müdahaleyi gerektirecek nitelikte olmamasından kaynaklandığı söylenebilir.

Konumuz açısından korporatist müdahalenin sivil toplum üzerindeki doğrudan etkisi; Cumhuriyetin ilk yıllarında sivil toplumu korporasyonlara (meslek örgütlerine) indirgeyerek, sivil toplumun asli aktörleri olan derneklere müsaade etmemesi olmuştur. Nitekim sonraki dönemlerde de meslek örgütlerinin tekel niteliği gönüllü mesleki örgütlenmelerin oluşumuna engel olmuştur. Toplumun meslek temelli olarak algılanması ise sınıfsal çelişkileri gizlemekten daha çok içtimai dayanışmanın mevzusu olmuştur.

Korporatizmin uygulanmasında Türkiye'ye özgü bir başka işlevden söz etmek de mümkündür. Kanun gücüyle bazı meslek birliklerini; *yasallaştırma* vasıtasıyla, kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşu olarak kamu gücüne erişirme ve yürütmenin içerisine dâhil etme bu anlamda tercih edilmiş bir araçtır. Korporatizmin bu çerçevedeki işlevi ise çok partili dönemden günümüze korporatizmin faşist değil de; dayanışmacı biçimde geliştiği tezinin sorgulanmasına neden olmaktadır. Mesleki örgütlenmeleri çıkar ve baskı grubu olarak ele alan dayanışmacı korporatist eğilimin aksine; *yasallaştırma* neticesinde yarı-cebri, yarı-hukuki bir yolla sivil toplum niteliğinin bitirilmesi ve anılan örgütlerin yarı-resmi kurumlar haline getirilmesi söz konusudur. Türk siyasi tarihinde izlenen bir yol olarak *yasallaştırma* konusu bu noktada mesleki örgütlenmelerin çıkar grubu olarak sistemde yer almasını önler mahiyette olmuştur. Bu müdahaleyle hem mesleki grubun sivil toplum mahiyeti bitirilmiş olmakta, hem de baskı grubu olarak karar alıcılar üzerine bir tazyik yapması sınırlandırılmaktadır. Her ne kadar Türk siyasi tarihinde mesleki kuruluşların baskı grubu olması hususunda tersi durumlar da sıklıkla tecrübe edilmişse de, bu durum yasal çerçevenin izin verdiği değil, siyasi iktidarın izin verdiği ve onayladığı ölçüde mesleki kuruluşların siyasa sürecine katılımını içermektedir. Yeni adıyla meslek kuruluşları haline getirilen mesleki örgütlenmelerin, meslek mensupları üzerindeki yetkisi de bu yolla gönüllü örgütlenme şemasından uzaklaştırılmış ve kanun yapıcının uhdesine bırakılmıştır.

1.3. Kamusal Alanda Devletin Belirleyiciliği

Tarih içinde dinamik bir alan olarak tezahür eden kamusal alanın sınırlarının, siyasi alanla olan münasebeti nispetinde çizilmesi olanaklı görünmektedir. Nitekim 18. yüzyıla değin herkesin alanı/herkes için ortak alan anlamında kullanılan kamusal alan kavramı, liberal kamusal alanla değişiklik yaşamıştır. Devletle toplum arasındaki ayrımın belirginleşmesi ile özel alan - siyasi alan ayrımı belirginleşirken, kamusal alanın devletle yaklaşması ve devletin bu alandaki belirleyiciliği söz konusu olmuştur. Kamusalın siyasallaşması da denilen bu süreçte, geleneksel kamusalın gerçekleştiği yer olarak sokak, kent ve meydanlar işlevsizleşmiş, kamuoyu dediğimiz ise yalnızca bir kesimin (örgütlü azınlıkların) sesi olmakla kelimenin tam manasıyla iletişimi değil monolog halinde bir iletimi sağlamıştır. Ulus devlet tahayyülünde halkın yerini kitleler⁹ aldıkça, devletin

⁹ Yelken'e göre ulusun oluşum sürecinde geleneksel toplumun toprağa bağlı cemaatlerinin (halk) yerini modern kapitalist toplumda kitle almıştır. Bu anlamda kitle toplumunun ideal nitelikleri: "kapitalist iş bölümünün gelişmesi, büyük çaplı fabrika örgütlenmesi ve meta üretimi, nüfusun kentlerde yoğunlaşması,

ekonomik, kültürel ve toplumsal örgütlenmede daha baskın hale gelmesiyle sivil toplum güçsüzleşmiştir (Aydın, 2003, s. 10).

Ulus devletlerin totaliter niteliğinin ve meşruiyetinin temeli sayılan kamunun ulus-cemaatle özdeşleşmesi, beraberinde kamusalın devletle ya da tersiyle devletin kamuyla özdeşleşmesini getirmiştir. Son tahlilde birey gerçek manadaki kamusal alanda dengeyi sağlayacak “ara kuruluşlardan (gönüllü birlikler, birincil gruplar ve derneklerden)” yoksun bir biçimde özel alanı ve devlet arasında sıkışıp kalmıştır (Yelken, 2003, s. 45-51).

Bir diğer sav da neo-patrimonyal devletin özelliği olarak daha önce zikredilen devlete yüklenen baba imajının yerine, kamusal alan tartışmalarında bu kez tebaası üzerindeki güçten hareketle devletin erkeksiliği üzerinedir. Aydın’a (2003, s. 11) göre devlet, dışı olarak gördüğü tasarrufu altındakileri (kitleler) düzene sokma uğraşına girişmektedir. Kamusal alanın siyasal olana eklenmesiyle birlikte devlet, kendi mahrem alanı haline gelen kamusal alanı düzenlemektedir.

Yelken’e (2003) göre:

Sivil toplum genel olarak kamusal alanın aktörlerinin genel durumuna işaret eden bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğer kamusal alanın gerçek hâkimi/aktörü devlet ise devletin resmi ya da yarı resmi örgütleri/kuruluşları sivil toplum kavramıyla ifade edilmiş yani devlet ve onun kamusal alandaki uzantıları olan aktörler sivil toplumla özdeşleştirilmişlerdir (s. 50).

Bu açıdan bakıldığında devletin ekonomik, sosyal, kültürel alanlara müdahalesi kamusalın siyasal tarafından işgali anlamına gelmektedir. Bunun ikili bir netice barındırdığını söylemek gerekir. İlki devletin esasen sivil toplum alanındaki gönüllü örgütlenme olarak kendi seyri içinde teşekkül edebilecek mesleki örgütlenmelere müdahalesiyle, söz konusu örgütleri kamusal alan ve sivil toplumdaki ayrıştırması ve siyasal alana dâhil etmesidir. İkincisi de devlet tarafından sivil toplumun el atılmamış alanlarında var edilen devletin yeni görünümü biçimindeki yarı resmi “sivil toplumlar”dır.

Cumhuriyetin kurucularınca modern ulus yaratma iddiasının unsurlarından birisi de hiç kuşkusuz kamusal alanın da bir nevi ithalini gerektirmiştir. Yeni modern Türk toplumunun oluşturulmasında giyim kuşam, marş, müzik, tekipleştirme, laiklik anlayışı gibi tüm yeni modeller yeni bir kamusal alan yaratılmasına hizmet etmiştir (Kentel, 2008, s. 101). Çaha’nın (2008b, s. 234) deyişiyle devletin yaratmak istediği “ideolojik kamusal alan” aynileştirmenin aracı olarak kullanılmıştır.

kentlerin büyümesi, karar alma sürecinin merkezileşmesi, daha karmaşık ve evrensel iletişim sistemleri ve siyasal sürecin oy hakkına dayandırılması, işçi sınıfı (proletarya) ve siyasal hareketlerin büyümesi”dir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yelken, R. (2003), “Kamusal alan kim(ler)in alanı?”, Sivil Toplum,1,2, s. 45-51.

Keyman'a (2005, s. 99-123) göre geç-modern dönemde liberal gelişim sürecinde devletin kamusal alanı işgali ve "kamusal alandan arındırılıp özel alana hapsedilen birey" temelli vatandaşlık konumu sorgulanmaya başlamıştır. Farklılığın yalnızca bireysel alana hapsedildiği bireysel hak ve özgürlüklerin geçerli sayıldığı liberal ekol sorgulanmaya başlanmış ve farklılık talepleri kamusal alana taşınmıştır. Özel alana hapsedilmeye çalışılan sivil toplumun karmaşıklaşması ve kamusal alanda söz sahibi olma talepleri, klasik ulus-devletin meşruiyetini sorgular hale getirmektedir. Devletin denetimi ve sınırlandırılmasında hukukun üstünlüğü ilkesi yetersiz hale gelmiş, demokratik bir yönetim için yönetim ve katılımcı demokrasi zaruri hale gelmiştir. Bu yönüyle üçüncü bir sektör olarak sivil toplumun meşruiyeti sağlayıcı bir aktör olarak zuhur etmesi gereklidir. Sivil toplum bu noktada tam manasıyla kamusal alan içinde sorgulama, tartışma ve uzlaşma işlevleri görerek meşruiyet krizini aşma işlevi görür. Habermas'ın (2017) nitelendirmesiyle "kanaat oluşturu toplumsal birlikler" (s. 52) yani sivil toplum kuruluşları, doğrudan kamusal iletişime yaptıkları katkıyla siyasal etkilere yol açar ve iktidarlaştırılmamış bir siyasal kamuyu oluştururlar.

Kamusal alanda devletin belirleyiciliğinin günümüzdeki bir başka görünümü de kamusal alandaki tartışmaların yalnızca kayıtlı sivil toplum kuruluşlarına hasredilmesi suretiyle dar bir çerçeveye çizilmesidir. Oysa ki, sivil toplum alanı yalnızca örgütlü kuruluşlardan ibaret değildir. Bireylerin çeşitli platformlarda (sosyal medya, gösteriler, boykotlar, vb.) kendini ifade etmesi ve kamusal alandaki tartışmalar engellenmektedir. Yine devletin çeşitli tematik kredi ve hibelerle kendine bağladığı sivil toplum kuruluşlarının "kapasite geliştirme" adı altında işlevsizleştirilerek kabarık üye sayıları ve itibar bezirgânlığına soyunan STK'larca domine edilmesi de söz konusudur. Bu yolla demokratik tartışma ve uzlaşma zeminini kaybeden örgütler, devlet benzeri yapılar haline gelmektedir. Üye sayısı, şube sayısı, sahip olduğu maddi güç gibi kriterlere göre ayrılan sivil toplum örgütlerinin devlet ve toplum nezdinde itibarı, bu alandaki güçleri nispetinde olmakta ve çoğulculuk temelinde gelişen kamusal alan kavramının demokratik sivil toplum-devlet uyumunu sağlayıcı işlevi göz ardı edilmektedir.

Meslek kuruluşlarının işlevi de bu noktada sorgulanmaya muhtaçtır. Üyeleri açısından kamusal tartışma-uzlaşma zemini oluşturmaktan uzak örgütlerde siyah plaka, protokoldeki konum, mesleğe ekonomik katkı öncelenmekte ve organların seçiminde dahi antidemokratik uygulamalar ve bunun getirdiği oligarşik yapı, modern "meslek ağalarını" yaratmaktadır.

1.4. Hukuk Devleti

Hukuk devleti kavramı, bireylerin ve birey topluluklarının, siyasi otorite karşısında güven içinde buldukları devlet sistemini ifade etmesi bakımından, polis devletinden ayrılır. 17. ve 18. yüzyılda Avrupa'daki mutlakiyetle yönetilen devletleri ifade etmek anlamında kullanılan polis devleti, hukukun olmadığı değil; devletin herhangi bir hukukla kendini bağlamadığı düzendir. Devletin tüm eylem ve işlemlerinin hukuk kurallarına bağlı olması yani hukukun idarenin işlemlerini belirleyici ve onları denetleyici işlevi, bağımsız bir yargıyı zorunlu kılar (Akad, Dinçkol, & Bulut, 2016, s. 370-375). Hukuk devleti, demokratik yönetim açısından bir şart olarak görünse de fiiliyatta tersi durumlar da söz konusu olabilmektedir. Habermas'ın (2008) ifadesiyle: "Hukuk devleti ilkesine uygun olmayan hukuk düzenleri olabileceği gibi, demokratik bir anayasaya sahip olmayan hukuk devletleri de olabilir." (s. 260). Esasen bu tip devletlere de kanun devleti denilmektedir. 1961 Anayasasının başlangıç kısmında yer alan "hukuk devleti" lafzının yerini 1982 Anayasasında "hukuk düzeni"ne bırakmasını, yine "insan haklarına dayalı hukuk devleti" lafzının yerine kullanılan "insan haklarına saygılı" lafızları bu çerçevede okunduğunda demokratik hukuk devleti alanındaki gerilemeye şahit olunmaktadır.

Hukuk devletinin temel mantığı olarak ele alınan, yasaların herkesi bağlamasının (yasa yapıcıları, uygulayanları ve denetleyenleri de dâhil) yanında, ona demokratik niteliğini katan ise temel hakların (insan haklarının) güvence altına alınmasıdır. Koruyucu hakların (anayasada kişi hak ve ödevleri) yanında, isteme haklarını (sosyal ve ekonomik hak ve ödevler) ve katılma haklarını (siyasi hak ve ödevler) da kapsayan bu hakların sınırlandırılmasının özlerine dokunulmaksızın yapılabilmesi şart koşulmuştur (Gözübüyük, 2010, s. 9-12). Buraya kadar hukuk devletiyle ilgili anlatılanlarda dikkat çeken husus, temel hak ve hürriyetlerin Türkiye'de anayasaların konu başlıklarından anlaşılacak ödev kısımlarıdır. Bu noktada toplumun genel uyum ihtiyacı çerçevesinde bugüne kadarki anayasalarda kilit kavramının "ödev" olduğunu görülmektedir.

Uygar uluslara ulaşma ve onları aşma yolunda; Kemalist elitler için vatandaşlık, ahlakça yüklü ödevlerle, "ulusal çıkarların bireysel özgürlüklerden, görevlerin haklardan ve devlet egemenliğinin bireysel özgürlükten üstün tutulmasını" talep eder nitelikteydi (Keyman, 2006, s. 25). Sivil toplumun da bu çerçevede ödevlere halel getirmeyecek biçimde, genel uyuma hizmet etmesi nispetinde tasvip edilen bir husus olduğunu söylenilebilir. Hâlbuki bireysel ya da grupsal çıkar ve çatışmanın ağır bastığı sivil toplum alanının ruhu buna ters düşmektedir. Genel uyumun bir parçası olan mesleki uyum ve dayanışmanın da bu çerçevede ödev niteliği ağır basmaktadır. Toplumsal uyumun

sağlanması adına özgürlüklerden vazgeçmek ya da içini boşaltmak bu anlamda yönetici seçkinlerce meşru bir yol olarak görülmüştür. Bu noktada, meselenin diğer yönü ise sivil toplum içinde faaliyet gösteren aktörlerinin temel hak ve özgürlükleri savunma(ma) yönündeki çarpık anlayışlara rastlanmasıdır.

Sivil toplumun demokrasi ile ilişkisinde vurgulanan husus yalnızca temsili demokrasi geleneği değildir. Bu nedenle temsili demokrasiye sahip olsa dahi totaliter demokrasilerde sivil toplumun gelişmemesi kaçınılmaz olmuştur. Her türlü hakim ideolojinin toplumsal gerçekliği tek boyutlu olarak ele alışı, demokratik işleyiş ve farklılığa vurulan darbe olarak sivil toplumu yok eder. Keane'nin (1994) deyiimiyle “sivil toplum ve devlet içerisinde yurttaşların ruhunu ele geçirmeye çalışan bütün kibirli ortodoksiler” (s. 313) sivil toplumun demokratik tesisi ve son tahlilde demokratik işleyiş için tehdit hükmündedir (Çaha, 2005, s. 19). Sivil toplumların varlığı açısından devletin ortaya koyacağı yasal çerçeve, farklılığın ve çoğulculuğun bir nevi garantisi hükmündedir. Hukuki güvenlik ilkesinden yoksun bir devlette sivil toplumun gelişmesinden bahsetme olanağı yoktur (Yıldız, 2004, s. 85-92).

Sivil toplumun hukuk devleti ile olan ilişkisinde vurgulanması gereken başka bir husus da hukukun sınırladığının yalnızca idare olmadığı, bir ülkede yaşayan tüm unsurların hukukla sınırlandırıldığıdır. Buraya kadarki bölümlerde siyasi toplumun sivil toplumu etkileme çabalarından bahsetmişken, tam tersi istikamette gelişmelerin de Türkiye'ye özgü olarak yaşandığı söylenebilir. 28 Şubat sürecinde Türkiye'deki bazı “sivil toplum olarak bizler”cilerin siyasi toplumun karar alanını daraltmak istemeleri ve bırakınız katılımcı demokrasiye sahip çıkmayı, temsili demokrasiyi dahi hazmedemez açıklamalarına şahit olunmuştur. Çoğulcu demokrasi adına –kurucu iktidarların hep askeri bürokrasi olduğu göz önüne alındığında- atıldığı iddia olunan birçok adımın bu anlamda vesayetçi demokrasiye hizmet ediyor olması da başka bir ironidir. Bu anlamda demokratikliği ile bazı kesimlerce sıkça övülen 1961 Anayasasının getirdiği vesayetçi yapıya bakmak gereklidir.

Hukuk kurumunun sivil toplumla ilintisinde Türkiye'de ortaya çıkan özel durumdan bahsetmek gerekir. Batıda sivil toplum politik toplumla mücadele ederek oluşturduğu gerçekliğin yasalaştırılması söz konusu iken; Türkiye'de sivil toplumun yasa ile yaratılması söz konusudur. Bunun kaçınılmaz sonucu olarak da sivil toplumdan daha çok bürokratik toplum modeline ulaşıldığı söylenebilir (Belge, 1983, s. 1920). Bu anlamda *yasallaştırma* ve *yasalaştırmanın* sivil toplumun yaratılması ve düzenlenmesindeki işlevi kayda değerdir.

Devletin hukukla sınırlılığı sivil toplumun yeşermesinde önemli bir faktör iken; aynı zamanda devletin işlevsel olarak sınırlanması da gerekir. Totaliter devletlerde sivil toplumun gelişemeyeceğinden daha önce bahsedilmişti. Bunun yanında devletin toplumu tanımlama, yeniden üretme, şekillendirme hususundaki iştahı da sivil toplumun gelişmemesinde önemli bir neden olarak karşımıza çıkmaktadır. Çaha'nın (2008a, s. 50) da belirttiği üzere yalnızca totaliter değil kuşatıcı bir devlet söz konusu olduğunda da sivil toplumun oluşması mümkün değildir. Bu anlamda “yasa” ve “yasallık” sivil toplumu hem koruyucu bir işlev görürken; hem de bazı durumlarda yasayla sivil toplum oluşturma veya sivil toplumu yasayla engelleme söz konusu olabilmektedir.

STK'lar insan haklarına saygılı ve hukukun üstünlüğünü kabul eden istikrarlı ülkelerde varlık gösterebilme ve gelişme imkânına sahiptir. STK'ları yasal hale getiren ve haklarını tanıyan yasalar, kitlelerin yasal ve açık bir biçimde var olmasını sağlamakta ve yer altında yürütülen ve gayri meşru hareketleri engellemesi itibarıyla önemli bir yere sahiptir. Bağımsız ve güçlü sivil toplum alanının mevcudiyeti, çoğulcu ve demokratik topluma hizmet ederken; sivil toplum alanını koruyan yasalar da çoğulcu ve açık toplumun inşası ve inkişafına aynı oranda hizmet etmektedir.

Bir devletin sivil topluma bakışını, o devletin anayasasında ifade, örgütlenme ve barışçıl toplanma özgürlüğünü ele alış yöntemi ele vermektedir. Bu anlamda dünyada uygulanan birçok anayasa bu özgürlükleri yasal kişilik kavramına sokulmuş örgütlere tanımaktadır. Bazı anayasalar açıkça STK kurulmasını hak olarak tanımlarken, bazıları da belirli grupların çıkarlarını temsil etmek için STK çeşitleri kurgulamaktadır (Hansen, Phute, Dembe, & Chikanza, CSO Evolution, 2005). Anayasamızda temel hak ve özgürlüklerin aynı zamanda ödev niteliği ve Türkiye'de meslek örgütlerinin Anayasada çıkarları temsil edici nitelikte kurgulanmış oluşu, Türkiye'de devletin sivil topluma bakışının hangi aşamada olduğunu göstermektedir.

Korporatist devlet geleneği bölümünde bahsettiğimiz yasallaştırmaya/devletlileştirmeye ek olarak hukukun ya da kanun yapmanın, mesleki örgütlenmeleri sınırlayıcı yasalar aracılığıyla hizaya çekme ve yalnızca kendi ilgi alanında sınırlı tutma hususu da yasayla sivil toplum özelliklerini budamak olarak nitelendirilebilir. Dışlamadan daha etkin olan sivil toplum alanındaki *yasallaştırma* ve *yasalaştırma*, bu manada hukuk devletinde yasama organına verilen *yasama yetkisinin genelliğinin*¹⁰ sivil

¹⁰ Kanun yapma yetkisinin konu bakımından sınırlı olmaması anlamına gelen yasama yetkisinin genelliği/sınırsızlığı, yasama organının dilediği her konuda dilediği kadar ayrıntılı düzenleme yapma yetkisini içerir (Odyakmaz, Kaymak, & Ercan, 2012, s. 72).

toplumun aleyhine olacak şekilde kötüye kullanılması sayılabilir. Yasa yapmanın dayanılmaz cazibesi altında devlet tarafından *yasalaştırma* ile düzenlenen, tahrif edilen bir alan olarak sivil toplum alanı devletin lehine olacak şekilde daraltılmıştır.

2. Türkiye’de Mesleki Örgütlenme

Türkiye’de mesleki örgütlenme denildiğinde, bu çalışma açısından ele alınacak husus profesyonel meslekler ve onların kurdukları örgütlenme biçimleri olacaktır. Sanayileşme ve sonrasına ait bir kavram olarak profesyonel meslekler, uzmanlaşmanın ortaya çıktığı ve dayanışma biçiminin mekanikten organik düzeye geçtiği toplumlarda işbölümünün ortaya çıkmasıyla beraber ortaya çıkmıştır.

Osmanlı’da belirli mesleklerin düzenlenmesinde rekabet karşıtı ve tekel yapısıyla loncalar; mesleğe giriş kısıtlamaları, meslektaşlar arasında rekabetin azaltılması gibi araçlarıyla Osmanlı’da sermaye birikimini engeller mahiyette idi (Çokgezen & Toksoy, 2011, s. 125-157). Osmanlı’da lonca örgütlenmesinin, kapitalizme eklemlenme serüveninin başlangıcı sayılan İngilizlerle yapılan 1838 Ticaret Anlaşması neticesinde işlevini yitirmesi ve sanayileşme sürecinde yeni iş kolları takip etmiştir.

Tanzimat’tan itibaren devleti kurtarmak için reçete aranırken pozitivism, “toplumsal ahenk” ve batının üstünlüğünü Hristiyanlık dışında açıklamak gibi avantajları nedeniyle Osmanlı aydını tarafından tercihe şayan görüldü. Pozitivizmin tarih dışılığı ve onun “toplum mühendisliğine”¹¹ müsait yapısı devletin şekillendirilmesinde gerek Osmanlı gerekse de Cumhuriyet seçkinleri tarafından uygun görülmesine neden olmuştur. Hatta Comte’un *ordre ve progres* programı, İttihat ve Terakki adının benimsenmesinde önemli rol oynamıştır. Diğer bir pozitivist ideolog Durkheim’dan etkilenen Ziya Gökalp ise toplumsal ahenk ve milli ruhun savunucularındandı. Ziya Gökalp’ten ve pozitivismden etkilenen Atatürk açısından da imtiyazsız, sınıfsız kaynaşmış bir toplum yaratmak (halkçılık ilkesi), en hakiki mürşidin ilim olması ve muasır medeniyet ülküsü (laiklik ilkesi) kalkınmanın temel taşlarındandı (Timur, 2001, s. 107-131).

Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte tarıma dayalı ekonomiden kapitalizmle bütünleşme çabalarıyla sanayileşme hamlesine geçişle birlikte, uzmanlaşmanın ehemmiyeti artmış ve toplumun kurgulanmasında meslek temelli yaklaşımlar ön plana çıkmıştır. Meslek temelli yaklaşımların ön plana çıkmasında önemli bir saik de Mardin’in belirttiği üzere; Cumhuriyeti kuran kadroları rahatsız eden *gemeinschaft* özellikleri gösteren cemaat

¹¹ “Toplumsal yapıcı” ya da “toplum mühendisi” kavramı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. : Popper, K. R. (2017) , *Açık Toplum ve Düşmanları*, Çev: Mete Tunçay, Harun Rızatepe, İstanbul: Liberte Yayınları, s. 291.

yapısıydı. Bu yapıdan bireye (daha yerinde terim vatandaşa) sorumluluk tanıyan *gessellschaft* yani cemiyet/topluma geçişte, Durkheimci bakış açısıyla toplumu bireyselliğin temeli haline getirme ülküsü¹² yatmaktadır (Sarıbay, 1994, s. 158-159).¹³ Toplumsal dayanışmanın sağlanması açısından Cemaati aşmanın yollarından birisi de, cemiyet modelinde korporatist temelde meslek dayanışmasının ortaya çıkması ve geleneksel bağlılıkların yerini almasıydı. Bu anlamda bakıldığında Türkiye’de mesleki dayanışmanın hak temelli değil de, önce topluluğa sonra da devlete karşı sorumluluk temelinde oluştuğunu söylenebilir. 1961 ve 1982 Anayasalarında meslek örgütlerinin temel hak ve hürriyetler bölümünde değil de, yürütme başlığında geçmesi de bu açıdan değerlendirilebilir. Bir başka deyişle bireyin sahip olduğu uzmanlığa sahip diğer meslektaşlarıyla dayanışabilmesi, temel hak ve özgürlükler kategorisinde değil de devletçe bahşedilmiş bir hak olmasının yanında, esasen topluma karşı bir sorumluluğu da ifade etmektedir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında mesleki dayanışma konusunun ele alınmasını fikriyat bazında etkileyen en önemli düşünürlerden Gökalp’in (2015) de belirttiği üzere: “...Fihakika, çiftçiliği hiçbir zaman elden bırakacak değiliz, fakat asrî bir millet olmak istiyorsak, mutlaka büyük sanayie mâlik olmamız lazımdır” (s. 200). Yine aynı eserde ulusal dayanışmanın temini için vatani ve medeni ahlakın yanında üçüncü koşulun mesleki ahlakın yükseltilmesi olduğuna değinilmiştir. Aynı eserde:

Her millet, içtimai taksim-i a’mal neticesi olarak birtakım meslek ve ihtisas zümrelerine ayrılır. Mühendisler, tabipler, musikişinaslar, ressamalar, muallimler, muharrirler, askerler, avukatlar, tüccarlar, çiftçiler, fabrikatörler, ... Bu zümreler birbirinin lazım ve melzumudurlar, yekdiğerinin yaptıkları hizmetler bu mütekebil muhtaçlıklar da bir nev’i tesanüd değil midir? (s. 106).

Gökalp böyle bir dayanışmanın gelişmesinin ancak ortak bir milli vicdana sahip cemiyetin (diğer bir deyişle milli kimlik) mevcudiyeti ile mümkün olduğunu, aksi halde ortaya çıkan durumun mütekebil tufeylilik (karşılıklı asalaklık)¹⁴ mahiyetinde olduğunu belirtmektedir. Durkheim’in organizmacı görüşlerinden etkilenen Gökalp, meslek zümrelerinin teşkilini takiben mesleki ahlakın kurulması gerekliliğine değinmektedir.

Mesleki ahlak, başka meslek zümrelerine mübah olduğu halde yalnız bir meslek erbabına –meslek icabı olarak- memnu olan fiilleri gösterir. Mesela, bir memlekete kolera girdiği zaman, oradan herkes kaçabilir; yalnız tabiplerle papazlar kaçamaz.

¹² Durkheim’a göre toplum insanın ruhudur. İnsanlar toplumdaki ayrıldıkları anda anomik intihara meyil gösterirler. Bireyin kendini gerçekleştirme toplumu sayesinde. Ayrıntılı bilgi için bkz. : Coser, Lewis A. (2011), *Sosyolojik Düşüncenin Ustaları*, Ankara: De Ki Yayınları, s. 127-167.

¹³ “Varlığım Türk varlığına armağan olsun” Andımız.

¹⁴ Bu konuda Osmanlı’da Türkler ve gayrimüslimler arasındaki işbölümünü örnek göstermektedir.

Bunun gibi, herkes ticaretle iştigal edebilir: Resmi nüfuza malik olan devlet memurları edemez. Asker sınıfından olanların korkak, polislerin sefih, hâkimlerin tarafçı, muallimlerle muharrirlerin cahil ve mefkûresiz olmaları mesleki ahlaka münafidir. Kâtiplerin ketum, avukatlarla tabiplerin mahremiyete riayetkar olmaları da mesleki ahlak icabatındandır (s. 107).

Mesleki ahlakın gerekliliğine değinen Gökalp, meslekler arasında dayanışmanın temini için her mesleğe ait örgütün müeyyideler ve vazifenamelerle (mesleki ahlak kaideleri) mevcut olması gereğini vurgular. Sıradan vatandaşın uzmanlık isteyen alanlardaki kontrolü yapamayacağına değindikten sonra bunun yolunun ancak meslekler içerisinde oluşturulan *Haysiyet Divanı* (Disiplin Kurulu) eliyle olacağını belirtir. Milli ekonomi modeline de vurgu yapan Gökalp, loncaların yerel ve bölgesel düzeyde teşkilatlar olarak dağınık ekonomiye hizmet ettiklerini ifade eder. Milli ekonomi için ise milli mesleki örgütlenmeyi şart koşar:

Nahiye (bölgesel) iktisadı yerine, millet iktisadı kaim olunca, bu loncalar muzır bir mahiyet iktisap ettiler. Çünkü nahiye iktisadı devrinde nahiyevi loncalar normaldi. Milli iktisat devrinde ise ancak milli loncalar faydalı olabilirdi. İşte bu sebepten dolaydır ki, uğun eski esnaf loncalarını idameye çalışmak doğru değildir. Onları yıkarak, yerlerine merkezleri devlet merkezinde olmak üzere milli loncalar¹⁵ yapip ikame etmelidir (s.173).

Mesleki örgütlenmeler, dışsal faydaları yanında aynı meslek mensupları arasında yardımlaşma ve dayanışma, eğitim ve terbiye ve mesleklerin ihtiyacı olan müşterek inkişafı unsurları temin ederler. Ulusal düzeyde “muntazam bir ordu” (s. 173) halinde birleşen bu örgütler milli dayanışmayı kuvvetlendirecektir (Gökalp, 2015).

Gökalp’in millet meclisinin oluşumunda dahi korporatist ilkeye atıp yaptığı ve bu anlamda teşkilini önerdiğini görmekteyiz. “Türk Meşrutiyetinin Tekamülü” isimli 1922’de yayımlanan makalesinde var olan meclisin yetersizliğini öne sürerek yeni meclisin üçte bir yerel, üçte bir ulusal, üçte bir de meslek temsilcileri aritmetiği ile oluşmasının önemini vurgulamıştır.¹⁶ Görüldüğü gibi meclisin teşkilinde dahi yerelliğe ehemmiyet veren Gökalp’in korporatizmi totaliter nitelikte değildir. Mesleki örgütlenmelerin özerkliğinden yana olan Gökalp, bunun yasalarla güvence altına alınmasını ve siyasal devlete tabii olmamaları hususunda fikirler beyan etmiştir (Parla, 2009, s. 113-116).

¹⁵ Gökalp, korporasyon ya da mesleki örgütlenme anlamında “lonca”yı kullanıyor.

¹⁶ 1961 Anayasası ile gelen “Senato”nun bu kapsamda ılımlı bir korporatist model olduğu kanaatindeyiz. Ayrıca, tek partili dönemde mesleki temsilin amele ve köylü mebusların seçilmesinde uygulanan usul için bkz. : Yılmaz, Murat (2011), “Türkiye’de tek parti yönetimi, ‘mesleki temsil’ ve meslek kuruluşları” içinde Yayla , Atilla &Şahin, Bican (Ed.), *Türkiye’de Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları, Sivil Toplum ve Demokrasi*, Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu.

Sınıfsız bir toplum idealinde halkçılık ilkesinin görünülerinden biri olan korporatist ilke ile ilgili çeşitli meslek sahiplerine ayrılmış bir statü kapsamındaki bir tabakalaşmayı öngören Cumhuriyet kurucuları, mesleki örgütlenmeyi bunun aracısı olarak ele almışlardır. Dönemin İktisat Bakanı Celal Bayar, 1932'deki CHP Programının halkçılıkla ilgili maddesine atıf yapan konuşmasında: “Fırkamızın bu prensiple istidaf ettiği gaye sınıf mücadeleleri yerine içtimai nizam ve tesanüt temin ve birbirini nakzitmeyecek surette menfaatlerde ahenk tesis etmektir” (Timur, 2001, s. 167). Halkçılık (sınıfsız toplum), milliyetçilik (ahenk, içtimai nizam, tesanüt), devletçilik (tesis etme) ilkelerini barındıran bu nutuk devletin mesleki örgütlere vereceği nizamın kanıtı niteliğindedir.

Buraya kadar değindiğimiz mesleki örgütlenmelere biçilen dayanışma ve kalkınmayı destekleyici roller, aynı zamanda Türkiye’de mesleki örgütlenmenin sınırlarını da içerisinde barındırmaktadır. Bu sınırlar ise daha önce bahsedilen devletin Türkiye’de sivil toplumu belirleme ve düzenleme ihtiyacına karşılık gelmektedir. Bu manada ideolojik devletin ve devlet-parti bütünleşmesinin yarattığı korporatist müdahaleler, sendika ve derneklerin bağımsızlığına müsaade etmemiştir. Toplumsal ahengin sağlanması adına meslek örgütlerinin rekabetten uzaklaştırılması tekelliğe sebebiyet vermiş ve çok partili döneme geçildikten sonra dahi, bürokratik vesayet kurumları olarak değerlendirilmesine neden olmuştur (Yılmaz, 2011, s.11-47).

Neo-patrimonyal siyasi geleneğin devlete yüklediği “baba” imajı, devletin bahsetmesi oranında gerçekleşen bir mesleki örgütlenme zeminine olanak tanımıştır. Nitekim bu bağlamda odalar kanunla kurulmuşlardır. Bunun da ötesinde 1961 Anayasasının yeniliklerinden biri olarak bu örgütlerden bazılarında “Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları” kapsamında Anayasanın 122. maddesiyle anayasal nitelik kazandırılmıştır. Çoğunlukçu demokrasiden, çoğulcu demokrasiye geçiş iddiasındaki 1961 Anayasasında örtülü bürokratik vesayet sağlanması yollarından birisi de bu manada mesleki örgütlenmelere anayasallık statüsü verilmesidir. Bu açıdan bu *yasallaştırma*, *yasalaştırma* ve *anayasallık* hamlelerinin vardığı nokta esasen mesleki örgütlenmenin çatışmacı, rekabetçi, otonom yapısını zedelemiş ve devlet tarafından kontrolü anlamındaki adımlara hizmet etmiştir (Hakyemez, 2011, s. 47-85). Bu konuyla ilgili ayrıntıya “Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları” başlığında değinilecektir.

Mesleki örgütlenmelerin oluşmasında Türkiye’de göze çarpan bir başka husus da hukuk devleti niteliğini alakadar etmektedir. Bu noktada mesleki örgütlenmenin

sınırlarının devlet tarafından çizilmesi amacına matuf olarak; öncelikle yasayla düzenlenmesi, daha önce sivil toplumun yasayla yaratılması bağlamında değindiğimiz gibi mesleki örgütlenmenin de devlet eliyle yaratılmasından bahsedebilmeyi olanaklı kılmıştır.

Hukuk devleti açısından mesleki örgütlenmelerin 1961 Anayasasıyla getirilen yeniliklerinden birisi anayasallık statüsü kazanması ise diğeri de demokratik ilkenin devlet tüzel kişiliği dışındaki kamu tüzel kişilerine de şart koşulmasıdır (Kaboğlu, 1998, s. 110). Nitekim 1961 Anayasasının 122. maddesinde:

Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, kanunla meydana getirilir ve organları kendileri tarafından ve kendi üyeleri arasından seçilir. İdare seçilmiş organları bir yargı mercii kararına dayanmaksızın geçici veya sürekli olarak görevinden uzaklaştırılmaz. Meslek kuruluşlarının tüzükleri, yönetim ve işleyişleri demokratik esaslara aykırı olamaz.

denilerek demokratik ilkenin meslek kuruluşları açısından da hüküm ifade etmesi amaçlanmıştır. Türkiye’de mesleki örgütlenme alanında kuruluş, işleyiş, tüzel kişilik anlamında iki farklı örgütlenme türü; meslek birlikleri ve odalar (kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşları) faaliyet göstermektedir.

2.1. Meslek Birlikleri

Meslek birlikleri temelde dernek biçimindeki meslek örgütlenmeleridir. Özel hukuk tüzel kişisi olan meslek birlikleri, üyeleri tarafından gönüllü olarak oluşturulan örgütlerdir. Meslek birlikleri içerisine sendikalar, kooperatifler, dernekler, federasyon ve konfederasyonlar alınabilir. İşçi ve işverenlerin kurdukları örgütlenmeler de meslek birlikleri olarak görülebilir.

Türkiye’de mesleki örgütlenmenin teşkilatlanması açısından devletin yasayla düzenleme ihtiyacı hissettiği ve mesleği yapabilme şartı olarak zorunlu üyelik sisteminin öngörülmediği meslek kuruluşlarının (odalar, barolar, birlikler, vs.) yanında; dernek statüsünde olan ve zorunlu üyelik sisteminin öngörülmediği meslek kollarında özel hukuk hükümlerine tabi olan meslek birlikleri de yer almaktadır.

Özel hukuka tabi olan ve özel hukuk tüzel kişisi olan meslek birlikleri, kamu gücüne sahip olan KKNMK’lardan bu noktada ayrılırlar. İç işleyişleri ve dış dünyayla ilişkileri ile ilgili hukuki ihtilafların adli mahkemelerde görülmesi itibarıyla özel hukuka tabidirler.

Sivil topluma aidiyet bağlamında meslek birlikleri, diplomaya dayalı ya da sermayeye dayalı meslekleri paylaşanların arasındaki dayanışmayı sağlamak ve çıkarlarını

kollamak anlamında şüphesiz bir sivil toplum kuruluşu niteliği arz eder. Zorunlu üyelik esasının olmaması ve gönüllü olarak meydana gelen bu örgütler, meslek mensuplarının çoğulcu kültürde sosyalleşebilmelerine olanak tanır. Örneğin işverenler açısından TÜSİAD'a üyelik bir seçenek iken, diğer yandan MÜSİAD'a da üye olma özgürlükleri mevcuttur. Yahut kendi iradeleriyle yeni bir dernek çatısı altında da mesleki dayanışmayı sürdürebilirler.

Dernek tipi örgütlenme ile oda tipi örgütlenme biçimi arasındaki temel farkları sayılacak olursa:

- Meslek birlikleri dernek tipi örgütlenme açısından dernekler gibi özel hukuka tabi iken; KKNMK'ların işlemlerinin çoğu kamu hukukuna tabidir.
- Meslek birlikleri kuruluşları itibariyle serbestçe bildirim yükümlülüğüyle kurulurken; KKNMK'ların kuruluşunda özel yasaya ihtiyaç vardır.
- Meslek birliklerinde üyelerin çıkarları belirleyici unsur iken; KKNMK'larda üyelerin çıkarlarının yanı sıra kamu yararını korumak amacı da güdülmektedir.
- Gönüllü kuruluşlar olmaları hasebiyle meslek birliklerinde zorunlu üyelik mevcut değil iken; KKNMK'larda üyelik mesleğin icrası açısından zorunludur.
- Meslek birliklerinin gelirleri üye aidatları ile sınırlı iken; KKNMK'lar cezalar, resim ve harçlar, resmi belge ücretleri gibi kamu otoritesi kullanımını neticesi elde edilen kaynaklara sahiptir.

Dernek tipi örgütlenme (meslek birlikleri) ile odalar (KKNMK) arasında yasal düzlemde Dernekler Kanunu'ndan kaynaklanan ortak hükümler mevcuttur. Nitekim 5253 sayılı Dernekler Kanunu'nun 35. maddesinde: "Bu Kanunun 19, 20, 23, 26, 28, 29, 30 ve 31 inci maddeleri özel kanunlarında hüküm bulunmamak kaydıyla kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ile işçi ve işveren sendikaları ve üst kuruluşları için de ceza hükümleriyle birlikte uygulanır." hükmü bulunmaktadır.

Bu kapsamda;

- Her yıl faaliyetlerini, gelir ve gider işlemlerinin sonuçlarını nisan ayı sonuna kadar mülkî idare amirliğine düzenleme konusunda beyanname yükümlülüğü (madde 19),
- Kamu düzeninin korunması veya suç işlenmesinin önlenmesi nedenlerinden birine bağlı olarak usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça, yine bu

nedenlere bağılı olarak gecikmesinde sakınca bulunan durumlarda mülkî idare amirinin yazılı emri bulunmadıkça, kolluk kuvvetleri, dernek ve eklentilerine girememe, arama yapamayacağı ve buradaki eşyaya el koyamayacağı hükmü (madde 20),

- Genel kurul toplantısı ve organlara seçilenlerin idareye bildirilmesi (madde 23),
- İzinle açılacak tesisler maddesi (madde 26),
- Dernek adları ile ilgili kısıtlamalar (madde 28),
- Bazı ad ve işaretleri kullanma yasağı (madde 29),
- Kurulması yasak olan dernekler ve yasak faaliyetler (madde 30),
- Kayıt ve yazışma dili (madde 31) konularında uygulanacak hükümler ortaktır.

Derneklerle ortak olarak uygulanacak hükümlere bakıldığında, kısıtlama konularında ortaklığa şahit olunmaktadır. Bu anlamda, ortak hükümlerin KKNMK'ların sivil toplum kuruluşu niteliğine değil, onlarla birlikte tabii olduğu kısıtlamalara işaret ettiği açıktır.

2.2. Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları

Profesyonel mesleklerin düzenlenmesi üzerine Garoupa (2004) tarafından yapılan analize göre; piyasa başarısızlığı, kamu yararı ve özel çıkar düzenlenme ihtiyacının nedenleridir. Profesyonel mesleklerin düzenlenmesi ile ilgili yazar üç farklı düzenleme türü olduğunu belirtir: devletçe düzenleme, meslek mensuplarının kendi düzenlemesi, üçüncü kişilerce düzenlenme (müşteriler, hizmet alanlar tarafından dava yoluyla). Yine profesyonel mesleklerin hangi yöntemlerle düzenlenebileceği sorusuna yazarın verdiği yanıt ise: giriş sınırlandırmaları ve bunu izleyen münhasır hakların oluşması, reklam sınırlandırmaları ve meslek içi rekabeti teşvik edici yöntemlere başvurulması, ücret tarifeleri oluşturulması, kurumsal şekle dair sınırlandırmalar, davranış ve prosedürlere yönelik sınırlandırmalardır.

Garoupa'nın analizi Türkiye'de çeşitli meslek gruplarının KKNMK biçiminde düzenlenmesi hususuna uyarlandığında; devletin *anayasallık*, *yasallaştırma* (yasallık kazandırarak idari teşkilata dâhil edilmesi), *yasalaştırma* (özel yasalarla düzenleme) yollarına gittiği görülmektedir (devletçe düzenleme). Sonrasında ise meslek kuruluşları kendilerine verilen yetki nispetinde hiyerarşik olarak alt kademedeki düzenlemeleri

yönetmelik, nizamname, tarife gibi yöntemlerle gerçekleştirmektedir (meslek mensuplarının düzenlemesi). Hizmet alanların yargı yolunu kullanarak yaptığı üçüncül düzenleme ise kanun, yönetmelik, tüzük gibi düzenleyici işlemlerin dava konusu edilerek iptale konu edilmesi yoluyla düzenlenmesidir (üçüncü kişilerce düzenleme).

Gözler'e (2009, s. 609) göre meslek kuruluşlarının, bireysel katılımın sınırlandırılarak ait olunan meslek kuruluşları aracılığıyla devlet yönetimine katılımını öngörmeleri faşist niteliklerindedir. Faşist İtalya'da devlet organı niteliğindeki meslek kuruluşlarının bir araya gelmesiyle oluşturulan 1930 yılında kurulan "Meslek Kuruluşları Ulusal Konseyi" buna örnek teşkil etmektedir. Salazar dönemi Portekiz'inde, Franco İspanyası'nda ve Vichy dönemi Fransa'sında görülen yapılanmalar da bu savı destekler niteliktedir.

Çaha'ya (2011, s. 100-101) göre meslek kuruluşları "yarı sivil" ve "yarı resmi" iki rol ifa eder. KKNMK'ların yarı sivil rolleri:

- Meslek mensuplarının hak ve çıkarlarını kamu otoritesine karşı korumak,
- Mensupları arasında sosyal dayanışmayı sağlamak,
- Meslekle ilgili ilke, çalışma prensipleri, ahlaki değerleri belirleyip geliştirmek,
- Mesleğin toplum nezdinde güven ve haysiyetini korumak,
- Meslek mensuplarıyla toplum arasındaki ilişkileri düzenlemektir.

Yarı resmi rolleri ise:

- Meslek alanını ve mensuplarını devlet adına denetlemek,
- Meslekle ilgili düzenleyici (tarife belirleme, ücret belirleme, vs.) ve bireysel işlemleri (mesleğe kabul, ruhsat verme, izin verme, vb.) yapmaktır.

Türkiye'de Devlet Personel Başkanlığı tarafından yayımlanan listeye göre 17, Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu'nun raporunda ise 19 KKNMK mevcuttur. Türkiye'deki KKNMK'lar şunlardır:

1. Türk Diş Hekimleri Birliği
2. Türk Eczacıları Birliği
3. Türk Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu (TESK)
4. Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB)
5. Türk Tabipleri Birliği (TTB)
6. Türk Veteriner Hekimleri Birliği
7. Türkiye Tohumcular Birliği

8. Türkiye Bankalar Birliği
9. Türkiye Barolar Birliği (TBB)
10. Türkiye Değerleme Uzmanları Birliği
11. Türkiye Katılım Bankaları Birliği
12. Türkiye Noterler Birliği (TNB)
13. Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavir Odaları Birliği (TÜRMOB)
14. Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği
15. Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği
16. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB)
17. Türkiye Ziraat Odaları Birliği (TZOB) (www.dpb.gov.tr)
18. Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TÜRSAB)
19. Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği (Devlet Denetleme Kurulu, 2009)

Tabloda yer alan kuruluşların bazılarının diplomaya dayalı meslek edinme neticesinde, elde edilen mesleğin icrasına yönelik oldukları görülürken (Türkiye Barolar Birliği gibi); bazılarının da iş çevrelerinde sermayeye dayalı kuruluşlar (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği gibi) olduğu görülmektedir. Çaha'ya (2011, s. 116) göre genelde sermayeye dayalı meslek kuruluşları sağa, diplomaya dayalı meslekler ise sola yakın bir profil çizmektedirler. Bazı meslek kuruluşları serbest meslek erbabı gerçek kişilerden oluşurken (Türkiye Noterler Birliği gibi), bazıları ise özel hukuk tüzel kişilerinden (TOBB gibi) oluşmaktadır. Bunun haricinde, bazı kuruluşların birden çok mesleği içine aldığı (Türk Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu gibi) görmekteyiz. Bazı mesleklerin diğerlerine göre kanunla düzenlenme açısından daha önde olduğu söylenebilir. Çokgezen'e (2011, s. 152) göre avukatlık ve noterlik diğer mesleklere göre daha çok; mühendislik ve mimarlık ise görece daha az düzenlenmiştir. Mühendislik ve mimarlıkta sabıka kaydı kısıtlaması olmaması ve yazılı mesleki etik kuralların bulunmayışı gibi hususlar bunun göstergesidir.

Yeni bir KKNMK'nın daha kurulacağı 05/12/2017 tarih ve 7061 sayılı yasanın 80. maddesi uyarınca belirlenmiştir. Türk Optisyen – Gözlükçüler Birliği'nin de kurulmasıyla yukarıdaki sayı 18 olacaktır. Öncesinde Gözlükçüler ve Optisyenler Konfederasyonu çatısı altında dernek tipi meslek birliği olarak örgütlenen kuruluşun, KKNMK niteliği kazanmasının sevinçle karşılandığı görülmektedir. Nitekim Konfederasyon başkanı Turgut

Vardi tarafından dile getirildiği üzere: “Bu yasa ile de 6 bin 500 mensubumuz oda ve birlik olmanın avantajını yaşayacak” diyerek bu duruma dikkat çekilmektedir (Milliyet, 16.11.2017).

2.2.1. Tarihçesi

Kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşları için Fransızcadan “chambre” sözcüğünün “oda” olarak çevrilmesi sonucu “Odalar” terimi kullanılmaktadır. Fransız modeline uygun ilk oda 1879 yılında kurulan “Dersaadet Sanayi Odası” olmuştur. Daha çok bir danışma organı görevi ifa eden odaların İstanbul’da ve taşrada sayısının arttığı görülmektedir. Loncaların resmi olarak 1908’de lağvedilmesi ve 1910’daki Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunuyla bugün bildiğimiz birçok meslek örgütünün temelleri bu dönemde atılmıştır (Öncü, 1983, s. 1575). Cumhuriyetin ilk yıllarına benzer şekilde Osmanlı’nın son döneminde modernleşmeye paralel olarak yeni mesleklerin ortaya çıkmasıyla birlikte, örgütlenmeler “devlete bağlı ve devlet nezaretinde” gelişmiştir (Çaha, 2011, s. 92).

Odalar ya da hukuki dilde kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, çeşitli kamusal hak ve görevlerle mücehhez yapılarıyla, mesleki örgütlenmenin dernek tipinden farklı bir nitelik arz etmektedir. Kamusal yetkilerin kamu otoritelerince kullanımından vazgeçilerek bu kuruluşlara devredilmesi ilk elde otonomi adına faydalı gibi görünse de; her yetki devrinin devreden ile devralan arasında sorumluluk bağını da beraberinde getireceği gerçeği bu kuruluşların yapısını ve otonomisini etkilemektedir.

Meslek kuruluşları ilk olarak özel kanunlarda yer almışlardır. 08.03.1950 tarihinde 5590 sayılı Ticaret ve Sanayi Odaları, Ticaret Odaları, Sanayi Odaları, Deniz Ticaret Odaları, Ticaret Borsaları ve Türkiye Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Kanunu, 23.01.1953 tarihinde 6023 sayılı Türk Tabipleri Birliği Kanunu, 27.01.1954 tarihinde 6235 sayılı Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Kanunu, 09.03.1954 tarihinde 6343 sayılı Veteriner Hekimliği Mesleğinin İcrasına, Türk Veteriner Hekimleri Birliği İle Odalarının Teşekkül Tarzına ve Göreceği İşlere Dair Kanun, 25.01.1956 tarihinde 6643 sayılı Türk Eczacıları Birliği Kanunu, 15.05.1957 tarihinde 6964 sayılı Ziraat Odaları ve Ziraat Odaları Birliği Kanunu, 17.07.1964 tarihinde 507 sayılı Esnaf ve Sanatkârlar Kanunu, 19.03.1969 tarihinde 1136 sayılı Avukatlık Kanunu, 18.01.1972 tarihinde 1512 sayılı Noterlik Kanunu ve 07.06.1985 tarihinde 3224 sayılı Türk Dişhekimleri Birliği Kanunu gibi kanunlarla önce yasal çerçeveleri çizilmiş sonrasında ise örgütlenmesi tamamlanmıştır.

2.2.2. Sivil Toplum Kuruluşu Nitelikleri

Meslek örgütlerinin *devletli* kılınmasıyla birlikte devletin uhdesindeki yetkileri devralması, onları özel bir kuruluş olmaktan dolayısıyla da sivil toplum alanından çıkarmaktadır (Yıldırım, 2012, s. 261). KKNMK'ların;

Kanunla kurulmuş olmaları, bunların mevcut olan tüm meslek dallarında mesleki faaliyeti yürütebilmek için odaya üyelik şartının getirilmesi, üye aidatları yanında kamu hukukuna dayalı farklı gelir kaynaklarına sahip olmaları, faaliyetlerinde kamu yararını korumak ve bunun sağlanmasını denetlemekten sorumlu tutulmaları gibi özellikler, onları üyelerin temsilcisi olmaktan çok, devletin birer ajanına dönüştürmektedir. Dolayısıyla, klasik dönemde loncalar eliyle üretim ilişkilerinin her aşamasını gözetim ve denetimi altında tutmak isteyen devletin yeni dönemdeki aygıtı odalar olmuştur (Tosun, 2001, s. 250).

Meslek kuruluşları gerek kendi üyelerinin gözündeki gerekse de toplum tarafından sivil topluma ait bir yapılanma olarak görülmektedir. Her ne kadar Türkiye'de meslek kuruluşlarına verilen kamu tüzel kişiliği ve zorunlu üyelik buna mani gibi gözükse de araştırma neticeleri de bu yöndedir. Nitekim Uluslararası Sivil Toplum Destekleme ve Geliştirme Derneği'nin (STD) desteği ile Liberal Düşünce Topluluğu (LDT) tarafından 1-20 Temmuz 2011 tarihleri arasında yapılan 2200 meslek kuruluşu üyesine uygulanan ankette katılımcıların %75'i (1.651 kişi) bağlı oldukları meslek kuruluşunun sivil toplum kuruluşu olduğu yönünde irade beyan etmişlerdir. Yine aynı araştırmada "Odanızı topluma mı yoksa devlete mi daha yakın görüyorsunuz?" sorusuna katılımcıların %64,9'u mensubu oldukları meslek kuruluşunu topluma daha yakın gördüklerini beyan etmişlerdir (Çaha, Yayla, & Şahin, 2012). Bu çalışmaya ilham veren de esasen bu algı farklılığına neden olan hususları araştırmak ve bu kapsamda neler yapılabileceği hakkında tartışma yürütmektir.

Meslek kuruluşlarının sivil toplum kuruluşu olarak sayılmalarına yönelik kafa karışıklığına bakıldığında, zamana göre uyarlanan farklı durumlar göze çarpmaktadır. "Beşli girişim" ya da "beşli çete" diye anılan Türk-İş, DİSK, TİSK, TESK ve TOBB'un oluşturduğu "silahsız kuvvetlerin" 28 Şubat 1997 Muhtırasına giden süreçte ve sonrasında oynadıkları role bakıldığında, TESK ve TOBB'un KKNMK olarak bu girişim içerisinde yer aldığı görülmektedir. Mevcut hükümetin istifasında ve yeni hükümetin kurulmasında "işçi, işveren örgütleri, işadamları dernekleri ve sivil toplum örgütleri" (Koç, 1999, s. 161) olarak önemli rol oynadıkları iddiasındaki kuruluşların, sivil topluma yaslandıkları görülmektedir. Aynı şekilde KKNMK olarak TOBB'un 2000 yılında ve TBB'nin 2001 ve

2007 yıllarındaki anayasa önerilerinin, sivil toplum kuruluşu gözüyle okumaktan başka bir çerçeveye sığdırılması mümkün gözükmemektedir. İdare çatısı altında yer alan kuruluşların anayasa önerilerini başka türlü izah etmek mümkün değildir.

KKNMK'lar bakıldığında Türkiye'de devlet dışında en büyük ve en geniş örgütlenmeye sahiptir. Bu örgütlenmelerin siyasi karar alma mekanizmasına etki etmesi mümkün iken, sahip oldukları kamusal imtiyazlar ve sorumluluklar buna mani olmaktadır. Bunun dışında üyelerin aktif katılımı ve hesap verilebilirlik konularının da sıkıntılı olduğu muhakkaktır. İlgili meslek kuruluşlarındaki zorunlu üyeliğin getirdiği heterojen yapı meslek kuruluşlarının yönetim organlarına yansımamakta ve hesap sorma adına üyelerin elindeki yegâne güç olan seçimler de oligarşik yapılara sebebiyet vermektedir.

Kamu tüzel kişiliğine sahip olmanın öncesinde “Kamusal Alanda Devletin Belirleyiciliği” başlığında incelendiği manada değerlendirildiğinde; bu yolla özerk kamusal alanların yıkıldığı ve siyasal alana dâhil edildiği görülmektedir. Meslek grupları bu yolla idari teşkilata dâhil edilmekte ve Habermas'ın sözünü ettiği “iktidarlaştırılmamış bir siyasal kamu”nun (Habermas, 2017, s. 51) yok edildiği görülmektedir. Heterojen ve her kesimden meslek mensubunun yapı içerisinde yer aldığı avuntusuyla, oligarşik yapıların eline geçen meslek kuruluşlarında farklı söylemler geliştirmek imkânsız hale gelmektedir. Kurucu elitlerin siyasal kamusu haline gelen meslek kuruluşları, sivil-askeri bürokrasinin paraleldekiler haricinde görüş üretmez hale gelmektedir. Gönüllülük ve farklılığın vücut bulmadığı örgütler kamusal etkileşimi sağlamaktan uzak durumdadırlar.

Meslek kuruluşlarının özünde sivil toplum kuruluşu mahiyetindeki konumunun, kamu gücüyle donatılmak suretiyle, genel iyiye hizmet ettirilmesi hususunda aslında çok açık ve resmi ideolojinin husustaki düşüncesini aktaran iki Anayasa Mahkemesi kararına göz atmakta fayda vardır. AYM'nin 1984/12 esas ve 1985/6 karar sayılı 1/3/1985 tarihli kararında:

Belli bir mesleğe mensup olanların ortak çıkarlarını korumak ve kollamak, aralarındaki dayanışmayı kuvvetlendirmek gibi amaçlarla kurulmuş bulunan mesleki teşekküllerin; çok partili demokratik düzen içerisinde giderek etkili bir baskı grubu haline gelmeleri, öte yandan bu şekilde örgütlenen menfaat grupları arasındaki dayanışmanın toplum çıkarları aleyhine gelişme tehlikesi; bunların kamu hukuku kural ve usulleriyle yönlendirilmesini adeta zorunlu kılmış, bu nedenlerle de sosyal bir olgu olarak öteden beri varlıklarını koruyabilmiş olan meslek kuruluşları Anayasal bir kurum haline dönüştürülmüşlerdir. (Hakyemez, 2011, s. 65)

Bir başka kararında AYM (Esas:2000/78, Karar:2002/31 ve 19/2/2002 tarihli):

Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, 1961 ve 1982 Anayasalarının yürütme bölümünde idare başlığı altında özel olarak düzenlenmiştir. Üyelerinin çokluğu, ürettikleri iş ve hizmetlerin toplumun temel ihtiyaçlarına yönelik olması ve ülke genelinde yaygınlığı; çoğulcu demokratik gelişim ortamında etkili bir sivil toplum örgütü rolünde bulunmaları; örgütlülüğün üyelere getirdiği yararlar ile toplum çıkarlarının uygun düzeylerde dengelenebilmesi ve demokratik toplum kültürünün, kamu düzeninde olumsuzluk yaratmadan derinleştirilebilmesi nedenleriyle bu kuruluşlara kamusal nitelik kazandırılarak Anayasa’da yer verilmiştir. (Hakyemez, 2011, s. 66)

Bu iki Anayasa Mahkemesi karar alıntısı konumuzla ilgili meslek kuruluşlarının sivil toplum niteliğini ve kurucu iradenin anılan kuruluşlara bahsettiği *devletliliğin* -en azından görünüşte- nedenlerini ispatlar niteliktedir.

Günümüzde yaygın olan görüşe göre meslek kuruluşlarının sivil toplumun olmazsa olmazları bağlamında kanunla kurulma ve zorunlu üyelik gibi kriterler nedeniyle söz edilemeyeceğinden “sivil toplum kuruluşu” olarak değil de; baskı grubu olarak nitelendirilmeleri daha doğrudur (Devlet Denetleme Kurulu, 2009). Ancak, bu görüş ilgili kuruluşların sivil toplum kuruluşu niteliklerini yadsımamaktadır.

2.2.3. Anayasal Nitelikleri

Meslek kuruluşlarının anayasal nitelik kazanması 1961 Anayasası’nın 122. maddesiyle olmuştur. Bu maddeye göre:

Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, kanunla meydana getirilir ve organları kendileri tarafından ve kendi üyeleri arasından seçilir.

İdare, seçilmiş organları, bir yargı mercii kararına dayanmaksızın, geçici veya sürekli olarak görevinden uzaklaştıramaz.

Meslek kuruluşlarının tüzükleri, yönetim ve işleyişleri demokratik esaslara aykırı olamaz.

Hakyemez’e (2011, s. 65) göre 1961 Anayasası’nın taşıdığı vesayetçi demokrasi anlayışının göstergelerinden birisi de KKNMK’lara anayasallık kazandırılmasıdır. 1961 Anayasası’nın getirdiği gerek Senato gerekse de Anayasa Mahkemesi, Milli Güvenlik Kurulu gibi yeni bürokratik kurumlar siyaseti bürokratik vesayet kurumlarına bağlayıcı nitelikteki hamleler olarak okunmalıdır. Yayla’ya (2011, s. 215) göre kimi çevrelerce en özgürlükçü, en demokrat gibi nitelendirmelere konu olsa da, 1961 Anayasası “korporatist bir siyasi yapılanma kurmayı ve seçilmiş hükümetlerin iradesini resmi ideoloji ve bürokratik iktidar lehine sınırlandırmayı hedef almıştır”. Bu bürokratik vesayetin sivil

toplum ayağı ise meslek kuruluşlarının anayasallaşması idi. Çaha'ya (2011, s. 99) göre ise meslek kuruluşlarının anayasallık kazanması, anayasal güvence olarak okunmalıdır. Buna göre 1961 ve 1982 Anayasaları, meslek kuruluşlarının devlet otoritesine karşı konumlarını güçlendirmiştir.

Meslek kuruluşlarının anayasal kuruluşlar haline getirilmesinin esas nedeninin, asli iktidarların meseleyi tali iktidarlara bırakılmayacak derecede önemli görmesi olduğu düşünülmektedir. Anayasa değişiklik kanunlarının, yasa değişikliğini içeren kanunlara göre yasama meclisinden daha zor geçmesi (teklif, oylama çoğunluğu, ivedilikle görüşülememesi gibi nedenler) de bunun ispatı niteliğindedir.

1982 Anayasasında da meslek kuruluşlarının anayasal statüsü aynen devam etmiş, lakin mezkûr anayasanın ruhuyla uygun bir biçimde daha detaylı ve sınırlayıcı olarak ele alınmıştır. 1982 Anayasası'nın 135. maddesine göre:

Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve üst kuruluşları; belli bir mesleğe mensup olanların müşterek ihtiyaçlarını karşılamak, mesleki faaliyetlerini kolaylaştırmak, mesleğin genel menfaatlere uygun olarak gelişmesini sağlamak, meslek mensuplarının birbirleri ile ve halk ile olan ilişkilerinde dürüstlüğü ve güveni hâkim kılmak üzere meslek disiplini ve ahlakını korumak maksadı ile kanunla kurulan ve organları kendi üyeleri tarafından kanunda gösterilen usullere göre yargı organlarının gözetimi altında, gizli oyla seçilen kamu tüzelkişilikleridir.

1982 Anayasasında esasen kendi kuruluş kanunlarında düzenlenmesi gereken birçok hususun detaycı anayasa yapma düsturuna uygun olarak anayasada yer aldığını görülmektedir. Sırayla, ayrıntılı bir biçimde meslek kuruluşlarının varlık nedenleri ve işlevleri sayılmıştır (Hakyemez, 2011, s. 58). Öte yandan, organlarının kendi üyeleri arasından seçiliyor oluşu, Gözler'in (2008, s. 245) deyimiyle "korporatif devşirme" sistemine karşılık gelmektedir. Meslek mensupları arasından devşirilen ve meslek kuruluşlarının tekel niteliği sayesinde mesleğin yegâne temsilcisi sıfatını alan yetkili organlar, söz söyleme hakkını elinde tutmaktadır. KKNMK sıfatıyla protokole yani devletin bir nevi haremine giren mesleki kuruluş temsilcileri, yarı-resmi nitelikleriyle hem mesleğin avantajlarını hem de siyah plaka gibi avantajları kullanabilmektedir. Üstelik Heywood'un (2006, s. 396) dikkat çektiği üyelerine karşı doğrudan sorumlu olmayan meslek kuruluşları liderlerinin mevcudiyeti, oligarşik yapıya hizmet etmekte ve bu kuruluşların yönetiminde olmayı cazip hale getirmektedir. Çaha'nın (2011) ifadesiyle "odanın ya da baronun sağladığı avantajlardan yararlanmasını bilen, örgütlenme konusunda bilinçli, politik olarak uyanık insanlar" (s. 110) meslek kuruluşlarında aktif

olmakta ve seçimlerde avantaj kazanmaktadır. Bunun neticesinde idareyi bir kez ele geçiren gruplar bu konularını uzun müddet sürdürmektedir.

1995 yılındaki değişikliklerle meslek kuruluşlarının kuruluş amaçları dışında faaliyette bulunamayacağı, amaçları dışında faaliyet göstermeleri halinde sorumlu organların görevine mahkeme kararıyla son verileceği hükme bağlanmıştır. Gözler'e (2008, s. 245) göre böyle bir yasağın dillendirilmesine dahi gerek yoktur. Çünkü kamu yönetiminde kamu tüzel kişiliklerinin tanımlanmasındaki ilkelerden biri olan "uzmanlık (ihtisas) ilkesi" buna manidir. Meslek kuruluşlarına bahsedilen kamu tüzel kişiliğinin nedeni özel bir amacın gerçekleştirilmesi olduğundan, bu amacın dışındaki faaliyette bulunmaları zaten mümkün değildir.

Anayasanın 135. maddesi 2. fıkrası uyarınca kamu kurum ve kuruluşları ile kamu iktisadi teşebbüslerinde asli ve sürekli görevlerde çalışanlar açısından meslek kuruluşlarına girme yükümlülüğü yoktur. Bu maddenin mefhumu muhalifinden (karşıt anlamından) anlaşılan ise bu kurumlarda çalışmayanlar açısından kayıt zorunluluğu olduğudur. İlgili odaya ya da baroya kayıt olmadan mesleğin icra edilememesi, görüldüğü gibi anayasada açık ve sarih bir biçimde ifadesini bulmamıştır. Ancak uygulamada bunun böyle anlaşıldığı ve bazı meslek kuruluşlarının kanunlarında açık bir biçimde, bazılarında ise dolaylı yoldan bunun şart koşulduğu görülmektedir.¹⁷ Gözler'e (2008, s. 244) göre bu zorunluluk Anayasanın 48. maddesindeki "çalışma ve sözleşme hürriyeti"ne aykırılık teşkil etmektedir. Çaha'ya (2011, s. 106) göre zorunlu üyeliğin meslek kuruluşlarının örgütlenmesinde olumlu yönleri de mevcuttur. Zorunlu üyelik meslek mensuplarının birleşerek toplumsal bir güce dönüşmesine fayda sağlar. Bununla birlikte, zorunlu üyelikle birlikte bu kuruluşlar daha heterojen bir yapıya kavuşur ve sivil toplumun temel saiklerinden farklılık prensibini karşılar.

"Korporatist Devlet Geleneği" başlığı altında incelediğimiz hususların hayat bulduğu mecranın da zorunlu üyelik ve beraberinde getirdiği neticeler olduğu görülmektedir. Zorunlu üyeliğin tabi neticesi¹⁸ olan meslek kuruluşunun tekel niteliği, meslek kuruluşlarının mesleğin icrasında ve dış evrene karşı temsilinde söz sahibi olmasını sağlamaktadır. Gökalp'in deyimleriyle "birbirinin lazım ve melzumu" olan meslek mensupları çatışmak yerine dayanışacak ve oluşturulan "milli loncalar", "muntazam bir

¹⁷ Bazı odalarda re'sen üye yapma sistemi de geçerlidir. Örneğin TOBB Kanunu 9. maddesinde: "kayıt zorunluluğunu bir ay içinde yerine getirmeyenler, odalar tarafından re'sen kaydedilir ve durum kendilerine tebliğ edilir" denmektedir.

¹⁸ Esasen Anayasada meslek kuruluşunun teklifi ile ilgili bir maddeye rastlamak mümkün değildir.

ordu” halinde terakkiyi sağlayacaktır. Tabiatıyla bu sistemin içerisinde tekeliyet, yarışan örgütlere; zorunluluk, gönüllülüğe tercih edilmektedir.

1982 Anayasası'nın ilk şeklinde meslek kuruluşlarının siyasetle uğraşması ve siyasi partiler ile ortak hareket etmesi yasaklanmıştı. Hakyemez'e (2011, s. 58) göre meslek kuruluşlarının varlık nedenlerinden olan kendi üyeleri lehine karar alma mekanizmasına etki etmesi dahi siyasi faaliyet sayılabileceğinden, toplumsal gerçeklikle bağdaşmayan bu hüküm 1995 yılında anayasadan çıkarılmıştır. 1995 yılında yürürlükten kaldırılan bu hükmün yerine meslek kuruluşları ve üst kuruluşları organlarının seçimlerinde siyasi partilerin aday gösteremeyeceklerini hükme bağlayan 135/4. madde gelmiştir. Gözler'e (2008, s. 245) göre yine ihtisas ilkesi uyarınca anayasada açık hüküm olmasa dahi meslek kuruluşları siyaset yapamazlar. Bu kuruluşların siyaset yapmaları kamu tüzel kişiliğinin ve kamu gücü ayrıcalıklarının kötüye kullanılması anlamına gelecektir.

KKNMK'ların üzerinde vesayet yetkisi 1982 Anayasası'nın 135/5. fıkrasında açıkça yer almaktadır: “Bu meslek kuruluşları üzerinde devletin idari ve mali denetimine ilişkin kurallar kanunla düzenlenir.” Daha önce de bahsedildiği gibi; idari vesayet yetkisinin istisnai nitelikte olması kanunla düzenlenmesini zorunlu kıldığından burada bu lafzın kullanıldığını görülmektedir.

İdari vesayet denetimi meslek kuruluşlarında ilgili bakanlık yoluyla yapılırken bir başka denetim türü de anayasayla öngörülmüştür. Bağlayıcı ve yaptırımsal niteliği olmayan bu denetim türü Anayasanın 108. maddesinde şu şekilde düzenlenmiştir:

İdarenin hukuka uygunluğunun, düzenli ve verimli şekilde yürütülmesinin ve geliştirilmesinin sağlanması amacıyla, Cumhurbaşkanlığına bağlı olarak kurulan Devlet Denetleme Kurulu, Cumhurbaşkanının isteği üzerine, tüm kamu kurum ve kuruluşlarında ve sermayesinin yarısından fazlasına bu kurum ve kuruluşların katıldığı her türlü kuruluşta, kamu kurumu niteliğinde olan meslek kuruluşlarında, her düzeydeki işçi ve işveren meslek kuruluşlarında, kamuya yararlı derneklerle vakıflarda, her türlü inceleme, araştırma ve denetlemeleri yapar.

Anayasanın 125. maddesine göre idarenin her türlü işlem ve eylemine karşı yargı yolu açıktır. İdarenin bütünlüğü ilkesi uyarınca idarenin içinde yer alan ve tek taraflı icrai işlem yapabilme yetkisine sahip meslek kuruluşlarının denetiminde son ve en etkili yol, idari yargıya başvuru suretiyle olmaktadır. Lakin ileriki bölümlerde TBB özelinde görüleceği üzere meslek örgütlerinin yaptığı her işlem idari nitelik arz etmediğinden, meslek kuruluşlarının bazı uyuşmazlıklarının adli yargının alanına girdiği görülecektir.

1961 Anayasasında yer alan meslek kuruluşları ile ilgili tüzükleri, yönetim ve işleyişlerinin demokratik esaslara aykırı olamayacağı hükmü 1982 Anayasasında yer almamaktadır. Lakin Anayasa Mahkemesi'nin KKNMK'larla ilgili verdiği kararlarda sıklıkla bu ilkeye atıf yapılmaktadır (Hakyemez, 2011, s. 58). Yayla'ya (2011, s. 215) göre 1961 Anayasasıyla oluşturulan neo-patrimonyal mantığa uygun “görünürde demokrat özde otoriteryen model”inin, bir yandan örgütlenmede tekel yaratması diğer yandan da yarattığı kartellerin yönetim ve işleyişlerinin demokratik esaslara uygun olmasını beklemesi ciddi bir tenakuzdur. Bu çalışma açısından ise meslek kuruluşlarının neo-patrimonyal siyasi kültüre aidiyetlerinin göstergesi niteliğindedir.

2.2.4. Kamu Hizmeti ve Kamu Yararı Nitelikleri

Ülkemizde profesyonel mesleklerin düzenlenmesinde “kamu yararı” ve “kamu hizmeti” kavramları; hem mesleğin, hem meslek alanının, hem de faaliyetlerin kamusal hale gelmesi amacına matuf anahtar kavramlar olarak kullanılmaktadır. Burada ve bu çalışmanın devamı bölümlerde kullanılacak “kamusallık” terimi, çalışmanın daha önceki bölümlerinde tartışılan, siyasallaşan ve siyasi toplumla özdeşleşen kamusallık manasında kullanılma durumundadır. Çünkü, konuyla ilgili bilhassa hukuki literatürde “kamusallık” terimi konusunda “toplumun genel yararına olacak işler” kullanılmakla birlikte; “kamusal yetkiler” teriminden anlaşılması gereken hususunda devletin ilgili organlarına ve devlete ait yetkiler ön plana çıkmaktadır. Bu çerçevede, “kamusal imtiyazlar” teriminden de anlaşılabilir, devletin kurum ve kuruluşlarına ait ayrıcalıklar olmaktadır. Meslek kuruluşları ile ilgili uyuşmazlıkların çözümünde de zikredilen iki kavrama sıklıkla - belirtilen çerçevede - atıf yapıldığı görülmektedir.

Kamu yararı, hem devletin alanı düzenleme gerekçesinde hem de meslek kuruluşlarının faaliyet ve düzenlemelerini meşrulaştırmasında sıklıkla başvurduğu bir kavramdır. Bazı durumlarda yalnızca meslek mensuplarının yararına olan işlerin dolaylı yollardan kamu yararına alet edilerek, bu kavramın suiistimal edildiği durumlar da mevcuttur. AYM'nin 2015/46 esas, 2017/130 sayı ve 26/7/2017 tarihli kararında geçen tanımıyla kamu yararı: “genel bir ifadeyle bireysel, özel çıkarlardan ayrı ve bunlara üstün olan toplumsal yararı” ifade etmektedir ve “bütün kamusal işlemler, nihai olarak kamu yararını gerçekleştirme hedefine yönelmek durumundadır”. Mahkeme kararında geçen “kamusal işlemler”in, devletin yetkili organlarıncaya yapılan işlemler anlamında kullanıldığı açıktır. Meslek kuruluşlarının kamu tüzel kişiliğine sahip olmasıyla birlikte faaliyetlerinin

de kamu yararına olduğu ön kabuldür. Ancak akılda tutulması gereken nokta; meslek kuruluşları aynı zamanda çıkar gruplarıdır ve mensuplarının çıkarlarını karar alıcılar nezdinde savunma görevleri vardır. Bu noktada üyelerinin çıkarları ile genel kamu yararının çakışması tabiatıyla mümkün olabilmektedir. Hegel'in deyimiyle çıkar, çatışma ve bencilliği devletin evrenselliğine yakınlaşmasında işlevsel rol oynaması beklenen meslek örgütleri, devlete yakınlaştırılarak (kamu tüzel kişiliği bahşedilmek suretiyle) tikelin tümele evrilmesi amaçlanmıştır. Bunun neticesinde *devletli* hale gelen meslek örgütü toplumsal yarara hizmet etmeyi daha üstün sayacaktır. Tabii ki uygulamada bunun aksi durumlara şahit olunmaktadır.

KKNMK'lara üye meslek mensuplarının “kamu hizmeti” gördüğünden dolayı meslek kuruluşlarına kamu tüzel kişiliğinin verildiği ise başka bir varsayımdır. Anayasa Mahkemesi 2004/114 esas, 2007/85 karar sayı ve 22.11.2007 tarihli kararında kamu hizmetini: “devlet ya da diğerk kamu tüzelkişileri tarafından ya da bunların gözetim ve denetimleri altında, ortak gereksinimleri karşılamak ve kamu yararını sağlamak için topluma sunulmuş bulunan sürekli ve düzenli etkinlikler” olarak tanımlamıştır. Bu karardan anlaşılacağı üzere; kamu hizmeti yalnızca genel idare ya da yerinden yönetim kuruluşlarınca değil, özel hukuk tüzel kişileri tarafından -devletin denetimi altında olmak koşuluyla- da yerine getirilebilir. Bununla birlikte, meslek kuruluşlarının faaliyetlerinin ne kadar kamu hizmeti niteliği taşıdığı da tartışmalıdır. Liberal sistemde devlete atfedilen savunma, güvenlik ve adalet hizmetleri kamu hizmeti niteliği taşıırken; totaliter sistemlerde bu kavramın hizmet alanlarındaki kapsayıcılığı daha fazladır. Yani devlet gittikçe müdahalecilikten uzaklaşma eğiliminde iken, kamu tüzel kişiliklerinin yanına bir de “kamu kurumu niteliğinde” kuruluşlar eklemek müdahaleci ve korporatist devlet anlayışının göstergesi niteliğindedir.

Dikkat çeken bir başka nokta ise kamusalığın, siyasal olana evrilmesi hususudur. “Kamu hizmeti”, “kamu yararı”, “kamusal işlemler”, “kamusal yetkiler” terimlerinin kullanımında devlete ait yetkilerin akla geliyor oluşu bunun göstergesidir. Özel alan ile siyasal alan arasında kamusal alanda uzlaşma, tartışma kültürüne katkı sağlaması umulan mesleki dayanışma ve örgütlenmelere bahşedilen *devletlilik*, ara kuruluşlardan mahrum bireylerin özel alan ile devlet arasına sıkışmasını beraberinde getirmiştir.

2.2.5. Kamu Tüzel Kişiliğine Sahiplik Ve Kamu Kurumu Nitelikleri

KKNMK'ların anayasal nitelendirmesiyle ilgili Gözler'e (2008, s. 243) göre "kamu kurumu niteliğinde kuruluş" ifadesi tartışmaya açıktır. Kamu idaresi (devlet ya da mahalli idare) ya da kamu kurumu dışında üçüncü tür bir kamu tüzel kişiliği yoktur. Fransa'da meslek kuruluşlarının kamu kurumu niteliği yoktur.

Gözler'in (2008) bir diğer eleştirisi meslek kuruluşlarının "kamu tüzel kişisi" olmalarına ilişkindir.

Özel kişiler tarafından özel kişilerin mal varlıklarıyla kurulan, malvarlığı, personeli bakımından özel hukuka tabi olan bir tüzel kişinin bazı kamu gücü ayrıcalıklarıyla donatılmış olması, onu kamu tüzel kişisi haline normalde getirmez. Nitekim Fransız idare hukukunda "meslek kuruluşları" özel hukuk tüzel kişisi olarak kabul edilmektedirler. (s. 244)

Fransız Danıştay'ın konu ile ilgili kararlarında özetle şöyle denmektedir:

...meslek kuruluşları kamu hizmeti niteliğinde bir hizmet yapsalar da, bazı kamu gücü ayrıcalıklarıyla donatılmış olsalar da, bunların özel hukuk tüzel kişisi (personne moral de droit privé) olduklarına, dolayısıyla kamu kurumu (établissement public) olarak kabul edilemeyeceklerine hükmetmiştir. (s. 244)

Kamu tüzel kişiliğine sahip olmanın KKNMK'lar açısından gördüğü işlevlerinin başında kamu gücü ayrıcalıklarına sahip olmak gelmektedir. Bu ayrıcalıklar, KKNMK'lara tek taraflı icrai işlem (bireysel idari işlem ya da düzenleyici işlem) yapabilme yetkisi vermektedir. Meslek kuruluşlarına üye olmadan mesleğin icrasının mümkün olmaması da bu kapsamdaki diğer bir ayrıcalıktır. Üyelerin aidat yükümlülüğü, meslekten ihraca kadar disiplin hükümlerini uygulama yetkisi de kamu gücü ayrıcalıklarına sahip olmanın getirdiği sonuçlardandır.

KKNMK'ların kendi bütçeleri vardır ve üyelerden alınan aidatların yanında yine kamu gücü ayrıcalıklarından kaynaklanan çeşitli harç, resim ve resmi belge gelirleri de mevcuttur. Bütçe bakımından ise ilgili bakanlığın denetimine tabiidirler.

Kural olarak özerk olan KKNMK'lar, kamu tüzel kişiliğine haiz olmaları nedeniyle merkezi idarenin vesayet denetimine tabiidirler. Devlet tüzel kişiliğini temsil eden merkezi idare yani devlet idaresi (Cumhurbaşkanlığı, Bakanlar Kurulu, Bakanlıklar, Başbakanlık, Danıştay, Sayıştay, Milli Güvenlik Kurulu) dışındaki kamu tüzel kişiliğine sahip kuruluşları ifade etmek için kullanılan, yerinden yönetim kuruluşları içerisinde yer alan KKNMK'lar, yer yönünden yerinden yönetim kuruluşlarının (İl Özel İdaresi, Belediyeler, Büyükşehir Belediyeleri, Köy İdaresi) dışında, hizmet yönünden yerinden yönetim

kuruluşları içinde yer alır.¹⁹ Çeşitli kamu kurumlarını kapsayan hizmet yönünden yerinden yönetim kuruluşları (KİT'ler, YÖK, Üniversiteler, Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlar, vd.) içerisinde meslek kuruluşları “kamu kurumu niteliğinde” olmaları ile yer almaktadır. Sundukları belirgin bir kamu hizmeti olmamasına rağmen bu kuruluşlar, belli bir grubun hak ve çıkarlarını toplum adına izlemek ve denetlemekle görevlidirler. Bu faktör kamu tüzel kişiliğine sahip olmalarının en temel nedenini açıklamaktadır. Hizmet yönünden yerinden yönetim kuruluşlarındaki temel saik; devletin özel teknik bilgi ve uzmanlık gerektiren bazı hizmetlerin merkezi idare dışında örgütlenen kamu tüzel kişilerine gördürülmesidir (Gözler, 2008, s. 74). Duran'a (1982, s. 228) göre meslek kuruluşları, kamu yararı adına kamusal hizmet ve faaliyet gösteren kamu idareleriyle, kamu kurumlarından ayrı, İdare teşkilatı içinde üçüncü bir kategori teşkil eder. Barındırdığı kamusal nitelikler nedeniyle meslek kuruluşları, “kamusal kuruluşlar”dır.

Kamu kurumu niteliğinde olmalarına rağmen KKNMK'lar kuruluş yöntemleri itibarıyla diğer kamu kurumlarından ayrılırlar. Kanun koyucu KKNMK'ya yasallık kazandırıp, bağlamak istediği meslek kollarını belirledikten ve konusu, amacı, görevi, yetkisi, örgütlenme ve usullerle ilgili genel esasları ortaya koyar. Yani, fiiliyatta o meslek kuruluşunu veya üst kuruluşunu kendisi kurmaz, meslek mensuplarına bırakır (Hakyemez, 2011, s. 60).

Kamu tüzel kişiliğine sahip olmak, yukarıda sayılan imtiyaz ve ayrıcalıklarına ek olarak çeşitli yükümlülükleri de beraberinde getirmektedir. Her ne kadar devlet tüzel kişiliğinden ayrı bir kamu tüzel kişiliğine sahip olsalar da 1982 Anayasası'nın 123. maddesi uyarınca:

İdare, kuruluş ve görevleriyle bir bütündür ve kanunla düzenlenir.

İdarenin kuruluş ve görevleri merkezden yönetim ve yerinden yönetim esaslarına dayanır.

Kamu tüzel kişiliği, ancak kanunla veya kanunun açıkça verdiği yetkiye dayanılarak kurulur.

Egemenliğin tek olmasının ve milletin sahipliğindeki egemenlik yetkesinin devlet tarafından kullanımı da tek olmalıdır. Devlet; merkezi yönetim ve yerinden yönetim gibi parçalara ayrılrsa da bunların arasında bütünlük ve insicamın olması gerekmektedir. “İdarenin bütünlüğü” adı verilen bu ilke uyarınca aynı tüzel kişilik içinde bütünlüğü sağlamak adına hiyerarşi (silsile-i meratip) geçerli iken; devlet tüzel kişiliği ile kamu tüzel

¹⁹ KKNMK'ların hizmet yerinden yönetim kuruluşu olarak ele almayan, merkezi idare dışındaki diğer kuruluşlardan sayan görüş için bkz.: Gözübüyük, Ş. & Tan, T. (2010). *İdare Hukuku, Cilt 1: Turhan Kitabevi: Ankara.*

kişilikleri arasındaki ilişkinin mahiyeti ise vesayet ilişkisidir. Hiyerarşik ilişki doğal olarak mevcut iken; vesayet ilişkisi kanunla oluşturulur. Vesayet denetimi yerinden yönetim kuruluşlarının işlemleri üzerinde onama, onamama, değiştirerek onama veya yürürlüğünü erteleme gibi yetkileri kapsar. Anayasamızın 127. maddesinin 5. fıkrasında:

Merkezi idare, mahalli idareler üzerinde, mahalli hizmetlerin idarenin bütünlüğü ilkesine uygun şekilde yürütülmesi, kamu görevlerinde birliğin sağlanması, toplum yararının korunması ve mahalli ihtiyaçların gereği gibi karşılanması amacıyla, kanunda belirtilen esas ve usuller dairesinde idari vesayet yetkisine sahiptir.

İdari vesayet yetkisi istisnai niteliktedir, yani esas olan kuruluşların özerkliğidir, vesayet denetimi ise istisnadır. Hangi işlemlerin bu kapsamda olduğunun kanunla açıkça belirlenmesi gerekir. Kanunla verilen bu yetki aynı zamanda kanunla sınırlıdır, dar yoruma tabiidir. Yine idari vesayet yetkisi emir ve talimat verme yetkisini ve düzeltme yetkisini kural olarak içermemesi itibariyle hiyerarşik yetkiden ayrılır (Gözler, 2008, s. 91-111).

KKNMK'ların iç organizasyonu ve işleyişi, çalıştırdığı personel, mal varlığının yönetimi gibi hususlar adli yargıda çözümlenmesi itibariyle özel hukuka tabiidir.

3. Türkiye Barolar Birliği

Barolar, meslek kuruluşlarıdır ve Türkiye Barolar Birliği, baroların üst kuruluşudur. Avukatlığın ve üyeleri meslek mensupları avukatlardan oluşan baroların, nitelikleri gereği en fazla düzenlemeye sahip olan meslek ve örgütlenme türü oldukları görülmektedir. Avukatın yargılama sürecindeki görevinin etik ilkelere olan ihtiyacının doğurduğu kamusal yükümlülükler ve serbest meslek erbabı olarak duyduğu düzenleme ve dayanışma ihtiyaçları ile birleşince barolar, kamusal nitelikleri en çok ağır basan kuruluşlar olarak ortaya çıkmaktadır. Birçok ülkenin tarihsel gelişiminde ortak olan avukatların baroya kayıt zorunluluğu, baroların hem sivil toplum kuruluşu hem de meslek örgütü olarak görev ifa etmelerini sağlamıştır. Kayıt zorunluluğunun dolaylı sonucu olan, bir bölgede tekel niteliğine sahip baroların oluşumu her ne kadar gönüllülük ilkesiyle bağdaşmayan kamusal yetkilerle açıklansa da; avukatlığın aynı zamanda serbest meslek niteliği ve yargılama faaliyeti içerisindeki konumu mesleğin bağımsızlığına etki etmektedir. Öte yandan baroların hukukun üstünlüğü anlamında sahip olduğu varsayılan örtük veya açık işlevlerinin, devlet karşısında görece bir serbestiyet kazandırması itibarıyla sivil toplum işlevine hizmet ettiği muhakkaktır.

Osmanlı Devleti'nin son yılları şeri ve örfi hukukun yanında Avrupa'dan gelen hukuk kaidelerinin de uygulanmaya başlamasıyla birlikte kadılık temelinde örgütlenen yargı teşkilatının değişmesine de tanıklık etmiştir. Tanzimattan itibaren bilhassa kamu ve ticaret hukukunda Kıta Avrupası hukukunun etkileri hissedildiğinde şer'i mahkemelere ek olarak, Fransız örneğine benzer Nizamiye mahkemeleri de kurulmuştur. Tabiatıyla, Fransız tipi bu yeni sistemin ihtiva ettiği bir diğer unsur savunma makamını ve nihayetinde baro tarzında örgütlenmeyi gündeme getirmiştir. Bunun neticesinde, 1876 yılında "Mehakim-i Nizamiye Dava Vekilleri Hakkında Nizamname" oluşturulmuştur. Bu metin; hukuk mahkemelerinde dava vekilliği yapacaklarda aranacak şartlar ve çalışma biçimleri, müvekkil-vekil ilişkilerini düzenlemekte ve disipline ilişkin çeşitli hükümler vaz etmekteydi. Dava vekili olmak isteyenlerin hukuk mezunu olmaları ve Adalet Nezareti'nden ruhsatname almaları zorunluymuştu. Dava vekillerine ödenecek ücretle tarifesinin belirlendiği metinde, Dava Vekilleri Cemiyeti'nin kuruluşu da öngörülmekteydi. Cemiyetin görevi bu kapsamda ücret tarifelerinin uygulanmasını, çalışabilecekleri mahkemelere göre üç sınıfa ayrılan dava vekillerinin yetki alanlarının denetlenmesini sağlayacaktı. Cemiyetin yönetim kurulunun oyçokluğuna göre seçimle işbaşına geleceği de hükme bağlanmaktaydı (Öncü, 1983, s. 1570). İnanıcı'ya (2008, s. 165) göre nizamname Türkiye'de avukatlık mesleğine bakışı belirleyecek temel ilkeyi yani; avukatların ya Adliye Nezareti'ne (Adalet Bakanlığı) bağlı ya da onun nezaretinde çalışacağını belirlemesi itibariyle ehemmiyet arz etmektedir.

1876'da yayınlanan Nizamname uyarınca kurulan Dersaadet Dava Vekilleri Cemiyeti, ilk genel kurulunu 1878 yılında yaparak baro teşkilatının ilk örneği olmuştur. Her ne kadar yabancı uyruklu avukatlar tarafından kapitülasyonların ayrıcalık tanıdığı iş adamları ile konsoloslukların işlemlerini takip maksadıyla, 1870'de kurulan *Societe du Barraeau de Constantinople* isimli baronun varlığı bilinse de, anılan baronun farklı bir amaca matuf olarak kurulduğu görülmektedir. Konsolos mahkemeleri ve ticaret mahkemelerinde görev yapmasına müsaade edilen avukatlardan oluşan Barraeau de Constantinople, ayrı bir tüzüğe sahipti ve "avukat" kelimesi ilk olarak 1876 yılındaki tüzüklerinde geçmektedir (İnanıcı, 2008, s. 165).²⁰ İçinde Türk üye olmayan baro 1908 yılına kadar varlığını sürdürmüştür (Güner, 2011, s. 79).

²⁰ 1876 yılındaki Barraeau de Constantinople tüzüğündeki listeye göre kayıtlı 33 üyenin 5'i İngiliz, 10'u Yunan, 4'ü İtalyan, 3'ü Fransız, 6'sı Osmanlı, 2'si Belçika, 2'si Avusturya-Macaristan, 1'i de Rus vatandaşdır (İnanıcı, 2008, s. 165).

Dersaadet Dava Vekilleri Cemiyeti'nin kurulmasıyla birlikte bugünkü manada baronun ilk örneği oluşturulmuştur. Avukatlık kavramının yerine kullanılan dava vekilliği, meslek olarak tanınmış ve memuriyetten ayrı bir statüde değerlendirilmiştir (Öncü, 1983, s. 1573). Dolayısıyla, meslek kuruluşlarına uygulanan *yasallaştırma* ve *yasalaştırma* araçları kullanılarak devlet denetimi altına alma amacının, baro özelindeki görünümünün cemiyetin kurulması yoluyla elde edildiği görülmektedir.

Dersaadet Dava Vekilleri Cemiyeti'nin 1878'deki ilk toplantısında üye sayısı 62, Meşrutiyetin ilanından sonra 1908 yılında üye sayısı ancak 125 olmuştur. Bu yıllar arasında pek de etkili olamayan cemiyette, Meşrutiyet döneminde 96 maddelik kanunla değişiklik yapılması öngörülmüşse de öneri, taslak olarak kalmış ve kanunlaşmamıştır. Bu dönemde dava vekilliği teriminin mesleğin niteliklerini tam karşılamaması üzerine "avukat" terimi yabancı kökenli olması nedeniyle sakıncalı bulunmuştur. Bunun yerine himaye eden, yardım eden manasında "muhami" benimsenmiştir (Öncü, 1983, s. 1575).

Cumhuriyet döneminde konuya ilişkin ilk kanun 1924 tarihli Muhamat Kanunu'dur. Kanununun 1. maddesinde muhamilik şöyle tanımlanmıştır:

Bilimum mesaili hukukiyede eshabı müracaata şifahi veya tahriri itayı rey ve müstediyyat ve levayih ve her nevi evrakı tanzim ve mahkemeler ve hakemler ve bilcümle daire ve meclisler huzurunda eşhası hakikiye ve hükmiyeye ait hukuku bilve kale takip ve dava ve müdafaa etmeği meslek ittihaz edenlere muhami denir (Türkiye'de Savunma Mesleğinin Gelişimi, 1972, s. 73).

Görüldüğü gibi avukatlık bu kanunda meslek yani serbest meslek olarak tanımlanmış ve bu yönü ön plana çıkarılmıştır. Kamu hizmeti niteliği henüz ortaya konmamıştır. Kamu hizmeti niteliğinin sonraki kanunlarda avukatların bu yöndeki baskılarının da etkisiyle oluştuğu görülecektir.

"Muhami" sözcüğünün benimsendiği kanunda muhami olabilmek için; Türk vatandaşlığı -306 sayılı Muhamat Kanunu 2. maddesi 1. bendinde geçen ifadeyle: "*Türkiyeli olmak*" (Toprak, 2014, s. 17)- şartı getirilmiş, bir yerde on muhaminin olmasıyla o yerde baro kurulacağı ve baroya kayıtlı olamayanların görev yapamayacakları kabul edilmiştir:

Bir mahalde icrayi muhamat edenlerin adedi ona baliğ olduğu takdirde aralarında bir heyet teşkil etmeleri mecburi olup bu heyete "Baro" itlak olunur. Baro teşekkül eden yerlerde herhangi baroya dahil olmıyanlar ifayi muhamattan ve mehakimde onları kabulden memnudur (306 sayılı Kanun 3. Maddesi) (Toprak, 2014, s. 17).

Baroların “resmi müessesat”tan sayıldığı kanunla meslekten çıkarma yetkisi barolara verilmiş, yetkili organların seçimi üyelere bırakılmış, resmi kılık ve staj konuları belirlenmiştir. Baro kurulamayan yerlerde baro kurulana değin dava vekilliği yapma şartları getirilmiştir. 1926 yılında yapılan değişiklikle muhami yerine avukat ve avukatlık terimi benimsenmiştir (Öncü, 1983, s. 1575; Sav, 1983, s. 1579). Muhamat Kanunu’nun geçici maddesi uyarınca daha önceden dava vekilleri dernekleri oluşturulmuş yerlerde, dava vekillerinin yeni kanun uyarınca gerekli şartları taşıyıp taşımadığını belirlemek üzere; üyeleri Adalet Bakanı tarafından belirlen “*Tefrik Meclisi*” kurulmuştur. Savaş yıllarında İstanbul’da Yahudi ve Ermeni barolarının teşkilatını dağıtmak amacıyla yapılan tasfiye kapsamında; İstanbul’daki 960 dava vekilinden 473’ü baro levhasından silinmiş ve muhami sıfatını alamamışlardır (İnanıcı, 2008, s. 166). Zira, Gökalp’in nitelendirmesiyle milli vicdana sahip bir cemiyetin teşkilinde “*mütekabil tufeylilik*”e yani karşılıklı asalaklığa yer yoktur (bkz. Türkiye’de Mesleki Örgütlenme bölümü).

Devletçiliğin zirve yaptığı 1938 yılında yürürlüğe giren 3499 sayılı Avukatlık Kanunu avukatlığa giriş şartları, disiplin ve cezalar, hak ve görevleri ayrıntılı olarak tanımlayan 141 maddesiyle mesleğin düsturlarını belirlemiştir. Mesleğe kabulde “Türkiyeli”nin yerine bu kez -dönemin ruhuna uygun bir biçimde- “Türk olmak” (md. 1/A) (Toprak, 2014, s. 147) şartı getirilmiştir. Avukatlığın serbest meslek mi yahut memurluk olarak mı sayılacağı hususundaki tartışmalar nihayetinde, yasanın 22. maddesinde “amme hizmeti mahiyetinde bir meslek” olarak tanımlanarak ara formül bulunmuştur. Kanunun bu maddesinin görüşülmesindeki zabıtlara göz atıldığında bu konunun en hararetli tartışma konusu olduğu görülmektedir. Nitekim kanunun görüşmelerinde Tokat mebusu Galib Pekel tarafından:

Ortada bir iş vardır ve bunu yapacağım diyen, ücret mukabilinde yapan da vardır, ücreti verilince bu iş yapılıyor. Binaenaleyh bunun neresi amme hizmetidir anlayamadım? Eğer amme hizmeti ise niçin bu kanunla monopolize ediliyor ve niçin imtiyazlı bir sınıf yapıyoruz? Devlet diğer amme hizmetlerini nasıl gördürüyorsa bu işi de öyle gördürsün (Toprak, 2014, s. 179).

diyerek avukatlığın amme hizmeti olmasına itiraz etmiştir. Ankara mebusu Aka Gündüz gibi avukat olmayan millet meclisi üyeleri de avukatlığın amme hizmeti sayılmasına itiraz etmişlerdir. Hatta Aka Gündüz’ün teklifi, kanunun “avukat olmayan muhtelit encümünde bir defa gözden geçirilmesi”dir (Toprak, 2014, s. 183). Bu itirazlara rağmen avukatlığın amme hizmeti olarak kanunda yer alması kabul edilmiştir. Bunda etkili

olan hususun, Adalet Bakanı Şükrü Saraçoğlu başkanlığında baro temsilcilerinin yasanın yapım aşamasında etkili olması olduğu düşünülmektedir (Güner, 2011, s. 84).

Kanunda Adalet Bakanlığı'na mesleğe kabul konusunda onay merci olarak yer verilmiştir. Ayrıca, ihmal ve suiistimal halinde Adalet Bakanı'na baro yönetim kurullarını feshetme ve baro başkanlarını görevden alma yetkisi verilmiştir (Öncü, 1983, s. 1576). Adalet Bakanı'nın bütün avukatlarla idare meclisi ve baro başkanlığı üzerinde nezaret hakkına sahip olduğu belirtilmiştir (İnanıcı, 2008, s. 167). 3499 sayılı Kanununun 117. maddesi şu şekildedir:

Mevzuu irtica olan yahut milli vahdet ve şuurla telifi mümkün olmayan fiillere müteallik davaları deruhte etmeyi itiyat edenler, disiplin takibatına lüzum kalmaksızın baro idare meclisinin talebi üzerine Haysiyet divanı kararıyla meslekten çıkartılabilirler. Muhitindeki temas ve faaliyetleri itibariyle muayyen bir baro mıntıkası dahilinde avukatlık yapmaları milli, mesleki, ahlak veya menfaat bakımından tecviz edilmeyenlerin isimleri baro idare meclislerinin talebi üzerine haysiyet divanı kararıyla mensup oldukları baro levhasından silinir.

Avukatlığın yalnızca şartlarını değil; aynı zamanda alması gereken dava türlerini de belirleyen yasayla "milli"lik şart koşulmuştur. Bölücülük isnadıyla yargılananlara savunma hakkı dahi verilmemiş, onları savunmaya kalkanlara ise savunma hakkı dahi olmadan meslekten ihraç tehdidinde bulunulmuştur.

1136 sayılı Avukatlık Kanunu'na değin geçen sürede Türkiye Barolar Birliği'nin sistemde mevcut olmadığı, baroların illerde örgütlendiği ve barolar birliğinin ifa ettiği görevlerden bir kısmının Adalet Bakanlığı eliyle gerçekleştirildiği görülmektedir. Bakanlığın barolar üzerinde bu kapsamdaki yetkilerinin, vesayetten çok hiyerarşik nitelikler gösterdiği de müşahede edilmektedir. Devlet denetim ve gözetimindeki barolar ve kamu hizmeti niteliğinde görülen avukatlık mesleği bu dönemin belirgin unsurlarındandır.

TBB'nin kurulmasını vaz edecek 1136 sayılı yasa öncesinde ülke çapındaki baroların hür iradeleriyle 1934 yılında kurdukları "Türkiye Avukatlar Birliği"nin gerek 3499 sayılı yasanın hazırlanması gerekse de sonraki değişikliklerde etkili olduğu bilinmektedir. Hatta 1957 yılındaki birlik genel kurulunda "Türkiye Barolar Birliği Esas Nizamnamesi" hazırlanmıştır. Adalet Bakanlığı'nın buna cevaben Avukatlık Yasasında bu yönde bir değişiklik olmadan bunun mümkün olmadığını belirtmesi üzerine çalışmalara ara verilmiştir. Sonrasında 1963 yılında, 1966 yıllarında yeni avukatlık kanunu teklifleri sunmuşlardır (Güner, 2011, s. 608-611).

1969 yılında kabul edilen 1136 sayılı Avukatlık Kanunu'nun en önemli özelliği 1961 Anayasası'ndan mülhem kurulan Türkiye Barolar Birliği (TBB)'dir. Kanunun gerekçesinde; baroların 1961 Anayasasınının 122. maddesiyle kastettiği anlamda KKNMK olarak sayılmaları için bütün baroları içine alan bir birliğin kurulma zaruretinden bahsedilmiştir:

Her ne kadar barolar, meslek kuruluşları olarak bugüne kadar avukatların yönetim ve denetimi konusunda oldukça büyük bir rol oynamakta iseler de, Anayasanın sözü geçen 122. maddesinin kastettiği manada bir meslek kuruluşu niteliğini kazanabilmeleri, ancak bütün baroları ve avukatları görev ve yetki sahası içine alan bir birliğin kurulması suretiyle mümkün olabilir (Toprak, 2014, cilt 2, s. 78).

Burada iki noktaya temas etmek gereklidir. Birincisi baroların meslek kuruluşu olarak kanun koyucu tarafından yeterli görülmeyip, onlara kamu kurumu niteliğinde bir tüzel kişilik kazandırma konusundaki ısrar. İkinci olarak da, kanun koyucu iradenin baroların üst örgütlenme olmadan münhasıran kamu tüzel kişiliğine sahip olmalarında gördüğü sakıncadır. Bir başka deyişle TBB'nin barolara kazandırdığı milli hüviyet, yasanın alt metninde göze çarpan husustur.

Nitekim kanunun 76. maddesiyle baroların kamu tüzel kişiliği haiz kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşları olduğu ve aynı kanunun 109. maddesiyle TBB'nin aynı niteliklere sahip olduğu belirtilmiştir. Yine avukatlığın kamu hizmeti niteliğinin kanunda daha açık hükümlerle ifade edilmesi zaruretinden mütevellit avukatların “devlet memurlarına, daha doğrusu Cumhuriyet savcılarına mümkün merteye yakın bir statüye” (Toprak, 2014, cilt 2, s. 78) sokulmasından bahsedilmektedir. Avukatlara karşı işlenen suçlar ve avukatların suç işlemesi durumları ele alınmış, avukatların dosya inceleme, dosyadan örnek alabilme, tebligat yetkisi konuları yasada yer almıştır (Güner, 2011, s. 87). Bu sayede avukatlığın kamu hizmeti niteliği önceki kanundan daha vurgulu bir biçimde 1136 sayılı kanunda yer bulmuştur.

Kanun tasarısı haricinde sunulan üç ayrı avukatlık kanun teklifinde de avukatlığın daha net bir biçimde kamu görevi olarak sayılması önerilmiş ve serbest meslek lafzına değinilmemiştir. Ayrıca baroların KKNMK niteliği ve TBB'nin kurulması, tekliflerdeki ortak paydadır. Kanunun görüşme safahatında ilgili maddelerle ilgili ne mecliste ne de senatoda başkaca bir öneri sunulmamıştır. Bunun haricinde, Türkiye Baroları temsilcilerinin 1958 yılında İzmir'de yaptıkları toplantıda kararlaştırılan ve İstanbul, Ankara, İzmir barolarınca hazırlanan kanun teklifinde avukatlığın kamu görevi olduğu (md. 1), avukatların serbest meslek icra ettikleri ve adaletin dağıtımında ve

gerçekleşmesinde bağımsız bir organ olduğu (md. 3) belirtilmiştir. Baroların ve TBB'nin kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşu olmaları (md. 77 ve md. 111) aynı şekilde vurgulanmıştır. Buna ek olarak kanunda TBB'nin ve baroların “bağımsız” niteliği de (111. madde) vurgulanmıştır (İstanbul Barosu Dergisi Avukatlık Kanunu, 1969, s. 31-96). Bağımsız lafzının kanunun kabul edilmiş halinde mevcut olmadığını görmekteyiz.

1136 sayılı Kanuna göre; baroların üst örgütlenmesi olarak kurulan birlik, avukatlık mesleğinin düzenli bir biçimde işlenmesini sağlamak adına barolar üzerinde bir vesayet makamı niteliği taşımaktadır. Her ne kadar Bakanlığın uhdesindeki birçok yetki TBB'ye devredilmiş olsa da mesleğe ve staja kabul, meslekten çıkarma, disiplin kararları gibi kararlarda ve vekalet ücret tarifleri konularında, Adalet Bakanlığının devam eden yetkileri TBB'nin nihai anlamda üst organ olmasını engeller niteliktedir (Sav, 1983, s. 1580). 1961 Anayasasının 122. maddesi uyarınca Adalet Bakanına verilen organları feshetme ve görevden alma yetkisi kaldırılmıştır.

1984 yılındaki 3003 sayılı yasa ile yapılan değişikliklerle kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan avukatlara baroya kayıt zorunluluğu kalkmıştır. Güner'e (2011, s. 88) göre bu düzenlemeyle ülkede baroya kayıtlı ve kayıtlı olmayan avukat ayrımı yapılmıştır. Görüldüğü gibi örgütlenme özgürlüğü anlamında bir kazanç sayılabilecek bu hususta, meslek mensuplarının tepkisi kamu yararından değil de meslek örgütlerinin yararından yana olabilmektedir.

1136 sayılı yasa gereğince kurulan TBB ilk genel kurulunu 09-10 Ağustos 1969 tarihlerinde Ankara'da yapmış ve TBB Başkanı olarak Av. Faruk Erem seçilmiştir (www.barobirlik.org.tr).

TBB'nin görev ve yetkileri III. Bölümde daha ayrıntılı bir biçimde işlenecektir. O nedenle, bu kısımda TBB'nin kuruluşunun baroların sivil topluma ilişkin kısmıyla ilgili tartışmalara yer vermek uygun olacaktır.

Daha önce meslek kuruluşları bağlamında sonuçlarını değerlendirdiğimiz Uluslararası Sivil Toplum Destekleme ve Geliştirme Derneği'nin (STD) desteği ile Liberal Düşünce Topluluğu (LDT) tarafından 1-20 Temmuz 2011 tarihleri arasında yapılan anketin sonuçlarını ankete katılan 200 TBB üyesi avukat açısından değerlendirildiğinde: “Odanızın bir sivil toplum kuruluşu olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna ankete katılan TBB üyesi avukatların %80'inin “evet” yanıtı verdiğini görmekteyiz. “Odanızı topluma mı yoksa devlete mi daha yakın görüyorsunuz?” sorusuna TBB üyesi avukatların %65'i topluma, %25'i devlete yakın gördüklerini belirtmiş, %10 ise fikir belirtmemiştir (Çaha, Yayla, & Şahin, 2012). Anket sonuçlarından anlaşılan odur ki; TBB, üyelerinin

kahir ekseriyeti tarafından sivil toplum kuruluşu olarak görülmektedir. Bunun yanında onun kadar güçlü olmamakla birlikte topluma daha yakın bir örgüt olduğu düşünülmektedir. Esasen bu sonuç avukatların mesleğe ve baroya bakışı açısından önemli ipuçları barındırmaktadır. Sivil toplum kuruluşu olma hususundaki genele yakın kanı, topluma yakınlık konusunda bu denli güçlü ifade edilmemektedir. Dolayısıyla bu durum avukatların mesleğin kamu hizmeti sayılması ve kamu tüzel kişiliği konusundaki ısrarları hakkında fikir vermektedir.

Öncelikle avukatlık mesleğinin memuriyet mi, kamu hizmeti mi yahut da serbest meslek olarak mı düşünülmesi gerektiği üzerine fikir yürütmekte fayda vardır. 3499 sayılı kanunda “amme hizmeti mahiyetinde bir meslek” tanımını benimsemişken, 1136 sayılı yasanın 1. maddesinde: “Avukatlık, kamu hizmeti ve serbest bir meslektir.” denilerek serbest meslek yönü ortaya çıkarılmıştır. Esasen kanunda böyle bir meslek tanımına gidilmesi yalnızca Avukatlık Kanunu’na has bir özellik teşkil etmektedir. Diğer KKNMK’ların kuruluş kanunlarında böyle bir tanıma rastlanmamaktadır. Aynı maddenin devamında 2001 yılında 4667 sayılı yasayla yapılan değişiklikle: “Avukat, yargının kurucu unsurlarından olan bağımsız savunmayı serbestçe temsil eder.” ifadesiyle de savunmanın bağımsızlığı pekiştirilmiştir. Yine aynı yıl yapılan değişiklikle Türkiye Barolar Birliği’ne verilen “hukukun üstünlüğünü ve insan haklarını savunmak ve korumak, bu kavramlara işlerlik kazandırma” görevin, TBB’yi yalnızca meslek kuruluşu olmaktan çıkarıp kamu hizmeti niteliğinde bir görev ifa etmesini sağlamıştır.

Bakıldığında barolara KKNMK statüsünün kazandırılması hem avukatlık mesleğinin kamu hizmeti niteliği göstermesinin sebebi iken; aynı zamanda bu yolla baroların denetim ve gözetimi altında mesleği sürdüren avukatların yaptıkları hizmetin kamusal niteliği güçlendirilmiştir (Özkan, 2012, s. 10). Yargılama faaliyetinde avukatla temsilin her dava açısından şart olmaması, ceza ve idari davalardaki mahkemelerin re’sen araştırma yetkisi avukatlığın kamu hizmeti niteliğini aksatır niteliktedir. Avukat-müvekkil ilişkisinin hem özel hukuk hem de kamu hukuku ilişkisi olması, avukatlığın hem serbest meslek hem de kamu hizmeti rolünü destekler niteliktedir. Nitekim vekâlet sözleşmeleri hem Borçlar Kanunu hem de Avukatlık Kanunu kapsamında değerlendirilmektedir (Hafizoğulları, 1994, s. 35). Adli yardım müessesesi ve avukatlık asgari ücret tarifesi ise yasalarla getirilen ve sonuçları itibarıyla avukatlığın kamu hizmeti niteliğine katkıda bulunan hususlardır.

İkinci olarak baroların örgütlenmesinin özel hukuk tüzel kişiliği şeklinde mi yoksa kamu tüzel kişiliği olarak mı örgütlenmesi gerektiği üzerinde tartışmak gerekir. Meslek

kuruluşlarının ve baroların kamu tüzel kişiliği statüsüne sahip olması ne anglo-sakson hukuk sisteminde ne de Fransa’da vaki değildir (Avcı, 2012, s. 1). Fransa’da TBB’ye benzer bir örgüt olan 1990 yılında kurulan Barolar Ulusal Konseyinin (Conseil National Des Barreaux) statüsü kamu yararına kuruluştur (Etablissement D'utilité Publique). Türkiye’nin yasal sistemindeki “kamu yararına dernek” statüsünde olan bu örgüt, özel hukuka tabidir (Günday, Tekinsoy, Mısır, & Çamurdan, 2013, s. 8). Komşu ülke Azerbaycan’da barolar yine özel hukuk tüzel kişisidir (Yılmaz & Yazıcı (Ed.), 2013, s. 60). Buna karşın, Almanya’da barolar ve Alman Federal Barosu “kamu kuruluşu” olarak nitelendirilmektedir (Yılmaz, Yazıcı, & Paltura, 2013, s. 252, 276). Baroların kamu tüzel kişiliğine sahipliği konusunda Kıta Avrupası sisteminde Türkiye’deki sisteme en yakın olanın Almanya olduğu görülmektedir. Güçlü devlet geleneği içerisinde Alman Avukatlık Yasasının 176. maddesinde, Federal Barolar Birliği’nin (baroların birleşerek oluşturduğu organ) kamu hukuku tüzel kişisi olduğu ifade edilmiştir. Adalet Bakanlığı’nın Federal Barolar Birliği’ni devlet adına denetleyeceği hükme bağlanmıştır (Avukatlık Yasaları-1, 2004, s. 94)

Bu noktada baroların da kamu tüzel kişiliğine sahip yapısının, Türkiye’ye özgü bir nitelik arz ettiği görülmektedir. Kamu tüzel kişiliğinin bir “devlet” olarak görüldüğü Türkiye’de *devletlilik* tercih edilen bir müessese olmuştur. Baroların ve avukatların kamu tüzel kişiliği ve onun getirdikleri ile ilgili duruşları ise imtiyaz, ayrıcalık, statüye evet; vesayet, bağımlılık, sorumluluk konularında ise hayırcı niteliktedir. Kamu tüzel kişiliğini elde etmedeki şevk ve iştihak, siyasi karar alıcıların onları bu konuda uyarıp vesayet yetkilerini hatırlatmasına geldiğinde, barolar ve TBB tarafından atılan otonomi ve bağımsızlık naralarını beraberinde getirmektedir. Bu konuda dikkat çeken husus baroların bu konudaki görüşlerinin daha çok, barolar ve TBB’nin anayasada düzenlendiği yerle ilgili olmasıdır. Nitekim TBB’ce 2007’de hazırlanan anayasa taslağında hâlihazırda isim olarak anayasada geçmeyen, lakin KKNMK olarak “idare” başlığı altında anayasada yer bulan barolar ve TBB’nin “yargı” başlığı altında yer alması önerilmiş ve kamu tüzel kişiliğinin aynen yer alması benimsenmiştir.²¹

Görülebileceği üzere barolar 1136 sayılı Avukatlık Kanunu ile hiyerarşik denetimden çıkarak vesayet denetimi gibi daha yumuşak bir denetim kazanarak, devlet tüzel kişiliğinden sıyrılırsalar da kamu tüzel kişiliğini kazanmaları ile birlikte vesayet kurumları

²¹ Bunun aksini savunan görüşe göre ise baroların görevi adli değil idari nitelik arz etmektedir. Hâkim ve savcılar için Adalet Bakanlığı ne ise avukatlar için de barolar o manaya gelir. Bu sebeple baroların yürütme organı içerisinde yer alması gereklidir (Hafizoğulları, 1994, s. 36).

olarak siyasetle ilişkilerini belirlemişlerdir. Öte yandan yine sonraki bölümlerde ele alınacağı şekliyle barolar ve TBB, kimi durumlarda sivil topluma kimi durumlarda ise kamusal niteliklerine yaslanmayı tercih etmektedirler. Zorunlu üyelik ve tekele dayanan yapılarında olmayan demokratik meşruiyetlerini, yeri geldiğinde baskı grubu olarak hükümetler üzerinde kullanmasını bilmektedirler. Yeri geldiğinde de kamusal yetkilerini kullanmaktan çekinmemekte ve bu alandaki kazanımlarını başarı olarak saymaktadırlar.

Devletliliği tercih ve arzulama noktasında neo-patrimonyallığe dayanan; meslek kuruluşu olarak ifa ettikleri baskı grubu rolü bağlamında korporatizme yaslanan; sahip oldukları ve olmayı arzuladıkları imtiyaz, ayrıcalık ve muafiyetlerle hukuk devleti ilkesine aykırı düşen; ara kuruluş olarak kamusal alana ve sivil topluma hizmet etmek yerine siyasal topluma eklemlenen barolar ve TBB demokrasilerde her şeyin mümkün olması bağlamında üzerinde araştırma yapmayı hak eder vaziyettedir. Bu çalışmanın amacı da bu kapsamda mümkün olanları araştırmak ve tartışmaya açmaktır.

Buraya kadar öncelikle sivil toplum kavramıyla ilgili dünyada ve ülkemizdeki tarihsel ve güncel manada tartışmalara konumuzla ilgisi nispetinde yer verildi. Sonrasında, sivil toplum kuruluşlarının geniş anlamda hangi kuruluşlara tekabül ettiği ve ardından mesleki örgütlenmenin sivil toplum etkinliği olarak değerlendirmesi yapıldı. Mesleki örgütlenme içerisinde baroların ortaya çıkışı, gelişimi ele alındı.

İkinci bölümde ise Türkiye’de sivil toplum kavramının tarihsel analizi ile birlikte konumuz açısından etkili olduğu düşünülen çeşitli faktörler tanımlanarak, sırasıyla Türkiye’de sivil toplumun evrimi ve devletin etkinliği, mesleki örgütlenmenin gelişimine olan etkileri ve barolar ve Türkiye Barolar Birliği’nin mesleki örgütlenme ve sivil toplum bağlamında konumu değerlendirilmiştir.

Çalışmanın bundan sonraki bölümünde ise; Türkiye Barolar Birliği’nin sivil toplum kuruluşu ve kamu tüzel kişiliğine sahip kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşu olarak karşılaştırmalı değerlendirilmesinde, ilgili başlıklar sıralanarak öncelikle bu başlıkların sivil toplum çerçevesinde ideal nitelikleri ortaya konacak ve takiben Türkiye Barolar Birliği’nin mezkûr başlıktaki ahvali irdelenecektir. TBB’nin ilgili başlıktaki durumu ortaya konarken; 1136 sayılı Avukatlık Kanunu ve ilgili kanunlar, Avukatlık Meslek Kuralları, ilgili yönetmelikler, alanda önceki çalışmalar değerlendirilmek suretiyle mevcut durum, beklentiler ve tartışmalar sunulacaktır.

BÖLÜM III

TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ'NİN DEVLETLİLİĞİ VE SİVİLLİĞİNİN SİVİL TOPLUM İLKELERİ İŞİĞİNDA DEĞERLENDİRİLMESİ

1. Hükümet Dışılık ve Yasal Statü

A. Tüzel Kişilik

Hukuk düzeni, hak ve borçlara sahip olma hakkını “gerçek kişilere” (insan) tanımmasının yanında, “tüzel kişilik” kavramıyla bu hakkı kişi ve mal topluluklarına da tanımıştır. Gerçek kişi veya mallardan mürekkep, lakin ondan soyutlama yoluyla yeni bir kişilik ifade eden tüzel kişiliğin iradesi ise yetkili organları eliyle açıklanmaktadır (Öztañ, 2007, s. 222). Tüzel kişiler özel hukuk tüzel kişileri ve kamu hukuku tüzel kişileri olarak ikiye ayrılır.

Sivil toplum kuruluşları açısından olmazsa olmaz niteliklerden biri olarak sayılan; devlet veya hükümet dışı olma, sivil toplum alanının siyasal toplumdan bağımsız olarak faaliyet göstermesini ifade eder. Kamu idarelerinde ve kamu kurumlarında kanunla kurulma, sivil toplum kuruluşlarında ise gönüllü olarak bir araya gelme ayırıcı unsurdur. Teorik olarak STK’lar özel hukuk tüzel kişisi, kamu kurumları ise kamu tüzel kişisidirler.

Kamu hukuku tüzel kişileri, özel hukuk tüzel kişilerinden farklı olarak gerçek kişilerin hür iradeleriyle değil, devlet tarafından kanunla kurulurlar. Ayrıca, kamu hukuku

tüzel kişileri kamu gücü ayrıcalıkları ve yükümlülüklerine sahip olmaları itibarıyla özel hukuk gerçek ve tüzel kişilerinden üstün konuma sahiptirler. Bunun yanında, kamu tüzel kişileri faaliyetlerinde özel ya da grupsal çıkarlarını değil, kamu yararını gözetmek durumundadırlar (Gözler, 2008, s. 79).

Avukatlık Kanunu'nun 76. maddesinde baroların “kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşları” ve 109. maddesinde TBB'nin durumu şu şekilde açıklanmaktadır:

Türkiye Barolar Birliği, bütün baroların katılmasıyla oluşan bir kuruluştur.

Birlik, tüzel kişiliğe sahip kamu kurumu niteliğinde bir meslek kuruluşudur.

Birliğin merkezi Ankara'dır.

Yukarıdaki kanunda, TBB'nin kamu tüzel kişiliği lafzı geçmeden “kamu kurumu niteliğinde bir meslek kuruluşu” olduğu ve tüzel kişiliğe sahip olduğu belirtilmiştir. Kamu tüzel kişiliğine sahip olmanın ayrı bir biçimde belirtilmemiş olması diğer KKNMK'ların kuruluş kanunlarında da aynı şekildedir.²² Kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşların, kamu tüzel kişiliğine sahip olduğunun, Anayasa 135. maddesi ile sabit olması neticesinde böyle bir ifadeye ayrıca gerek duyulmadığı düşünülmektedir.

1136 sayılı Avukatlık Kanunu'nda TBB'nin kamu tüzel kişiliği ile ilgili 111/1 maddesinde birliğin kuruluş amaçları dışında faaliyette bulunamayacağı belirtilerek, uzmanlık (ihtisas) ilkesi vurgulanmak suretiyle, dolaylı olarak birliğin kamu tüzel kişiliği statüsüne değinilmiştir. Aynı maddenin 3 ve 4. fıkralarında: “Birlik, protokol kurallarına göre resmi törenlere katılır. Türkiye Barolar Birliği Başkanı, protokolde Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının yanında yer alır.” demek suretiyle TBB'nin devlet içerisindeki konumu iddia makamının yanında belirlenmiştir.

Baroların kamu tüzel kişiliğine haiz kılınmasında anahtar kavram olan avukatlık mesleğinin “kamu hizmeti” niteliği, meslek kuruluşları olan baroların ve TBB'nin kamu tüzel kişiliği biçiminde örgütlenmesi sonucunu doğurmuştur. Avukatlık Kanunu 5. maddesinde yer alan avukatlığa engel haller arasında sayılan aşağıdaki kıstaslar,

²² Diğer bazı KKNMK'ların kuruluş kanunlarındaki nitelendirmeler şu şekildedir:

Türk Diş Hekimleri Birliği Kanunu madde 19: “Bütün Diş Hekimleri Odalarının katılacağı Türk Diş Hekimleri Birliği kurulur... maksadı ile kurulan tüzel kişiliğe sahip kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşudur.”

Türk Tabipleri Birliği Kanunu madde 1: “... Türk Tabipleri Birliği; tabipler arasında mesleki deontolojiyi ve dayanışmayı korumak, tabipliğin kamu ve kişi yararına uygulanıp geliştirilmesini sağlamak ve meslek mensuplarının hak ve yararlarını korumak amacıyla kurulmuş kamu kurumu niteliğinde mesleki bir kuruluştur.”

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Kanunu madde 54: “Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, ... ve bu Kanunda belirtilen hizmetleri yerine getirmek amacıyla kurulan, tüzel kişiliğe sahip, kamu kurumu niteliğinde meslek üst kuruluşudur.”

memuriyete girme konusunda aranan şartlarla benzeşmesi itibariyle avukatlığın kamu hizmeti olarak görüldüğünün ispatıdır:

- a) ...kasten işlenen bir suçtan dolayı iki yıldan fazla süreyle hapis cezasına ya da Devletin güvenliğine karşı suçlar, Anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar, zimmet, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, güveni kötüye kullanma, hileli iflas, ihaleye fesat karıştırma, edimin ifasına fesat karıştırma, suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini aklama veya kaçakçılık suçlarından mahkûm olmak,
- b) Kesinleşmiş bir disiplin kararı sonucunda hakim, memur veya avukat olma niteliğini kaybetmiş olmak,
- ...
- d) Avukatlık mesleği ile birleşemiyen bir işle uğraşmak.

Avukatlığın kamu hizmeti olarak görülmesi neticesinde 1136 sayılı Avukatlık Kanunu'nda yer alan kimi hükümler, avukatlığın kamu hizmeti niteliğini ispatlar niteliktedir:

- İşi iki avukat tarafından reddedilen kimsenin başvurusu halinde kendisine baro başkanı tarafından avukat tayin edilme yükümlülüğü ve tayin edilen avukatın işi, baro başkanının belirleyeceği ücret karşılığında takip etme zorunluluğu (madde 37)
- Sır saklama yükümlülüğü (madde 36)
- Avukatların resmi kılık ve büro edinme ve düzenli dosya tutma zorunluluğu (madde 43,49, 52)
- Görev sırasında veya yaptığı görevden dolayı avukata karşı işlenen suçlar hakkında, bu suçların hâkimlere karşı işlenmesine ilişkin hükümlerin uygulanması (madde 57)
- Görevlerinden doğan veya görev sırasında işledikleri suçlardan dolayı haklarında soruşturma ve kovuşturmanın Adalet Bakanlığı iznine bağlı olması (madde 58, 59).

Yukarıda sayılan maddelerden anlaşılacağı üzere avukatlığın kamu hizmeti niteliği, baroların tüzel kişiliklerinin şekillenmesinde etkili olan hususlardan birisidir. Bununla birlikte avukatlığın kamu hizmeti niteliğinin yanında, baroların bir bölgede tekel nitelikleri de kamusalığın hem sebebi hem de sonuçlarını ihtiva etmektedir.

Avukatlık mesleğinin ezoterik niteliğinin getirdiği sonuçlardan birisi olarak hukuki konularda danışma, temsil etme, vekalet etme görevlerinin birçok ülkede yalnızca

avukatlara hasredildiğine önceki bölümlerde değinilmişti. Nitekim 1136 sayılı Avukatlık Kanunu 35. maddesinde:

Kanun işlerinde ve hukuki meselelerde mütalaa vermek, mahkeme, hakem veya yargı yetkisini haiz bulunan diğer organlar huzurunda gerçek ve tüzel kişilere ait hakları dava etmek ve savunmak, adli işlemleri takip etmek, bu işlere ait bütün evrakı düzenlemek, yalnız baroda yazılı avukatlara aittir.

denilmek suretiyle, tekel niteliğindeki bu yetkiler belirtilmiştir. Tekel niteliğindeki bu yetkilerin neticesinde; baro levhasına kaydolma, avukatlık mesleğini ifa etmek için en mühim şarttır. Bu zorunluluğun neticesinde, baroların diğer meslek örgütlerine nazaran daha ayrıcalıklı konumda oldukları görülmektedir. Bakıldığında, birçok meslek kamusal nitelikler arz etmektedir. Profesyonelliği gerektiren ve ezoterik niteliği ağır basan tüm meslek dallarında sahip olunan, özgü bilginin hizmet alma talebindekilerin hizmetine sunulmasında; mesleğin özgü bilgisine hizmet alıcının erişme konusundaki zorlukları düşünüldüğünde, suiistimalin önlenmesi adına bu ezoterik bilgiyi elinde tutanların kamunun genel çıkarı adına denetim altında tutulması gerekmektedir. Bu denetim de ancak yine aynı mesleğe mensup kişilerce yapılabilecektir. Örneğin, doktorların denetimi yalnızca tıp bilgisi sahipleri tarafından yapılabilir. Avukatlık mesleğinin bu noktada kamusallığını güçlendiren faktör ise adalet hizmetinin, devletin yerine getirmesi gereken asli görevlerden oluşu ve bu anlamda yüksek derecedeki kamusalılığıdır. Tabii bu kamusalılığı güçlendiren bir diğer faktör de adalet dağıtımındaki üç unsur olan, sav-savunma-karar üçlüsünde yalnızca avukatlık hizmetinin devlet memuriyeti dışında yapılabilen oluşudur. Yani avukatlığın serbest meslek niteliği, aynı zamanda kamu hizmeti niteliğinin temelini oluşturmaktadır. Burada değindiğimiz avukatlığa özgü kamusalılık esasen kamusalığın tahrif edilmemiş anlamını ihtiva etmektedir: siyasal alanın izdüşümü olmayan kamusalılık.

2012 yılında TBB tarafından hazırlanan Avukatlık Kanunu önerisindeki tanım, barolar ve TBB'nin tüzel kişiliğine meslek içinden bakış açısını yansıtması bağlamında dikkat çekicidir. Önerinin 109. maddesinde:

Türkiye Barolar Birliği, yargının kurucu unsuru savunmanın temsilcisi olan, bütün baroların katılmasıyla oluşan kamu kurumu niteliğinde, tüzel kişiliğe sahip bağımsız bir kuruluştur.

Birliğin merkezi Ankara'dır (TBB Avukatlık Kanunu Değişiklik Önerisi, 2012).

Yani Anayasa tarafından kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşlarına tanınan kamu tüzel kişiliğine sahip olma hakkı, “meslek” ifadesinin “bağımsız”la değiştirilmesi

neticesinde kamu tüzel kişiliğinin kaybedilmesi ve TBB'nin özel hukuk tüzel kişisi olması neticesini mi doğuracaktır? 2012 tarihli TBB Avukatlık Kanunu önerisinin genelinden mesleğe dair barındırdığı kamusal nitelikler ve içeriği bir bütün olarak değerlendirildiğinde böyle anlaşılmasa da; bu durum cevaplanması gereken bir soru olarak ortaya çıkmaktadır. Acaba TBB için Fransa'daki sistemde kamu yararına bir dernek statüsüne sahip, Barolar Ulusal Konseyinin statüsüne benzer bir statü mü ihdas edilmek istenmektedir? Veyahut da TBB'nin yasal niteliği Sermaye Piyasası Kurulu, Rekabet Kurumu, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu gibi düzenleyici ve denetleyici kurulların statüsüne mi denkleştirilmek istenmektedir? Ancak bu üst kuruluşların kuruluş kanunları incelendiğinde, “kamu tüzel kişiliği” lafzının bu kuruluşları nitelendirmek için ilgili yasalarda yer aldığı görülmektedir.²³ Dolayısıyla, TBB'nin önerisinden anlaşılan TBB'nin *sui generis* bir statüye kavuşturulmak istendiğidir. Türk idari teşkilatında daha önce örneği görülmemeyen bu yeni statüde; TBB ne meslek kuruluşu ne de bağımsız kuruluşa benzemeyen bir niteliğe kavuşmak istemektedir.

Öneride *sui generis* statü talebini destekleyen başka bir husus da; 2001 yılındaki kanun değişikliğiyle önemli ölçüde daraltılmış olan, Adalet Bakanlığı'nın vesayet denetimi yetkilerinin tümüyle kaldırılması talebidir. Meslek kuruluşlarının üstünde geçerli olan vesayet denetimini kaldırma anlamında okunduğunda, bu talep buna işaret etmektedir. Kamu kurumu niteliği muhafaza edilmek suretiyle barolar ve TBB “kamu kurumu niteliğinde bağımsız kuruluşlar” olarak tahayyül edilmektedir. Bakıldığında üst kurulların kuruluş kanunlarında “idari ve mali özerkliğe sahip” lafzı kullanılmaktadır. TBB önerisinde ise “bağımsız” lafzının ima ettiği statü, Anayasa'nın 9. maddesinde mahkemelere tanınan statüyü andırmaktadır: “Yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kullanılır.” Meri mevzuatta ne meslek kuruluşları ne de üst kurulların kuruluş kanunlarında, onları tanımlamak için kullanılmayan “bağımsız” lafzı

²³ Üst kuruluşların kuruluş kanunlarında kamu tüzel kişiliği lafzının kullanımı hakkında:

Sermaye Piyasası Kanunu madde 117: “Bu Kanunla ve ilgili mevzuatla verilen görevleri yapmak ve yetkileri kullanmak üzere kamu tüzel kişiliğini haiz, idari ve mali özerkliğe sahip Sermaye Piyasası Kurulu kurulmuştur. Kurulun merkezi İstanbul'dadır. Kurul, Kurul Karar Organı ve Başkanlık teşkilatından oluşur.”

Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun madde 34: “Radyo, televizyon ve isteğe bağlı yayın hizmetleri sektörünü düzenlemek ve denetlemek amacıyla, idari ve mali özerkliğe sahip, tarafsız bir kamu tüzel kişiliği niteliğinde Radyo ve Televizyon Üst Kurulu kurulmuştur.”

Rekabetin Korunması Hakkında Kanun madde 20: “Mal ve hizmet piyasalarının serbest ve sağlıklı bir rekabet ortamı içinde teşekkülünün ve gelişmesinin temini ile bu Kanunun uygulanmasını gözetmek ve Kanunun kendisine verdiği görevleri yerine getirmek üzere kamu tüzel kişiliğini haiz idari ve mali özerkliğe sahip Rekabet Kurumu teşkil edilmiştir.”

Enerji Piyasası Düzenleme Kurumunun Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun madde 4: “Kamu tüzel kişiliğini haiz, idari ve mali özerkliğe sahip ve bu Kanun ile kendisine verilen görevleri yerine getirmek üzere Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu kurulmuştur.”

kullanılarak, TBB'nin bağımsız mahkemelerin statüsünde konumlandırılmak istendiği - anayasanın yargı bölümünde yer alma talebiyle birlikte değerlendirildiğinde- açıktır.

TBB tarafından hazırlanan anayasa önerilerine bakıldığında; TBB'nin ve baroların Anayasanın “İdare” başlığı altında değil de “Yargı” başlığı altında yer alması talebi yukarıda dile getirilen bağımsız mahkeme statüsü talebinin görünümü niteliğindedir. TBB'nin kamu tüzel kişiliğine sahip olması hususunda; 2001 yılında yayınlanan öneride anayasanın 135. maddesiyle ilgili 1961 Anayasasındaki metnin aynen benimsendiği görülmektedir. Anayasa önerisinin Kamu Yönetimi bölümü içinde Uzman ve Özerk Kuruluşlar başlığı altındaki 140. maddesinde KKNMK'lar şu şekilde yer almaktadır:

Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve üst kuruluşları; yasayla kurulan, organları kendi üyeleri arasından kendilerince ve yasada gösterilen usule göre yargı gözetiminde seçilen, kamu tüzel kişileridir.

Kamu yönetimi, seçilmiş organları; bir yargı kararı olmaksızın geçici ya da sürekli görevlerinden uzaklaştırılmaz.

Meslek kurullarının yönetim ve işleyişleri yasa ile belirlenir. Tüzükleri ve çalışma ilkeleri demokratik kurallara aykırı olamaz.

Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, belli bir mesleğe mensup olanların ortak ihtiyaçlarını karşılamak, mesleki faaliyetlerini kolaylaştırmak, mesleğin genel menfaatlere uygun olarak gelişmesini sağlamak, meslek mensuplarının birbirleriyle ve halkla ilişkilerinde dürüstlüğü ve güveni hâkim kılmak amacıyla yasayla oluşturulur (Türkiye Barolar Birliği T.C. Anayasa Önerisi, 2001, s. 84).

Yukarıdaki madde önerisinden anlaşılacağı üzere; meslek kuruluşlarının kamu tüzel kişiliğine sahip olması ve kanunla kurulma aynen benimsenmiştir. Buna ek olarak baroların ve TBB'nin KKNMK olarak dolaylı yoldan Anayasada “İdare” başlığı altında değil; “Yargı” başlığı altında münhasıran yer alması önerilmiştir. Yargının kurucu unsurlarından olan savunma mesleğinin yargının diğer ögeleri gibi Anayasanın yargı bölümünde yer alması gerektiğinden bahisle, “Yargı” bölümü içinde “Yargıyla İlgili Genel Esaslar” başlığı altındaki 155. madde önerisinde:

Yargı ve adalet mercilerinde hak arama ve savunma için temsil, Barolara kayıtlı avukatların yardımıyla sağlanır. Savunma bağımsızdır ve yargının kurucu ögesidir.

Barolar ve üst kuruluşu olan Türkiye Barolar Birliği, kamu kurumu niteliğinde bağımsız kuruluşlardır. Bu kuruluşların oluşumu ve çalışma esasları yasa ile belirlenir.

Kamu hizmeti gören avukat; yönetim ve yargı önünde, hukuki işlem, kovuşturma ve soruşturmalarda kendisine başvuranlara her türlü hukuki yardımda bulunur; tam bir

bağımsızlıkla ve hukuka uygun biçimde savunma görevini yapar, yasal görev ve yetkilerini eksiksiz kullanır; yaptığı işin manevi ve hukuki sorumluluğunu taşır.

(Türkiye Barolar Birliği T.C. Anayasa Önerisi, 2001, s. 92)

Savunma mesleğinin ayrı bir maddeyle Anayasaya dâhil edilmesini mesleki anlamda TBB'nin baskı grubu niteliğinde aramak gereklidir. Maddede görüleceği üzere barolar ve TBB'ye tanınan “kamu kurumu niteliği” aynen benimsenmekle birlikte, “kamu kurumu niteliğinde bağımsız kuruluşlar” tabiri icat edilmiştir. Güncel deyimle oksimoron bir nitelendirme yapılmış ve yetkiye evet, bağımlılık ve sorumluluğa hayırcı bir tutum benimsenmiştir.

2007 yılındaki anayasa önerisinde yine savunma mesleğinin “Yargı” bölümünde geçmesi teklif edilmiştir. Önceki öneriden -2001 önerisi- farklı olarak avukatlığın 1136 sayılı Avukatlık Kanununda geçen tabiriyle “kamu hizmeti niteliğinde serbest meslek” lafzı anayasal hale getirilmeye çalışılmıştır. Bunun yanında önceki öneriden farklı olarak barolar ve TBB için “kamu kurumu niteliğinde bağımsız kuruluş”un yerini “kamu kurumu niteliğinde, bağımsız meslek kuruluşları” almıştır. Bağımsızlığa aykırı mali (Sayıştay'ın baro pulu üzerindeki denetimi ve Adalet Bakanlığı'nın denetimi) ve idari denetim (Adalet Bakanlığı'nın vesayet denetimi) reddedilmiştir. Görüldüğü gibi bu anayasa önerisinde meslek kuruluşu tanımı tekrar benimsenmekle birlikte, bağımsızlığın önündeki engellerin (idari ve mali denetim) kaldırılması, Anayasal güvence altında teklif edilmiştir.

2011'deki değişiklik önerisinde, 2007'deki KKNMK maddesi ve baro maddesi aynen benimsenmiştir (Türkiye Barolar Birliği T.C. Anayasa Önerisi, 2011, s. 252, 268).

Anayasa önerilerinin yanında 2012 yılında TBB tarafından Avukatlık Kanunu önerisi de yapılmıştır. Öneride; 2001 yılında yapılan değişiklikle Avukatlık Kanunu 1. maddeye eklenen: “Avukat, yargının kurucu unsurlarından olan bağımsız savunmayı serbestçe temsil eder” tümcesinin, 2012 tarihli öneride TBB için de aynen talep edildiği görülmektedir. Bu ciddi bir çelişkidir. “Yargının kurucu unsuru olan savunmanın temsilcisi olan” avukat iken; TBB'nin böyle bir niteleme talebinde bulunması akla yatkın değildir. Mesleki bir örgütlenmenin bu biçimdeki organizmacı bir talepte bulunması ancak korporatizm çerçevesinde okunabilir. Bağımsız savunmayı serbestçe temsil eden avukatın bu noktada serbestiyetinin kanun yapıcı tarafından tanınması ne kadar ileri bir adımsa, TBB'ye böyle bir yetki vermek demokratik açıdan o derece bir geri adım teşkil eder. Kendini yargı içerisinde sav-savunma-karar bileşenlerinden savunmanın temsilcisi olarak görme isteğindeki TBB; savcılar için Adalet Bakanlığı ve HSYK'nın, hâkimler için HSYK'nın rolünde olduğu gibi, avukatlar için TBB'nin o anlama gelmesini talep

etmektedir. Ancak, tekel niteliği nedeniyle bazı kamusal yetkilere haiz olsa da; avukatlık, serbest meslektir ve TBB'nin kuruluş gayesi bu noktada serbest meslek sahiplerinin kamu adına denetlemesi ve mesleki disiplini sağlamasıdır. Bu tip bir düzenlemenin avukat-baro arasında hiyerarşik yetkileri gündeme getirebileceğinden sakıncalı olduğu düşünülmektedir.

Yukarıdaki anayasa önerileri üzerinde durulmasının sebebi, TBB'nin meslek örgütü ve sivil toplum örgütü olarak üyelerinin hak ve çıkarlarını genişletme ve “daha bağımsız ve daha sorumsuz bir *devletlilik*” arzusuna yönelik argümanlarını görmektir. Bu noktada, TBB'nin *yasalaştırmaya* ek olarak anayasallığı kendine bir güvence olarak görmesi ve “yetkide devletliliği, sorumlulukta sivilliliği” tercih etmedeki ısrarı dikkate değer bir husustur. Bu kapsamda, kamu tüzel kişiliğine bakışı da “nimetlerden faydalanma, külfetinden kaçınma” nispetinde olmaktadır. TBB'ce kamu tüzel kişiliği bağımsızlığa engel bir husus olarak görülmemekte ve çeşitli yasal ve anayasal hamlelerle bir nevi kamu tüzel kişiliğinin içi meslek mensupları lehine olacak şekilde boşaltılmak istenmektedir. Tabiatıyla, ilerleyen bölümlerde görüleceği üzere, bu çaba devlet tüzel kişiliği tarafından baskılanmakta ve bir nevi yerleri hatırlatılmak istenmektedir.

Devletin siyasal ve kamusal alandaki belirleyiciliğini kanıksayan avukatlık mesleği mensuplarının, *yasalaştırma* ve *yasallaştırma* konularında bu denli ısrarcı olmalarını neo-patrimonyallığın başka bir görünümü olarak teşhis etmek mümkündür. Meşruiyetin temel belirleyicisinin halen *devletli* olmak ve devlete yakınlık olduğu günümüz Türkiye'sinde, bu denli geniş *yasalaştırma* çabalarının, alttan yani meslek mensuplarınca sarf ediliyor oluşunun bu kapsamda okunması gerekmektedir. Bu bağlamda, avukatlık mesleği mensupları burjuvalaşma değil, daha da bürokratikleşme ve devlet içindeki konumlarını güçlendirme eğilimindedirler.

B. Rekabet

Sivil toplum kuruluşlarının faaliyette bulunduğu ortamın çoğulcu niteliği gereğince, aynı konuyla alakadar birden fazla STK'nın olması muhtemeldir. Üye ve gönüllü arayışı, yapacakları projelere ve faaliyetlerine finansman arayışı, STK'ların birbirleriyle rekabet halinde olmasına yol açar. Bu noktada, STK'lar içinde kapasite bileşenleri görece güçlü olan, üye sayısı fazla olan ve ilgili projeyi yürütmeye gönüllü insan kaynağına sahip olan STK'ların kazanması muhtemeldir (Sivil Toplumcunun El Kitabı, 2004, s. 129).

Avukatlık mesleğinin ifa edebilmek için o yer barosuna kayıtlı olmak şartı, baroların tekel niteliklerini ve rekabetten uzak yapıda olmalarını sağlamaktadır. Avukatlık mesleğinin yalnızca baroya bağlı olarak gerçekleştirilebilmesi hususunda 1136 sayılı Avukatlık Kanunu 63. maddesinde:

Baro levhasında yazılı bulunmayanlar ve işten yasaklanmış olan avukatlar, şahıslarına ait olmayan dava evrakını düzenleyemez, icra işlemlerini takip edemez ve avukatlara ait diğer yetkileri kullanamazlar. Baro levhasında yazılı bulunmayanlar avukatlık unvanını da taşıyamazlar.

Yukarıdaki madde uyarınca avukatlık unvanını kullanabilmenin yegâne şartı baro levhasına kayıtlı olmaktır. Meslek kuruluşu olarak baroların tekel niteliği buradan kaynaklanmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarında barolara üyeliğin zorunlu olması hususunda, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 11. maddesi kapsamında özel hukuk tüzel kişiliği olarak nitelendirilmeyen barolara zorunlu üyeliğin, -meslek mensuplarının ayrıca dernek kurma hakları saklı kalmak şartıyla- teşkilatlanma özgürlüğünün ihlali olarak değerlendirmemiştir.²⁴

Aynı kanunun 77. maddesinde:

Bölgesi içinde en az otuz avukat bulunan her il merkezinde bir baro kurulur. Kurulmuş olan barolarda avukat sayısının otuzun altına düşmesi halinde de ikinci fıkra hükmü uygulanır.

Baro kurulmayan yerlerin en yakın baroya bağlanmasına veya bunların birleştirilerek bir baro kurulmasına ve merkezlerinin belirlenmesine Türkiye Barolar Birliği karar verir.

Baroların il merkezlerinde kurulacağı belirtilmek suretiyle, herhangi bir ilde avukatlık yapabilme şartının, o ilin barosuna kayıt olabilme olduğu hükme bağlanmıştır. Türkiye'de Bayburt'un Gümüşhane Barosuna bağlandığı ve Ardahan'ın da Kars Barosuna bağlı olarak hizmet verdiği, bunun dışında her ilde bir baronun (toplam 79 baro) bulunduğu görülmektedir. Türkiye'deki barolar ve üye sayıları alttaki tabloda görülmektedir (www.barobirlik.org.tr, 2016a):

BARO ADI	ERKEK	KADIN	TOPLAM
ADANA	1.333	941	2.274
ADİYAMAN	203	58	261
AFYONKARAHİSAR	277	152	429
AĞRI BAROSU	99	29	128
AMASYA BAROSU	121	65	186
ANKARA BAROSU	7.778	6.451	14.229
ANTALYA BAROSU	2.082	1.512	3.594

²⁴ Zorunlu üyelik hakkında bkz. "3.A. Gönüllülük" bölümü.

ARTVİN BAROSU	50	33	83
AYDIN BAROSU	601	410	1.011
BALIKESİR BAROSU	628	362	990
BİLECİK BAROSU	61	42	103
BİNGÖL BAROSU	75	27	102
BİTLİS BAROSU	76	26	102
BOLU BAROSU	98	64	162
BURDUR BAROSU	123	78	201
BURSA BAROSU	1.731	1.159	2.890
ÇANAKKALE BAROSU	264	158	422
ÇANKIRI BAROSU	52	34	86
ÇORUM BAROSU	216	116	332
DENİZLİ BAROSU	674	361	1.035
DİYARBAKIR BAROSU	755	321	1.076
EDİRNE BAROSU	243	134	377
ELAZIĞ BAROSU	242	81	323
ERZİNCAN BAROSU	78	50	128
ERZURUM BAROSU	293	110	403
ESKİŞEHİR BAROSU	522	426	948
GAZİANTEP BAROSU	946	384	1.330
GİRESUN BAROSU	167	105	272
GÜMÜŞHANE BAROSU	40	15	55
HAKKARİ BAROSU	90	11	101
HATAY BAROSU	703	369	1.072
ISPARTA BAROSU	219	119	338
MERSİN BAROSU	1.116	681	1.797
İSTANBUL BAROSU	20.201	17.784	37.985
İZMİR BAROSU	4.034	3.493	7.527
KARS BAROSU	88	43	131
KASTAMONU BAROSU	134	72	206
KAYSERİ BAROSU	855	498	1.353
KIRKLARELİ BAROSU	136	80	216
KIRŞEHİR BAROSU	92	32	124
KOCAELİ BAROSU	787	623	1.410
KONYA BAROSU	1.269	680	1.949
KÜTAHYA BAROSU	199	94	293
MALATYA BAROSU	357	142	499
MANİSA BAROSU	569	290	859
K.MARAŞ BAROSU	420	155	575
MARDİN BAROSU	249	93	342
MUĞLA BAROSU	654	562	1.216
MUŞ BAROSU	70	31	101
NEVŞEHİR BAROSU	121	57	178
NİĞDE BAROSU	114	52	166
ORDU BAROSU	230	115	345
RİZE BAROSU	82	48	130
SAKARYA BAROSU	359	215	574
SAMSUN BAROSU	660	340	1.000
SİİRT BAROSU	80	22	102
SİNOP BAROSU	58	44	102

SİVAS BAROSU	253	179	432
TEKİRDAĞ BAROSU	415	282	697
TOKAT BAROSU	208	134	342
TRABZON BAROSU	298	206	504
TUNCELİ BAROSU	27	12	39
ŞANLIURFA BAROSU	657	148	805
UŞAK BAROSU	211	108	319
VAN BAROSU	368	99	467
YOZGAT BAROSU	132	39	171
ZONGULDAK BAROSU	278	175	453
AKSARAY BAROSU	151	58	209
KARAMAN BAROSU	85	39	124
KIRIKKALE BAROSU	125	66	191
BATMAN BAROSU	234	63	297
ŞIRNAK BAROSU	126	26	152
BARTIN BAROSU	49	43	92
İĞDIR BAROSU	54	37	91
YALOVA BAROSU	107	60	167
KARABÜK BAROSU	87	57	144
KİLİS BAROSU	41	21	62
OSMANİYE BAROSU	199	112	311
DÜZCE BAROSU	106	63	169
TOPLAM	57.985	42.476	100.461

Liberal Düşünce Topluluğu (LDT) tarafından 2011 tarihli anket sonuçlarına göz atıldığında: “Size göre sizin meslekte birden fazla oda olabilir mi?” sorusuna ankete katılan TBB üyesi avukatların %17,5’inin “kesinlikle olabilir”, %26,5’inin “şartlara göre olabilir”, %15,5’inin “pek olamaz” ve %38’inin “hiçbir şekilde olamaz” yanıtı verdiği görülmektedir (%2,5 fikir belirtmeyen) (Çaha, Yayla, & Şahin, 2011). Bu sonuçlar da avukatların bir yerde birden fazla baro olması konusuna pek de olumlu yaklaşmadıklarını göstermektedir.

Baroların tekel niteliği nedeniyle birbiriyle yarışan nitelikte baroların olmaması, meslek kuruluşları olarak baroların rekabetten uzak olduğu anlamına gelmemektedir. Zira avukatlık mesleğini icra edenlerin gittikçe heterojen hale gelen yapısıyla birlikte, farklı gruplar arasında rekabet konusunun, baro organlarının seçimlerinde sıklıkla gündeme geldiğini görülmektedir. Gerek mesleki dayanışma dernekleri olarak örgütlenen gerekse de sosyal hareketlerden oluşan grupların, baro seçimlerindeki rekabetleri bu hususta göze çarpmaktadır. Bu dernekler ve onların oluşturduğu platformlar, baro başkanlıklarını ve idare organlarını elde etmek için mücadele etmektedirler. Lakin her zaman bir dernek şeklinde örgütlenme ihtiyacı duymayan, seçimlerden seçimlere siyasi saiklerle oluşturulan platformlar da –adı konmamış dernekler- söz konusudur. Her ne kadar Anayasanın 135/4 maddesinde meslek kuruluşları ve üst kuruluşlarının organlarının seçimlerinde siyasi

partilerin aday gösteremeyecekleri hükme bağlanmışsa da, siyasetin baro organlarının seçimlerindeki etkisi yadsınamaz.

Üye sayısı nispeten düşük barolarda “çarşaf liste” şeklindeki seçim uygulaması, baro idaresinde çeşitliliği sağlaması itibarıyla, meslek kuruluşlarının organlarının oluşumunda daha demokratik ve çoğulcu bir yöntemdir (Gürseler, 2012). Ancak, üye sayısı yüksek olan barolarda grup listeleri (blok liste) ile seçimler yapılmakta ve bir bütün halinde bir grubun listesinin baro başkanı ve kurullarda temsili sağlanmaktadır. Bu da İstanbul, Ankara, İzmir gibi barolarda baro organlarının siyasi duruş sorununu gündeme getirmektedir.

Baro seçimlerinde oluşan bu gruplar baroların tekel niteliğine karşı çok sesliliğin ifadesi biçiminde görülse de, oluşturulan sosyal hareketlerin verdikleri mücadelenin sivil alanla değil daha çok siyasi alanla ilgili olduğu göze çarpmaktadır. 2016’da yapılan İstanbul Barosu seçimleri buna örnek teşkil etmektedir. Başkanlık seçimi için beş ayrı grup/platformun yarıştığı görülmektedir. Hukukun Üstünlüğü Grubu, Özgürlükçü Çağdaş Hukukçular, Önce İlke Çağdaş Avukatlar Grubu, İstanbul Milliyetçi Avukatlar Grubu, Avukat Hakları Grubu adındaki beş ayrı grup İstanbul Barosu seçimlerinde yarışmıştır (www.milliyet.com.tr, 2016). Ankara Barosu için yapılan seçimde grup sayısı artmış ve Demokratik Sol Avukatlar Grubu, Baroda Birlik Grubu, Milliyetçi Avukatlar Grubu, Özgürlükçü Çağdaş Avukatlar Grubu, Savunma Hareketi, Baroda Reform Hareketi, Önce İlke DSA Grubu seçime kendi listeleriyle katılmışlardır (www.ankarabarosu.org.tr, 2016b).

İstanbul Barosu seçimlerinde Hukukun Üstünlüğü grubu adıyla mücadele eden Hukukçular Derneği, kendi sitesinde “özgürlükçü ve demokrat bir baro idealine ulaşmak için Hukukun Üstünlüğü Platformu'nun kurucu üyesi” olduğunu belirtmektedir. Yine aynı sitede Hukukçular Derneği'nin:

...bürokratik anlayışı ciddi şekilde savunan ve asli vazifesinden uzaklaşan İstanbul Barosu'nun boşluğunu doldurmakta, İstanbul Barosu'nu çoğulcu, özgürlükçü ve katılımcı demokratik anlayışa davet etmekte, baroya asli görevlerini hatırlatarak etkili bir baskı oluşturmaktadır (www.hukukcular.org.tr, 2017).

denmek suretiyle baroların asli vazifesinin mesleğe dair ilkeler ve dayanışmanın belirlenmesi olduğu hatırlatılarak, oluşan oligarşik yapı tenkit edilmektedir.

Baro seçimlerinde mücadele eden Çağdaş Avukatlar Grubu'nun Çağdaş Hukukçular Derneği adı altında örgütlendiği görülmektedir. Daha çok devrimci ve sol görüşlere yakın olan derneğin, baro seçimlerinde aday gösterdiği görülmektedir.

2014'teki İstanbul Barosu seçimlerinde grupların seçim sloganlarını incelemek bu anlamda meslek sahiplerinin ideolojik yaklaşımlarının baro yönetiminde hedeflediği ilkeleri ve baronun konumunu göstermesi bakımından faydalı olacaktır. Önce İlke Çağdaş Avukatlar Grubu'nun; "bir baronun çok ötesinde", Hukukun Üstünlüğü Platformu'nun "İstanbul'a yeni baro, baroya yeni başkan", Özgürlükçü Demokrat Avukatlar grubunun "özgür ve demokratik bir toplum için özgürlükçü baro", İstanbul Milliyetçi Avukatlar Grubunun "itibarlı avukat, mesleki gelecek, adalet, güven için, adaletin peşinde İMAG'da birliğe" ve Çağdaş Avukatlar Grubunun "sokağı savunmak, hayatı savunmaktır" sloganları kullandığı görülmektedir (www.odatv.com, 2014). Mesleğe yönelik vaatlerin değil, baronun kimliğine yönelik vaatlerin daha önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Sol-devrimci gruplarda baroya hak savunuculuğu, demokratikleşme, özgürlük talepleri ekseninde bakılırken; muhafazakâr-milliyetçi gruplarda adalet, mesleki itibar gibi kavramlar ön planda tutulmaktadır.

Rekabet konusunda zorunlu üyelik ve tekellerin sivil toplum mahiyetine zarar verirken; organ seçimlerindeki uzlaşma ve çatışma süreci dolayısıyla gün yüzüne çıkan farklılaşma ve rekabetin daha çok politik düzlemde tezahür ettiği görülmektedir.

2. Örgütlenme

A. Otonomi

Bir STK'nın otonomisi (bağımsızlığı) hükümet, paydaşlar ve üyelerin baskılarını dengelemek üzerine kuruludur. STK'ların sosyal, politik ve ekonomik meselelere katılımları, içeriden veya dışarıdan gelecek baskıların tahakkümü olmadan özgürce belirlemesi üzerine kuruludur. Bunun yanında STK dış evrendeki yasa, düzenleme, devlet kuruluşları ve politikalarını da planlama ve faaliyetlerinde hesaba katmak zorundadır. STK'ların bağımsızlık ve otonomilerini geliştirmek için:

- Şeffaf ve etkili yönetim yapısına,
- Çeşitli mali kaynaklara,
- Kapsamlı faaliyet alanı tanımlamasına ihtiyaçları vardır (Hansen, Phute, Dembe, & Chikanza, CSO Evolution, 2005).

Otonomi, bir STK'nın karar alma süreçlerinde dış evrenin tahakkümü altına girmeden bağımsız bir biçimde karar alabilmesini kapsamaktadır. Bu anlamda, otonomi dış

evreni hesaba katmamayı değil; hesaba katarak özgürce karar alması ve kararlarının üstünde onay merciiinin bulunmaması olarak tanımlanmalıdır.

Baroların ve TBB'nin otonomisi hakkında Liberal Düşünce Topluluğu (LDT) tarafından yapılan 2011 tarihli anket sonuçlarına göz atıldığında, baroların otonomisini zedeleyen husus olarak görülen: “Hükümetlerin odanız üzerinde etkili olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna ankete katılan TBB üyesi avukatların %50'sinin “etkilidir” yanıtı verdiğini görmekteyiz (Çaha, Yayla, & Şahin, 2011). Tabiatıyla, burada kastedilen anlamıyla etkililik, yasal çerçevede merkezi idarenin barolar üzerinde sahip olduğu yetkileri değil; siyasi etki olarak anlaşılmalıdır.

TBB ve barolar üzerinde merkezi idarenin sahip olduğu ve bağımsızlığa aykırı olarak nitelendirilebilecek yetkiler, TBB'nin ve baroların “kamu kurumu niteliği” ile ilgilidir. Kamu tüzel kişiliği, merkezi idareden bağımsız karar alabilmesini olanaksız kılmaktadır. Her ne kadar merkezi idarenin bu noktadaki yetkileri hiyerarşik değil, vesayet yetkileri kapsamında olsa da; teorik düzeyde STK'ların üstünde onay mercilerinin olması söz konusu değildir. Baroların bağımsız olması gerektiğine dair Avrupa Konseyi Avukatlık Mesleğinin İcrasındaki Özgürlükler Hakkında 9 Numaralı Tavsiye Kararında; avukatların görevlerini tam olarak ancak hukuk devleti ilkesi üzerine kurulmuş devletlerde ve barolar, özellikle devletten ve ekonomik baskı gruplarından bağımsızsa yerine getirebileceğini kabul etmiştir (Avrupa Konseyi Avukatlık Mesleğinin İcrasındaki Özgürlükler Hakkında 9 Numaralı Tavsiye Kararı). Bu ilke kararına göre baroların bağımsızlığında, ekonomik olarak bağımlı olmamak da önemli yer tutmaktadır.²⁵

TBB'nin 8-9 Ocak 1971 tarihli 4. Genel Kurulu'nda kabul edilmiş ve 26 Ocak 1971 tarihli TBB Bülteni'nde yayımlanarak yürürlüğe giren “Türkiye Barolar Birliği Meslek Kuralları”nın ilk maddesi şu şekildedir: “Türk avukatları, baroların ve Türkiye Barolar Birliği'nin bağımsızlığı gereğine inanmışlar ve bu konuda kendilerine gerek kişi, gerek kuruluş olarak düşen görevleri başarma kararına varmışlardır.” Bu ifade bir temenni ve hedef olarak geçse de, barolar Türkiye'deki mesleki örgütlenme gelişim çizgisi paralelinde devlet nezaretinde ve devlete bağlı olarak gelişmekten kurtulamamışlardır. Ancak, avukatların ve baroların bu bağımsızlığı kazanma yolunda verdikleri mücadele de kayda değerdir.

TBB'nin bağımsızlığına aykırı düşen denetimin anayasal kaynağı Anayasanın 135. maddesindeki: “Bu meslek kuruluşları üzerinde Devletin idari ve mali denetimine ilişkin

²⁵ Ekonomik bağımsızlık hususuna “4. Mali Yapı” kısmında değinilecektir.

kurallar kanunla düzenlenir.” hükmüdür. Devletin meslek kuruluşları üzerindeki denetiminin kanunla düzenleneceği lafzı, bu yetkinin istisnai niteliğine atıf yapmaktadır. Bu istisnailik ise devlete verilen yetkinin “hiyerarşik” değil, “vesayet” yetkisi kapsamında olduğunu kanıtlamaktadır. Bunun yanında, vesayet yetkisi kapsamında olmasa da bağlayıcı olmayan denetim türü olarak, Anayasa 108. maddede Cumhurbaşkanlığı uhdesindeki Devlet Denetleme Kurulu’na verilen:

İdarenin hukuka uygunluğunun, düzenli ve verimli şekilde yürütülmesinin ve geliştirilmesinin sağlanması amacıyla, Cumhurbaşkanlığına bağlı olarak kurulan Devlet Denetleme Kurulu, Cumhurbaşkanının isteği üzerine, tüm kamu kurum ve kuruluşlarında ve sermayesinin yarısından fazlasına bu kurum ve kuruluşların katıldığı her türlü kuruluştaki, kamu kurumu niteliğinde olan meslek kuruluşlarında, her düzeydeki işçi ve işveren meslek kuruluşlarında, kamuya yararlı derneklerle vakıflarda, her türlü inceleme, araştırma ve denetlemeleri yapar.

1136 sayılı Avukatlık Kanunu’nun 77/7 maddesinde “Adalet Bakanlığının bu Kanun uyarınca baro organlarının işlemleri hakkında onay mercii olarak verdiği kararları görevli baro organları aynen yerine getirmekle yükümlüdürler.” demek suretiyle, Bakanlığın yetkileri hükme bağlanmıştır. Bunun yanında aynı Kanununun 182. Maddesinde:

Bu Kanunda düzenlenmesi yönetmeliğe bırakılan hususlar ile Kanunun uygulanabilmesi için yönetmelikte yer alması gereken diğer konuları kapsayan yönetmelikler Türkiye Barolar Birliği Yönetim Kurulu tarafından hazırlanarak Adalet Bakanlığına gönderilir. Yönetmelikler Adalet Bakanlığına ulaştığı tarihten itibaren iki ay içinde karar verilmediği veya onaylandığı takdirde Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girer. Adalet Bakanlığı uygun bulmadığı yönetmelikleri bir daha görüşülmek üzere, gösterdiği gerekçesiyle birlikte Türkiye Barolar Birliğine geri gönderir. Geri gönderilen bu yönetmelikler, Türkiye Barolar Birliği Yönetim Kurulunca üçte iki çoğunlukla aynen kabul edildiği takdirde Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girer, aksi halde onaylanmamış sayılır ve sonuç Türkiye Barolar Birliği tarafından Adalet Bakanlığına bildirilir.

denmek suretiyle, düzenleyici işlem yapabilme şartı olarak Bakanlığın TBB tarafından hazırlanacak yönetmelikler üzerinde onay yetkisine yer verilmiştir. Üst kuruluş olarak TBB’nin 1969 yılında 1136 sayılı Kanunla kabulü, esasen baroların bağımsızlığı adına bir kazanımdır. Zira Barolar Birliğinin kurulması öncesinde Adalet Bakanlığı’nın sahip olduğu meslekle ilgili genel düzenleme yetkilerinin, TBB’ce devralındığı ve mesleğe ilişkin düzenlemelerin yine meslek içinden çözülmesine olanak tanındığı görülmektedir.

Bu manada, TBB işlemleri üzerinde Avukatlık Kanununda Adalet Bakanlığına verilen onay yetkisindeki:

- Ulaştığı tarihten itibaren iki ay içinde karar verme zorunluluğu,
- İptal etme yetkisinin bulunmaması,
- Uygun bulmadığı kararları gerekçeli olarak geri gönderme zorunluluğu,

Bakanlığın vesayet yetkilerini kısıtlayıcı ve TBB'nin karar alma gücünü artırır niteliktedir. 2001 yılındaki Avukatlık Kanunu değişikliği öncesinde Bakanlığın onay yetkisinin, işlemi kesinleştirici niteliği mevcut iken; o yıl yapılan kanun değişikliği ile birlikte TBB'ye üçte iki çoğunlukla ısrarla birlikte kesinleştirme yetkisinin verildiği görülmektedir. 2001 yılındaki 4667 sayılı Kanun Tasarısının, hükümet tarafından önerilen ilk halinde yer almayan TBB'nin ısrarı üzerine kararın kesinleşmesinin, öncesinde üç dönem baro başkanlığı yapan, Adalet Komisyonu Başkanı, Kütahya milletvekili, avukat Emin Karaa (www.wikizero.net) tarafından teklif edildiği görülmektedir. Teklifte barolar tarafından verilen kararların kesin olduğu, ilgililerin kararlara karşı itirazın TBB'ye başvurabileceği ve TBB'ce alınan kararların Adalet Bakanlığı'na gönderilmesi önerilmiştir. Yani, Bakanlığa olan yükümlülüğün “onay”dan, “bildirim” seviyesine indirilmesi öngörülmüştür. Zaten aynı milletvekili tarafından sunulan teklifin gerekçesinde de: “Baroların ve Türkiye Barolar Birliğinin kararları üzerindeki Adalet Bakanlığının onay yetkisi kaldırılmakta ve anılan kararlar aleyhine ilgilisi yanında Adalet Bakanlığına da yargıya başvurma hakkı tanınmaktadır.” (s. 17) denilerek maddenin amacı belirtilmiştir. Adalet Komisyonu'nda kabul edilen nihai metinde ise teklif biraz daha yumuşatılarak, bugünkü haliyle Adalet Bakanlığı'na kararlar üzerinde onay - kesinleşme veya uygun bulmama - 2/3 ısrar - kesinleşme sistemi kabul edilerek orta yol bulunmuştur (4667 sayılı Kanun Teklifi ve Adalet Komisyonu Raporu, 2001).

Bugünkü sistemde Bakanlığa verilen yetki, ısrar şartı hariç, denetleme yetkisinden uzak niteliktedir. Bununla birlikte, geri gönderilen kararlarda TBB'ye sürülen üçte iki çoğunlukla (nitelikli ısrar) ve aynen (değiştirirse yeni bir karar haline gelir ve süreç yeniden başlar) kabul şartı, vesayet yetkilerini güçlendirici niteliktedir.

Avukatlık Kanununa göre Adalet Bakanlığı'nın TBB üzerindeki vesayet yetkileri şunlardır:

1. Adayın avukatlık stajyer listesine yazılıp yazılmaması hakkında baro yönetim kurulunca alınan karara, TBB'nin itiraz üzerine verdiği kararlar üzerinde Adalet Bakanlığı'nın onay yetkisi (madde 20)

2. Avukatlığa kabul isteminin baro tarafından kabulü durumunda, TBB'ce verilen uygun bulma veya uygun bulmama kararları; baro tarafından alınan avukatlığa kabul isteminin reddi ya da kovuşturma sonuna kadar beklenmesi kararlarında, itiraz üzerine TBB'ce verilen itirazın kabul veya reddi kararlarının, Adalet Bakanlığı'nca onaylanması (madde 8)
3. Stajyerlere verilecek kredinin ilke ve koşulları, kimlere verileceği, miktarı, geri ödeme şekli, geri ödemedен gelen paralar ile kredi ödemelerinden sonra arta kalan miktarın barolar ve Türkiye Barolar Birliği arasında dağıtım ve sarf esasları ve diğer hususlarla ilgili TBB Yönetim kurulunca hazırlanacak yönetmeliğin Adalet Bakanlığınca onaylanması (madde 27)
4. Baro pul bedelleri ile ilgili mali yönden Sayıştay denetimi ve pul bedelleri ve geri ödemedен gelen paralar ve bunların gelirleri, kredi ödemelerinden arta kalan miktarın dağıtımını ve sarfının Adalet Bakanlığınca adalet müfettişleri eliyle denetlenmesi (madde 27)
5. "Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu"ndan yapılacak harcamaların esas ve usulleri ile diğer hususlar hakkında Türkiye Barolar Birliği Yönetim Kurulunca hazırlanan yönetmeliğin, Adalet Bakanlığınca onaylanması ve fon gelirleri ve harcamaları üzerinde bakanlığın denetleme yetkisi (madde 27/A)
6. Avukatlık ortaklığı tip ana sözleşmesinde bulunması gereken hususların esas, şekil ve şartları hakkında Türkiye Barolar Birliği Yönetim Kurulunca hazırlanan yönetmeliğin Adalet Bakanlığınca onaylanması (madde 44)
7. Avukatların, avukatlık veya Türkiye Barolar Birliği ya da baroların organlarındaki görevlerinden doğan veya görev sırasında işledikleri suçlardan dolayı haklarında soruşturma açılmasının Adalet Bakanlığının iznine bağlanması ve soruşturma neticesinde kovuşturma yapılabilmesi için Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü'ne verilen inceleme ve kovuşturma yapılmasına karar verme yetkisi (madde 58-59)
8. Baro Yönetim Kurulu'nca alınan baro levhasından ve avukatlık ortaklığı sicilinden silme kararlarında, TBB'nin itiraz üzerine aldığı kararların üzerindeki Adalet Bakanlığının onay yetkisi (madde 71)
9. Baro Yönetim Kurulu'nca alınan bir daha yazılmamak üzere levhadan silinme kararlarında, TBB'nin itiraz üzerine aldığı kararların üzerindeki Adalet Bakanlığının onay yetkisi (madde 74)

10. Adalet Bakanı'nın, adaletin ve meslekin genel menfaatleri ve hazırlanacak adli ve mesleki kanun tasarıları hakkında görüş ve düşüncelerini almak üzere; Genel Kurulun olağanüstü toplantıya çağırılmasını TBB Yönetim Kurulundan isteme yetkisi (madde 115)
11. Baro yönetim kurulunca alınan disiplin kovuşturmasına yer olmadığına dair kararlarda, TBB Yönetim Kurulunun itirazın reddi kararları üzerindeki Adalet Bakanlığı'nın onay yetkisi (madde 142)
12. Baro Disiplin Kurulu'nca alınan işten çıkarma, meslekten çıkarma cezalarına, TBB'nin itiraz üzerine verdiği kararların üzerindeki Adalet Bakanlığı'nın onay yetkisi (uyarma, kınama, para cezası bakanlık onayına tabi değildir) (madde 157)
13. Türkiye Barolar Birliği Yönetim Kurulunca, baro yönetim kurullarının teklifleri de göz önüne alınmak suretiyle hazırlanarak "Avukatlık Asgari Ücret Tarifesi" üzerindeki Adalet Bakanlığı'nın onay yetkisi (madde 168)
14. 492 sayılı Harçlar Kanununa bağlı olarak TBB adına açılan ve zorunlu müdafî ve vekil görevlendirme ile ilgili carî giderlerin ödeneceği hesaptaki paraların barolar arasındaki dağıtımını, harcanması ve bu hizmet için çalıştırılacak personele ilişkin hususlar konusunda hazırlanan yönetmeliğin, Maliye Bakanlığının görüşü alınmak suretiyle TBB tarafından Adalet Bakanlığı ile birlikte çıkarılması (madde 180)
15. Avukatların, Türkiye Barolar Birliğini veya baroları temsil etmek üzere uluslararası toplantı ve kongrelere katılımında, Adalet Bakanlığına bilgi verme yükümlülüğü (Ek Madde 2).

Kanunda yer alan vesayet yetkilerinin birçoğunun 2001 yılında yapılan değişiklik neticesinde tam manasıyla denetim anlamına gelmeyeceği göz önünde bulundurulduğunda, TBB'nin otonomisini zedeleyen hususun idari ve mali denetim olduğu görülmektedir. Bu konuda 2007 yılındaki TBB tarafından yapılan anayasa önerisinde "Savunma mesleği ve barolar" başlıklı 156. madde önerisinde "Bu kuruluşların bağımsızlığını zedeleyecek akçalı ve yönetsel denetim yapılamaz; kararları sadece yargı denetimine tabidir." (Türkiye Barolar Birliği T.C. Anayasa Önerisi, 2007, s. 268) denilmek suretiyle, bağımsızlığa aykırı mali (Sayıştay'ın baro pulu üzerindeki denetimi ve Adalet Bakanlığı'nın denetimi) ve idari denetim (Adalet Bakanlığı'nın vesayet denetimi) reddedilmiştir.

İdari ve mali denetimin kaldırılması ve bağımsızlık talebi, baroların ve TBB'nin kamu kurumu niteliğinde olmalarıyla birlikte düşünüldüğünde ciddi bir çelişki barındırmaktadır. Hafizoğulları'nın (1994) da değindiği gibi:

Barolar, devletin içinde yer alan, devletin bir kuruluşudur. Bundan dolayı barolar devletten değil, idareden bağımsız olabilir. Aksini düşünmek baroları “egemen” saymak olur ki bu, devlet fikriyle çelişir.

...Barolar bir meslek kuruluşu olduklarından, baro-Adalet Bakanlığı ilişkisini idari vesayet kavramı dışında açıklamak zordur. Ancak devletin idari düzeninde barolar Adalet Bakanlığı'ndan bağımsızdır demek, bunların idari vesayet kavramı dışında kalmaları demek değildir. Aksi halde barolar devlet dışına atılmış olur. Böyle olunca da barolar, devletin idari düzeninde Adalet Bakanlığının vesayeti altında olmaya zorunludur (s. 23-24).

Buradan çıkan sonuç ise kamu tüzel kişiliği ve kamusal yetkilere sahip olmanın barolar ve TBB adına maliyeti, vesayet denetimi olmaktadır.

TBB tarafından 2012 yılında Avukatlık Kanununun değişikliğine yönelik olarak yapılan öneri metnine bakıldığında TBB tarafından en yoğun talep konusu olan hususların bağımsızlık ve otonomi üzerine olduğu görülmektedir. Zikredilen öneri metnini, TBB'nin bağımsızlığı açısından incelenecek olursa:

1. Baroların avukatlar üzerinde aldıkları kararlara süresi içinde itiraz edilmezse ve TBB'nin itiraz üstüne verdiği kararlar kesin hale getirilmiştir. Bir nevi baro ve TBB kararlarına icrailik kazandırılması ve idareye yakınlaştırılması amaçlanmıştır.
2. Yönetmelikle düzenlenecek hususlar konusunda hazırlanacak yönetmeliklerin, TBB tarafından hazırlanması benimsenmiş ve ardından Adalet Bakanlığı'nın onayına sunulmasının kaldırılması öngörülmüştür (182. madde).
3. Vekâlet pulu gelirlerinde ve “Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu” gelir ve harcamalarında Adalet Bakanlığı'nın adalet müfettişleri eliyle yaptığı denetleme yetkilerinin kaldırılması düzenlenmiştir (27. madde ve Ek-4. madde).
4. Baroya yazılma isteminde (6-8. madde), staj başvurusunun kabulünde (20. madde) Adalet Bakanlığı'nın vesayet yetkilerinin kaldırılması ve TBB'nin son karar mercii olması öngörülmüştür.

5. Avukat hakkında soruşturma sonunda kovuşturma yapılmasının gerekli görülmesi hakkındaki kararın, Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü'nden alınarak TBB Disiplin Kurulu'na verilmesi düzenlenmiştir (59. madde).
6. Levhadan ve avukatlık ortaklığı sicilinden silme ve bir daha yazılmamak üzere levhadan silinme işlemlerinde Adalet Bakanlığı'nın TBB'nin itiraz üzerine aldığı kararlar üzerindeki vesayet yetkisinin kaldırılması ve TBB'nin son idari merci olması düzenlenmiştir (71. ve 74. madde).
7. Baroların tanımında kullanılan "kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşları" ifadesinin, "yargının kurucu unsurlarından olan savunmanın kamu kurumu niteliğindeki bağımsız kuruluşları" ifadesiyle değiştirilmiştir (76. madde).
8. Adalet Bakanlığı ve Cumhuriyet Başsavcılığının istemi üzerine alınan baroların organlarının görevden uzaklaştırılması ve görevlerine son verilmesi tedbirleri kaldırılmıştır (77. madde).
9. TBB'nin tanımında "yargının kurucu unsuru savunmanın temsilcisi olan" sıfatının ve "bağımsız" ifadesi eklenmiştir (109. madde).
10. TBB'ye doğrudan veya vakıf kurmak suretiyle üniversite kurma yetkisinin verilmiştir (110. madde).
11. Adalet Bakanlığı ve Cumhuriyet Başsavcılığının istemi üzerine alınan TBB organlarının görevden uzaklaştırılması ve görevlerine son verilmesi tedbirleri kaldırılmıştır (111. madde).
12. TBB Yönetim Kurulu'na birliğin amaçlarına hizmet edecek faaliyet alanlarında iktisadi işletmeler kurma ve işletme yetkisi verilmiştir (121. madde).
13. Barolar tarafından avukat hakkında disiplin kovuşturmasına yer olmadığına dair kararlarda, şikâyetçi veya Cumhuriyet savcısı tarafından yapılan itiraz başvurularında, TBB'nin aldığı itirazın reddi kararlarında Adalet Bakanlığı'na verilen vesayet yetkileri kaldırılmıştır (142. madde).
14. Barolar avukatlar hakkında disiplin kurulu kararlarında, şikâyetçi veya Cumhuriyet savcısı tarafından yapılan itiraz başvurularında, TBB'nin aldığı itirazın reddi kararları üzerinde Adalet Bakanlığı'na verilen vesayet yetkilerinin kaldırılmıştır (157. madde).

15. TBB tarafından Avukatlık Asgari Ücret Tarifesinin hazırlanmasında Adalet Bakanlığı'na verilen vesayet yetkisinin kaldırılması ve tarifinin TBB'ce hazırlanması öngörülmüştür (madde 168).
16. Avukatların TBB ve baroları temsil etmek üzere uluslararası toplantı ve kongrelere katılımında Adalet Bakanlığı'na bilgi verme yükümlülüğü kaldırılmıştır (Ek madde 2).
17. Adalet Bakanlığı'nın barolar ve TBB organları üzerindeki idari ve mali denetimi kaldırılmıştır (Ek madde 4) (TBB Avukatlık Kanunu Değişiklik Önerisi, 2012).

Öneri metninden anlaşılacağı üzere TBB, kamu tüzel kişiliğinden memnun olmakla birlikte vesayet denetiminden kurtulma isteğindedir. Bu da görünüşte kamu kurumu, içerikte bağımsız sivil bir arayışa işaret etmektedir.

B. Organların Oluşumu

Genelde KKNMK'ların özelde ise TBB'nin, sivil toplum kuruluşuna en yakın olduğu nokta organlarının seçimiyle işbaşına gelmesidir. 1990 yılında BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen Havana Kuralları'na göre avukatların meslek örgütlerinin yönetim organları, üyeleri tarafından seçilir ve bu organlar dış müdahaleye maruz kalmadan görevlerini yapar (www.un.org, 1990).

1982 Anayasasının 135. Maddesine göre KKNMK'lar "...organları kendi üyeleri tarafından kanunda gösterilen usullere göre yargı gözetimi altında, gizli oyla seçilen kamu tüzelkişilikleridir.". KKNMK'ları ve TBB'yi diğer kamu tüzel kişilerinden ayıran temel unsur, yönetimde işbaşına gelme kamu tüzel kişilerinde merkezi idarenin ataması yoluyla iken; mesleki kuruluş olarak TBB'de üyelerinin seçimi yoluyla yapılmaktadır.

Mesleki kuruluş olarak TBB organları, kamu kurumlarından daha çok dernek ve sendikalara benzemektedir. Lakin organlar üzerinde Adalet Bakanlığı'nın vesayet yetkisi, onu özel hukuk tüzel kişilerinden ayırmaktadır (Duran, 1982, s. 235).

1136 sayılı Avukatlık Kanununun 113. maddesine göre TBB'nin organları şunlardır:

Türkiye Barolar Birliği Genel Kurulu: TBB'nin en yüksek organı olan kurul, baroların avukatlıkta en az on yıl kıdemi olan üyeleri arasından gizli oyla seçecekleri ikişer delege ile kurulur. Delegeler, her baronun olağan genel kurul toplantısında iki yıl için seçilirler. Ayrıca, avukat sayısı yüzden fazla olan barolar, yüzden sonraki her üç yüz üye için ayrıca birer delege seçerler. Görevde bulunan baro başkanları ile Türkiye Barolar

Birliği Başkanlığı yapmış ve yapmakta olan avukatlar, Birlik Genel Kurulunun doğal üyesidirler, oylamalara katılma, seçme ve seçilme hakları vardır. 2012 yılında TBB'ce hazırlana Avukatlık Kanunu önerisinde; TBB Genel Kurulu'nda doğal üyelere TBB yönetim, disiplin ve denetleme kurulu üyelerinin de eklenmesi suretiyle 111. maddenin değiştirilmesi teklif edilmiştir (TBB Avukatlık Kanunu Değişiklik Önerisi, 2012).

Toplantılarını iki yılda bir yapan Genel Kurulu, Birlik Yönetim Kurulu gerekli gördüğu hallerde veya en az on baronun yönetim kurulları yazı ile isterse Genel Kurulu olağanüstü toplantıya çağırır. Ayrıca; Adalet Bakanı, adaletin ve meslekin genel menfaatleri ve hazırlanacak adli ve mesleki kanun tasarıları hakkında görüş ve düşüncelerini almak üzere Genel Kurulun olağanüstü toplantıya çağırılmasını Birlik Yönetim Kurulundan isteyebilir.

Genel Kurulun toplantı yeter sayısı üyelerin en az dördte bir, bu sayının elde edilememesi üzerine yapılacak toplantılarda ise en az beşte birdir. Karar yeter sayısı katılanların salt çoğunluğudur.

Türkiye Barolar Birliği Yönetim Kurulu: TBB başkanı ile birlik genel kurulu tarafından kendi üyeleri arasından gizli oyla seçilen on üyeden kurulur. Ayrıca on yedek üye seçilir. Birlik yönetim kuruluna birlik başkanı başkanlık eder. Dört yıl süreyle görev yapan kurula, yeniden üye seçilebilmek mümkündür.

Ayda bir olağan toplantısını gerçekleştiren yönetim kurulu, acele hallerde başkan veya üyelerden birinin isteği ile toplantıya çağırılabilir. Toplantı yeter sayısı en az 6 üye olan kurulun karar yeter sayısı 5 üyedir.

Türkiye Barolar Birliği Başkanlığı: Birlik Genel Kurulu tarafından kendi üyeleri arasından dört yıllığına seçilir. Yeniden seçilmek mümkündür.

Türkiye Barolar Birliği Başkanlık Divanı: TBB Başkanı, iki Başkan Yardımcısı, Genel Sekreter ve Saymandan oluşan divan, birliğin mallarının yönetimi hakkında karar alma ve gerekli durumlarda baro başkanlarını görüşlerini almak üzere toplantıya çağırma yetkisine sahiptir. Divanın başkan dışındaki üyeleri, yönetim kurulu tarafından kendi üyeleri içinden gizli oyla seçilir.

Birlik Başkan Yardımcılarından biri, meslekteki kıdem sırası esas alınarak, başkanın bulunmadığı zamanlarda veya başkanlığın herhangi bir sebeple boşalmışsa durumunda yenisi işe başlayıncaya kadar başkana ait yetkilerin kullanılır ve görevleri yerine getirir.

Birlik Genel Sekreteri, yönetim kurulu toplantılarına ait tutanakları düzenler, birliğin iç çalışmaları ile yazı işlerini yönetir, birlik kalemine gerekli direktifleri verir ve kalemin çalışmasını denetler.

Birlik Saymanı birliğin mallarını, Başkanlık Divanı kararları gereğince yönetmeye ve para alıp vermeye, bütçenin uygulanmasına dair her türlü gözetimi yapmaya yetkilidir.

Türkiye Barolar Birliği Disiplin Kurulu: Birlik Genel Kurulu tarafından kendi üyeleri arasından gizli oyla, dört yıllığına seçilen yedi üyeden kurulur. Ayrıca yedi yedek üye seçilir. Kurul, seçimden sonraki ilk toplantısında kendi üyeleri arasından bir başkan seçer.

Ayda bir toplantı yapan kurul, Birlik Başkanının veya Birlik Disiplin Kurulu Başkanının yahut üyelerinden birinin isteği ile acele hallerde her zaman olağanüstü toplantıya çağrılabilir. Toplantı yeter sayısı dört üye olan kurulun, karar yeter sayısı da dördür.

Türkiye Barolar Birliği Denetleme Kurulu: Birliğin mali işlemlerini denetlemek üzere, Birlik Genel Kurulu tarafından kendi üyeleri arasından gizli oyla, dört yıllığına seçilen üç asıl ve üç yedek denetçiden oluşur.

TBB'nin 2012 tarihli Avukatlık Kanunu 111. madde önerisinde doğal üyelere TBB yönetim, disiplin ve denetleme kurulu üyelerinin de eklenmesi önerilmiştir.

C. Demokratik Yapılanma

Bir STK'nın kuruluşundan itibaren geçirdiği çeşitli yönetim anlayışı aşamaları vardır. İlk olarak STK'nın kuruluşunda birey ya da birey grupları tarafından kontrol edildiği otokratik aşama mevcuttur. İkincisi her şeyin kayıt altına alındığı ve yönetimin kurallar ve düzenlemelerle bağlandığı, kararların ve büyümenin yavaş olduğu bürokratik aşamadır. Üçüncü aşamada ise karar alma süreçleri ve büyüme hızlıdır. Demokratik karar alma süreçleri sayesinde aktif katılım sağlanmış ve üyelerin özgürce kendini ifade etmeleri güvenceye alınmıştır. Bu aşamaya ise demokratik aşama denmektedir (Hansen, Phute, Dembe, & Chikanza, 2005, s. 9).

Bir STK'nın demokratik olarak yapılanması organlarının oluşumunda ve karar alma süreçlerinde üyelerin aktif katılımını sağlayacak, şeffaf, hesap verebilir bir idareye sahip olması, organlarının demokratik bir biçimde teşkili ile mümkündür. Baroların meslek örgütü ve STK nitelikleri birlikte göz önünde bulundurulduğunda, meslek mensuplarının

zorunlu üyeliklerine dayanan, lakin organların seçimle işbaşına gelmesi itibariyle demokratik yapılanmaya teorik olarak izin verir düzeyde olduğu görülmektedir.

TBB'nin yapılanmasına bakıldığında organlarının görev ve yetkilerinin bir STK'ya yakın bir biçimde oluşturulduğu görülmektedir. Organ seçimlerinin yasal gözetim altında, şeffaf bir biçimde yapıldığı verili olarak kabul edildiğinde; konumuz açısından asıl önemlisi seçim sisteminin aktif katılım, temsilde adalet ve eşitlik, hesap verebilirlik konularına ne kadar müsaade ettiği olacaktır.

Liberal Düşünce Topluluğu (LDT) tarafından 2011 tarihli anket sonuçlarına göz atılacak olursa: “Oda yönetiminin demokratik bir şekilde oluştuğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna ankete katılan TBB üyesi avukatların %66'sı “evet” yanıtı verdiğini görülmektedir. “Oda yönetiminin çalışma tarzını demokratik buluyor musunuz?” sorusuna ise evet diyenlerin oranı ise %54'te kalmaktadır. TBB'nin yönetiminin oluşumu ile ilgili “Size göre odanızın bağlı bulunduğu birlik/konfederasyon yönetimi demokratik biçimde oluşuyor mu?” sorusuna ise %54,3 evet, %34,3 ise hayır yanıtını vermiştir (%11,4 fikir belirtmeyen). “Size göre odanızın bağlı bulunduğu birlik/konfederasyon tüm odaları temsil edecek biçimde oluşuyor mu?” sorusu ise TBB söz konusu olduğunda daha manidar bir soru olarak karşımıza çıkmakta ve bu kez evet oranı %47'e düşmekte, hayır oranı ise %48,6 olmaktadır (%4,3 fikir belirtmeyen) (Çaha, Yayla, & Şahin, 2011). Anket sonuçlarının bu biçimde gelişiminin belirlediğimiz başlıklar etrafında incelenmesi, avukatlar tarafından verilen cevapların nedenlerini ortaya koyar nitelikte olacaktır.

a) Aktif Katılım

STK'lar demokratik yönetişimin vücut bulduğu yerler ve sosyal alandaki örneklemidirler. Siyasi karar alma konusunda savundukları yönetişim ve aktif katılım konusuna, kendi kuruluşlarında da uymalarını beklemek kadar doğal bir durum yoktur. Bu anlamda, STK'ların hem kendi üyeleri hem de kamuoyunda siyasaların belirlenmesi hususunda aktif katılımına açık ve onu teşvik edici konumda olmaları gereklidir (Hansen, Phute, Dembe, & Chikanza, CSO Evolution, 2005).

TBB'nin yapılanmasının üyelerinin aktif katılımına müsaade etmesi konusunda Liberal Düşünce Topluluğu (LDT) tarafından 2011 tarihli anket sonuçlarına göz atılacak olursa: “Odanızın faaliyetlerinden veya çalışmalarından haberdar oluyor musunuz?” sorusuna ankete katılan TBB üyesi avukatların %91,5'inin “hepsinden veya bazılarından haberdar oluyorum” yanıtı vermiştir. “Odanız, aldığı kararlarda bir üye olarak size

danışıyor mu veya fikrinizi alıyor mu?” sorusuna verilen yanıtlarda ise evet diyenlerinin oranı %45,5 olması ilginç bir durum olarak ortaya çıkmaktadır (Çaha, Yayla, & Şahin, 2011).

Aktif katılımın, barolar açısından iki ayrı yönü önem kazanmaktadır. Birincisi baro organlarının oluşumunu belirleyen genel kurul seçimlerine avukatların katılım oranlarıdır. İkincisi ise baroların ve TBB'nin faaliyetlerine aktif katılımı hususudur.

Baronun en yüksek organı olup levhada yazılı bulunan bütün avukatlardan kurulan, baro organlarının ve TBB Genel Kuruluna seçilen delegelerin belirlendiği baro genel kurulu ile ilgili Avukatlık Kanunu 86. maddesinde:

Baro levhasında yazılı avukat; gerek olağan, gerek olağanüstü genel kurul toplantılarına katılmak ve oy kullanmakla yükümlüdür. Bu toplantılara haklı bir neden olmaksızın gelmeyenlere veya oy kullanmayanlara ilçe seçim kurulu başkanı tarafından, o baroya kayıtlı avukatların yıllık keseneğinin üçte biri miktarında para cezası verilir. Bu para cezaları ilgili baro başkanlığınca tahsil edilir ve baro bütçesine gelir kaydedilir.

denilmek suretiyle seçimlere katılımın sağlanması amacıyla para cezası sistemi benimsenmiştir. Bu sistemin sonuçları hakkında, Ankara Barosu'nun 16 Ekim 2016 tarihinde yaptığı genel kurulda; levhaya kayıtlı 13 bin 438 avukatın, 9 bin 942'sinin oy kullanmıştır (www.ankarabarusu.org.tr, 2016a). İstanbul Barosu'nun 23 Ekim 2016 tarihli genel kurulunda; levhaya kayıtlı 37 bin 985 avukatın, 23 bin 921'i oy kullanmıştır (www.sozcu.com.tr, 2016). Yasada öngörülen para cezalarının uygulanıp uygulanmadığı konusunda herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Daha küçük şehirlerdeki barolarda katılım oranlarının daha yüksek olacağı varsayılmaktadır. Bu çerçevede, yasal cezaya rağmen baro organlarının seçimlerine katılmayanların sayısının yüksek oluşu göze çarpmaktadır.

Aktif katılımın barolar ve TBB açısından ikinci unsuru ise faaliyetlere aktif katılım sorunu biçiminde ortaya çıkmaktadır. Bu konuda sonraki bölümde değineceğimiz, temsilde adaletsizliğin ve oluşan oligarşik yapıların ortaya çıkardığı çeşitli sorunların mevcudiyeti göze çarpmaktadır.

Çaha'ya (2011) göre:

Baronun sağladığı avantajlardan yararlanmayı bilen, bu anlamda örgütlenme konusunda bilinçli, bir yönüyle de politik olarak uyanık insanlar meslek örgütlerine entegre olur ve seçimin sağladığı avantajlardan yararlanırlar. Bu da yönetimi bir kez eline geçiren grupların buralarda uzun süre kalmasıyla sonuçlanmaktadır (s.219).

Barolar açısından bakıldığında; bilhassa büyük barolarda, siyasi kanaatlerden birine eklemlenmiş bir grubun kazandığı seçimlerin neticesinde o gruba mensup avukatların, baro faaliyetlerine aktif katılımı söz konusu iken; diğer grupların resmi olarak örgütlenen dernek ya da gayri resmi platform gibi yollardan baroların dışında sivil topluma katıldıkları görülmektedir. Siyasi duruşları organlara yansımaya dışlanmış gruplar, seçimden seçime bir katılım gerçekleştirilmekte ve yasal olarak baroyla olan zorunlu ilişkileri dışında baroyla ilişkileri olmamaktadır. Bunun neticesinde, baroların kamusal alan olarak işlev görmesi imkânsız hale gelmekte ve baroların verdiği iddia ettikleri mücadelenin “sivil” değil “siyasi” yönü ağır basmaktadır.

TBB açısından ise baro başkanları toplantıları, sosyal sorumluluk projeleri, sürekli ya da geçici olarak oluşturulan komisyonlar, illerde yapılan toplantılar, eğitim faaliyetleri üyelerin aktif katılımı adına yapılan ve mesleki yönü ağır basar mahiyette etkinliklerdir.

b) Eşit Temsil

Baro üyeleri avukatların baro organlarında eşit olarak ve hakkaniyetle temsil edilmesi hususunda, Liberal Düşünce Topluluğu (LDT) tarafından 2011 tarihli anket sonuçlarına göz atılacak olursa, sonuçların temsiliyet konusunda bir sorunsala işaret ettiği görülmektedir. Anket sorularından; “Size göre, sizin meslekten olan herkes odanızın yönetimine gelebilir mi?” sorusuna ankete katılan TBB üyesi avukatların %37’sinin “oda yönetimine ancak belli kişiler gelebilir ” yanıtını vermiştir. Anketteki bir başka soru olan “Sizce odanız sizi temsil ediyor mu?” sorusuna katılımcı avukatların %27’sinin “hiç ya da pek temsil etmiyor” yanıtını verdiği görülmektedir. Üst kuruluş olarak TBB açısından ise “temsil etmiyor” diyenlerin oranı %52,9’a çıkmaktadır (Çaha, Yayla, & Şahin, 2011). Bu yönüyle anketin baroların ve TBB’nin organlarında temsil sorununa ve temsil edilmediğini düşünen ciddi bir orana işaret ettiği açıktır.

Avukatların mesleki örgütlenmesi olan barolar ve üst kuruluş olan TBB’nin organlarının oluşumunda eşit temsil sorunu, ilk olarak illerdeki baro seçimlerinde gündeme gelmektedir. Baro başkanı, yönetim kurulu, disiplin kurulu, denetim kurulu ve TBB delegelerinin birlikte seçildiği baro genel kurullarına katılımın yanında çarşaf-blok liste tartışmaları yaşanmaktadır. Zira Avukatlık Kanununda baroya üye avukat sayısının artmasıyla orantılı olarak artan bir kurul üyesi sayısı öngörülmektedir. Yönetim kurulu için; bir baroda en az dört üye, avukat sayısı elliden yüze kadar olan barolarda altı, yüz birden iki yüz elliye kadar olan barolarda 8, 251 den fazla olan barolarda 10 asıl üye ve asıl üye sayısınınca yedek üye seçilmektedir (madde 89). Disiplin kurulu için; avukat sayısı iki

yüz elliye kadar olan barolarda 3, iki yüz elliden fazla olan barolarda 5 üyeden kurulur. Her baroda disiplin kuruluna üç de yedek üye seçilmektedir (madde 103). Denetleme kurulunda ise; en çok üç asıl ve üç yedek denetçi seçilmektedir (madde 108). Bu hesaplama, üye sayısı fazla olan barolarda başkan haricinde kurullar için toplam 18 üyenin seçilmesi gerekmektedir. Avukatlık Kanunu 90. madde 3. ve 4. fıkrasında:

Yönetim Kurulu üyeleri gizli oy ile seçilirler. Oy pusulasına seçilecek asıl üye tamsayısının yarısından en az bir fazla isim yazılması zorunludur. Bundan noksan isim yazılmış oy pusulaları geçerli değildir. Oy pusulasına seçilecek asıl üye sayısından fazla ad yazıldığı takdirde, sondan başlanarak fazla adlar hesaba katılmaz. Adaylar aldıkları oyların sayısına göre sıralanır ve en çok oy alandan başlanmak üzere önce asıl, sonra yedek üye seçilmiş olanlar bu sıraya göre tespit edilir. Adayların aldıkları oylarda eşitlik halinde meslek kıdemi fazla olan, kıdemleri de eşitse, adayların yaşlısı sırada önalır. Yedek üyeler aldıkları oy sayısına göre buldukları sıra gözönünde tutularak Kurulda göreve çağırılır.

Yukarıda yönetim kurulu için öngörülen usulün denetim ve disiplin kurullarının oluşumunda da kıyasen uygulanacağı kanunda hükme bağlanmıştır. Üye sayısı nispeten az olan barolarda çarşaf ya da anahtar liste usulünün uygulanarak bu kurullara üyelerin seçildiği; Ankara, İstanbul, İzmir gibi büyük barolarda ise blok liste usulünün uygulandığı görülmektedir. Blok liste uygulaması neticesinde, seçimlerde önceliğin her zaman başkan ve yönetim kurulundan yana olduğu düşünüldüğünde, çoğunlukla başkana ait grubun listesinde yer alan yönetim kurulu, disiplin kurulu ve denetleme kurulu üyelerinin blok halinde seçildiği gözlemlenmektedir. Baro seçimlerinde bir nevi “kazanan başkanın listesi de kazanır” (Sarıoğlu, 2016) sistemi mevcuttur. Örneğin, Kazan’a (2012) göre; “İstanbul Barosu 2010 seçiminde 26 bin avukatın yaklaşık altı bini mevcut yönetime oy vermişlerdir. Kocasal’ın (o dönem seçilen başkan- y.n.) 107 kişilik listesine oy vermeyenlerin sayısı 20 bin avukattır”. Bu tip durumlar meslek mensuplarının baro organlarında eşit bir biçimde temsiline darbe vurmaktadır. Organlarda temsil edilmeyen çoğunlukları gündeme getiren blok liste, üyelerin aktif katılımı ve hesap verebilirliğe ciddi bir engel teşkil etmektedir. Başkanla denetim kurulu arasında olması gereken ayrılığı kaldırmakta ve baroların kendi içlerinden ciddiyetle denetlenmesine mani olmaktadır. Bunun yanında, özellikle önceki yönetimle, seçilen yönetim arasında ciddi ihtilaflar olan hallerde, disiplin kurulunun kötüye kullanılması muhtemel bir koz haline gelmesine yol açmaktadır.

Çarşaf liste usulünde de, gruplar anahtar listeler yapılarak kendilerine yakın isimlerin seçilmesi için çabalayabilirler. Ancak, seçilen üyelerin çokluğu göz önüne

alındığında ve demokratik olarak bunun engellenmesinin mümkün olmaması karşısında, blok listeye göre daha demokratik bir yapılanmayla sonuçlanacağı muhakkaktır.

Barolardaki temsiliyet sorununun TBB'ye yansması ise TBB Genel Kurulu delegelerinin de baro genel kurulunda seçiliyor oluşudur. Üye sayısı fazla olan barolar açısından blok liste ve onun getirdiği “başkanın adamları” sorunun TBB Genel Kuruluna seçilen delegelere de yansıdığı kabul edilse de; bir başka sorun da barolara düşen üye dağılımıyla ilgilidir. Avukatlık Kanunu 114. maddesinde TBB'nin en yüksek organı olan Genel Kurulun oluşumu şu şekilde belirlenmiştir:

Genel Kurul, baroların avukatlıkta en az on yıl kıdemi olan üyeleri arasından gizli oyla seçecekleri ikişer delege ile kurulur.

...

Avukat sayısı yüzden fazla olan barolar, yüzden sonraki her üç yüz üye için ayrıca birer delege seçerler.

Barolarca aynı sayıda yedek üyeler seçilir. Delegeler, her baronun olağan genel kurul toplantısında iki yıl için seçilirler.

Bu maddeye göre oluşturulan TBB Genel Kurulu'nun seçimle işbaşına gelen delege sayısının 421 olduğu görülmektedir. İstanbul Barosu üye sayısının çokluğu neticesinde 121, Ankara Barosu 46, İzmir Barosu 25, Antalya Barosu 13, Bursa Barosu ise 10 üyeyle temsil olunmaktadır (barobirlik.org, 2010). Bu tabloda beş büyük ilin genel kuruldaki üye sayısının toplam 215'e ulaştığı, karar alma ve TBB organlarının seçiminde salt çoğunluk rakamına ulaştığı görülmektedir. Bu illerdeki seçim sisteminde uygulanan blok listenin yansması olarak “başkanın adamları”nın etki alanını, TBB Başkanı ve organlarının seçiminde de hissettirdiği aşikârdır. Bunun neticesinde TBB açısından oligarşik yapının sürdürüldüğü gözlemlenmektedir. Kuruluşundan bu yana yapılan 34 kez olağan toplantı yapan TBB Genel Kurulu'nda, dört yılda bir seçimli toplantı yapılmasına karşı, kuruluşundan bu yana geçen 49 yılda toplam 7 başkan görev yapmıştır. 10 yılı aşkın bir süreyle başkanlık yapan Faruk Erem (11.08.1969 - 09.01.1980), vefatı nedeniyle görevden ayrılan Özdemir Özok'un 9 yıla yakın görevde kalması (13.05.2001-24.04.2010) (www.barobirlik.org.tr, 2010b) ve son başkanın 2013'ten bu yana başkanlık yapıyor oluşu ve 2017'de yeniden seçilmesi (www.milliyet.com.tr, 2017a) dikkate değerdir.

Son üç seçimli genel kurul sonuçlarına bakılacak olursa; 2009 yılındaki TBB seçimlerinde kayıtlı 400 delegenin 392'si oy kullanmış, iki adayın oy dağılımı ise 227'ye 141 olmuştur (www.barobirlik.org.tr, 2009). 2013 yılındaki genel kurulda; kayıtlı 447 delegenin 446'sı genel kurula katılmış, üç adayın oy oranları 209-159-68 oy şeklinde

olmuştur (www.barobirlik.org.tr, 2013). 2017 yılındaki genel kurulda ise; kayıtlı 504 delegenin 486'sı oy kullanmış, geçerli 420 oyun 419'unu alan mevcut başkan yeniden seçilmiştir (www.barobirlik.org.tr, 2017b). TBB Genel Kurulu açısından seçimlere katılım oranları tatmin edici düzeydedir, ancak genel kurul delegelerinin baro genel kurullarındaki oluşumu ve barolara düşen üye sayısı ile ilgili sorunlar birliğin yönetim yapısını etkiler mahiyettedir.

TBB'nin illerdeki baroları eşit olarak temsil etme sorununa bakıldığında kimi durumlarda illerdeki baroların TBB ile olan görüş ayrılıklarını medya vasıtasıyla dile getirdikleri görülmektedir. Nitekim 2014 yılında dönemin TBB Başkanı ile Başbakanı arasında Danıştay'ın kuruluş yıldönümü etkinliğinde yaşanan gerilimin ardından Ankara, İzmir, Adana, Aydın, Balıkesir, Denizli, Karabük, Bolu, Erzincan, İstanbul, Kütahya ve Bursa baro başkanları TBB Başkanı'nı desteklediklerini belirtirken; Sivas, Kahramanmaraş ve Ordu baro başkanları TBB Başkanı'nı eleştirmişlerdir (www.haberler.com, 2014). Bu temsiliyet sorunu çeşitli vesilelerle ortaya çıkmakta ve birlik başkanının politik tutumları, fikir ayrılıklarını gün yüzüne çıkarmaktadır.

c) Hesap Verebilirlik ve Şeffaflık

Bir STK açısından hesap verebilirlik o kuruluşun yaptıkları, planladıkları ve hedeflerine ulaşma yolunda seçtiği araçların kullanımı konusunda şeffaf olmasını anlatmaktadır. Bu şeffaflık ve onun getirdiği bilgi paylaşımının tüm ilgilileri ve üyeleri kapsamaması gerekmektedir. Dahası bilgi paylaşımının zamanında ve ulaşılabilir olması da önem arz etmektedir. STK uygun bir dille ve araçlarla faaliyetlerini ilgililere ulaştırmalıdır.

Hesap verebilirliğin başka bir yönü de STK'nın gerek üyeleri gerekse de paydaşları açısından onları dinlemenin ötesinde sorunlarına aktif iştiraki de kapsamaktadır. Üyelerin ve paydaşların sorunlarına etkili çözümler bulma ve onları bu hususlarda yönlendirme hesap verebilirliğin önemli unsurlarından biridir. Ayrıca, politikaların belirlenmesinde paydaş ve üyelerin de katılımının sağlanması da gereklidir.

Hesap verebilirliğin son unsuru ise izleme, değerlendirme süreçleriyle paydaş ve üyelerin kanılarının hesaba katılması ve politikaların buna göre belirlenmesidir (Commonwealth Foundation, 2009). Bu açıdan bakıldığında, bir STK açısından hesap verebilirlik yalnızca mali ve idari kayıtların düzenli tutulması ve ilgililerle paylaşılması değil, aynı zamanda eşit temsil ve onun yansıması olan aktif katılım ile politikaların belirlenmesidir. Barolarda zorunlu üyeliğin sonuçlarından ve aktif katılıma engel hallerden

biri haline gelen seçim sistemi, bu yönüyle hesap verebilirliğin önündeki engellerden birisidir.

Hesap verebilirliğin bir başka yönü de; STK'nın mali ve yönetsel kayıtlarının kamuoyunun ulaşımına, devlet organlarının denetimine açık olmasıdır (Hansen, Phute, Dembe, & Chikanza, CSO Evolution, 2005). Esasen bu husus, meslek kuruluşları açısından çok daha güçlü bir gerekliliktir. Çünkü meslek kuruluşlarına ve barolara verilen kamusal yetkilerin asıl kaynağı, Anayasada 135. maddesinde ifade edilen “mesleğin genel menfaatlere uygun olarak gelişmesini sağlamak”tır. Kamu yararını sağlama iddiasındaki baroların, mali ve yönetsel kayıtlarının kamuoyunun ulaşımına açık olmasını beklemek bu ilkenin doğal neticesidir.

Baroların ve TBB'nin üzerinde Adalet Bakanlığı'nın idari ve mali denetim yetkileri, devlet organları nezdinde hesap verebilirliği sağlamaktadır. Nitekim Avukatlık Kanunu ek madde 4'te:

Adalet Bakanlığı, Barolar ve Türkiye Barolar Birliği organlarının görevlerini kanun hükümlerine uygun olarak yapıp yapmadıklarını ve mali işlemlerini yönetmelikte belirlenecek esaslara göre denetlemeye yetkilidir. Bu idari ve mali denetim, adalet müfettişlerince yapılır.

Ancak, kamuoyunun meslek kuruluşları ve barolar hakkında bilgi edinme taleplerinin Bilgi Edinme Kanunu kapsamında ele alınması, baroların ve TBB'nin sivilliliğine bir darbe niteliğindedir. 4982 sayılı Bilgi Edinme Kanunu'nun 2. maddesine göre; KKNMK'ların faaliyetleri hakkındaki bilgi talepleri de kamu kurum ve kuruluşları gibi kanun kapsamındadır. Bilgi Edinme Kanunu'nun getirdiği sınırlamalar, istisnalar göz önüne alındığında, barolar açısından bu durumun sivilliliğe hizmet etmediği açıktır.

Barolar açısından hesap verebilirliğin sıkıntılı alanlarından birisi de üyelerin aktif katılımı ve politikaların belirlenmesi noktasında yönetim noktasında olmaktadır. Çaha'ya (2011) göre:

Demokratik rejimlerde yürütme gücünü elinde bulunduran hükümetler, başta parlamento olmak üzere, muhalif partiler, yargı erki, sivil toplum örgütleri, baskı ve çıkar grupları ve nihâyetinde halkın kendisi tarafından değişik mekanizmalar yoluyla denetlenmektedir. Meslek kuruluşlarının yürütme gücü üzerinde ne yazık ki bu tür denetim mekanizmaları yoktur. Onların denetimi en fazla iki ya da dört yılda bir yapılan seçimlerle mümkündür. Bu da yukarıda ifade edildiği gibi tüm üyelerin katılamamasından dolayı genel olarak çok etkili olamamaktadır. Meslek kuruluşlarında “muhalfe” işlevini yüklenecik denetim mekanizmalarının bulunmayışı, bu kuruluşların oligarşik bir yapıya kavuşmalarında ve yürütme gücünü

elinde bulunduranların keyfiyetçi bir yönetim tarzına sâhip oluşunda önemli bir etkendir (s. 220).

Bu manada; baro denetim kurullarının seçim sistemindeki olumsuzluklar neticesinde işlevsizliği, seçimlerde yönetim dışı kalan grupların işleyişin dışına itilmeleri ve oluşan oligarşik ve kendini tekrarlayan yapılar, aktif katılıma ve yönetim kültürüne darbe vurmakta ve nihayetinde hesap verebilirliği olumsuz etkilemektedir.

TBB'nin demokratik yapılanmasını tehdit eden unsurların sonucu olarak; baro ve TBB'ye avukatların bakış açısı zorunluluk ve sahip olduğu kamusal yetkiler kapsamında olmaktadır. Oligarşik yapı mensupları ve aynı görüşte olan meslek mensupları dışındaki meslek sahipleri, farklı sivil ağlarla birbirlerine bağlanmaktadır. Lakin dikkat çekici olan husus, oligarşi sahiplerinin mesleğin tümünü temsil ettikleri zannını gerek hükümetler gerekse de topluma dayatma konusundaki ısrarlarıdır.

3. Üyelik, Üyelerle İlişkiler ve Yetkiler

A. Gönüllülük

Gönüllülük sivil toplum alanına ilişkin kilit kavramlardan birisidir. Sivil toplum kuruluşları için kullanılan tabirlerden biri de “Gönüllü Kuruluşlar”dır. Zira zorunluluk esasında yapılan, girişilen, dâhil olunan her iş; yasalar, toplumsal düzen, maddi kaygıların vaz ettiği birtakım sorumluluklar neticesindedir. Bir çalışmada gönüllülük şu şekilde tarif edilmektedir:

Bir bireyin maddi karşılık beklemeden ya da başka bir çıkar beklentisi içinde olmadan, ailesi ya da yakın çevresi dışındaki bireylerin yaşam kalitesini artırmak ya da genel olarak toplumun yararına olduğu düşünülen bir hedefe ulaşmak için, yalnızca içinden gelerek ve doğru olduğuna inanarak, bir toplumsal girişime ya da bir sivil toplum kuruluşu (STK) bünyesindeki etkinliklere destek olması (Güder & Özel Sektör Gönüllüler Derneği, 2006, s. 4).

Barolara zorunlu üyelik yapısı, rızaya dayalı bir yapılanmanın ötesinde bir mecburiyet sonucunda yapıldığından, sivil toplumun olmazsa olmazına aykırılık teşkil etmektedir. Her ne kadar Çaha'ya (2011, s. 217) göre; meslek odaları ve barolara üyeliğin dolaylı ve olumlu neticesi heterojen yapıyla birlikte çoğulculuğu beraberinde getirmesi olsa da; esas incelenmesi gereken husus heterojen yapının anılan kuruluşların işleyişinde ne kadar etkili olduğu ve yönetime ne derecede katkı sağladığıdır.

Barolara üyeliğin zorunluluğu ile ilgili mevzuata göz atacak olursak; “levhaya yazılma yükümlülüğü” başlıklı Avukatlık Kanunu madde 66’da:

Her avukat, bölgesi içinde sürekli olarak avukatlık edeceği yerin baro levhasına yazılmakla, yükümlüdür.

Bir baro levhasına yazılmış olan avukat, sürekli olmamak şartıyla, memleketin her yerinde avukatlık yapmaya yetkilidir.

Zorunlu üyeliğin istisnası ise aynı kanunun Ek madde 1’de: “Kamu kurum ve kuruluşları ile kamu iktisadi teşebbüslerinde asli ve sürekli olarak avukatlık görevinde çalışanların baro levhasına yazılmaları isteklerine bağlıdır.” demek suretiyle kamu kurumunda çalışan avukatlara verilmiştir.

TBB’nin anayasa önerilerinde göze çarpan husus; mevcut 1982 Anayasası’nın 135 maddesinde yer alan “Kamu kurum ve kuruluşları ile kamu iktisadi teşebbüslerinde asli ve sürekli görevlerde çalışanların meslek kuruluşlarına girme mecburiyeti aranmaz.” lafzının, TBB’nin anayasa önerilerinde (2001, 2007, 2011) benimsenmemiş olmasıdır (Türkiye Barolar Birliği T.C. Anayasa Önerisi, 2001, 2007, 2011). Tabiatıyla, böyle bir değişikliğin neticesi kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan avukatların da baro levhasına kayıt zorunluluğu getirilmesi olacaktır. Bu noktada TBB’nin kapsayıcı meslekçi bakış açısıyla, kendi dışında bir otoriteye tahammülsüzlüğü göze çarpmaktadır.

Zorunlu üyelik konusunda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararında; özel hukuk tüzel kişiliklerine zorunlu üyelik durumu, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 11. maddesine²⁶ aykırılık teşkil etmektedir. Ancak, zorunlu üyeliğin, mesleki kuruluşun kamu kurumu niteliğinde örgütlenmesi söz konusu olduğunda –mensupların ayrıca dernek kurabilmeleri şartıyla- 11. maddeye aykırı olmadığı belirtilmiştir (Avcı, 2012, s. 2). Nitekim baroların da kamu kurumu niteliğindeki yapısı, bu bağlamda sözleşmeye aykırı değildir.

Liberal Düşünce Topluluğu (LDT) tarafından 2011 tarihli anket sonuçlarına göz atılacak olursa: “Odaya zorunlu üyelik hakkında ne düşünüyorsunuz?” sorusuna ankete katılan TBB üyesi avukatların %63’ü “kesinlikle gerekli”, %16,5’i “biraz gerekli, %18,5’i pek ya da hiç gerekli değildir yanıtı vermiştir (Çaha, Yayla, & Şahin, 2011). Bu durumun,

²⁶ AİHS, Madde 11: 1. Herkes barışçıl olarak toplanma ve dernek kurma hakkına sahiptir. Bu hak, çıkarlarını korumak amacıyla başkalarıyla birlikte sendikalar kurma ve sendikalara üye olma hakkını da içerir.

2. Bu hakların kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplum içinde ulusal güvenliğin, kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli olanlar dışındaki sınırlamalara tabi tutulamaz. Bu madde, silahlı kuvvetler, kolluk kuvvetleri veya devlet idaresi mensuplarınca yukarıda anılan haklarını kullanılmasına meşru sınırlamalar getirilmesine engel değildir.

anketi cevaplayan avukatların TBB'ye bakış açısının bürokratik işlemlerle ilgisi nedeniyle “yasal prosedür ve işlemler için elzem kamu kurumu” ihtiyacı algısı ile ilgili olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla, avukatların baroların gerekliliğine dair kanaatleri baronun örgütsel değil, işlevsel ihtiyacına yöneliktir.

Gönüllülük faktörünün barolarda ve TBB'deki yansıması, TBB'nin kuruluşunda yasama organının yalnızca yasal çerçevede konu, amaç, görev, yetki, örgüt ve usulleri hakkında genel esasları belirlemesi ve meslek kuruluşlarının, meslek mensuplarının iradi olarak bir araya gelmesi ile teşekkül etmesidir (Duran, 1982, s. 232). 1969 yılında Avukatlık Kanunu ile yasama organınca getirilen TBB, baroların kendi aralarında gerçekleştirdikleri bir dizi toplantı sonrasında teşekkül etmiştir (www.barobirlik.org.tr, 2010a). Bunun yanında, organları seçme ve organlara seçilme hakkının da gönüllülük esasıyla uyumundan bahsedilebilir. TBB'nin sivil topluma en yakın alanı olan organların serbest seçimler yoluyla işbaşına gelmesi hususu, avukatlara verilen katılım haklarından birisi olması hasebiyle önem arz etmektedir. Bu çerçevede, gönüllülüğün TBB'deki görünümünü iyileştirmek adına elzem olan hususlar; organların oluşum sürecinde meslek mensuplarının seçimlere katılımının ve eşit temsilin sağlanması, şeffaf ve hesap verebilir yönetim yapılarıyla üyelere karşı sorumluluk sahibi yöneticilerin görevde olması ve yönetişimsel bir idare tarzı benimsenerek üyelerin aktif olarak katıldığı karar alma süreçlerinin oluşturulmasıdır.

B. Serbest Giriş-Çıkış

Sivil toplumun gönüllülüğe yaptığı atfın neticelerinden birisi hiç şüphesiz STK'lara üye olmanın ve üyelikten ayrılmanın serbest olmasıdır. Nitekim 1982 Anayasasının 33. maddesinde “Herkes, önceden izin almaksızın dernek kurma ve bunlara üye olma ya da üyelikten çıkma hürriyetine sahiptir. Hiç kimse bir derneğe üye olmaya ve dernekte üye kalmaya zorlanamaz.” denilerek sivil toplum kuruluşları olan derneklere üye olma ve üyelikten ayrılma serbestliği vurgulanmaktadır.

Meslek kuruluşlarında zorunlu üyelik yapısının sivil toplum ilkeleri açısından yerinde olmadığına daha önce değinilmişti. Zorunlu üyeliğin sonuçlarından biri de bu noktada mesleğe girişin serbest olmamasıdır. Mesleği ifa edebilmek için ilgili mesleki kuruluşa üyeliğin zorunlu olması, mesleki kuruluşların görevlerinden biri olan arzı kontrol etme işlevini gerçekleştirme adına ilgili kuruluşa çeşitli hak ve yetkiler tanımaktadır. Bu yetkiler mesleğe girişte getirilen statü, sicil, ahlaki değerler, sınav koşulu, stajın tamamlanması, staj sonu sınavda başarılı olma ve mesleki ahlaka sahip olma gibi özel

koşulları ihtiva etmektedir. Meslek kuruluşlarına girişteki koşulların yanında üyelikten ayrılma da bazı koşullara bağlanmaktadır. Bir mesleğin ifa ve işleyişini kamu yararına uygun olarak kontrol işlevini üstlenen meslek kuruluşları, arzı kontrol amacıyla üyelikten ve tabiatıyla meslekten ayrılmayı da çeşitli koşullara bağlayabilmektedir.

Sivil toplum kuruluşu kavramını ideal tipleri olan derneklerdeki üyeliğe serbest giriş ve çıkışın nasıl düzenlendiğini incelemek, kamu kurumu niteliğine sahip mesleki kuruluş olarak baroların ve TBB'nin aynı konudaki düzenlemelerinin ne kadarının sivil toplumsal ne kadarının da kamusal olduğunun karşılaştırmalı olarak analizine imkân sunar. İçişleri Bakanlığı Dernekler Daire Başkanlığı tarafından hazırlanan “Örnek Dernek Tüzüğü”nün, bu husustaki düzenleme biçimine göz atılacak olursa; tüzüğün 3. maddesinde fiil ehliyetine sahip olma ve derneğin amaç ve ilkelerini benimseyerek bu doğrultuda çalışmayı kabul eden gerçek kişilerin ilgili derneğe üye olma hakkına sahip olması kabul edilmiştir. Yani fiil ehliyetine sahip olmanın yanında derneğe üyelikte birtakım ilkelerin benimsenmesi ve bu doğrultuda faaliyet gösterme şartı getirilebilmektedir. Aynı maddenin devamında üyelik başvurusunun dernek başkanlığına yazılı olarak yapılacağı ve dernek yönetim kurulunca en çok otuz gün içinde üyeliğe kabul veya isteğin reddi şeklinde karara bağlanacağı öngörülmektedir. Bu noktada dernek yönetim kurulunun üyeliğe kabul veya redde yetkili olduğu görülmektedir. Üyelikten çıkmanın düzenlendiği örnek tüzüğün 4. maddesinde üyelikten çıkışın serbestliği tanınmış, yalnızca yazılı olarak bildirim şartı aranmıştır. Bu bildirim izin ya da onay mahiyetinde değil, bildirim mahiyetindedir ve bildirim yönetim kuruluna ulaştığı anda çıkış işlemi gerçekleşmiş sayılmaktadır (İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı Örnek Dernek Tüzüğü, 2018).

TBB'nin meslek kuruluşu olarak avukatlığa girişi ve avukatlıktan ayrılmayı çeşitli kurallara bağladığı görülmektedir. Avukatlık Kanununda avukatlığa kabul şartlarının sayıldığı 3. maddede mesleğe kabul edilebilmek için:

- a) Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak,
- b) Türk hukuk fakültelerinden birinden mezun olmak veya yabancı memleket hukuk fakültesinden mezun olup da Türkiye hukuk fakülteleri programlarına göre noksan kalan derslerden başarılı sınav vermiş bulunmak,
- c) Avukatlık stajını tamamlayarak staj bitim belgesi almış bulunmak,
- d) Levhasına yazılmak istenen baro bölgesinde ikametgâhı bulunmak,
- e) Bu Kanuna göre avukatlığa engel bir hali olmamak

şartları aranmaktadır. Kanun maddesine 2001 yılında eklenen ve 2006 yılında mülga olan avukatlık sınavında başarılı olmak şartının, bugün dahi TBB'ce mesleki arzı kontrol adına savunulduğu görülmektedir.

Avukatlığa kabulde engel hallerin sayıldığı aynı kanunun 5. maddesine göre; kasten işlenen bir suçtan dolayı iki yıldan fazla süreyle hapis cezasına ya da devletin güvenliğine karşı suçlar, Anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar, zimmet, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, güveni kötüye kullanma, hileli iflas, ihaleye fesat karıştırma, edimin ifasına fesat karıştırma, suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini aklama veya kaçakçılık suçlarından mahkûm olmak; kesinleşmiş bir disiplin kararı sonucunda hakim, memur veya avukat olma niteliğini kaybetmiş olmak; avukatlık mesleği ile birleşemeyen bir işle uğraşmak; iflas etmiş olup da itibarı iade edilmemiş bulunmak; hakkında aciz vesikası verilmiş olup da bunu kaldırmamış bulunmak; avukatlığı sürekli olarak gereği gibi yapmaya engel vücut veya akılca malul olmak hallerini taşıyanların avukatlığa kabul istemlerinin reddedileceği belirtilmektedir.

Avukatlık stajına kabulde meslek kuruluşlarına has bir durum olarak meslek mensuplarının muvafakat ve referanslarının alınması, Türkiye'de baroya kabulde geçerlidir. Avukatlık Kanununun 17. maddesinde staja başvuru dilekçesine ek olarak; yanında staj yapacağı avukatın muvafakati ve adayın ahlak durumu hakkında, o baroya yazılı iki avukat tarafından düzenlenmiş tanıtma kâğıdı talep edilmektedir. Mesleki ahlakın belirlenmesi ve korunmasının en başta baroya kabulde geçerli olduğu görülmektedir. Staja kabul isteminin ilan edilmesi ve her avukat veya stajyer yahut diğer ilgililere verilen adayın stajyer listesine yazılmasına itiraz hakkı (madde 18) da baroların meslek kuruluşu ve kamu tüzel kişiliği niteliğini vurgular mahiyettedir.

Avukatlığa girişteki kısıtlamaların yanı sıra avukatın bir barodan diğerine nakil istekleri de şarta bağlanmıştır. Avukatlık Kanunu 68. maddede bir barodan diğer baroya nakil hakkındaki istekler, levhasına yazılmak istenen baro yönetim kuruluna yazılı olarak yapılacak hükme bağlanmıştır. Nakil istemiyle başvuru baronun yönetim kurulunun, istekte bulunan avukat hakkında gerekli gördüğü her türlü inceleme ve işlemleri yapacağı ve özellikle avukatın disiplin kovuşturması altında olup olmadığını, ödenecek borcu bulunup bulunmadığını levhasına yazılı olduğu barodan soracağı ve avukatın baroya borçlarını ödemesinden evvel hiçbir işlem yapılamayacağı (madde 69) belirtilmiştir. Nakil isteminin reddi halinde, kararın itirazın TBB'ye götürülebileceği hükme bağlanmıştır.

Avukatların disiplin cezaları veya mesleğe kabul şartlarını yitirmeleri neticesinde kamusal yetkilerin barolara devri niteliğinde kararlar olan levhadan silme ve bir daha

yazılmamak üzere levhadan silinme kararları baroların ve TBB'nin mesleki kuruluş ve kamu kurumu niteliğine ait yetkililerdir. Avukatın, meslekten isteği ile ayrılmış olması halinde, levhadan silme ve avukatlık ortaklığı sicilinden silme kararı, avukatın veya avukatlık ortaklığının kayıtlı olduğu baronun yönetim kurulu tarafından verilmektedir (madde 71 ve 72).

İhtiyari olarak yapılan üyelikten ve dolayısıyla meslekten çıkış taleplerinin de şekli şartlara bağlandığı görülmektedir. Örnek dernek tüzüğünden de anlaşılacağı üzere, üyelikten çıkışta şekli (yazılılık) ve bildirim şartı öngörülmesi STK mantığına uygundur. Sonuç olarak, barolara giriş ve barodan baroya nakil konusunda dernek mantığından ayrılan ve kamu tüzel kişiliğiyle bağlantılı hususlar mevcut iken; barodan iradi ayrılma konusunda derneklerdekine benzer bir sistem mevcuttur.

C. Disiplin Hükümleri

İçişleri Bakanlığı Dernekler Daire Başkanlığı tarafından hazırlanan “Örnek Dernek Tüzüğü”nün, bu husustaki düzenleme biçimine göz atılacak olursa; üyelikten çıkarılma konusunda tüzükte sayılan şartlar olarak; dernek tüzüğüne aykırı davranışlarda bulunmak, verilen görevlerden sürekli kaçınmak, yazılı ikazlara rağmen üyelik aidatını altı ay içinde ödememek, dernek organlarınca verilen kararlara uymamak, üye olma şartlarını kaybetmiş olmak sayılmıştır. Bu durumların birisinin varlığı halinde derneğin yönetim kurulu kararıyla ilgili, üyelikten çıkarılabilmektedir (İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı Örnek Dernek Tüzüğü, 2018). Görüldüğü gibi ideal STK tipi olarak ele aldığımız derneklerde çeşitli disiplin kuralları belirlenebilmekte, derneğin tüzüğünde sayılan amaçlarına aykırı hareket yasaklanabilmekte, dernek organlarının aldığı kararlara uyma şartı getirilebilmektedir.

Türkiye’de faaliyet gösteren bazı derneklerin tüzükleri incelendiğinde; Türkiye Havayolu Pilotları Derneği’nde disiplin kurulunun oluşturulduğu, gerekli durumlarda toplanarak soruşturmayı yapma yetkisi verildiği görülmektedir (Türkiye Havayolu Pilotları Derneği Tüzüğü). Yine başka bir dernek olan İstanbul Odtü Mezunları Derneği’nin Disiplin Kurulu Yönetmeliği hazırladığı, yazılı uyarı, kınama, geçici ve kesin ihraç cezalarının belirlendiği, disiplin soruşturma ve kovuşturma usul ve esaslarının ve disiplin kurulu kararlarına itiraz merciinin belirlendiği görülmektedir (İstanbul Odtü Mezunları Derneği Disiplin Kurulu Yönetmeliği, 2003). Görüldüğü gibi STK’larda disiplin kurulları

oluşturulabilmekte ve çeşitli disiplin cezaları belirlenerek, üyelere derneğin amaç ve ilkelerine uyumlu olarak hareket etmesi talep edilebilmektedir.

Barolar ve TBB'nin bu konuda sivil toplumdaki ayıran hususun, derneklerden ayrı olarak disiplin ceza ve işlemlerinin yasama organınca kanun yoluyla belirlenmesi sayılabilir. Zira disiplin kurulunun oluşumu ve verilecek cezalar yukarıda yer verilen dernekler örneğinde görüldüğü üzere, derneğin kendi organlarının hazırladığı tüzük ve yönetmelik vasıtasıyla yapılmaktadır. Derneklerin barolara benzer düzenleyemeyecekleri ceza türü ise para cezalarıdır. Disiplin kapsamında para cezasının öngörülmesi ve bunun tahsili kamusal yetkililerdir. Yine barolarda; disiplin kurulunun oluşumu, soruşturma ve kovuşturma yetkisi ve usulüne ilişkin hususlar ve disiplin cezaları sivil topluma benzer nitelikler taşımaktadır.

Avukatlık Kanunu madde 34'te avukatların yüklendikleri görevleri bu görevin kutsallığına yakışır bir şekilde özen, doğruluk ve onur içinde yerine getirmek ve avukatlık unvanının gerektirdiği saygı ve güvene uygun biçimde davranmak ve TBB'ce belirlenen meslek kurallarına uymakla yükümlü oldukları belirtilmektedir. Aynı kanunun 134. maddesinde ise; avukatlık onuruna, düzen ve gelenekleri ile meslek kurallarına uymayan eylem ve davranışlarda bulunanlarla, meslekî çalışmada görevlerini yapmayan veya görevinin gerektirdiği dürüstlüğe uygun şekilde davranmayanlar hakkında bu kanunda yazılı disiplin cezaları uygulanacağı hükme bağlanmıştır.

1136 sayılı Avukatlık Kanunu'na göre verilebilecek disiplin cezaları şunlardır:

1. Uyarma
2. Kınama
3. Para cezası
4. İşten çıkarma (üç aydan üç yıla kadar mesleki faaliyette yasaklama)
5. Meslekten çıkarma

Birlik disiplin kurulunun itiraz üzerine verdiği kararlar üzerinde Adalet Bakanlığı'na verilen onama veya uygun bulmama kararları, disiplin konusunda kamusal nitelik arz eden hususlardandır (madde 142 ve 157). Bunun yanında, disiplin yargılamasında tanıklar ve bilirkişilere yapılacak çağrının Tebligat Kanunu hükümlerine göre yapılması, usulüne göre çağırılıp da hukuken geçerli bir mazereti olmaksızın gelmeyen veya kanuni bir sebep olmaksızın tanıklık yahut bilirkişilikten veya yemin etmekten çekinen kişiler hakkında Ceza Muhakemesi Kanununun tanıklıkla ilgili hükümleri uygulanması yine kamu kurumu niteliğine işaret etmektedir (madde 150).

Barolar Birliği Disiplin Kurulu 29.05.2013 ve 04.01.2015 tarihleri arasında 45 adet toplantı yapmış, 1815 adet dosya görüşülerek karara bağlanmıştır. 415 uyarma, 390 kınama, 65 para cezası, 36 işten yasaklama, 12 meslekten çıkarma ve 70 Adalet Bakanlığı uygun bulmaması üzerine ısrar kararı verdiği görülmektedir. (Türkiye Barolar Birliği 33. Olağan Genel Kurulu Yönetim Kurulu Çalışma Raporu, 2015, s. 134).

TBB'nin 2012 yılında hazırladığı Avukatlık Kanunu önerisine disiplin hükümleri bağlamında bakıldığında, anılan maddelerin aşağıdaki şekilde değiştirilmesi önerilmiştir (TBB Avukatlık Kanunu Değişiklik Önerisi, 2012):

1. Soruşturma sonunda kovuşturma yapılmasının gerekli görülmesi hakkındaki kararın Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü'nden alınarak TBB Disiplin Kurulu'na verilmesi (59. madde)
2. Levhadan ve avukatlık ortaklığı sicilinden silme ve bir daha yazılmamak üzere levhadan silinme işlemlerinde Adalet Bakanlığı'nın TBB'nin itiraz üzerine aldığı kararlar üzerindeki vesayet yetkisinin kaldırılması ve TBB'nin son idari merci olması (71. ve 74. madde)
3. Barolar tarafından avukat hakkında disiplin kovuşturmasına yer olmadığına dair kararlarda, şikâyetçi veya Cumhuriyet savcısı tarafından yapılan itiraz başvurularında, TBB'nin aldığı itirazın reddi kararlarında Adalet Bakanlığı'na verilen vesayet yetkilerinin kaldırılması (142. madde)
4. Barolar avukatlar hakkında disiplin kurulu kararlarında, şikâyetçi veya Cumhuriyet savcısı tarafından yapılan itiraz başvurularında, TBB'nin aldığı itirazın reddi kararları üzerinde Adalet Bakanlığı'na verilen vesayet yetkilerinin kaldırılması (157. madde)

TBB'nin disiplin hükümlerine ait önerilerinin, birliğin otonomisini güçlendirmek üzere kurulu olduğu görülmektedir.

Disiplin konusunda derneklerdekine benzer nitelikteki (uyarma, kınama) yetkilerin yanında, barolar ve TBB'nin disipline ait kimi yetkilerinin meslek kuruluşu bağlamında değerlendirilmesi gerekmektedir. Disiplin kurullarınca alınan kararların icrai nitelikte oluşu da, barolar ve TBB'nin sahip olduğu kamusal yetkilerin sonucudur.

D. Mesleki Faaliyetler

Mesleki standartların belirlenmesi konusunda 2011 tarihli ankete bakıldığında; katılımcı avukatların "Sizce bir meslek alanındaki mesleki standartları kim belirlemelidir?"

sorusuna %42,5 “meslek odaları”, %47 “mesleği icra edenler ve yalnızca %9 oranında devletin ilgili kurumları yanıtını vermişlerdir (%1,5 fikir belirtmeyen) (Çaha, Yayla, & Şahin, 2011). Meslek odaları ile mesleği icra edenlerin aynı kişiler olduğu hesaba katılırsa, anket sonuçlarında mesleki standartları belirleme konusunda baroların yetkili olmasının avukatların çoğunluğunun kanaati olduğu görülmektedir. Esasen, mesleğin standartlarının ve insicamın yine o meslek mensuplarınca düzenlenmesi, baroların merkezi idareden ayrı bir yapıda teşekkül etmesinin en temel nedenidir. Bu amaçla, barolara bir “devlet” bahşedilmiş ve avukatlığın nitelikleri gereği sahip olduğu ezoterik bilgi ve uygulamayı, kamu yararı adına denetleme ve düzenleme yetkisi barolara verilmiştir.

1982 Anayasasının 135 maddesinin 1. fıkrasında KKNMK’ların amaçları “belli bir mesleğe mensup olanların müşterek ihtiyaçlarını karşılamak, mesleki faaliyetlerini kolaylaştırmak, ..., meslek mensuplarının birbirleri ile ve halk ile olan ilişkilerinde dürüstlüğü ve güveni hakim kılmak üzere meslek disiplini ve ahlakını korumak” olarak belirlenmiştir.

1136 sayılı Avukatlık Kanunu 76. maddesi 1. fıkrasında baroların, “avukatlık mesleğini geliştirmek, meslek mensuplarının birbirleri ve iş sahipleri ile olan ilişkilerinde dürüstlüğü ve güveni sağlamak; meslek düzenini, ahlâkını, saygınlığını, ... , avukatların ortak ihtiyaçlarını karşılamak” amacıyla tüm çalışmalarını yürüten kuruluşlar oldukları belirtilmiştir.

TBB’nin mesleki faaliyetlere ilişkin mesleği düzenleme adına yaptığı faaliyetlerin en önemlilerinden olan Avukatlık Asgari Ücret Tarifesi, vekâlet ücretlerinin asgari tutarını belirlemektedir. Avukatlık Kanunu 168. maddesine göre tarife;

Türkiye Barolar Birliği Yönetim Kurulunca, baro yönetim kurullarının teklifleri de göz önüne alınmak suretiyle uygulanacak tarife o yılın Ekim ayı sonuna kadar hazırlanarak Adalet Bakanlığına gönderilir.

...Bu tarife Adalet Bakanlığına ulaştığı tarihten itibaren bir ay içinde Bakanlıkça karar verilmediği veya tarife onaylandığı takdirde kesinleşir. Ancak Adalet Bakanlığı uygun bulmadığı tarifeyi bir daha görüşülmek üzere, gösterdiği gerekçesiyle birlikte Türkiye Barolar Birliğine geri gönderir. Geri gönderilen bu tarife, Türkiye Barolar Birliği Yönetim Kurulunca üçte iki çoğunlukla aynen kabul edildiği takdirde onaylanmış, aksi halde onaylanmamış sayılır; sonuç Türkiye Barolar Birliği tarafından Adalet Bakanlığına bildirilir.

Aynı kanunda TBB’ye mesleki faaliyetler konusunda verilen görevler şunlardır (madde 110):

1. Baroları ilgilendiren konularda her baronun görüşünü öğrenip, ortaklaşa görüşmeler sonunda çoğunluğun düşünce ve görüşünü belirtmek,
2. Baroların çalışmalarını ortak amaca ulaşacak şekilde tasarlayıp meslekin gelişmesini sağlamak,
3. Baro mensuplarının genel menfaatlerini ve meslekin ahlak, düzen ve geleneklerini korumak,
4. Türkiye barolarını ve mensuplarını birbirine tanıtarak aralarındaki meslek bağıını kuvvetlendirmek,
5. Avukatların meslekte gelişmelerini teşvik edecek ve sağlayacak her türlü tedbirleri almak,
6. Kanunların avukatlara tanıdığı hakların gerçekleşmesine ve yüklediği görevlerin tam ve şerefli bir şekilde yerine getirilmesine çalışmak,
7. Baro mensuplarının ilmi ve mesleki seviyelerini yükseltmek için kitaplık açmak, dergi çıkarmak, konferanslar düzenlemek, telif ve tercüme eserler meydana getirilmesini teşvik etmek,
8. Uyulması zorunlu meslek kurallarını tespit ve tavsiye etmek.

Mesleki ahlakı sağlamak adına baroların ve TBB'nin bir diğer görevi de meslek kurallarını oluşturmaktır. TBB'nin 8-9 Ocak 1971 tarihli IV. Genel Kurulu'nda kabul edilmiş ve 26 Ocak 1971 tarihli TBB Bülteni'nde yayımlanarak yürürlüğe giren "Türkiye Barolar Birliği Meslek Kuralları"nda, baroların mesleğin ifasına yönelik avukatlar üzerindeki hak ve yetkileri şunlardır:

- Avukat, Türkiye Barolar Birliği'nce kabul olunan mesleki dayanışma ve düzen gereklerine uygun davranmak zorundadır (madde 11),
- Uzunca bir süre bürosundan uzak kalmak zorunda bulunan avukat, işlerine bakacak, müvekkillerini kabul edecek meslektaşının adını barosuna bildirir (madde 13),
- Mesleki çalışmasından ötürü aleyhine açılan dava layihasının bir örneğini, avukat barosuna verir. Baronun hukuki anlaşmazlıklardaki arabuluculuk teklifini kabul etmek zorundadır (madde 15),
- Avukat, kendisiyle ilgili her türlü belgeleri baroda görmek hakkını haizdir (madde 16),
- Avukatlar duruşmalara, Türkiye Barolar Birliği'nce şekli saptanmış cübbe ile ve temiz bir kıyafetle çıkarlar (madde 20),

- Hiçbir avukat, bir meslektaşının mesleki tutum ve davranışları hakkındaki düşüncelerini kamuoyuna açıklayamaz. Bu yoldaki şikayetlerin mercii yalnız barolardır (madde 26),
- Bir avukat, başka bir avukata karşı asıl ya da vekil sıfatıyla takip edeceği davaları, baroların ve Türkiye Barolar Birliği'nin üçüncü şahısların aleyhine veya üçüncü şahısların barolar ve TBB aleyhine açacağı davaları kendi barosuna bir yazı ile bildirir (madde 27),
- Bir meslektaşının ölümü veya başkaca nedenlerle, Baro Başkanı'nca görevlendirilen avukat, kabul edilebilir bir neden göstermeksizin bu görevi reddedemez (madde 29).

Görüldüğü üzere baroların mesleğe ilişkin düzenleme, denetleme, standardizasyon, saygınlığı sağlama adına koyduğu kurallar ve uygulamaları, baroların sivil toplum ve devlet ikiliğinde “ara kuruluşlar” olarak rollerini tanımlar ve destekler niteliktedir. Mesleki faaliyetlerinde hem sivil alana hem de siyasal alana yakın yetkiler söz konusudur.

TBB'nin mesleğe ilişkin faaliyetleri arasında; Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu faaliyetleri, baro hizmet binaları ve sosyal tesislerin inşası, barolara ait mevcut binaların tefrişatı, Avukat Hakları Merkezi bünyesinde avukatların hak arama faaliyetleri, Avukatlık Kanunu'nda Yapılması Gereken Değişiklikleri Hazırlama Komisyonu çalışmaları, avukatlara hususi pasaport temini için Hususi Pasaport Komisyonu çalışmaları, TBB Eğitim Merkezi bünyesinde meslek içi eğitim ve staj eğitim faaliyetleri sayılabilir (Türkiye Barolar Birliği 33. Olağan Genel Kurulu Yönetim Kurulu Çalışma Raporu, 2015).

2012 yılında TBB tarafından hazırlanan Avukatlık Kanunu önerisinin aşağıdaki maddeleri, meslek kuruluşu olarak TBB'nin bağımsızlığının artırılmasına yönelik önerilerle birlikte mesleğe ilişkin olarak avukatın haklarının, maddi durumlarının, saygınlığının artırılması amacına matuf olarak görülmelidir (TBB Avukatlık Kanunu Değişiklik Önerisi, 2012):

1. Avukatların bilgi edinmesinde kamu kurumları ve diğer kuruluşların yükümlülüklerin artırılması ve bu kapsamda avukata bilgi vermeyenler hakkında 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu 257. madde kapsamında işlem yapılması (2. madde),
2. Avukatlık stajına başlamada sınav şartının getirilmesi ve stajın bir yıldan iki yıla çıkarılması (15. madde),

3. Vekâlet pulu gelirlerinde ve “Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu” gelir ve harcamalarında Adalet Bakanlığı’nın adalet müfettişleri eliyle yaptığı denetleme yetkilerinin kaldırılması (27. madde ve Ek-4. madde),
4. Avukatlık stajına kabul sınavı yanında staj sonu yeterlilik sınavının getirilmesi (3. madde ve 28-32 maddeler),
5. Marka ve patent vekilliği, gayrimenkul satış vaadi ve kat karşılığı inşaat sözleşmeleri yapabilmenin yalnızca baroda kayıtlı avukatlara sınırlandırılması (35. madde),
6. Türk Ticaret Kanunu’na göre kurulmuş sermaye şirketleri, komandit şirketler ve kooperatifler, meslek odaları, meslek odaları birlikleri, İşçi ve İşveren sendikaları ve konfederasyonları, Esnaf ve Sanatkârlar Meslek Kuruluşları Kanunu’na tabi oda, birlik ve federasyonlar, bağımsız bölüm sayısı 100’ün üzerinde olan ve Kat Mülkiyeti Kanunu’na göre yönetilen sitelere sözleşmeli avukat tutma yükümlülüğü getirilmesi (35. madde),
7. Avukatlar ve avukatlık ortaklıkları işyeri açmak için ruhsat ve harca tabi olmaması (43. madde),
8. Avukatlık bürosunda veya avukatlık ortaklığında ücretle çalışan avukatın aylık net ücretinin net asgari ücretin iki katından az olmaması (44/F madde),
9. Mahkemelerin bahçe ve otoparklarından yararlanmada hâkim ve savcılarla eşit şartlar ve bina inşa ve tadilatlarında barodan görüş alma zorunluluğunun getirilmesi (50. madde),
10. Uzman avukatlık müessesinin oluşturulması ve unvanı kullanma yetkisinin verilmesi (55/A madde),
11. “Avukata karşı görevi sırasında veya yaptığı görevden dolayı işlenen suçlar hakkında” ifadesinin, “bürosu, yargı yerleri, icra daireleri, keşif, haciz, muhafaza, satış mahalleri ve avukatlık görevi sebebiyle avukatın bulunduğu sair yerlerdeki görevi sırasında veya yaptığı görevden dolayı avukata ve stajyerine” şeklinde; “bu suçların hâkimlere karşı işlenmesine ilişkin hükümler uygulanır.” ifadesinin “hâkimler ve savcılara karşı” şeklinde değiştirilmesi ve genişletilmesi (57. madde),
12. Avukatların görev sırasında işledikleri suçlardan dolayı haklarında soruşturma açılmasında Adalet Bakanlığı izninin kaldırılması ve yerine TBB izninin getirilmesi; gerekçeli mahkeme kararıyla ve baro temsilcilerinin katılımı yapılabilecek aramaya yazıhaneleri ve konutları

yanına “motorlu araçları”nın dahil edilmesi; avukatın üzerinin yanında “çantasının” da aranamayacağını ifadesinin eklenmesi (58. madde),

13. Baro levhasında yazılı bulunmayanlar ve işten yasaklanmış avukatların yasaklanmış işlemleri yapmaları halinde idari para cezasına çarptırılması hükmünün, “bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası”na çevrilmesi ve maddedeki aykırılık durumlarında hapis müddetlerinin artırılması (63. madde),
14. Asgari ücret tarifesine dayanarak dava sonunda verilen vekâlet ücretinin tahsili konusunda avukata kendi adına icra takibi hakkı tanınması (madde 164),
15. Dava takipçiliği ve dava vekilliği suretiyle vekâlet üstlenmenin kaldırılması (Geçici madde 17).

TBB’nin mesleğe ilişkin önerilerinde dikkat çeken husus, avukatlığın protokol değerinin artırılması ve adalet hizmetinin özel konumunu ön plana çıkararak serbest meslek niteliklerini muhafaza etmek suretiyle hâkim ve savcılarının konumuna eşitleme arzusudur. Bu konu, avukatlığın niye devlet memurluğu biçiminde ele alınmaması gerektiğine dair kadim tartışmaları akla getirmektedir.

Baroların avukatlar tarafından meslek örgütü olarak işlevi konusunda, Liberal Düşünce Topluluğu (LDT) tarafından 2011 tarihli anket sonuçlarına göz atılacak olursa: “Odanızı kendi mesleğiniz için gerekli görüyor musunuz?” sorusuna ankete katılan TBB üyesi avukatların %86’sının “çok gerekli görüyorum, mutlaka olmalıdır” yanıtı verdiğini görmekteyiz. “Odanızın, genel olarak siz meslek erbabına hizmet ettiğini düşünüyor musunuz?” sorusuna katılımcı avukatların %37’si “çok hizmet ediyor”, %38’i “biraz hizmet ediyor”, %15,5’i “pek hizmet etmiyor” ve %8’i “hiç hizmet etmiyor” yanıtını vermiştir (%1,5 fikir belirtmeyen). Benzer bir soruda TBB açısından ise “Odanızın bağlı bulunduğu birlik/konfederasyon yönetiminin meslek mensupları yararına çalıştığını düşünüyor musunuz?” sorusuna %54,3 evet, %42,9 hayır yanıtı verilmiştir (%2,9 fikir belirtmeyen). “Odanızın, mesleğinizin gelişimine katkı sağladığını düşünüyorsunuz?” sorusuna ise %31,5 “oldukça çok sağlıyor”, %43,5 “biraz sağlıyor”, %15 “pek sağlamıyor” ve %9,5 “hiç sağlamıyor yanıtını vermiştir (%0,5 fikir belirtmeyen). (Çaha, Yayla, & Şahin, 2011) Görüldüğü üzere avukatlar mesleki olarak baroları gerekli görmektedir. Baroların avukatlara hizmet ettiği ve mesleki gelişime katkısı konusunda da; gereklilik konusundaki kadar olmasa da bir oйдаşma söz konusudur. Ancak, TBB’nin avukatlar

yararına çalışıp çalışmadığı konusundaki müsavi tablonun, TBB'nin siyasete olan alakasıyla ilgili olsa gerektir.

Sonuç olarak barolar ve TBB mesleğe ilişkin icra ettiği faaliyetler bağlamında; özel alan ile siyasi alan arasındaki ara kuruluşlardan olması, sivil toplum ve devlet arasında devletin mesleğe ilişkin birtakım yetkilerini devralması, *devletli* mesleki örgütlenme içerisinde siyasi düzlemde hak mücadelesi neticesinde kazanılmış yetkilere sahip olması itibarıyla mesleği düzenleyen, denetleyen bir kuruluştur.

4. Mali Yapı

STK'ların mali yapısıyla ilgili en temel husus kâr amacı ve çıkar gütmemektir. Bu anlamda, çalışmaların sağlıklı yürütülebilmesi amacıyla kazanç sağlanabilir, ancak elde edilen kazanç yine var oluş amacı doğrultusunda kullanılmalıdır (Sivil Toplumcunun El Kitabı, 2004, s. 15).

STK'nın kazanç sağlaması, gelir elde etmesi; kendi varlığını sürdürmek ve amaçlarını gerçekleştirmek adına finansman sağlamak üzerine olmalıdır. Bir başka deyişle kazanç sağlamak amaç değil, araç mahiyetinde olmalıdır (Sivil Toplumcunun El Kitabı, 2004, s. 126). Baroların mesleki kuruluşlar olarak iki temel gelir kaynağı vardır: üye aidatları ve harç gelirleri. Üye aidatları STK'lar örneğinde de mevcut iken, harç gelirleri kamusal yetkileri içermesi itibarıyla baroların mali yapısında kamu tüzel kişiliği vesilesiyle elde edilen kaynaklardır.

TBB bütçesi incelendiğinde; birliğin kar amacı gütmeye, elde edilen kazançların avukatlara yönelik sosyal tesis yatırımları, sosyal dayanışma yardımları gibi işlerde kullanıldığı görülmektedir (TBB 33. Olağan Genel Kurul Hesap Raporu, 2015).

Barolar, kamu tüzel kişiliği olmaları nedeniyle harcamalarını yıllık bütçelerle yapmak durumundadırlar. Devletten yardım almazlar, malları kural olarak özel mal niteliğindedir (Duran, 1982, s. 238).

A. Aidatlar

Avukatlık Kanununun madde 65 uyarınca; barolara, avukatlarca ödenen aidatın (kesenek) yıllık miktarı baro genel kurulunca belirlenmekte ve her yılın ocak ve temmuz aylarında iki eşit taksitte ödenmektedir. Aynı kanunun 72. maddesinin (d) bendine göre baro ve TBB yıllık keseneklerinin veya staj kredilerinin tebligata rağmen geri ödenmemesi, baro levhasından silinmeyi gerektiren haller arasında sayılmıştır.

2018 yılı için belirlenen baro keseneği tutarı; İstanbul Barosu için 351,64 TL (www.istanbulbarosu.org.tr, 2018), Ankara Barosu için 540,00 TL (www.ankarabarosu.org.tr) ve İzmir Barosu için 396,00 TL'dir (www.izmirbarosu.org.tr).

Avukatlık Kanunu'nun 117/8 maddesine göre baroların birlik adına avukatlardan tahsil edeceği keseneğin miktarını her avukat için yıllık baro keseneğinin yarısından fazla olmamak üzere tespit etmek, birlik genel kurulunun görevleri arasında sayılmıştır. Bir diğer aidat türü ise; 13.12.2011 tarih ve 28141 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan, Türkiye Barolar Birliği Sosyal Yardım ve Dayanışma Fonu Yönetmeliği'nde yer alan dayanışma aidatıdır. Ölüm yardımı keseneği de denen; ödemekte olan avukatın vefatı hâlinde, aidat birikimi dikkate alınarak yönetim kurulu kararıyla ve eş ve çocuklarıyla sınırlı olmak üzere ölüm yardımı yapılabilmektedir. En son belirlenen birlik keseneği yıllık 78,36 TL, ölüm yardımı keseneği ise yıllık 19,20 TL olarak belirlenmiştir (www.barobirlik.org.tr, 2016b).

Liberal Düşünce Topluluğu (LDT) tarafından 2011 tarihli anket sonuçlarına göz atıldığında: "Odanızın üyelerden aldığı aidat miktarını nasıl karşılıyorsunuz?" sorusuna ankete katılan TBB üyesi avukatların %48'i "oldukça veya çok fazla buluyorum" yanıtı verdiğini görülmektedir (Çaha, Yayla, & Şahin, 2011).

Barolar ve TBB tarafından toplanan aidat gelirlerinin elde edilen kazancın yine var oluş amaçlarına yönelik olarak harcanması anlamında, STK mantığına ters düşmediği görülmektedir.

B. Harç Gelirleri

TBB'nin kamu tüzel kişiliğine sahip olmasının neticelerinden olan kamusal imtiyaz ve ayrıcalıklara sahip olmasının getirdiği harç gelirleri, TBB'nin gelir kalemleri arasındadır.

Kamusal imtiyaz ilkesi gereğince avukatlarca vekâletname sunulan merciler, pul yapıştırılmamış veya pulu noksan olan vekâletname ve örneklerini kabul edemez. Gerektiğinde ilgiliye on günlük süre verilerek bu süre içinde pul tamamlanmadıkça vekâletname işleme konulamaz.

Avukatlık Kanunu'nun 27. maddesinde staj süresince, stajyerlere TBB tarafından kredi verileceği hükme bağlanmıştır. Ödenecek kredinin kaynağı ise avukatların yetkili mercilere sunduğu vekâletnamelere avukatın yapıştıracağı ve TBB'ce basılan pul bedelleri ile geri ödemedem gelen paralar ve bunların gelirleridir. 2018 yılında kullanılacak vekâlet pulu bedeli 8,20 TL'dir (www.zonguldakbarosu.org.tr, 2017). Her yıl yenilenen vekâlet pulu bedeline ayrıca yüzde beş oranında ilave yapılmaktadır. Bu suretle elde edilecek

kaynak avukat stajyerlerinin genel sağlık sigortası primlerinin ödenmesinde kullanılmaktadır. Bu şekilde toplanan tüm pul bedelleri malî yönden Sayıştay denetimine tâbidir. Ayrıca, pul bedelleri ile geri ödemededen gelen paralar ve bunların gelirleri, kredi ödemelerinden arta kalan miktarın dağıtımı ve sarfi, her yıl Adalet Bakanlığı tarafından adalet müfettişlerine yaptırılacak mali denetime tabiidir.

Vekâletnamelere avukatın yapıştıracığı pul bedelleri ile geri ödemededen gelen paralar ve bunların gelirlerinin diğer yarısı ise TBB nezdinde oluşturulan Sosyal Yardım ve Dayanışma Fonu'na aktarılmaktadır. Fon bütçesi sosyal güvenlik, sosyal yardım ve dayanışma hizmetlerinde kullanılmaktadır. Fon gelir ve giderleri, her yıl Adalet Bakanlığı tarafından adalet müfettişlerine yaptırılacak mali denetime tabiidir.

Staj süresince verilen kredinin ilke ve koşulları, kimlere verileceği, miktarı, geri ödeme şekli, geri ödemededen gelen paralar ile kredi ödemelerinden sonra arta kalan miktarın barolar ve Türkiye Barolar birliği arasında dağıtım ve sarf esasları ve fondan yapılacak harcamaların esas ve usulleri ile diğer hususlar, Türkiye Barolar Birliği Yönetim Kurulunca hazırlanacak ve Adalet Bakanlığınca onaylanacak yönetmelikte gösterilir.

Her iki yönetmelik için dikkat çeken husus Adalet Bakanlığının yönetmelikler üzerindeki vesayet yetkisinin tam anlamıyla onay biçiminde oluşu, onayın şart olması ve TBB'ye tanınan herhangi bir ısrar hükmünün bulunmayışdır.

TBB'nin diğer gelir kalemleri de ruhsat geliri, kira gelirleri, faiz gelirleri ve kimlik basım gelirleridir. Gider kalemleri ise; personel, büro, genel kurul, temsil ve amaca yönelik çeşitli giderlerden oluşmaktadır.

Baroların ve TBB'nin mali denetimi Adalet Bakanlığı tarafımdan gerçekleştirilmektedir. 19.06.2002 tarih ve 24790 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Türkiye Barolar Birliği Avukatlık Kanunu Yönetmeliğinin 73. maddesine göre barolar ve TBB üzerindeki Adalet Bakanlığının mali denetimi;

- a) Barolar ve Türkiye Barolar Birliğinin gelir ve giderlerin incelenmesi,
- b) Giderlerin amacına ve usulüne uygun olup olmadığı,
- c) Gelirlerin yasal kaynaklara dayalı ve zamanında eksiksiz olarak kayıtlara intikal ettirilip ettirilmediği,
- d) Üye keseneklerinin tahsil edilip edilmediği,
- e) Türkiye Barolar Birliği keseneklerinin vaktinde ödenip ödenmediği,
- f) Ölüm yardımı keseneklerinin hak sahiplerine ödenmek üzere Türkiye Barolar Birliğine vaktinde gönderilip gönderilmediği,

- g) Barolar ve Türkiye Barolar Birliğinin, memur ve hizmetlilerin prim ve stopaj vergileri ile ücretlerini, baroların avukatlara ait Sosyal Sigortalar Kurumu prim borçlarını zamanında ödeyip ödemedikleri,
- h) Baro hesaplarında herhangi bir suiistimal bulunup bulunmadığı,
- i) CMUK hesaplarının denetimi, hususlarını kapsamaktadır.

TBB'nin mali yapısının aidatlar yönünden sivil toplum kuruluşlarına yakın bir düzlemde olduğu görülmektedir. Öte yandan, kamusal imtiyaz ilkesi gereğince toplanan harç gelirleri ve bunların denetimi kamu kurumu niteliğiyle ilişkilidir.

5. Savunuculuk

Savunuculuk, STK'ların ortak bir çıkar için siyasi karar alma mekanizmalarına etki etme süreci olarak tanımlanabilir. Savunuculuk, politika veya yasa değişiklikleri talep etmeyi veya yapılan değişikliklere katkıda bulunmayı amaçlar. Savunuculuk faaliyetleri için farklı roller benimsenebilir. Denetleyici ve izleyici savunuculuk türünde bir STK'nın ilgili olduğu alandaki yasa yapımını ve uygulanmasını incelemesi şeklinde gerçekleşir. Bir diğer rol ise; düşünce üretimi, sorunlarla ilgili çözüm önerileri sunulması ve hayata geçirilmesi biçiminde gerçekleşir. Hizmet sağlamak yoluyla pilot uygulamaları oluşturup bu uygulamanın yayılmasını amaçlamak ise bir başka savunuculuk rolüdür (Aksakoğlu, 2009).

TBB'nin yukarıda bahsedilen savunuculuk rollerinin hepsini uyguladığı vakıadır. TBB gerek anayasa önerileri gerekse de kendi ilgi alanında Avukatlık Yasa önerilerinde bulunmaktadır. Aynı şekilde, 2016 Anayasa referandumuna ilişkin hazırladığı karşılaştırmalı ve açıklamalı metin örneğinde görüldüğü üzere; denetleyici ve izleyici savunuculuk türünü de uygulamaktadır. Birlik bünyesindeki Avukat Hakları Merkezi, İnsan Hakları Merkezi, Yasa İzleme Merkezi, Avukatlık Kanunu'nda Yapılması Gereken Değişiklikleri Hazırlama Komisyonu da bu amaca matuf kurulan iştiraklerdir.

A. Baskı Grubu Niteliği

Sivil toplum, devletin yani siyasal toplumun dışındaki alanı betimlemek üzere kullanılsa da; sivil toplum kuruluşlarının siyasi iktidarla etkileşime girmesi kaçınılmazdır. Siyasa üretim süreci, sivil toplumun da mevcudiyeti ve işleyişi ile ilgili kararları da kapsamaktadır. Bunun yanında sivil toplum öğelerinin, kendini oluşturan unsurların

değerlerinin ve çıkarlarının savunuculuğunu yaptığı hesaba katılırsa baskı grubu niteliği ortaya çıkar.

Müşterek çıkarları etrafında birleşen örgütlü ve bilinçli grupların, çıkarlarını hayata geçirmek için siyasi ve idari makamları etkilemeye çalışması, demokrasinin yalnızca temsili değil aynı zamanda katılımcı olmasının şartlarından (Aksoy, 2008). Siyasal iktidardan bazı talepleri olması ve birlik şuuruna sahip olmaları itibariyle menfaat gruplarından ayrılan baskı grupları, halkın yönetime katılmasının araçlarından.

Bazı görüşlere göre ise menfaat – baskı grubu ayrımı yapmak olanaksızdır. Çoğulcu toplum modelinde kitlelerin gerçek iradesini belirleyip yönetime meşruluk kazandıran grupların görünürdeki amaçları menfaat de olsa, faaliyetlerinin belli bir anında iktidarla karşılaşmaları onların fonksiyonel görevidir. Bu nedenle, menfaat açık işlev olan gruplarda her daim siyaset gizli işlevdir (Akad M. , 1976, s. 68).

Sivil toplum kavramının tekabül ettiği alan, yalnızca siyasi toplumu etkileme alanının dışında bir alana tekabül etmesi itibariyle baskı gruplarını kapsar, ancak onlardan ibaret değildir. Her sivil toplum kuruluşu -siyasi iktidardan taleplerini karşılamak adına siyasa sürecine katılımı nispetinde- aynı zamanda bir baskı grubu olabilir de; her baskı grubu, aynı zamanda sivil toplum kuruluşu olmayabilir. Nitekim sivil topluma dahil olmasalar bile ordu, üniversiteler, bürokrasi de baskı grubu olarak sayılabilmektedir.

Baskı gruplarının temsili çoğulcu modelde gönüllü örgütlenmeler eliyle serbest biçimde gelişirken, korporatist sistemde *devletli* kılınan kimi örgütlenmeler yoluyla menfaat temsil modeli oluşturulmaktadır. Elveriş'e (2014, s. 7) göre 1961 Anayasasında mesleki örgütlenmelere kazandırılan anayasallıkla birlikte barolara ve 1969 yılında Avukatlık Kanunu ile TBB'nin baskı grubu niteliğinin korporatist bir yanı vardır. TBB ile diğer devlet kurumları arasındaki ilişkinin genelde çatışmacı niteliği ise model olarak var olan korporatist sistemin, siyasa ortaklığına dönüşmediği fikrini desteklemektedir. Bunun nedenleri olarak yazar, Türkiye'deki devlet geleneğinin baskı gruplarıyla işbirliğine yanaşmayan anlayışı, avukatların ortak çıkar belirleme ve savunmadaki sorunları ve hukuk mesleğinin siyasete yakınlığı ve angaje olmasını sayar.

Avukatlık Kanunu madde 110'da²⁷ sayılan TBB'ye verilen görevlerin birçoğu koruyucu menfaat grubu tanımına uysa da; aynı kanunun 95/21 maddesinde baroların ve

²⁷ Avukatlık Kanunu 110. madde: "Türkiye Barolar Birliğinin görevleri şunlardır :

1. Baroları ilgilendiren konularda her baronun görüşünü öğrenip, ortaklaşa görüşmeler sonunda çoğunluğun düşünce ve görüşünü belirtmek, 2. Baroların çalışmalarını ortak amaca ulaşacak şekilde tasarlayıp meslekin gelişmesini sağlamak, 3. Baro mensuplarının genel menfaatlerini ve meslekin ahlak, düzen ve geleneklerini korumak, 4. Türkiye barolarını ve mensuplarını birbirine tanıtarak aralarındaki meslek bağı

110/17 maddesinde TBB'nin görevleri arasında sayılan ve 2001 yılında 4667 sayılı Kanunla eklenen "hukukun üstünlüğünü ve insan haklarını savunmak ve korumak, bu kavramlara işlerlik kazandırmak", TBB'nin siyasi iktidar üzerinde kurduğu baskının perdesi olmaktadır.

Aynı kanununun 121/18 maddesiyle TBB yönetim kuruluna verilen "meslekî dayanışmanın sağlanması ve devamlılığı için her türlü çalışmalarda bulunmak, mesleğe ve meslek mensuplarına yönelik hak ihlallerine karşı avukatlık mesleğini ve meslektaşlarını savunmak ve bu konularda her türlü yasal ve idarî girişimde bulunmak" ve 123/6 maddesiyle TBB Başkanına verilen "meslek onuru ve bağımsızlığı ile ilgili işlerde kanunlar ve meslek kurallarının gereğini her türlü organlara karşı savunmak ve bu konuda doğrudan doğruya veya dolayısıyla kendisini göreve zorlayan hususları yapmak" görevleri de teorik manasıyla örtüşen -mesleki çıkarların savunusu- baskı grubu niteliğine işaret etmektedir.

TBB'ce 2001, 2007 ve 2011 yıllarında yapılan Anayasa önerileri, 2012 yılında yaptığı Avukatlık Kanunu önerileri de TBB'nin baskı grubu olarak; temsil ettiği mesleğin, mensuplarının çıkarlarını yasama meclisi üzerine baskı kurarak gerçekleştirmeye çalıştığı görülmektedir.

TBB dışında avukatların baskı grubu niteliklerine hizmet eden bir diğer faktör; meclis aritmetiğindeki avukat sayılarıdır. Son dört dönem milletvekili meslek dağılımında en büyük oran hep avukatların olagelmektedir. TBMM'de 23. dönem milletvekillerinin 92'si hukukçu (www.tbmm.gov.tr, 2007), 24. dönem milletvekillerinin 97'si avukat (www.turkiyehukuk.org, 2015), 25. dönemde 93 avukat (www.milliyet.com.tr, 2015), 26. dönemde ise 127 avukat (www.kanalahaber.com, 2015) milletvekili seçilmişlerdir.

kuvvetlendirmek, 5. Her il merkezinde baro kurulmasına ve vatandaşlarda kendilerine ait davaları avukatlar eliyle açmanın ve savunmanın lüzum ve faydaları hakkındaki inancı yerleştirmeye çalışmak, 6. Kanunların memleket ihtiyaçlarına uygun olarak gelişmesi ve yürütülmesi yolunda dileklerde, yayınlarda bulunmak, gerekirse ön tasarılar hazırlamak, 7. Baroları ilgilendiren konularda görüşünü yetkili mercilere duyurmak, 8. Adalet Bakanlığının, yargı veya yasama yetkisini taşıyan mercilerin ve baroların soracakları adli ve mesleki konular hakkında görüş ve düşüncelerini rapor halinde bildirmek, 9. Avukatların meslekte gelişmelerini teşvik edecek ve sağlayacak her türlü tedbirleri almak, 10. Mahkeme içtihatlarının sistemli bir surette toplanması ve yayınlanması için Adalet Bakanlığı ve yargı mercileri ile işbirliği yapmak, 11. Kanunların avukatlara tanıdığı hakların gerçekleşmesine ve yüklediği görevlerin tam ve şerefli bir şekilde yerine getirilmesine çalışmak, 12. Baro mensuplarının ilmi ve mesleki seviyelerini yükseltmek için kitaplık açmak, dergi çıkarmak, konferanslar düzenlemek, telif ve tercüme eserler meydana getirilmesini teşvik etmek, 13. Meslekin daha cazip bir hale getirilmesi ve bu konuda yazılı amaçlara erişilebilmesi için düşünülecek çare ve tedbirleri görüşmek üzere zaman zaman toplantılar düzenlemek, 14. Memleket içinde kurulmuş hukukla ilgili kurul ve kurumlarla ilgilenmek ve temaslarda bulunmak, 15. Yabancı memleket baroları, avukatlar birlikleri ve hukuk kurumları ile temaslarda bulunmak ve uluslararası kongrelere katılmak, 16. Uyulması zorunlu meslek kurallarını tespit ve tavsiye etmek, 17. Hukukun üstünlüğünü ve insan haklarını savunmak ve korumak, bu kavramlara işlerlik kazandırmak. 18. Kanunlarla verilen diğer yetkileri kullanmak."

2001 yılında 4667 sayılı Kanunla, 1136 sayılı Avukatlık Kanunu ciddi değişikliklere uğradığında TBMM Adalet Komisyonu tutanaklarına göz atıldığında meclisteki avukat ağırlığının baskı grubu olarak diğerlerini nasıl rahatsız ettiğine tanıklık edilmektedir. Hukuk bilgisine sahip olmanın verdiği avantajı kullanan avukatlar, mecliste kendi lehlerine olacak düzenlemelerde baskı grubu olarak hareket etmişlerdir. Nitekim Adalet Komisyonu çalışmalarında Komisyon üyesi Tunceli Milletvekili Kamer Genç'in 27 Mart 2000 tarihli muhalefet şerhinde, avukatların mecliste baskı grubu olarak kendi ve meslek grupları lehine nasıl menfaat savunuculuğu yaptıklarını özetlemiştir:

1136 sayılı Avukatlık Kanununda çok önemli ve kapsamlı değişiklikler getiren bu yasa tasarısı ile Avukatlık mesleği çok cazip hale getirilmekte ve bunların oluşturduğu baro ve barolar birliği ise; Anayasanın 135 inci maddesine aykırı bir biçimde kendi başlarına buyruk, faaliyetlerinde hiçbir sınırlama getirilmeyen, idarenin denetimi dışına çıkarılarak diğer meslek kurumlarından farklı özel imtiyazlı bir meslek kurumları statüsüne kavuşturulmuşlardır. Bu tasarının esas komisyonu olan Adalet Komisyonunun başkanı ile üyelerinin % 85-90'ına yakını avukat olan kişilerdir.

...

Yargılamada savunmanın önemli unsuru olan Avukatlık mesleğinin icracıları olan avukatların şahsî kazanç elde etme hedeflerinin temel amaç olduğu görmemezlikten gelinemez. Bu durumda yapılacak düzenlemede en fazla korumaya muhtaç olan ve hukuk ve kural bilmemek durumundaki vatandaşların haklarının korunması temel ilke olması gerektiği halde, getirilen yasa ile bu husus tamamen göz ardı edilerek meslek şovenizminin hâkim olduğu komisyon başkanı ve üyeleri maalesef tek amaç olarak avukatları korumaya yönelik düzenleme yolunu seçmişlerdir.

...

Barolar Birliği dışında birçok kamu kurumu niteliğinde meslek grubu bulunduğu halde bunların hiçbiri böyle bir avantaja ve ayrıcalığa sahip değildirler. Bu hususu komisyonda dile getirdiğimizde % 90'ı avukat olan komisyon üyeleri bu hususun kendilerini ilgilendirmediğini, kendilerinin avukat oldukları için ancak avukatlarla ilgili iyileştirme ve düzenlemeleriyle uğraştıklarını, diğer meslek grupları ile ilgili iyileştirmelerin ise ilgili meslek sahibi milletvekillerinin yapması gerektiğini, böylece meslek şovenizmi ile hareket ettiklerini açıkça kabul etmişlerdir (4667 sayılı Kanun Teklifi ve Adalet Komisyonu Raporu, 2001).

Gözler'e (2009, s. 611) göre meslek kuruluşu olarak baroların kendi mensuplarına iş sağlamak amacıyla baroların 2 Mayıs 2001 tarih ve 4667 sayılı kanunda değişiklik yönünde baskı yapmak suretiyle, sermaye miktarından beş kat ve daha fazla esas sermayesi

bulunan anonim şirketlere ve üye sayısı 100 veya daha fazla olan yapı kooperatiflerine sözleşmeli bir avukat çalıştırma zorunluluğu getirterek özel çıkarlarına hizmet etmişlerdir. Kendi mensuplarına iş sağlamak istemişlerdir.

Konuyla alakalı bir avukat tarafından TBB Dergisi'ndeki makalede geçen şu ifade de ekonomik olarak varılmak istenen noktayı özetlemesi itibarıyla manidardır:

Avukatlar Türkiye'de ticaret odasına kayıtlı tüccarların, bütün şirketlerin, kooperatiflerin, odaların, sendikaların, kamu yararına kurulmuş derneklerin, üye sayısı 50'yi aşan derneklerin, muhtarların ve hatta ailelerin vekili olarak görev yapmalıdır. Avukatlar büyük ticari ve idari kuruluşların, bunların özel sektör olması, kamu sektörü olması fark etmeksizin kararlarına katılmalıdır. Avukatlar hukukun güvencesidir, hukukun sigortasıdır (İnal, 2001, s. 244).

TBB'nin anayasa önerilerinde kuruluşun tüzel kişiliği, otonomisi ve yargı içerisindeki konumunu güçlendirme çabalarının vurgulandığı görülmektedir. Daha fazla yetki, daha az hesap verebilir bir yapıda tasarlanan TBB'nin, baskı grubu niteliği ortaya çıkmaktadır.

4667 sayılı Kanunla 2001 yılında sisteme giren baro sınavı, 2006 yılında 5558 sayılı Kanun ile yürürlükten kaldırılmış olsa da; TBB'nin mesleğe girişte denetimi sağlamak adına önerdiği ve arzı kontrol adına yeni hukuk fakültelerinin kurulmasını engelleme ve hukuk fakültelerinin puanlamak suretiyle (www.barobirlik.org.tr, 2017a) arzın çokluğuna dikkat çektiği görülmektedir. Bu çerçevede, TBB'nin arzı kontrol etme konusundaki yetkileri hükümetle paylaşmama arzusu ön plana çıkmaktadır.

TBB'nin baskı grubu niteliğiyle ilgili dikkat çeken husus; sahip olduğu kamu tüzel kişiliğinin ve kamu kurumu niteliğinde olması itibarıyla kazandığı *devletliliğin* buna ne derece müsaade edeceğidir. Nitekim bu konuda TBB Başkanı'nın her yıl adli yıl açılış törenlerinde yaptığı konuşmaların, 2014 yılında Danıştay'ın kuruluş yıldönümünde yapılan konuşma sırasında dönemin Başbakanı ile TBB Başkanı arasında yaşanan gerilim neticesinde (www.sozcu.com.tr, 2014), 2015 yılında TBB tarafından ana muhalefet liderinin de katılımıyla "alternatif" adli yıl açılışı yapılmıştır (www.hurriyet.com.tr, 2015). 2017 yılında ise bu kez adli yıl açılışına, TBB Başkanının "dinleyici" olarak davet edilmesi üzerine, açılışa katılmama karar almıştır (www.hurriyet.com.tr, 2017).

10 Mayıs 2014 tarihinde Danıştay'ın kuruluş yıldönümünde dönemin TBB Başkanı ile Başbakanı arasında yaşanan gerilimde, Başbakan'ın sarf ettiği "Yasal hakkı da yok, ama maalesef biz tüzükle böyle bir şeye söz veriyoruz" (www.radikal.com.tr, 2014) cümlesi bir TBB'nin baskı grubu sınırlarının kendine hatırlatılması mahiyetinde olmuştur. Zikredilen

tüzükle ilgili bir şey bulunamasa da, adli yıl açılışına dair, 2797 sayılı Yargıtay Kanunu başlıklı mülga 59. maddesindeki “Her adli yıl Ankara’da bir törenle açılır. Yargıtay Birinci Başkanı bir konuşma yapar. Açılış konuşmasının metni ve tören gündemi üzerinde daha önceden Başkanlar Kurulunun düşüncesi alınır.” hükmünün 2 Aralık 2014 tarih ve 6572 sayılı Kanununun 26. maddesiyle kaldırıldığı görülmektedir. Yaşanan tartışma hakkında, dönemin Başbakanı tarafından bir gazeteye verilen demeçte: “Bu törenlerin her yıl ihtilalci zihniyet tarafından siyasetçiye ayar verme ayinlerine dönüşmesinden de çok rahatsız” (www.haberler.com, 2014) ifadesi, 1961 Anayasasıyla getirilen vesayet kurumları - seçilmişler çekişmesini ve alanlarının birbirine hatırlatılması mahiyetindedir.

Ezcümle, TBB’nin baskı grubu olabilme potansiyeli kamu tüzel kişisi - meslek kuruluşu - sivil toplum kuruluşu sıfatlarından hangisini tercih ettiğine ve konjonktürel olarak siyasi iktidarın TBB’yi hangi sıfatla görmek istediğine göre değişmektedir. TBB hukukun üstünlüğünü ve insan haklarını savunmayı oldukça geniş yorumlayıp, bu husustaki fikirlerini siyasal alana taşıma isteğindedir. Siyasi iktidar ise oluşan bu yeni muhalefet odağının meşruiyetini sorgulamakta ve kamu tüzel kişiliğinin sınırları içerisinde kalmasını talep etmektedir.

2014 yılındaki tartışmaya ilişkin TBB Başkanı’nı eleştiren Kahramanmaraş, Sivas ve Ordu baro başkanları tarafından getirilen eleştirilerde bir meslek dayanışma kuruluşu ve yargının kurucu unsurlarından biri olan baroların görevleri ve sorumlulukları bu çerçevede hak, hukuk, avukat kavramları içerisinde yürütülmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Avukatların ve yargının sorunlarına katkı sağlamadığını belirttikleri konuşmaları siyasete müdahale olarak gereksiz olarak nitelendirmişlerdir (www.haberler.com, 2014).

Kendi içerisinde demokratik yapılanma, aktif katılım, hesap verebilirlik, temsilde adalet konularında önceki bölümlerde bahsettiğimiz sorunları yaşayan ve temsil ettiği kitle açısından dahi rıza ve meşruiyeti sorunlu olan TBB organlarının, genel bir meşruiyete sahipmişçesine kendi mesleki hak ve çıkarları dışında günlük siyasi polemiklere girme isteği TBB’nin hem sivil toplum hem de kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşu niteliklerine zıt düşmektedir.

B. Kamu Yararını Gözetme

Klasik liberal görüşe göre devletin adalet, güvenlik ve savunma hizmetleri, yüksek derecede kamusalılık ihtiva etmeleri itibarıyla devletin bizatihi ya da denetim ve gözetiminde gerçekleştirilmesi gereken hizmetlerdir. Bu hizmetleri gerçekleştirirken de devlet, ya merkezi idare içinde devlet tüzel kişiliği içinde ya da yerinden yönetim esasınca

kamu tüzel kişilikleri vasıtasıyla gerçekleştirmektedir. TBB'ye kamu tüzel kişiliği ve meslek kuruluşu olarak kamu kurumu niteliğinin verilmesi, adalet hizmetinin içerdiği yüksek derecedeki kamusal ve avukatlığın “kamu hizmeti” (Avukatlık Kanunu md. 1) niteliği ile ilgilidir.

27 Ağustos - 7 Eylül 1990 tarihleri arasında Havana'da toplanan Suçların Önlenmesine ve Suçların Islahı Üzerine Birleşmiş Milletler Konferansı tarafından kabul edilen Avukatların Rolüne Dair Temel Prensipler (Havana Kuralları) uyarınca:

Avukatların meslek örgütleri, mesleki standartların ve meslek ahlakının yüceltilmesinde, üyelerinin baskıya, haklarının yersiz olarak kısıtlanmasına ve ihlal edilmesine karşı korunmasında, ihtiyacı bulunan herkese adli hizmet sağlanmasında ve hükümet ve diğer kuruluşlarla işbirliği yaparak adaletin ve kamu yararının daha fazla gerçekleştirmesinde hayati bir role sahip olduğunu... (www.un.org, 1990)

belirtilerek baroların mesleki düzeni sağlama, üyelerin haklarını savunma görevlerinin nihai amacı olarak adaletin ve kamu yararının gerçekleşmesini belirtmektedir.

1982 Anayasasının 135. maddesi 1. fıkrasında KKNMK'ların amaçları arasında sayılan “mesleğin genel menfaatlere uygun olarak gelişmesini sağlamak” ilkesi, genel menfaat yani kamu yararı ilkesine atıf yapmaktadır. İlginç olan husus Avukatlık Kanunu'nda “genel menfaat” yani kamu yararı teriminin, meslek mensuplarının genel menfaatleri bağlamında ifade edilmesidir. 1136 sayılı Avukatlık Kanununda “genel menfaat” terimi iki maddede yer almaktadır. Madde 110/3'te TBB'nin görevleri arasında sayılan “Baro mensuplarının genel menfaatlerini ve meslekin ahlak, düzen ve geleneklerini korumak”tan maksat kamu yararı değil, avukatların yararı olsa gerektir. İkinci olarak madde 115, 3. fıkrada Adalet Bakanı'na verilen, TBB Genel Kurulunu olağanüstü toplantıya çağırılmasını Birlik Yönetim Kurulundan isteme yetkisinin, “adaletin ve meslekin genel menfaatleri” üzerine olduğunu hükme bağlamıştır. Yine burada da kamu yararına atıf yoktur, mesleğin genel menfaati yanında adaletin genel menfaati gibi muğlak bir ifadeyle, Adalet Bakanı'na verilen talep yetkisi sınırlandırılmıştır. Netice itibarıyla, anayasadaki mesleki kuruluşlara ilişkin kamu yararı ilkesi, Avukatlık Kanununa yansı(tıl)mamıştır.

Kamu tüzel kişilerinin kendi özel ya da grupsal çıkarlarını değil, kamu yararını gözetmeleri esas olsa da; TBB'nin bu noktada klasik kamu tüzel kişisi tanımına uymadığı da açıktır. Meslek kuruluşu olarak TBB'nin asli görevi, kamu hizmetleri ya da faaliyetleri değil, avukatların hak ve çıkarlarını toplum yararı çerçevesinde izlemek ve sağlamaktır. Bu açıdan yetkileri de sayılı ve sınırlı kamusal nitelikteki işlemleri yapmaktan ibarettir (Duran,

1982, s. 235). Tabiatıyla Duran tarafından dile getirilen bu ifade 2001 yılı değişikliklerinden öncesine ait olması nedeniyle, mevcut durumda ‐hukukun üstünlüğü ve insan haklarını savunmak‐ görevinden kaynaklanan sorunlardan önceki bir döneme rast gelmektedir. TBB'nin bu kapsamda kendisine çizdiği sınırlar ve sayılı yetkilerinin olmadığı görülmektedir.

Avukatlık Kanununda kamu yararına yönelik faaliyetlerden birisi madde 37'de belirtilen işi iki avukat tarafından ret olunan kimsenin, kendisine bir avukat tayinini baro başkanından isteyebilmesidir. Bu şekilde tayin olunan avukat, baro başkanı tarafından belirlenen ücret karşılığında işi takip etmek zorundadır. Bu maddeyle herkese avukatla dava açma hakkı tanınmaktadır. Aynı şekilde Ceza Muhakemesi Kanunu gereğince soruşturma ve kovuşturma makamlarının talebi üzerine müdafî veya vekillerin görevlendirilmeleri kamu yararına yönelik faaliyetleri arasındadır. 02.03.2007 tarih ve 26450 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Ceza Muhakemesi Kanunu Gereğince Müdafî ve Vekillerin Görevlendirilmeleri ile Yapılacak Ödemelerin Usul ve Esaslarına İlişkin Yönetmeliğin 8. maddesi uyarınca ve asgari ücret tarifesi dışında hazırlanacak tarife gereğince ödenecek meblâğ Adalet Bakanlığı bütçesinde bu amaçla ayrılan ödenekten karşılanmaktadır.

Kamu yararı adına TBB'nin ve baroların ifa ettiği görevler arasında adli yardım hizmeti sayılabilir. Avukatlık Kanunundaki tanımıyla adli yardım: ‐avukatlık ücretlerini ve diğer yargılama giderlerini karşılama olanağı bulunmayanlara bu Kanunda yazılı avukatlık hizmetlerinin sağlanmasıdır‐ (madde 176). Adli yardım hizmeti, baro merkezlerinde, baro yönetim kurullarınca avukatlar arasından oluşturulan adli yardım büroları tarafından yürütülmektedir (madde 177). Adli yardım isteminin, istem sahibinin isteminde haklı olduğunu gösterdiği delillerle kanıtlanması ve büro tarafından kabulü halinde; büro gerekli işlemleri yapmak üzere bir veya birkaç avukatı görevlendirmektedir (madde 178, 179). Adli yardımla görevlendirilen avukatlara gerektiğinde ödenecek ücretler, büroda görevlendirilecekler ödenecek ücretler ve büro giderlerinin karşılanması noktasında, adli yardım bürolarının gelirleri:

- a) İki yıl öncesine ait kesin hesap sonuçlarına göre tespit edilen toplam miktarlar esas alınarak 492 sayılı Harçlar Kanununa bağlı (1), (2) ve (3) sayılı tarifelere göre alınan harçların yüzde ikisi ile idarî nitelikteki para cezaları hariç olmak üzere para cezalarının yüzde ikisi,
- b) Baroya düşecek paylar ile kamu ve özel kurum ve kuruluşlarından, il veya belediye bütçelerinden baroya yapılan yardımlar,

- c) Bu amaçla yapılan her türlü bağışlar,
- d) Adli yardım görevinden çekilen avukatların yatıracığı ücret,
- e) Adli yardımla görevlendirilen avukatın aldığı ücretin yüzde onu ile davadan haklı çıkan adli yardımdan yararlanan kişinin avukat ücretinden başka, yararlandığı kısmın yüzde beşidir (madde 180).

Adli yardım giderlerinin devletin bütçesinden, yardım, bağış ve avukatların keseneklerinden karşılandığı görülmektedir.

Adli yardım haricinde baroların kamu yararı adına yaptığını iddia ettiği hukukun üstünlüğü ve insan haklarını savunma vazifesinden mülbem, meslekle ilgili konular haricinde dava açma ehliyetinin bulunup bulunmadığı tartışmalı bir husustur. Danıştay 14. Dairesi bir kararında (21.09.2011 tarih ve 2011/13742 Esas, 2011/796 Karar):

Baroların hukukun üstünlüğünü ve insan haklarını savunmak, korumak ve bu kavramlara işlerlik kazandırmak konusunda yasal olarak yetkili kılındığı konusunda duraksama bulunmamakla birlikte, Baroların hukukun üstünlüğünü savunma görevinin avukatlık mesleğinin geliştirilmesi çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğinden, Baroların avukatlık mesleğini ilgilendirmeyen ve avukatların ortak menfaatlerini koruma amacı dışında kalan işlemleri dava konusu etmesi durumunda, bu davaların subjektif ehliyet koşulunun bulunmaması nedeniyle reddedileceği tabiidir.

diyerek baroların genel dava açma ehliyetini reddetmiştir. Başka bir davada bu kez Yargıtay 14. Hukuk Dairesi baroların genel dava ehliyetini reddetmiştir (04.14.2011 tarih ve 2013/5359 Esas, 2013/7140 Karar):

Barolar, hukukun üstünlüğünü ve insan haklarını savunmak, korumak ve bu kavramlara işlerlik kazandırmak konusunda yasal olarak yetkili kılınmış olmakla birlikte, Baroların hukukun üstünlüğünü savunma görevinin avukatlık mesleğinin geliştirilmesi çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğinden, Baroların avukatlık mesleğini ilgilendirmeyen ve avukatların ortak menfaatlerini koruma amacı dışında kalan işlemleri dava konusu etmesi durumunda, aktif dava ehliyetinin bulunduğu düşünülemez. Kuruluş amacı, avukatlık mesleğini geliştirmek ve avukatlık mesleğini yapanların birbirleri ve iş sahipleri ile aralarındaki ilişkileri geliştirmek olup onlar adına bu davayı açma görev ve yetkisi yoktur.

Bu kararlardan anlaşılacağı üzere barolara ve TBB'ye tüm davalara katılma hakkı verilmemektedir. Davanın niteliğine göre menfaat ihlalinin aranacağı hükme bağlanmaktadır. Nitekim 2012 tarihli TBB Avukatlık Kanunu önerisinde barolara kanunda sayılan hukukun üstünlüğü, insan haklarını savunmak ve korumak ve diğer meslekle ilgili

konularda dava açma ve açılan her davaya katılma hakkının verilmesi hususunda kanunun 76. maddesinin değiştirilmesi önerilmiştir (TBB Avukatlık Kanunu Değişiklik Önerisi, 2012).

Liberal Düşünce Topluluğu (LDT) tarafından 2011 tarihli anket sonuçlarına bakıldığında: “Odanızın yönetimiyle ilgili aşağıdaki yargılardan hangisine katılırsınız?” sorusuna ankete katılan TBB üyesi avukatların %50,5’i “çoğunlukla meslek erbabının çıkarı için çalışır”, %26’sı “çoğunlukla kendi çıkarı için çalışır”, %12 fikir belirtmeyen ve sadece %11,5’i “çoğunlukla halkın çıkarı için çalışır” yanıtını vermiştir (Çaha, Yayla, & Şahin, 2011). Görüldüğü gibi ankete cevap veren avukatların çok azı, barolara bahşedilen “devlet”in asıl amacı olan genel menfaat ve kamu yararının, baro yönetimleri için öncelik teşkil ettiğini düşünmektedir.

Kamu yararını gözetme hususunun hem sivil toplum hem de kamu tüzel kişilikleri açısından ortak bir ilke olduğu düşünüldüğünde; TBB’nin yasalarca kendine vaz edilen görevlerinin dışında bu ilkeye riayet etme hususunda istekli olmadığı görülmektedir. Devlet içerisinde alan kazanımı yarışına dönüşen ve mesleki taassupla birleşen çıkarıcı zihniyet, mesleki çıkarı öncelemektedir. Genel çıkar, mesleki iştaha feda edilmekte ve statü bilinci, kamu yararına üstün gelmektedir.

C. Siyasi Tarafsızlık

1982 Anayasasının 135. maddesinin 4. fıkrasında kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşları ve üst kuruluşları organlarının seçimlerinde siyasi partilerin aday gösteremeyeceği hükmü düzenlenmiştir.

1136 sayılı Avukatlık Kanunu’nda barolar (md. 76/2) ve TBB (md. 111/1) için öngörülen kuruluş amaçları dışında faaliyette bulunamayacakları hükmü, siyasetle uğraşmayı barolara ve TBB’ye yasaklamıştır. TBB’nin bu hükmü aşmasının, çoğunlukla aynı kanunda TBB’ye verilen “hukukun üstünlüğünü ve insan haklarını savunmak ve korumak, bu kavramlara işlerlik kazandırmak” (md. 110/17) göreviyle mümkün olduğu görülmektedir.

10 Mayıs 2014 tarihinde TBB Başkanı ve Başbakan arasında yaşanan gerginliğin ardından, 5 Eylül 2015 tarihinde TBB’ce yapılan “alternatif” adli yıl açılışına siyasi parti liderlerinden yalnız ana muhalefet liderinin katılması buna örnektir (www.hurriyet.com.tr, 2015). Çaha’ya (2011) göre:

Faaliyet alanıyla doğrudan ilgili olmamakla birlikte Tabipler Birliği ile Barolar Birliği de özelleştirmeyi öncelikli gündem maddeleri arasına alarak ön cephelerde

özelleştirmeye karşı savaşıyorlar. Sadece özelleştirme değil, aynı zamanda Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği, Kıbrıs konusu, dinî ve siyasî özgürlükler gibi gerçekten siyaset alanını ilgilendiren konular da bu tür kuruluşların gündemlerinde önemli bir yer işgal etmiştir ve etmeye devam etmektedir (s. 221).

Gerçekten de TBB Başkanı'nın ülke gündemini işgal eden birçok konuda, siyasi iktidarın kimi zaman yanında, kimi zaman da karşısında söylevlerden kaçınmaması ve tam anlamıyla siyasetin içinde olması, ister sivil toplum kuruluşu isterse de kamu tüzel kişiliğine sahip kamu kurumu niteliğinde bir meslek kuruluşu olması bağlamında ele alınsın ideali yansıtmadığı açıktır.

Liberal Düşünce Topluluğu (LDT) tarafından 2011 tarihli anket sonuçları ele alındığında: “Siyasi partilerin odanız üzerinde etkili olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna ankete katılan TBB üyesi avukatların %59'unun “etkilidir” yanıtı verdiğini görmekteyiz. Yine aynı anketteki “Oda yöneticilerinin siyasi duruşunu genel olarak nasıl buluyorsunuz?” sorusuna avukatlar %68 oranında “siyasi buluyorum” yanıtını vermiştir. TBB açısından bu oran %64,3 olmuştur. “Size göre odanızın yönetimi her siyasi görüşü temsil ediyor mu?” sorusuna katılımcı avukatların %37,5'i “sadece tek görüşü temsil ediyor” yanıtını vermiştir. (Çaha, Yayla, & Şahin, 2011) Baro seçim sistemindeki anti demokratik uygulamalar ve onun getirdiği oligarşik yapının oluşturduğu ve yasama organınca verilen yetkilerin suiistimali ve aşılması neticesinde barolar ve TBB'de siyasi duruş ciddi bir sorun teşkil etmektedir.

D. Demokratik İlkeleri Benimseme

1961 Anayasası'nda KKNMK'lar için 122. maddesinde “Meslek kuruluşlarının tüzükleri, yönetim ve işleyişleri demokratik esaslara aykırı olamaz.” denilerek meslek kuruluşu olarak baroların yalnızca kuruluş kanunlarının değil aynı zamanda yönetim ve işleyişlerinin de demokratik olması gerektiği hükme bağlanmıştır. Her ne kadar 1982 Anayasasında bu ifade kanun koyucu tarafından dile getirilmese de; Anayasanın 135. maddesinin 3. fıkrasında yer alan meslek kuruluşlarının, kuruluş amaçları dışında faaliyette bulunamayacakları hükmü ve Avukatlık Kanunu 76. maddesinde baroların “...çalışmalarını demokratik ilkelere göre sürdüren kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşlarıdır. Barolar, kuruluş amaçları dışında faaliyette bulunamazlar.” hükmü birlikte değerlendirildiğinde barolara verilen demokratik ilkeleri benimseme görevi ortaya çıkmaktadır.

Avukatlık Kanunu 111. maddesi 1. fıkrasında TBB'nin, kuruluş amaçları dışında faaliyette bulunamayacağı ve aynı kanunun 77. maddesi 5. fıkrasında:

Amaçları dışında faaliyet gösteren barolar ile Türkiye Barolar Birliği sorumlu organlarının görevlerine son verilmesine ve yerlerine yenilerinin seçilmesine, Adalet Bakanlığının veya buldukları yer Cumhuriyet Başsavcılığının istemi üzerine, o yerdeki asliye hukuk mahkemesince basit usule göre yargılama yapılarak karar verilir ve dava en geç üç ay içinde sonuçlandırılır.

Demokratik ilkeleri benimseme TBB açısından, birey açısından ifade ettiği anlamın ötesinde bir anlam ifade edeceği açıktır. Demokrat bireyden beklenen üzerine düşen sorumlulukları yapması iken; TBB'nin, STK - kamu tüzel kişisi - meslek kuruluşu olarak benimsemesi gereken demokratik ilkeler değişmektedir.

TBB'yi kamu tüzel kişisi olarak kamu kurumu niteliğinde olduğu düşünüldüğünde, idarenin içerisinde yer alan bir kuruluş olarak benimsemesi gereken demokratik ilkelerin yasa tarafından kendine verilen görev ve yetki nispetinde olacağı açıktır. Bu noktada kanun koyucu tarafından TBB'ye verilen "hukukun üstünlüğünü ve insan haklarını savunmak ve korumak, bu kavramlara işlerlik kazandırmak" (Avukatlık Kanunu md. 110/17) görevinin çoğunlukla demokratik olarak tekabül ettiği alan tartışmalara neden olmaktadır. 2014 yılında dönemin Başbakanı ile TBB Başkanı arasında yaşanan krizin neticesinde TBB Başkanı'nı destekleyen baro başkanlarının söylemleri bu anlamda yaşanan tartışmaya bakışları göz önüne sermektedir. Dönemin Ankara Barosu Başkanı tarafından yapılan yazılı açıklamada:

Türkiye Barolar Birliği Başkanı; üstlendikleri toplumsal sorumluluk gereği, hukukun üstünlüğüne sahip çıkarken insan hak ve özgürlüklerini de korumak gibi ulvi bir görevin de gereklerini yerine getirmek durumundadır. Bu çerçevede; toplumun çeşitli kesimlerine mensup yurttaşlarımızın mağduriyetlerini dile getirirken Van depremzedelerinin yaşadıkları dramdan da söz etmesi siyasi değil sorumluluk sahibi, duyarlı ve bilinçli bir yaklaşımdır. Bu toplantılar aynı zamanda, hukukçuları da doğrudan ilgilendiren ülke gündemi çerçevesinde, yargının yapısal ve uygulamadaki sorunları ile ilgili görüşlerin de dile getirildiği toplantılardır. Sayın Başbakan'ın Yargı Yılı açış konuşmasından sonra Sayın Barolar Birliği Başkanı'na göstermiş olduğu tepki de hatırlanacak olursa burada esas olan demokrasiye tahammülsüzlüktür (www.haberler.com, 2014).

diyerek hukukun üstünlüğünü savunma ilkesinin demokratik açıdan tekabül ettiği alanın genişliğine dikkat çekerek, demokrasiyi benimse hususunda kendi çerçevesini çizmiştir. Aynı konuşmanın ardından Kahramanmaraş Baro Başkanı ise:

Türkiye Barolar Birliği Başkanı, Danıştay'ın kuruluş yıl dönümünde yaptığı konuşmada, avukatlığı, savunmayı ilgilendiren hususların çok dışında, idari yargıyı ilgilendiren hususların çok dışında açıklama ve değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu açıklama ve değerlendirmelerin birçoğu maksadını aşan eleştiri boyutunun ötesinde, adeta bir fırçalama, ayar verme, siyasetçiyi hizaya sokma niteliği taşıyan bir üslupla yapılmıştır. Bu tür açıklamaları tasvip etmiyoruz. Herkesin halkın iradesine saygı göstermesi gerektiğine inanıyoruz (www.haberler.com, 2014).

diyerek aynı konuşmanın demokrasiyle bağdaşmayacağını ve halkın iradesine saygısızlık olarak farklı bir çerçeve çizmiştir.

Liberal Düşünce Topluluğu (LDT) tarafından 2011 tarihli anket sonuçlarına göz atıldığında: “Odanızın genel olarak demokratik bir yapıdan yana olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna ankete katılan TBB üyesi avukatların %74'ünün “demokrasiden yanadır” yanıtı verdiği görölmektedir (Çaha, Yayla, & şahin, 2011).

Demokratik ilkeleri benimseme konusu, TBB'nin her durumda (STK-kamu tüzel kişiliği-mesleki kuruluşu) uyması gereken bir ilke olması itibarıyla önemlidir. Savunuculuk kapsamında değerlendirildiğinde; baskı grubu olarak korporatist sistem içerisinde dahi bu niteliği aşan ve siyasi mücadelede taraf olma anlamını taşıyan durumlar, TBB'nin meşruiyetinin sorgulanmasına neden olacak niteliktedir.

Demokrasiye hürmet konusunda temel sorunu teşkil eden hukukun üstünlüğünü ve insan haklarını savunmak ve korumak, siyasete müdahaleye cevaz verecek denli geniş yorumlanmamalıdır. Hukukla iştikal etmenin görünüşte vermiş olduğu var sayılan mevzuat bilme üstünlüğünün her defasında yönetim ve idare konusunda kendisine söz hakkı vereceğini düşünmek, hukuk devletiyle değil ancak kanun devletiyle bağdaşır niteliktedir.

SONUÇ

Türkiye’de devletten sonra en örgütlü ve en fazla üyeye sahip güç olarak tezahür eden Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları (KKNMK), süreli yayınlarda ve gazetelerde “Türkiye’nin en büyük sivil toplum kuruluşları”, “STK’lar olarak...” ifadelerinin yer aldığı haberlere konu olmaktadır. Gerekli gördükleri durumlarda diğer STK’larla siyasi iktidarları eleştiren/destekleyen ortak açıklamalar yapmaktan çekinmeyen meslek kuruluşlarının, Türk idari teşkilatındaki yeri ve sosyolojik olarak tekabül ettiği konum soruları cevaplanmaya muhtaç vaziyettedir.

Türk idare teşkilatında verili bir olgu olarak ele alınan meslek kuruluşlarının statüleri, çeşitli olay ve durumlarla tekrar gündeme gelmektedir. Nitekim siyasi gündemi işgal eden bir konuda bir meslek kuruluşunun (Türk Tabipler Birliği) yaptığı tepki çeken açıklama ve sonrasındaki süreçte yaşananlar (29/01/2018), bazı KKNMK’ların üst kuruluşlarının isimlerinden önceki “Türkiye” ve “Türk” ibarelerinin kaldırılması, demokratik meşruiyeti, millilik ve tekel niteliğindeki haklarının sorgulanmasına neden olan bir süreci başlatmıştır.

Bu çalışmanın temel sorusu yukarıdaki tartışmalar bağlamında değerlendirildiğinde daha da önem kazanmaktadır. KKNMK’lar sivil toplum alanında faaliyet gösteren ve ifade özgürlüğüne sahip sivil toplum kuruluşları mıdır? Yahut idare içinde yer alan, kamusal hak ve imtiyazlara sahip kamu kurumları mıdır? Zira ilk vaziyette seçilmiş hükümetin eylemine karşı yapılan açıklama demokratik bir hak olurken; ikinci vaziyette idari vesayete tabi bir kamu kurumunun bu şekilde bir açıklama yapması, idare hukukuna hâkim ilkeler açısından vasinin vesayet altına alınan üzerindeki hak ve yetkilerini gündeme getirmektedir. Bu açıdan iki vaziyetin demokratik sistemdeki sonuçları ayrı olmaktadır.

Türkiye Barolar Birliği’nin de bu tartışmalara özne ve nesne olarak dâhil olduğu ve statüsünün tartışmaya açıldığı görülmektedir. Vesayetçi demokrasi anlayışının yansıması olan Türkiye Barolar Birliği’nin de içinde yer aldığı KKNMK sisteminin, yeni gelinen

noktada tekrar düşünülmesi gerektiği bu açıdan tartışmasıdır. Bu bakımdan yeni sistemin hem sivillik, siyasallık belirsizliğini kendi lehlerine kullanma gayretindeki, oligarşik statülerini koruma azmindeki meslek kuruluşu yönetim organlarına; hem de meslek kuruluşları üzerinde keyfi, tarafgir müdahale isteğindeki siyasi iktidarlara imkân vermeyecek nitelikte olması elzemdir. Sivillik iddiasıyla siyasal alan üzerinde baskı kurmanın da (korporatist sistem), siyasal alanın sivil alan üzerindeki belirleyiciliğinin (neo-patrimonyal siyasi kültür ve kamusal alanda devletin belirleyiciliği) de önüne geçilerek hukuk devleti idealine katkı sağlanmalıdır.

Bu çalışmanın gayesi de bu doğrultuda, politik tarafgirliğin, günlük tartışmaların, ideolojik yaklaşımların ötesinde genel anlamda KKNMK'ların özelde ise TBB'nin, sivil toplum, meslekler sosyolojisi, anayasa ve idare hukuku alanındaki bilimsel literatür ışığında incelenerek, Türkiye'nin içtimai ve siyasi ortamı içerisindeki konumlarının aktarılması olmuştur. TBB'nin sivil topluma ilişkin faaliyetleri, avukatların mesleki örgütlenmesindeki rolü ve idari teşkilattaki konumu analiz edilmek suretiyle, hukuk uygulayıcıları olan avukatların ve dayanışma örgütlerinin sosyolojik açıdan konumları ortaya konmuştur. Bu anlamda, bu çalışma hukuk sosyolojisi disiplinine katkıda bulunmuştur.

Çalışmanın sonuçları göstermektedir ki; Cumhuriyetin ilk yıllarında geleneksel bağlılıkların yerini alması planlanan, mesleki dayanışma temelinde “toplumsal ahenk”i temin etmek adına mesleklerin kendi içinde uyumunu ve “genel menfaat”e uygun olarak gelişmesini sağlamak, korporatist önerme içinde önem kazanmıştır. Bu çerçevede, hak temelli değil ödev niteliğinde seyreden mesleki dayanışma aynı ruhla bugüne kadar gelmiştir.

Türkiye’de devletin (sivil-asker bürokrasi) kendi gelişimine bırakılmayacak derecede önem atfettiği meslek dallarına müdahalesi, ilgili meslek dalının örgütlenmesini kamu kurumu niteliğine sokmak ve kamu tüzel kişiliği bahşetmek biçiminde olmuştur. Meslek kuruluşlarına kamu yararını temin için verildiği iddia olunan *devletlilik* tam tersi bir durum yaratarak, hem var olan sivil toplum niteliklerini budamış hem de mesleki taassuba mani olamamıştır. Geline noktada meslek kuruluşları protokol, harç gelirleri, kamusal imtiyaz ve yetkiler söz konusu olduğunda kamu kurumu(msu); çıkarları, siyasete olan ilgileri söz konusu olduğunda ise sivil toplum(umsu) yapılar olarak hareket etmeyi tercih etmektedirler. Marx’ın deyimiyle; sivil toplumun bürokrasisi, bürokrasinin sivil toplumu olmaktadırlar. Kendilerine bahşedilen *devletliliğe* karşı geliştirdikleri bu dolaylı tepkisellik, meslek kuruluşlarının *a priori* sivil toplumsal nitelik gösterdiklerinin kanıtı

niteliğindedir. Zira çıkar ve çatışma alanı olan sivil toplum alanında, anılan kuruluşların çıkarları doğrultusunda hareket etmeleri beklenen bir husustur.

Güncel politik konularda, mesleği ilgilendiren ilgilendirmeyen birçok konuda fikir beyan etmeyi kamu kurumu niteliğinin; protokolde yer almanın, zorunlu üyeliğin sivil toplum niteliğinin kaldırmayacağı ortada iken meslek kuruluşları, gerek kendi geliştirdikleri tepkisel refleksler gerekse de hükümetlerle olan ilişkilerinin mahiyeti uyarınca her iki limanı da kullanmayı bilmektedirler. Kimi durumlarda sivil toplum kuruluşluğunu kimi durumlarda ise kamu tüzel kişiliğini ön plana çıkaran meslek kuruluşları, meslek mensuplarının yerleşik politik eğilimleri nispetinde siyasal alana - iktidar ya da muhalefetin yanında- katılmaktadır.

Kamu tüzel kişiliğine sahiplik barındırdığı kamusal yetkiler, tabii olduğu denetim gibi hususlarla birlikte değerlendirildiğinde sivil topluma aykırı gibi görünmektedir. Ancak tersinden okunduğunda seçimle işbaşına gelen organların söz konusu olduğu bir kuruluş, ideal bürokratik işleyiş ve idari teşkilata hâkim olan ilkelerle bağdaşmamaktadır. Bu noktada, KKNMK'ların sivil toplum kuruluşu olarak politik gündemde söz sahibi olmaları bir tarafta vesayetçi zihniyet temsilcileri -korporatist önerme- eleştirilerine konu olurken; diğer tarafta bazı kesimlerce son kale(ler), doğal muhalefet, halkın sesi mülhazalarını da beraberinde getirmektedir. Bu çalışmanın da en büyük katkısı bu meyanda günlük mülhazaların aşılması ve bilimsel veriler ışığında konunun hukuki ve sosyolojik olarak tartışmaya açılması olmuştur.

Seçimle gelme ve onun yarattığı dolaylı meşruiyet zemini KKNMK'ların bağımsızlık iddiaları ve baskı grubu niteliklerine perde olsa da; çalışmada konu edilen TBB açısından da görüldüğü üzere zorunlu üyeliğin getirdiği tekel yapı en başta gönüllülüğe darbe niteliğindedir. Organların serbest seçimlerle işbaşına gelmesi hususu TBB'yi klasik kamu kurumu mantığından ayırsa da bu alanın da sorunsuz olmadığı muhakkaktır. Görünüşte yasal zeminde ve yargı gözetiminde yapılan seçimler zorunlu üyelik, aktif katılım, temsilde adalet ve hesap verebilirlik konularında yaşanan eksiklikler nedeniyle demokratik yapılanmadan uzak biçimde seyretmektedir.

A priori sivil toplum nitelikleri barındıran alanlarda; kurucu ve tali iktidarlarca yapılan ve bu çalışmanın asıl bulgularından sayılabilecek kavramlar olan *yasalaştırma* (alanın kanun yapıcı tarafından düzenlemeye konu olması), *yasallaştırma* (ilgili örgütün kanuni hale gelerek idareye, protokole dâhil edilmesi veya kanunla kurulması) hamlelerinin, sivil toplumu dizayn ve alanda marjinalliğe müsaade etmeme amacına matuf olduğu düşünülmektedir. TBB örneğinde görüldüğü üzere, kurucu iktidarlar tarafından ve

onların nezaretinde şekillenen bu tip *devletli* yapılar devletin sivil toplumdaki görünümü ve sivil toplum yapıları üzerinde baskı ögesi olarak rol oynamaktadırlar. KKNMK'lar eliyle yaratılan “mesleki temsil meşruiyeti miti” diğer gönüllü örgütlenen meslek kuruluşlarının önünü kesmekte ve katılımcı demokrasinin katılımcı -ya da vesayetçi/korporatist- tarafı bu örgütler eliyle kurgulanmaktadır. Devlet tarafından kut verilenler dışındaki (*devletliler*) - bir nevi akredite edilmiş olanlar- grupların katılımına engel olunmaktadır. Esasen bu anlamda sağa ve sola yönelimli KKNMK ayrımı neticesinde siyasi ortamda bir denge sağlandığı da söylenebilir.

Seçimle işbaşına gelen hükümetlerin kendilerine muhalif KKNMK'lara verdikleri yanıt; ya meslek kuruluşlarının organ seçimlerine müdahale etmek ya da alanda kur(dur)ulan dernekler vasıtasıyla meslek kuruluşu yönetimindekileri baskılamak şeklinde tezahür etmektedir. Siyasi alana ilişkin olarak zenginlik sayılabilecek bu mücadelenin, sivil toplumdaki tezahürü hiç de faydalı olmamaktadır. *Devletlilik* ve onun getirdiği neo-patrimonyal siyasi ortam, uzlaştırıcı kamusal alan ideallerini yok etmekte ve yerine bahsedilen *devletliliğin* verdiği üstünlüğü koymaktadır. Siyasi konjonktürde güçlü olan kazandığı meşruiyetle birlikte sivil topluma hükmetmekte ve farklılıkların baskılanmasına ve farklı olanın marjinalleşmesine neden olmaktadır. Rayına oturmayan hukuk devleti ise sivil toplumun gelişmesinde ihtiyaç duyulan devletin garantörlüğüne değil, hegemon görüşlerin zabıtalığına hizmet etmektedir.

Korporatist sistemin en güçlü olarak kendini bulduğu, 1961 Anayasasıyla temel saik olan katılımcı (vesayetçi) demokrasi, bu vasıtayla kendini yeniden tanımlamakta ve yerini sağlamlaştırmaktadır. 1982 Anayasasının bu sisteme en önemli katkısı ise KKNMK'ların görünüşteki demokratikliğinin de elinden alınması olmuştur.

Her ne kadar klasik meslek kuruluşu tanımına uysa da TBB'nin ayırt edici unsurları daha çoktur. KKNMK'lar içinde en çok düzenlenen kuruluşlardan olan TBB, adalet mekanizması içerisindeki konumunun verdiği avantajı da kullanmak suretiyle daha fazlasına taliptir. Kamu tüzel kişiliğini yasal garanti ve *devlet* (büyük saadet, zenginlik, baht, talih, kut, büyük rütbe, mevki) olarak görme eğilimindeki TBB, anayasallık ve yargı içerisinde ayrıcalıklı konumunu bağımsızlık yoluyla güçlendirmek istemektedir. 2001 yılındaki Avukatlık Kanunu ile taleplerinin çoğunu karşılama fırsatı bulan birlik, bununla da yetinmeyerek konumunu daha da güçlendirme eğilimindedir.

TBB ile ilgili çalışma neticesinde elde edilen bulgular göstermektedir ki; avukatlığın, adalet dağıtımındaki sav-savunma-karar üçlüsünde temsil ettiği konum ve serbest meslek niteliği, barındırdığı kamusalılığa esas teşkil etmektedir. Bunun neticesinde

avukatların mesleki örgütlenmesi olan barolar ve nihayetinde TBB'nin, kamu tüzel kişiliğine sahip "hizmet yönünden yerinden yönetim kuruluşları" olarak, İdare içerisinde yer aldığı görülmektedir. Ancak bu noktada TBB'nin taleplerinin "kamusal yetkilere evet, bağımlılığa hayır"cı çizgide geliştiği tespit edilmiştir. Kamusallığın ve onun getirdiği imtiyaz ve dokunulmazlıkların, meslek mensuplarının lehine olacak noktalarda genişletilmek; sorumluluk ve hesap verebilirlik alanlarında ise daraltılmak ve nihayetinde kaldırılmak istendiği göze çarpmaktadır. Bir başka deyişle; kamu yararı ekseninde bahsedilen bir husus olarak *devletliliğin*, yeni *devletlerle* güçlendirilmesi talebi söz konusudur. Bunun yanında, kararların üzerinde otorite olmama ve otonomi alanlarında sivilite ve bağımsızlık taleplerine şahit olunmaktadır.

Bir bölgedeki baroya kayıt zorunluluğu ve beraberinde getirdiği tekel yetkiler, baroların rekabetten uzak bir ortamda alandaki hâkimiyetini güçlendirici niteliktedir. Rekabet konusu yalnızca baro seçimlerinde gündeme gelen bir husus olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak buradaki rekabetin de siyasi maksat ve saikler temelli olması ve neticesinde, katkısının sivil toplum alanında değil de siyasi alanda olması başka bir sorundur. Bu kapsamda baro seçimlerinde oluşan rekabet, sivil toplumun temelinde yatan farklılaşma ve çoğulculuğa değil de; politik mücadele ve kutuplaşmaya hizmet etmektedir.

TBB ve baro organlarının seçimle işbaşına gelmesi konusunda düşünülen demokratik yapılanmada; aktif katılım, temsilde adalet ve hesap verebilirlik konularında yaşanan sıkıntılar göze çarpmaktadır. Baro genel kurullarına katılım oranlarının düşüklüğü bu alanda göze çarpan ilk sorun olsa da, bunun yanında üye sayısı yüksek barolarda yaşanan siyasi dışlama aktif katılımın önündeki engellerdir. Üye sayısı yüksek olan baro seçimlerinde blok halinde seçilen organların getirdiği "başkanın adamları" hadisesi ve bunun TBB Genel Kurulu'na seçilecek delegelere de yansımaları eşit temsil ve demokratik yapılanma konusunda sorun teşkil etmektedir. Ayrıca, TBB Genel Kurulu'na baroların göndereceği delege sayısında büyük şehirlerin hilafına gelişen orantısızlık diğer bir sorun noktasıdır. Aktif katılım ve eşit temsilde yaşanan sıkıntıların en çok etkilediği alan da TBB'nin ve baroların hesap verebilirliği ve şeffaflığında söz konusu olmaktadır. Bir meslek dalının kamuoyunun bilgisizliği ya da az bilgi sahibi olması nedeniyle aynı meslek mensuplarınca denetlenmesi fikriyle ortaya çıkan mesleki örgütlenme mantığına ters biçimde, dışlanmış gruplar ve oligarşik yapılar neticesinde yönetim ve demokratik karar alma süreçlerinden uzak yapılar oluşmaktadır.

Örgütlenme konusunda barolar ve TBB'nin kamu tüzel kişilikleri olarak merkezi idarenin vesayet denetimine tabi olmaları sivil toplum mantığıyla örtüşmese de; 1969

yılında TBB'nin kurulmasıyla Adalet Bakanlığı'nın barolar üzerindeki vesayet yetkilerden bir kısmını devralması, 2001 yılında Avukatlık Kanununda yapılan değişikliklerle birlikte TBB'ye verilen ısrarla birlikte kesinleştirme yetkisinin bu alandaki kazanımlar olduğu görülmektedir. İdari ve mali denetim hususu ise Adalet Bakanlığı ve kimi durumlarda Sayıştay'a tanınan bir yetki olarak mevcut ise de; kaldırılması hususunda TBB'nin önerileri de mevcuttur. Kendi kendini denetleme arzusundaki TBB'nin, yargı içerisinde hâkim ve savcılar için HSK'nın ifade ettiği anlamı avukatların üstünde kendisi için talep ettiği aşikârdır. Lakin bu şekliyle bu talep idareden bağımsızlığın ötesinde, erk ve egemenliğe varan bir talebi içermesi bakımından *devletliliği* bile aşacak düzeydedir.

Avukatlık mesleğini düzenleyen ve denetleyen örgüt olarak TBB'nin üye aidatları ve kamusal imtiyaz ilkesi gereğince topladığı harçlarla mesleği geliştirici çeşitli faaliyetlerde bulunduğu görülmektedir. Avukatlık mesleğinin dış dünyadaki itibarı ile ilgili gerek mevzuat gerekse de mali alanda kazanımlar elde etme isteğindeki birlik, baskı grubu olarak çeşitli faaliyetlerde bulunmaktadır.

Baroların baskı grubu niteliği korporatist önerme içerisinde makul olarak düşünülse de; baskı grubu niteliğiyle ilgili kurucu iktidarlar tarafından hesaplanmayan iki husus vardır. İlk olarak bahsedilen bir husus olarak devletlilik kamu yararına hizmet eder mantıkta planlanmış olsa da; sivil toplumun çatışmacı ve çıkarıcı niteliklerinin daha bariz hale gelmesi ve meslekle ilgili taleplere yansımaları söz konusudur. TBB'nin Avukatlık Kanunu önerilerine ve Anayasa önerilerine bir bütün halinde bakıldığında, *devletliliğin* bu anlamda milli dayanışmaya hizmet ettiği ölçüde tasvip edilen mesleki dayanışmaya değil; mesleki dayanışmanın milli dayanışmaya galip gelmesine neden olduğu görülmektedir. Bu önerilerin genelinde; “vatandaş için”den daha çok, “vatandaşa rağmen” taleplerin fazlalığı göze çarpmaktadır. Avukatlığın statüsündeki iyileştirme taleplerine ek olarak, bağımsızlık ve Anayasanın “Yargı” başlığında düzenlenme gibi talepleri adı altında TBB'nin egemenlik taleplerine şahit olunmaktadır. Kendini klasik meslek kuruluşu tanımlamasından (Anayasal tanımla KKNMK) çıkarma arzusundaki TBB, Türk İdare Teşkilatı'nda emsali olmayan *sui generis* bir statüye ulaşmak istemektedir.

Baskı grubu niteliğiyle ilgili ikinci sorun ise; 2001 yılındaki Avukatlık Kanunu değişikliği ile TBB ve barolara verilen “hukukun üstünlüğünü ve insan haklarını savunmak ve korumak, bu kavramlara işlerlik kazandırmak” göreviyle alakalıdır. Böylesine geniş bir alana sahip ve oldukça müphem bir dille kanuna eklenen ilgili madde, TBB tarafından her davaya dâhil olma hakkı, siyasete ve siyasilere ayar verme hususlarında araç olarak kullanılmaktadır. Günlük gazete haberlerinde ortalama bir siyasi figür kadar kendine yer

bulan birlik başkanları, efkârı umumiye alakadar eden her konuda söz sahibi olmakla iftihar etmektedirler. Tabiatıyla bu husus hem kamu tüzel kişiliği hem de STK mantığıyla bağdaşmayacak nitelikte olup, siyasi tarafsızlık ve demokratik ilkeleri benimseme konularında sorunlara neden olmaktadır.

Sonuç olarak, Türkiye'deki anayasal düzende gerek TBB'nin gerekse de diğer meslek kuruluşlarının işlevi devlet-sivil toplum işbirliği masumiyetinde değildir. Dahası yalnızca devletin işleyiş kültürü değil; TBB örneğinde görüldüğü üzere görünürde meşru zemine sahip olan kuruluşların oligarşik niteliği de ideal olanın var olan olduğu yanılışına hizmet etmektedir.

Mevcut sistem kurucu iktidarların planladığının aksine mesleki taassup ve özel çıkarın belirleyiciliğine mani olamamaktadır. Üstelik *devletliliği* kendine zırh edinen bu kuruluşlar, özel çıkarları söz konusu olduğunda kamusal çıkarları göz ardı edebilmektedirler. Ayrıca görünürde seçimle işbaşına gelmiş olmanın verdiği meşruiyet kamusal yetkilerle birleşince, beyanlarının kimi durumlarda kamuoyunu yanlış yönlendirilmesi sonucunu doğurmaktadır. Yönetim organlarındakilerin siyasi yönelim ve iltisakları, diğer üyelerin dışlanması ve gruba aidiyetlerini sorgulamasına neden olmakta, uzlaşmacı kamusal ve mesleki dayanışmaya darbe vurmaktadır.

Türkiye'de KKNMK sisteminin değiştirilmesi konusunda, meslek kuruluşlarındaki oligarşik yapılar ve onlardan faydalanma arzusundaki siyasi iradelerin isteksizliği göze çarpmaktadır. Siyasi iktidarla bir vesileyle çatışan meslek kuruluşlarının statüsü, politik manevralarla tartışmaya açılırken; iktidarca makbul olanlarınkinin gündeme dahi gelmediği görülmektedir. Bu çalışmanın da katkısı bu minvalde, politik gündemden münezze bir biçimde hem üstün kamu yararına, hem de sivil toplum ve özgür kamusal alana hizmet edecek bir yapılanmanın gerekliliğini gözler önüne sermek olmuştur.

Görüldüğü üzere mevcut sistemde kurgulanan meslek kuruluşları otoriter bir yapıya hizmet etmektedir ve tarih dışı olmuşlardır. Yeni bir KKNMK sisteminin kurgulanmasında göz önünde bulundurulması gereken en önemli husus; meslekle ilgili kamusal niteliklerin doğru tayin edilmesi ve bununla sınırlı bir biçimde devlete ait yetkilerin belirlenmesi olmalıdır. Bu anlamda yeni akım devletin yetkilerini genişletici, sivil toplum alanını daraltıcı minvalde değil; devletin hukukla kendini sınırladığı, sivil toplum ve özerk kamusal alana daha fazla müsaade eden bir çizgide cereyan etmelidir. Zorunlu olarak devletin görmesi gereken süreçler kurgulandıktan sonra diğer hususlar sivil alana devredilmelidir. Devletin kamu yararı adına müdahale etmesi gereken süreç ve işlemler dışında, meslek mensuplarının dayanışması gönüllü örgütlere bırakılmalıdır.

Son tahlilde, Türkiye'nin geldiği noktada dönemin gereklerine uygun bir baro ve meslek kuruluşları sisteminin oluşturulması apaçık bir gerekliliktir. Bunu oluştururken de ne örgütlü azınlıkların çoğunluğa tahakkümüne, ne de çoğunluğun azınlığı baskılamasına müsaade edilmemelidir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Acar, M., & Çaha, Ö. (2005). *Sosyal Bilimler Sözlüğü*. Ankara: Adres Yayınları.
- Acar-Savran, G. (2003). *Sivil Toplum ve Ötesi: Rousseau, Hegel, Marx*. İstanbul: Belge Yayınları.
- Akad, M. (1976). *Baskı Gruplarının Siyasal İktidarla İlişkileri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Akad, M., Dinçkol, B. V., & Bulut, N. (2016). *Genel Kamu Hukuku*. İstanbul: Der Yayınları.
- Akat, A. S. (1991). Sivil toplum ve ekonomi. Y. F. (Ed.) içinde, *Sivil Toplum* (s. 50-61). İstanbul: Tüses Yayınları.
- Akbaş, K. (2011). *Avukatlık Mesleğinin Ekonomi Politikası Avukatların Sınıfsal Konumlarındaki Değişim: İstanbul Örneği*. Ankara: NotaBene Yayınları.
- Akın, F., & Erdem, T. (2004). *Sivil Toplum Kuruluşları Üzerine Bir Araştırma: Konya Örneği*. Amsterdam: Türkevi-Akçakonak Yayınları.
- Aksakoğlu, Y. (2009). *Sivil Toplum Örgütleri İçin Savunuculuk Rehberi*. Ankara: STGM.
- Aksoy, N. (2008). *Sivil Toplum ve Baskı Grupları*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Aron, R. (2000). *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Avcı, M. (2012). *Türkiye'de Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Avukatlık Yasaları-1*. (2004). İzmir: İzmir Barosu Yayınları.
- Aydın, M. (2003). Kamusal alan ya da siyasetin ön bahçesi. *Sivil Toplum* 1/4, 7-18.
- Barber, B. (1963). Meslekler Sosyolojisinde Bazı Sorunlar. Z. Cirhinlioğlu içinde, *Meslekler Sosyolojisi* (s. 43-67). İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Başkaya, F. (2005). İnsan hakları şarkıları söylemek insanlıkla alay etmektir. *Sivil Toplum Dergisi* 03/9, 91-92.

- Belge, M. (1983). Sivil toplum ve Türkiye. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* (s. 1920). içinde İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bobbio, N., & Texier, J. (1982). *Gramsci ve Sivil Toplum*. Ankara: Savaş Yayınları.
- Bumin, K. (1982). *Sivil Toplum ve Devlet*. İstanbul: Yazko Yayınları.
- Cirhinlioğlu, Z. (2000). Önsöz. Z. Cirhinlioğlu içinde, *Meslekler Sosyolojisi* (s. 7-25). İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Clark, J. (1996). *Kalkınmanın Demokratikleşmesinde Gönüllü Kuruluşların Rolü*. Ankara: Türkiye Çevre Vakfı Yayınları.
- Commonwealth Foundation. (2009). *Civil Society Accountability: Principles and Practice A Toolkit for Civil Society Organisations in India*. Londra: Commonwealth Foundation.
- Çaha, Ö. (1994). Osmanlı'da sivil toplum. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi Cilt:49 Sayı:3*, 79-99.
- Çaha, Ö. (2000). *Aşkın Devletten Sivil Topluma*. İstanbul: Gendaş Kültür Yayınları.
- Çaha, Ö. (2003). Bir kez daha sivil toplum üstüne. *Sivil Toplum*, 1/1, 21-28.
- Çaha, Ö. (2005). Sivil toplum üstüne. A. Karadağ, B. Akşit, G. E. Tosun, K. Cengiz, M. Çizakça, M. Türköne, et al. içinde, *Sivil Toplum ve Demokrasi* (s. 9-23). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Çaha, Ö. (2008a). Devlet karşısında hükmü şahsiyete sahip olmak sivil toplumun gelişebileceğine işaret eder. *"Sivil" Toplum Kavramı Tartışmaları* (s. 43-53). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Çaha, Ö. (2008b). 28 şubat sürecinde toplum, sivil toplum/gönüllü kuruluşlar ve siyaset/siyasetçiler ekseninde iki kutba doğru ayrıştı. *"Sivil" Toplum Kavramı Tartışmaları* (s. 231-265). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Çaha, Ö. (2011a). Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve sivil toplum. A. Yayla, & B. Ş. (Ed.) içinde, *Türkiye'de Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları, Sivil Toplum ve Demokrasi* (s. 85-125). Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu.
- Çaha, Ö. (2011b). Türkiye'de Meslek Odaları: Oligarşinin Merkez Üsleri. *Liberal Düşünce, Yıl:16/Sayı:63*, 213-222.
- Çaha, Ö. (2017). *Sivil Toplum Sivil Topluma Karşı*. İstanbul: Mana Yayınları.
- Çaha, Ö., Yayla, A., & Şahin, Y. (2011). *Türkiye'de Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları Kamuoyu Araştırması*. Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu.
- Çelik, A. (2007). Yeni Sorun Alanları, Eğilimler ve Arayışlar. F. S. (der.) içinde, *Türkiye'de Sendikal Kriz ve Sendikal Arayışlar* (s. 17-75). Ankara: Epos Yayınları.

- Çokgezen, M., & Toksoy, F. (2011). Meslek Örgütlerinin Rekabet Üzerindenki Etkileri: Profesyonel Meslek Örgütleri Üzerine Bir Değerlendirme. A. Yayla, & B. Şahin içinde, *Türkiye'de Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları, Sivil Toplum ve Demokrasi* (s. 125-177). Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu Yayınları.
- Devellioğlu, F. (1997). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Devlet Denetleme Kurulu. (2009). *KKNMK Raporu*. Ankara: T.C. Cumhurbaşkanlığı.
- Diamond, L. (1994). Rethinking civil society: toward democratic consolidation. *Journal of Democracy Vol. 5 No.3*, 5-15.
- Doğan, İ. (2000). *Sivil Toplum Ondan Bizde De Var*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Duran, L. (1982). *İdare Hukuku*. İstanbul : İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Efeler, K. (2003). God-father devlet anlayışı ve küresel sivil toplum. *Sivil Toplum 1/3*, 61-76.
- Elveriş, İ. (2014). *Barolar ve Siyaset*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Emre, A. (2008). Sivil toplum taleplerinin içinde ekonomik ve sınıfsal talepler yoktur ve ekonomik adaletsizliğe hiç yer verilmez. *"Sivil" Toplum Kavramı Tartışmaları* (s. 87-97). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Erkilet, A. (2008). Sivil toplum söyleminin kapitalist dünya sistemi açısından en önemli işlevlerinden biri depolitizasyondur. *"Sivil" Toplum Kavramı Tartışmaları* (s. 73-87). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Fukuyama, F. (1998). *Güven: Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Garoupa, N. (2004). *Regulation of professions in the US and Europe: a comparative analysis*. Londra: The Berkeley Electronic Press.
- Giddens, A. (2005). *Sosyoloji*. Ankara: Ayraç Yayınları.
- Goode, W. J. (1957). Topluluk İçinde Topluluk: Meslekler. Z. Cirhinlioğlu içinde, *Meslekler Sosyolojisi* (s. 67-81). İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Gökalp, Z. (2015). *Türkçülüğün Esasları*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Gözler, K. (2008). *İdare Hukuku Dersleri*. Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.
- Gözler, K. (2009). *İdare Hukuku*. Bursa: Ekin Yayınları.
- Gözübüyük, P. D. (2010). *Türkiye'nin Yönetim Yapısı*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Güder, N., & Özel Sektör Gönüllüler Derneği. (2006). *STK'lar için Gönüllülük ve Yönetim Rehberi*. Ankara: STGM.

- Gümüş, K. (2008). STK'lar sivil toplumun yerine geçemez, sivil toplumun katılımı için çalışırlar. *"Sivil" Toplum Kavramı Tartışmaları* (s. 9-19). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Günel, E. (2011). *Türkiye'nin Hukuk Devleti Sorunu*. İstanbul: Karakutu Yayınları.
- Günday, M., Tekinsoy, O., Mısır, M. B., & Çamurdan, Y. B. (2013). *Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları Raporu*. Ankara: Ankara Dişhekimleri Odası.
- Güner, A. S. (2011). *Avukatlık Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Güngör, F. (2006). Şemsiye Kuruluşlar: Üçüncü Sektörün Güç Merkezleri. *Sivil Toplum yıl:6 s:12*, 50-62.
- Habermas, J. (2008). Hukuk devleti ile demokrasi arasındaki içsel ilişki üzerine. A. R. Çoban, B. Canatan, & A. K. (Ed.) içinde, *Hukuk Devleti Hukuki Bir İlke Siyasi Bir İdeal* (s. 259-271). Ankara : Adres Yayınları.
- Habermas, J. (2017). *Kamusalılığın Yapısal Dönüşümü*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Hafizoğulları, Z. (1994). Genel Çizgileriyle Savunma Hakkı. *Ankara Barosu Dergisi*, 1994/1, 20-40.
- Hakyemez, Y. Ş. (2011). Anayasal demokrasi açısından kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları. A. Yayla, & B. Ş. (Ed.) içinde, *Türkiye'de Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları, Sivil Toplum ve Demokrasi* (s. 47-85). Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu.
- Hansen, R., Phute, T., Dembe, K., & Chikanza, S. (2005). *CSO Evolution*. Pact inc.
- Haug, M. R. (1973). Gelecek İçin Alternatif Bir Hipotez. Z. Cirinlioğlu içinde, *Meslekler Sosyolojisi* (s. 129-150). İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Hegel, G. W. (2006). *Tüze Felsefesi, İstanbul: İdea Yayınevi*. İstanbul: İdea Yayınevi.
- Heywood, A. (2006). *Siyaset*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Hughes, E. C. (1963). Meslekler. Z. Cirhinlioğlu içinde, *Meslekler Sosyolojisi* (s. 25-43). İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- İnal, T. (2001). Savunma mesleği. *TBB Dergisi 2001/1*, 241-246.
- İnalcık, H. (1998). Tarihsel Bağlamda Sivil Toplum ve Tarikatlar. F. Keyman, & A. Y. (Ed.) içinde, *Küreselleşme, Sivil Toplum ve İslam* (s. 74-88). Ankara: Vadi Yayınları.
- İnanıcı, H. (2008). *21. Yüzyılda Avukatlık ve Baro*. İstanbul: Legal Yayıncılık.
- İnsel, A. (2006, Aralık 24). Paternalist Himmet Geleneği ve Sosyal Politika. *Radikal Gazetesi*.
- İstanbul Barosu Dergisi Avukatlık Kanunu*. (1969). İstanbul: İstanbul Barosu Dergisi.

- Kaboğlu, İ. Ö. (1998). Türkiye'de hukuk devletinin gelişimi. H. Ö. (haz.) içinde, *Hukuk Devleti* (s. 89-117). İstanbul: Afa Yayınları.
- Kalaycıoğlu, E. (1998). Sivil Toplum ve Neopatrimonyal Siyaset. F. Keyman, & A. Y. (Ed.) içinde, *Küreselleşme, Sivil Toplum ve İslam* (s. 111-136). Ankara: Vadi Yayınları.
- Kaya, G., & Ayan, S. (2011). *Türkiye'de Anayasalar ve Sivil Toplum*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Keane, J. (1993). *Sivil Toplum ve Devlet*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Keane, J. (1994). *Demokrasi ve Sivil Toplum*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kentel, F. (2008). Yeni muhalif dilin kendini aynı anda farklı yerlerde izah edebilmesi lazım. "*Sivil*" Toplum Kavramı Tartışmaları (s. 97-111). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Keyder, Ç. (2008). *Türkiye'de Devellet ve Sınıflar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Keyman, E. F. (2006). *Türkiye'de Sivil Toplumun Serüveni: İmkansızlıklar İçinde Bir Vaha*. Ankara : STGM Yayınları.
- Keyman, F. (2005). Kamusal alan, sivil toplum ve demokrasi. Kolektif içinde, *Sivil Toplum ve Demokrasi* (s. 99-123). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Kızılkaya, E. (2004). Josph A. Schumpeter'in korporatist görüşleri bağlamında girişimci, sivil toplum ve kapitalizm. *Sivil Toplum* 2/6-7, 145-155.
- Koç, Y. (1999). Türkiye'de değişen toplumsal - siyasal saflaşma ve beşli girişim. *Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Cilt:23, Sayı:213*, 151-173.
- Küçükömer, İ. (1994). *Sivil Toplum Yazıları*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Mardin, Ş. (1983). Sivil toplum. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* (s. 1918-1922). içinde İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (1991). *Türkiye'de Toplum ve Siyaset Makaleler-1*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Marx, K. (2016). *Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi*. Ankara: Sol Yayınları.
- Nişancı, E. (2002). Neo-patrimonyalizm ve Türk siyasal modernleşmesi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi* 5. sayı, 123-139.
- Nye, J. (2005). *Yumuşak Güç*. Ankara: Elips Kitap.
- Odyakmaz, Z., Kaymak, Ü., & Ercan, İ. (2012). *Anayasa Hukuku İdare Hukuku*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Onbaşı, F. (2005). *Sivil Toplum*. İstanbul: L&M Yayınları.
- Oppenheimer, M. (1973). Profesyonelin proleterleşmesi. Z. C. (Ed.) içinde, *Meslekler Sosyolojisi* (s. 151-169). İstanbul: Gündoğan Yayınları.

- Öncü, A. (1983). Cumhuriyet döneminde odalar. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* (s. 1560-1581). içinde İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özkan, M. S. (2012). *Avukatlık Mesleği*. İzmir: Barış Yayınları Fakülteler Kitabevi.
- Öztaş, B. (2007). *Medeni Hukukun Temel Kavramları*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Parla, T. (2009). *Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm*. İstanbul: Deniz Yayınları.
- Payen, F. (2011). *Baro Sanat ve Vazife*. İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları.
- Peterson, I., Fink, M., & Al., A. O. (2003). *Economic impact of regulation in the field of liberal professions in different Member States*. Viyana: European Network of Economic Policy Research Institutes.
- Rueschemeyer, D. (1964). Doktorlar ve Hukukçular: Mesleksek Teorisi Üzerine Bir Yorum. Z. C. (Ed.) içinde, *Meslekler Sosyolojisi* (s. 81-99). İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Ryfman, P. (2006). *Sivil Toplum Kuruluşları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Saraç, T. (1976). *Fransızca-Türkçe Büyük Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Sarıbay, A. Y. (1994). *Postmodernite, Sivil Toplum ve İslâm*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sarıbay, A. Y. (1998). Türkiye'de demokrasi ve sivil toplum. F. Keyman, & A. Y. (Der.) içinde, *Küreselleşme Sivil Toplum ve İslam* (s. 88-110). Ankara: Vadi Yayınları.
- Sav, A. (1983). Barolar ve Türkiye Barolar Birliği. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* (s. 1578-1580). içinde İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sivil Toplumcunun El Kitabı*. (2004). Ankara: STGM Yayınları.
- Slattey, M. (2012). *Sosyolojide Temel Fikirler*. Ankara: Sentez Yayıncılık.
- Swingewood, A. (2009). *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- T.C. Kamu Denetçiliği Kurumu. (2016). *Adalet Sistemimizin Sorunları, İyileştirilmesi ve Güvenilirliğinin Artırılması Hakkında Özel Rapor*. Ankara: T.C. Kamu Denetçiliği Kurumu.
- Tahir, K. (1992). *Notlar/ Sosyalizm, Toplum ve Gerçek*. Ankara: Bağlam Yayıncılık.
- Timur, T. (2001). *Türk Devrimi ve Sonrası*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Toprak, A. M. (2014). *Geçmişten Günümüze Avukatlık Kanunları*. Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.
- Tosun, G. E. (2001). *Demokratikleşme Perspektifinden Devlet-Sivil Toplum İlişkisi*. İstanbul: Alfa Yayınları.

- Tosun, G. E. (2008). Sivillik, karşılıklılık ve diğerkamalık eğilimlerinin gözlenebildiği sivil toplum demokratikleşme sürecinin tamamlayıcısı olacaktır. *"Sivil" Toplum Kavramı Tartışmaları* (s. 123-142). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Tuncel, G. (2011). *Sivil Toplum ve Devlet*. İstanbul: Bilsam Yayınları.
- Türkiye Barolar Birliği T.C. Anayasa Önerisi*. (2001). Ankara: TBB Yayınları.
- Türkiye Barolar Birliği T.C. Anayasa Önerisi*. (2007). Ankara: TBB Yayınları.
- Türkiye Barolar Birliği T.C. Anayasa Önerisi*. (2011). Ankara: TBB Yayınları.
- TBB Avukatlık Kanunu Değişiklik Önerisi*. (2012). Ankara: TBB Yayınları.
- TBB 33. Olağan Genel Kurul Hesap Raporu*. (2015). Ankara: TBB Yayınları.
- Türkiye Barolar Birliği 33. Olağan Genel Kurulu Yönetim Kurulu Çalışma Raporu*. (2015). Ankara: TBB Yayınları.
- Türkiye'de Savunma Mesleğinin Gelişimi*. (1972). İstanbul: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.
- Yayla, A. (2000). *Liberal Bakışlar*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Yayla, A. (2004). *Siyasi Düşünceler Sözlüğü*. Ankara: Adres Yayınları.
- Yayla, A. (2011). Yeni anayasa ve meslek kuruluşlarının statüsü. A. Yayla, & B. Ş. (Ed.) içinde, *Türkiye'de Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları, Sivil Toplum ve Demokrasi* (s. 212-217). Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu Yayınları.
- Yelken, R. (2003). Kamusal alan kim(ler)in alanı? *Sivil Toplum 1/2*, 45-51.
- Yıldırım, Y. (2012). *Türkiye'de Sivil Toplum ve Modernleşme*. İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- Yıldız, Ö. (2004). Sivil toplum, demokrasi ve çoğulculuk. *Sivil Toplum Dergisi 2/5*, 85-92.
- Yılmaz, M. (2011). Türkiye'de tek parti yönetimi, "mesleki temsil" ve meslek kuruluşları. A. Yayla, & B. Ş. (Ed.) içinde, *Türkiye'de Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları, Sivil Toplum ve Demokrasi* (s. 11-47). Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu.
- Yılmaz, T., & (Ed.), Ş. Y. (2013). *Yabancı Ülkelerin Avukatlık Kanunları*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, T., Yazıcı, Ş., & Paltura, M. A. (2013). *Yabancı Ülkelerin Avukatlık Kanunları 2. Kitap*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Yurttagüler, L. (2010). *Savunuculuk ve Politikaları Etkileme*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

İnternet Kaynakları:

- 4667 sayılı Kanun Teklifi ve Adalet Komisyonu Raporu. (2001, Mayıs 2).
www.tbmm.gov.tr:
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/kanunlar_erisim.tutanak_hazirla?v_meclis=&v_donem=&v_yasama_yili=&v_cilt=&v_birlesim=&v_sayfa=&v_anabaslik=KANUNLAR&v_altbaslik=4667&v_mv=&v_sb=&v_ozet=&v_kelime=&v_bastarih=&v_bittarih= adresinden alınmıştır
- Avrupa Konseyi Avukatlık Mesleğinin İcrasındaki Özgürlükler Hakkında 9 Numaralı Tavsiye Kararı.* (tarih yok). Ocak 16, 2018 tarihinde www.barobirlik.org.tr:
www.barobirlik.org.tr/mevzuat/avukata.../avr_konseyi_9_nolu_tavsiye_karari.pdf adresinden alındı
- “*Consultative Relationship between the United Nations and Non-Governmental Organizations*” ECOSOC Resolution E/1996/31. (1996, Temmuz 25). Ekim 25, 2017 tarihinde BM Web Sitesi:
<http://www.un.org/documents/ecosoc/res/1996/eres1996-31.html> adresinden alındı
- Gürseler, G. (2012, Haziran 18). *Baro seçimlerinde nispi temsil mi çarşaf liste mi?* Aralık 30, 2017 tarihinde Yeni Yaklaşımlar:
<http://www.yeniyaklasimlar.org/m.aspx?id=3023> adresinden alındı
- İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı Örnek Dernek Tüzüğü.* (2018). Ocak 10, 2018 tarihinde www.dernekle.gov.tr:
https://www.dernekle.gov.tr/media/templates/dernekler/images/folder/ornek_dernek_tuzugu_subesiz.doc adresinden alındı
- İstanbul Odtü Mezunları Derneği Disiplin Kurulu Yönetmeliği.* (2003, Kasım 9). Ocak 10, 2018 tarihinde www.odtunist.org:
https://odtunist.org/wp-content/uploads/2017/03/Disiplin-Kurulu-Yonetmeliği_-ODTUMIST.pdf adresinden alındı
- Kazan, N. (2012, Mayıs 14). *Baro seçimlerinde nisbi temsil.* Ocak 18, 2018 tarihinde <http://www.adaletbiz.com>:
<http://www.adaletbiz.com/istanbul-barosu/baro-secimlerinde-nisbi-temsil-h3980.html> adresinden alındı
- Sarioğlu, S. (2016, Ekim 25). *BLOK LİSTE ÇARŞAF LİSTE.* Ocak 18, 2018 tarihinde <http://www.adaletbiz.com>:
<http://www.adaletbiz.com/avukat/blok-liste-carsaf-liste-h105919.html> adresinden alındı
- Türkiye Havayolu Pilotları Derneği Tüzüğü.* (tarih yok). Ocak 10, 2018 tarihinde www.talpa.org:
<http://www.talpa.org/kurumsal/mevzuat/ulusal-mevzuat/tuzugumuz/> adresinden alındı
- www.un.org.* (1990, Aralık 14). Ocak 16, 2018 tarihinde 45/113. United Nations Rules for the Protection of Juveniles: <http://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r113.htm> adresinden alındı
- www.ankarabarusu.org.tr.* (tarih yok). Ocak 16, 2018 tarihinde Aidat Hesabı:
http://www.ankarabarusu.org.tr/Page.aspx?Baro_Aidat_Hesabi_ve_Hesap_Bilgileri&=22 adresinden alındı

- www.barobirlik.org.tr.* (tarih yok). Aralık 17, 2017 tarihinde Türkiye Barolar Birliği Hakkında: <http://www.barobirlik.org.tr/Detay5416.tbb> adresinden alındı
- www.etymonline.com.* (tarih yok). Ekim 30, 2017 tarihinde Online etymology dictionary: <http://www.etymonline.com/word/bar> adresinden alındı
- www.izmirbarosu.org.tr.* (tarih yok). Ocak 16, 2018 tarihinde 2018 Yılı Baro Aidatı: <http://www.izmirbarosu.org.tr/HaberDetay/1194/2018-yili-baro-aidati.aspx> adresinden alındı
- www.wikizero.net.* (tarih yok). Ocak 13, 2018 tarihinde Emin Karaa: <http://www.wikizero.net/index.php?q=aHR0cHM6Ly90ci53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpd2kvRW1pb19LYXJhYQ> adresinden alındı
- www.tbmm.gov.tr.* (2007, Aralık 24). Ocak 10, 2018 tarihinde TBMM ALBÜMÜ BASILDI : https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/haber_portal.aciklama?p1=47461 adresinden alındı
- www.barobirlik.org.tr.* (2009, Mayıs 24). Ocak 18, 2018 tarihinde TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ 30. GENEL KURULU SONA ERDİ: http://eski.barobirlik.org.tr/calisma/haberler/tbb/090523_30_genel_kurul.aspx adresinden alındı
- www.barobirlik.org.tr* (2010, Aralık 24). Aralık 30, 2017 tarihinde TBB Delege Listesi: <http://www.barobirlik.org.tr/Detay5874.tbb> adresinden alındı
- www.barobirlik.org.tr.* (2010a, Ekim 19). Ocak 19, 2018 tarihinde TBB Hakkında: <http://www.barobirlik.org.tr/Detay5416.tbb> adresinden alındı
- www.barobirlik.org.tr.* (2010b, Ekim 19). Ocak 18, 2018 tarihinde Önceki Başkanlar: <http://www.barobirlik.org.tr/Detay5421.tbb> adresinden alındı
- www.barobirlik.org.tr.* (2013, Mayıs 27). Ocak 18, 2018 tarihinde Türkiye Barolar Birliği'nin 32. Olağan Genel Kurulu: <http://www.barobirlik.org.tr/Detay.aspx?ID=18942&Tip=Haber> adresinden alındı
- www.haberler.com.* (2014, Mayıs 11). Ocak 12, 2018 tarihinde Erdoğan: Bunların Konuşacağı Yere Katılmam: <https://www.haberler.com/erdogan-bunlarin-konusacagi-yere-katilmam-6014028-haberi/> adresinden alındı
- www.odatv.com.* (2014, Ekim 18). Aralık 30, 2017 tarihinde <https://odatv.com/dunyanin-en-buyuk-barosunda-secim-zamani-1810141200.html> adresinden alındı
- www.radikal.com.tr.* (2014, Mayıs 10). Ocak 12, 2018 tarihinde Erdoğan, Danıştay'ın kuruluş yıldönümü törenlerini terk etti: <http://www.radikal.com.tr/politika/erdogan-danistayin-kurulus-yildonumu-torenlerini-terk-etti-1191361/> adresinden alındı
- www.sozcu.com.tr.* (2014, Mayıs 10). Ocak 12, 2018 tarihinde Danıştay'ın 146. kuruluş yıl dönümü: <http://www.sozcu.com.tr/2014/gundem/danistayin-146-kurulus-yildonumu-506377/> adresinden alındı

- www.hurriyet.com.tr.* (2015, Eylül 5). Ocak 12, 2018 tarihinde TBB'den alternatif adli yıl açılışı: <http://www.hurriyet.com.tr/tbb-den-alternatif-adli-yil-acilisi-29994765> adresinden alındı
- www.kanalahaber.com.* (2015, Kasım 5). Ocak 10, 2018 tarihinde Meclis'te yine o meslek çoğunlukta!: <http://www.kanalahaber.com/haber/siyaset/mecliste-yine-o-meslek-cogunlukta-265301/> adresinden alındı
- www.milliyet.com.tr.* (2015, Haziran 9). Ocak 10, 2018 tarihinde Yeni Meclis'te 93 avukat 53 doktor: <http://www.milliyet.com.tr/yeni-meclis-te-93-avukat-53-doktor-gundem-2071256/> adresinden alındı
- www.turkiyehukuk.org.* (2015, Nisan 27). Ocak 10, 2018 tarihinde TBMM 24. Dönem Hukukçu Milletvekilleri – İnfografik: <http://www.turkiyehukuk.org/tbmm-24-donem-hukukcu-milletvekilleri-infografik/> adresinden alındı
- www.milliyet.com.tr.* (2016, Ekim 17). Aralık 30, 2017 tarihinde <http://www.milliyet.com.tr/-en-buyuk-baro-da-5-grup-yarisacak-gundem-2328354/> adresinden alındı
- www.sozcu.com.tr.* (2016, Ekim 23). Ocak 18, 2018 tarihinde İstanbul Barosu seçim sonuçları belli oldu... Mehmet Durakoğlu yeni başkan!: <http://www.sozcu.com.tr/2016/gundem/istanbul-barosu-secim-sonuclari-1464676/> adresinden alındı
- www.ankarabarusu.org.tr.* (2016a, Ekim 16). Ocak 18, 2018 tarihinde Birleştirme Tutanağı 2016: <http://www.ankarabarusu.org.tr/upload/HD/64olagangenelkurul/birle%C5%9Ffirm-etutana%C4%9F%C4%B1.pdf> adresinden alındı
- www.barobirlik.org.tr.* (2016a, Aralık 31). Aralık 30, 2017 tarihinde TBB web sitesi Avukat sayıları: <http://www.barobirlik.org.tr/Detay75022.tbb> adresinden alındı
- www.ankarabarusu.org.tr.* (2016b, Ekim 16). Aralık 30, 2017 tarihinde http://www.ankarabarusu.org.tr/HaberDuyuru.aspx?ANKARA_BAROSU_BASKA_NLIGINA_AV._HAKAN_CANDURAN_YENIDEN_SECILDI&=50 adresinden alındı
- www.barobirlik.org.tr.* (2016b, Haziran 6). Ocak 19, 2018 tarihinde Duyuru 2016/35: <http://www.barobirlik.org.tr/Detay70431.tbb> adresinden alındı
- www.hukukcular.org.tr.* (2017, Mayıs 28). Aralık 30, 2017 tarihinde <http://www.hukukcular.org.tr/hakkimizda-19.html> adresinden alındı
- www.hurriyet.com.tr.* (2017, Eylül 4). Ocak 12, 2018 tarihinde Adli yıl töreninin adresi yine değişti: <http://www.hurriyet.com.tr/adli-yil-toreninin-adresi-yine-degisti-40569203> adresinden alındı
- www.zonguldakbarosu.org.tr.* (2017). Ocak 16, 2018 tarihinde 2018 Yılı Vekalet Pulu: <http://www.zonguldakbarosu.org.tr/?p=2880> adresinden alındı

www.barobirlik.org.tr. (2017a, Temmuz 18). Ocak 10, 2018 tarihinde TÜRKİYE’NİN EN İYİ HUKUK FAKÜLTELERİ BELLİ OLDU: <http://www.barobirlik.org.tr/Detay.aspx?ID=77841> adresinden alındı

www.milliyet.com.tr. (2017a, Mayıs 14). Ocak 18, 2018 tarihinde Metin Feyzioğlu yeniden başkan seçildi!: <http://www.milliyet.com.tr/metin-feyzioglu-yeniden-baskan-siyaset-2450313/> adresinden alındı

www.barobirlik.org.tr. (2017b, Mayıs 14). Ocak 18, 2018 tarihinde AV. PROF. DR. METİN FEYZİOĞLU TBB BAŞKANLIĞINA YENİDEN SEÇİLDİ: <http://www.barobirlik.org.tr/Detay77000.tbb> adresinden alındı

www.istanbulbarosu.org.tr. (2018, Ocak 8). Ocak 16, 2018 tarihinde 2018 Yılı İçin Baro Aidatı 351,64 TL Olarak Belirlendi: <http://www.istanbulbarosu.org.tr/HaberDetay.aspx?ID=13021&Desc=2018-Y%C4%B11%C4%B1-%C4%B0%C3%A7in-Baro-Aidat%C4%B1-351,64-TL-Olarak-Belirlendi> adresinden alındı

TEZ FOTOKOPİSİ İZİN FORMU

ENSTİTÜ:

Fen Bilimleri Enstitüsü

Sosyal Bilimler Enstitüsü

YAZARIN:

Soyadı : KOÇDEMİR

Adı : Emrullah

Bölümü : Sosyoloji

TEZİN ADI: DEVLETLİ SİVİL TOPLUM VE MESLEKİ DAYANIŞMA: TÜRKİYE
BAROLAR BİRLİĞİ ÖRNEĞİ

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans Doktora

1. Tezimin tamamından kaynak gösterilmek şartıyla fotokopi alınabilir.

2. Tezimin içindekiler sayfası, özet, indeks sayfalarından ve/veya bir bölümünden kaynak gösterilmek şartıyla fotokopi alınabilir.

3. Tezimden bir (1) yıl süreyle fotokopi alınamaz.

TEZİN KÜTÜPHANEYE TESLİM TARİHİ: